

**Győregyházmegye
multjából
V. szám**

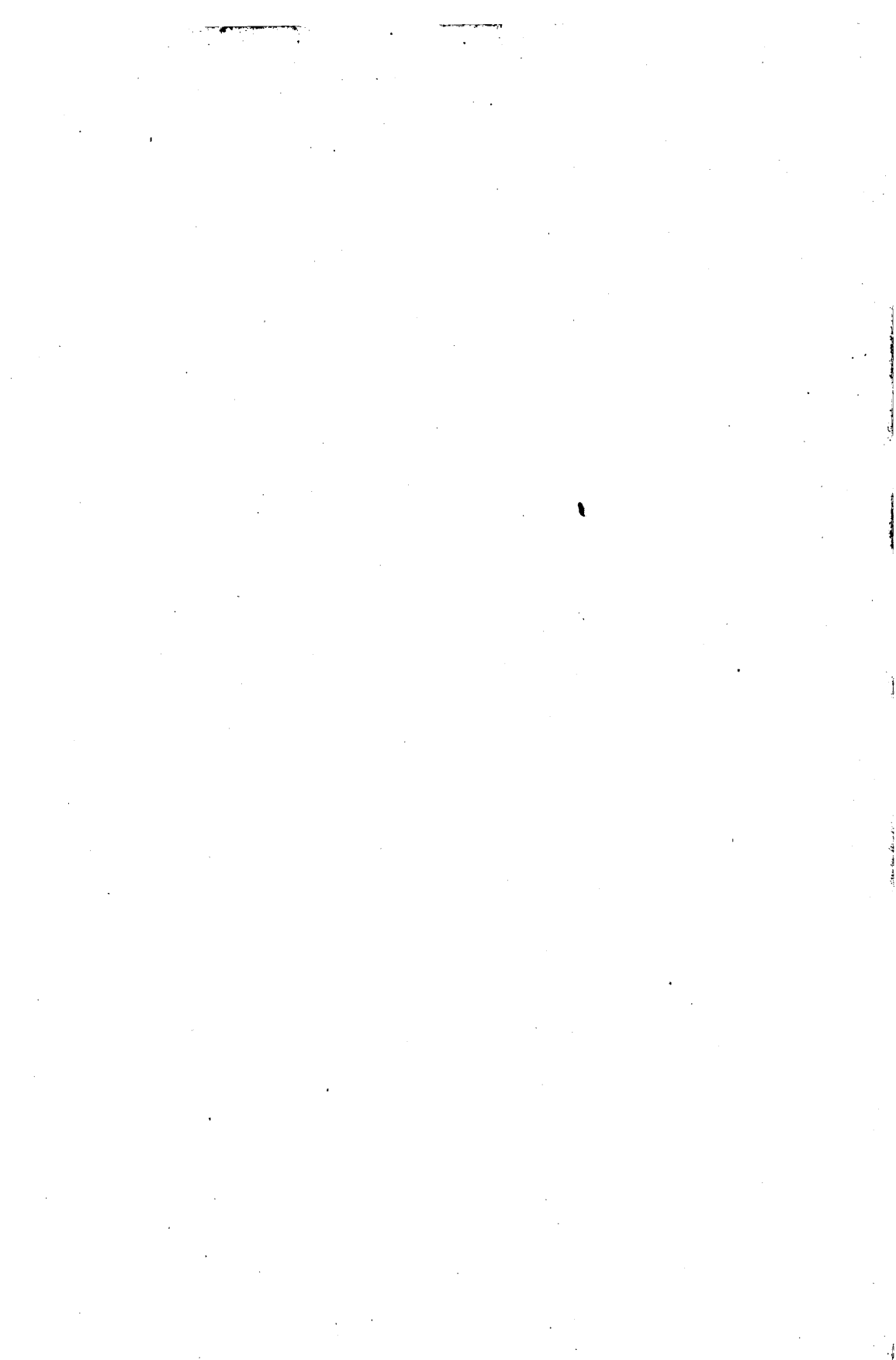

**Győr
katolikus vallásos
életének multja**

Írta: Bedy Vince dr.

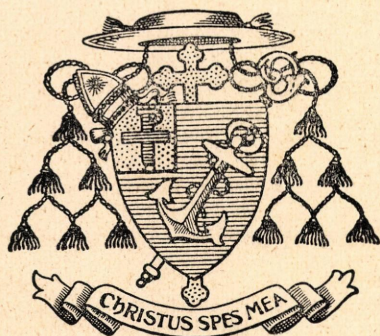
Győr, 1939.

Győregyházmegyei Alap Nyomdája. – 15.009.

6.
Győregyházmegye
multjából

V. szám

Győr katolikus vallásos életének multja

Irta: Bedy Vince dr

Győr, 1939.

Győregyházmegyei Alap Nyomdája. — 15.309.

Nihil obstat.

Jaurini, die 1. Maii 1939.

Dr. Adalbertus Szabady m. p.
censor dioecesanus.

Nr. 922/1939.

Imprimatur.

Jaurini, die 16. Maii 1939.

Dr. Rudolphus Ragats m. p.
vicarius generalis eppalis.

ELŐSZÓ.

Monografia-sorozatunk jelen V. száma *Bedy Vince dr.* nagyprépost szorgalmának gyümölcse. Sajnos, hogy e kötet már a győregyházmegyei történetírás fáradhatatlan úttörőjének előszava nélkül kerül az olvasó kezébe.

Isten kifürkészhetetlen akarata 1938. december hó 29-én, életének 73-ik, áldozópapságának 50-ik évében magához szőlította Bedy Vince dr-t, ki mintegy harminc esztendeig gyűjtögette a forrásanyagot a győri egyházmegye történetének megírásához. Kedvvel és lankadatlan buzgósággal végezte az adatgyűjtés nehéz munkáját, melyet szerényen »téglahordás«-nak nevezett. Ügyszólván halála napjáig szakadatlanul dolgozott. Alig fejeződött be *A győri székeskáptalan története* című kötetének nyomtatása, már előkészítette nyilvánosságra szánt új művét, hogy sajtó alá rendezésének munkájába kezdjen. A halál váratlan közbelépése miatt ez a terve nem valósulhatott meg. Halála előtt három nappal megkért, hogy, — mint eddig is szoktam, — olvassam el a tanulmányt, igazítsam ki esetleges tévedéseit, pótoljam a hiányokat. E végrendeletszerű megbízásnak engedelmeskedve jártam el a sajtó alá rendezésben, melynek végzését könnyű feladattá enyhítette, hogy jól ismertem az elhunyt szerző munkálkodásának rendszerét, forrásait, célkitűzéseit, nem volt idegen a tárgy sem, és fűtött a hála, mely a volt növendék, a jó példaadással buzdított tanítvány, az atyai barátsággal kitüntetett munkatárs szívében nem erény, hanem természetes kötelességteljesítés. Éberem vigyáztam, hogy az immár néhai szerző írói egyénisége sértetlen maradjon a holtá után megjelenő műben, de azért a győri vallásos élet újabb jelenségeire is gondolnom kellett. Úgy vélem, nem sértettem meg írói szándékát akkor, midőn művét szerény tudásom szerint és az érdekeltek szíves adatközlése alapján igyekeztem kiegészíteni a közelmúlt vallásos buzgóságának alkotásaival. Új lelkességek, templomok, új ájtatosságok, egyesületek, zarándoklatok keletkeztek. Ezek elindulását, mozgatóik érdemét

meg kellett örökítenünk abban a tanulmányban, mely a tudomány tárgyilagossága hangján iparkodik bizonyítani, hogy Győrött a buzgóság változó hullámszerűsége mellett is megmaradt a katolikus hitre épített vallásos élet töretlen folytonossága.

A jutalomosztó Isten kegyelmességébe ajánlom Bedy Vince dr. egész történetírói munkásságát. Az Ő dicsőségét, az Ő igazságát kereste benne és az örökkévalóságba torkolló igazi emberi élet érdekeit szolgálta vele. A történelmi igazságkeresés útján járva tanított írásaival és a tárgyilagosság védőpajzsát tartotta a magyar katolicizmus kultúrmunkája fölé.

Az elhunyt nevében is hálás köszönetet mondok *Breyer István dr.* győri püspök úr Önagyméltóságának, hogy e mű kiadásával is teljesebbé teszi Győr katolikus múltjának képét és korunk hívó katolikussait az elődök vallásos buzgóságának követésére buzdítja. Hálával emlékezem meg mindazokról, akik bármiképpen segítettek a boldogult Szerzőt műve megalkotásában.

Győr, 1939. május 1-én.

Dr. Szabady Béla.

BEVEZETŐ.

Győrt már a magyarok megtelepedése előtt is lakták az emberek. Az emlékek évezredek történetének tanúi itt. Ahol ember él, ott a vallás is ad életjelt magáról. Bizonyára itt is szembe jönnének velünk a győri mult rétegeiből az ittlakók vallási életnyilvánulásai, ha kutatnánk utánuk. De bennünket csak az érdekel, hogy mit épített, mit fejlesztett ennek a városnak földjén a teremtő munkára mindig kész vallásos magyar katolikus lélek.

A püspökség és káptalan megalapításával, a 11. századdal kezdődik Győr katolikus vallási élete; Szent István király hittérítő munkájából, templomépítéseiből indul ki a vallási kultúra. A templom szolgálta először és elsősorban a vallási öntudat ápolását, de a művészetnek, a szobrászatnak, festészetnek, építészetnek, zenének és költészetnek is dajkája volt. Művészettörténeti emlékeink javarésze vallásos vonatkozású. Az építészetet a vallásos ihlet sugalmazta a műemlékszamba menő templomok megalkotásában akkor, mikor a magánházak még alig-alig ismerték az építőművészet szépségeit. A szobrászoknak is a vallásos ihlet adta az eszményképeket műveik megalkotására. A festőket és költőket szentképeik vászonra vetésében, himnuszok megteremtésében a vallásos érzés ragadta ki a mindennapiság keretéből, és emelte oda, ahová a közönséges emberi érzések nem is érnek fel. Ahol templomok épültek, ott virágzott az építészet; ott fejlődtek ki a különböző építészeti stílusok szépségei; a festészet és szobrászat is ott talált megértő gazdára. A vallás a maga szolgálatába állította a zenét, a költészetet; a termelő léleknek szárnyakat kölcsönzött. Így lett a templom a műveltség megindítója, középpontja, továbbvívője. A templomok mellett plébániák keletkeztek; belőlük sarjadt ki a keresztény oktatás csirája is. A plébánia a templomban és templomon kívül a műveltséget terjesztette; kezében hordozta, és hordozza ma is a szívek kulesát, a lélek szárnyát, a nyiladozó értelem első világító mécsét. A templom mellett alakult és fejlődött

ki a község, onnét indult hódító útjára a keresztény társadalmi élet is. A templomok, plébániák, kolostorok magukon hordják a város fejlődésének, hanyatlásának, pusztulásának képét, csak nyitott szemmel kell róluk leolvasnunk az eleven és fakó színek néma beszédét.

Arra törekszünk, hogy Győr művelődésének vallási tényezőiről valamelyes képet vázoljunk. Nem akarunk megörökíteni minden vonást, de szeretnők, ha gyűjtő munkánk egyik intézmény mellett sem siklana el úgy, hogy legalább a létezését meg ne rögzítse a gyorsan tovaíramló mult ködbevesző képén.

Először a győri plébániákat vonultatjuk fel.

I. A székesegyházi plébánia.

A győri legelső templomról, a benne elhelyezett oltárokról, melyek a város polgárságának vallási életét élénk színekkel vázolták, más helyen írtunk, azért itt ismétlésbe nem bocsátkozunk.¹⁾ Az első győri plébánia történetének taglalásába kezdünk bele.

Az első plébánia a székesegyházzal szorosan kapcsolatos. Az első plébános, lelkipásztor a püspök, kinek minden templom plébánia-temploma. Elsősorban azonban mégis csak a püspöki székhelyen lévő székesegyház az. Az ő főpásztori munkájának megsegítésére a székesegyház központi papi testületének, a székeskáptalannak tagjai hivatottak. Ők a püspök tanácsosai, és első segítői, káplánjai. Mikor a keresztény hívek száma nagyobboldott, és a püspöknek a széles egyházmegye területén is akadt tennivalója, vagy a király tanácsában is meg kellett jelennie, maga a káptalan vette át a lelkipásztor fontos teendőit, a vallási élet vezetését. E plébánia egész Győr területén működött. Győrhöz tartozott az Árpád-királyok idejében a vár, a várra támaszkodó város (Káptalan-Győr), a mai Újváros és Nádorváros lakatlan területe. Ez utóbbin azonban már a 13. században új városrészeket, plébániát, prépostságot, ispotályt találunk; továbbá a városi polgárok szőlőhegye — Zabadi —, a mai Szabadhegy; a mai Révfalut és Nádorváros egyik részét magában foglaló Királyföldre, és a szintén lakatlan Sziget. Bár e terület igen nagy volt, de kevésszámú lakossága még sem rótt elviselhetlen terhet a plébániáira. Az 1550. évi káptalani statutumok egyenesen a káptalan egyik tagját nevezik plébánosnak, akinek lelkipásztori hivatala káptalani stallumával van összekötve. Mivel pedig e statutumok a 13. és 14. századbéli statutumokon épültek fel, tehát bizonyos, hogy a székesegyházi plébánia kanonok-plébánosának intézménye ősrégi keletű. A

¹⁾ L. Bedy Vince dr.: A győri székesegyház története. — Győr, 1936.

szokásjog mindig a káptalan utolsó kanonokjára róttá rá e kötelezettséget. A kanonok-plébánosok saját segítségükre káplánt tartottak.²⁾

A plébánia működése csak akkor szorult szűkebb határok közé, mikor a város fejlődésével új városrészek, ezekben új plébániák keletkeztek. A 16. század második felétől kezdve, mikor a külső városrészek templomaikkal és plébániáikkal együtt elpusztultak, ismét Győr egész területére kiterjedt a székesegyházi plébánia működési köre. A legrégebbi anyakönyvek tanúsága szerint Révfalut is e plébánia gondozta. Révfalu, mint az egyházmegye határát alkotó Dunán túleső terület az esztergomi főegyházmegyébe tartozott és tartozik ugyan, de ősidőktől fogva a győri püspök földesurasága és kegyurasága alá tartozott. Ezen a címen gondoskodtak róla püspökeink, akik közül Keresztély Ágost herceg, püspök (1692—1725.) csak azt engedte meg, hogy éjjel, mikor a vár kapui zárva vannak, és így a székesegyházi plébániához nem tudnak hozzáférni, az újáró lelkeszek gondozzák a révfalui híveket is.³⁾ A 17. század elejétől fogva a székeskáptalan két karkáplánja végzi a plébánia teendőit, akiket majd a megholtak oltára igazgatóinak, majd káptalani javadalmasoknak, majd magyar és német káplánnak neveznek okirataink. A Draskovich György püspök-félc 1640. évi egyházlátogatás kérdőpontjaira már azt válaszolta a káptalan, hogy az utolsó kanonok a plébános, a plébánia teendőit mégis a megholtak oltárának igazgatói végzik. Úgy látszik, hogy 70 esztendő alatt a rangban utolsó kanonok is levetette magáról a plébánia-vezetés gondját, mert 1710-ben, Keresztély Ágost püspök kérdésére a káptalan felelete, hogy a plébánia a káptalanba van bekebelezve, tehát a káptalan maga a plébános, de a plébánia teendőit a káptalani két javadalmassal végezteti.⁴⁾ A plébánia javadalmát nem ismerjük; határozott tudomásunk csak arról van, hogy a sokorói hegyben szőlői voltak.⁵⁾ A kanonoki jövődelmen és a szőlő-

²⁾ Győri kápt. magán lvt. I. Számadókönyv 43—44. lapok között levő betoldás 1497-ből. III. Számk. 60. l. 1547-ből. — U. o. Pápóci prépostság irattára. 1. T. 189. sz. 1422-ben András káplánt ismerjük.

³⁾ Győri püsp. lvt. Acta Parochialia. Fasc. Győrbelváros. Keresztély Ágost 1714. évi stóla rendezési irata.

⁴⁾ Gy. püsp. lvt. Keresztély Ágost iratai, II. 424. 429. l.

⁵⁾ Gy. kápt. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 165. l. 1584. év. — 8. Cth. 616. sz.

kön kívül más javadalmának is kellett lennie, ami után a káptalannak, mint földesurnak katedratikumot fizetett.⁶⁾ Talán a várostól is húzott valamelyes jövödelmet, legalább abban az időben, mikor egyedül szolgálta a győri hívek lelki szükségletét. Erre vall a káptalannak a királyhoz 1714-ben intézett felterjesztése, melyben panasolja, hogy a győriek jobbagyi kötelezettségüket nem teljesítik, a plébános és káplán eltartásához sem járulnak hozzá. Bár ismételten is kérte, hogy más városok és községek módjára a plébános és káplánjainak eltartásáról gondoskodjanak.⁷⁾

A plébánia kötelezettségei közé tartozott, a hívek lelki gondozásán kívül, a székesegyházi korahajnali énekes szentmise, melyet ősrégi magyarországi szokás szerint a boldogságos Szűz Mária tiszteletére kellett végeznie,⁸⁾ mely 1872-ig szokásban maradt; sőt reggel hat órakor saját inteniójára még Széchényi Miklós gróf, püspök (1901—1911.) idejében is csendes szentmisét mondott a plébánia. A város lakosságának, illetőleg a híveknek számarányáról a 11—15. századból alig maradt ránk valami adat. Nem is tarthatjuk jelentékenynek a lakosságot. Akkor emelkedett száma, mikor 1271-ben V. István király a külső telepek lakóit a várba, helyesebben a belső városba telepítette be, és szélesebbkörű polgári szabadságjogokkal ruházta fel őket. A 16. század elején, a török hódoltság előtt 5—6 ezer lehetett a lakosok száma. Ez a számarány is megfogyatkozott a mohácsi vész után. I. Ferdinánd király 1551-ben, Győr polgárságát csekélyszámúnak mondja.⁹⁾ Győrnek török kézre jutásakor még alább szállt e szám. A gyakori nagy tűzvészek is hátrányosan befolyásolták a lakosság számának gyarapodását. Elég hivatkoznunk az 1529. és 1566. évi tűzvészekre, melyek majdnem teljesen elpusztították Győrt. Ez a számarány a lelkipásztori teendők végzésében a székesegyházi plébániára nem nehezedett túlságos teherként. A 16. század első feléig a város lakossága a kat. vallást követte. Mikor a várat a zsoldos német katonaság szállta meg, mely maga is nagyrészen a protes-

⁶⁾ Gy. k. m. lvt. III. Számk. 4. 6. l.: Zalánkeményi Imre plébános 1544-ben 4 frt. katedratikumot fizetett, amit a számadó kanonokok kanonoki jövödelméből vontak le.

⁷⁾ Gy. kápt. m. lvt. 18. T. 2845. sz.

⁸⁾ Ujlaky Ferenc püspök-féle Constitutio 17. fej.

⁹⁾ Villányi Szaniszló: Győrvár és város helyrajza, erődítése a 17—17. században. 39—40. l.

táns vallást követte, a magával hozott iparosság is az új hit híve volt: akkor következett be a lakosság vallási megoszlása. Miksa király protestánsbarátsága mellett a század végéig rohamosan növekedett az új vallás híveinek száma, kik a főkapitányok segítségével a megrongálódott Szent István-templomot is megszerették istentiszteletük céljára. E templomot ezután német templomnak nevezik okirataink. Kuthassy János püspök beiktatásakor 1592-ben a pápai nuncius azt jelentette Rómába, hogy Győrött 600 tűzhely van, melyeknek lakói csaknem mind protestánsok. A várórség családjai, az idegenből betelepedett iparosok, akik a főkapitány joghatósága alá adták magukat, és mint regimentalattvalók nem függtek a káptalan-földesurtól, a hozzájuk csatlakozó győri polgárokkal együtt adták ki a protestánsok e megnövekedett számát. Rudolf király uralkodása kedvező fordulatot jelentett ezen a téren. Megkezdődik a katolikus visszahatás. Ennek első sikerei Győrött is mutatkoznak a 17. század elején. A legfőbb hatalom irányítása buzgó katolikus ember kezébe kerül: Prainer János br. főkapitány a katolikusokat vette pártfogásába; Náprághy Demeter püspök és a káptalan közreműködésével visszatelepítette Győrré Szent Ferenc rendjét, nekiadta a protestánsoktól visszavett Szent István-templomot is. A belső városban megtiltotta a protestáns istentiszteletet. A protestánsok Pataházán Alsoki Márton telkét és házát vették meg vallásgyakorlatuk céljára. A vármegye határozata onnét is kitiltotta 1618-ban Gönczi Miklós prédikátorukat, de a várórség a határozat végrehajtását megakadályozta; így 1636-ig mind a két felekezetű protestánsok Pataházán tartották istentiszteletüket. Ekkor Babothy Ferenc esztergomi kanonok régi jog alapján elfoglalta e házat. Szabó György, Nagy Máté, Király Márton, Poky Gáspár, Bogyó János, Laky Miklós evangélikus vallású tisztek tiltakoztak házuk elfoglalása ellen; tiltakoztak Alsoki Márton ellen is, aki a ház árát nem akarta visszaadni. A házat 1639-ben Draskovich György püspök leromboltatta, amiért azonban 1649-ben vizsgálatot indítottak ellene. Még később is, 1650-ben, szó esik a pataházi imaházról, tehát vagy másik házat szereztek, vagy a leromboltat javították ki. A várórség magába a várba is hozott prédikátort, akit azonban Prainer János főkapitány nem tűrt meg ott. A várórség katonái a királyhoz és az országgyűléshez fordultak sérelmeik orvoslásáért, és a bécsi békére való hivatkozással kérték vissza prédikátorukat. Kérésük nem teljesült. Azt a vá-

laszt kapták, hogy a bécsi békekötés hivatkozott pontja nem vonatkozik a győri esetre. A prédikátorok kitiltása és az istentisztelet megszüntetése, valamint a jezsuiták meglepedése, a képzetesebb és buzgóbb papok lendületesebb munkája megapasztotta a belső városban a protestánsok számát. Míg Kuthassy János püspök beiktatásakor 1592-ben a lakosság nagyobbik része a protestáns felekezethez tartozott, addig 1627-ben Böythe Miklós kanonoknak a király gyóntatójához, Lamormain Vilmos jezsuita atyához intézett levele szerint, már a lakosságnak csak ötöde követte a protestáns vallást. A káptalan mint egyházi testület élt földesuri jogával, és ahol tette, akadályt gördített a protestantizmus útjába. Büntetéssel sújtotta jobbágyait, akik vallási ügyben protestáns prédikátorhoz fordultak. Időközben az ellenreformáció is nagy erővel dolgozott. Az országgyűlésen a katolikusok jutottak többséghez; az előbbi országgyűlések vallásszabadságot biztosító törvénycikkeit oda módosították, hogy öfelsége kegyelmi jogkörébe tartozik e szabadság megadása. Ezentúl királyaink rendeletekkel szabályozták a vallás szabad gyakorlásának ügyét. Így jelent meg 1691-ben a Lipót-féle, majd utóbb a Károly-féle rendelet, melyek a becikkelyezett és be nem cikkelyezett helyek között lényeges különbséget tettek a vallás nyilvános és szabad gyakorlása tekintetében. A be nem cikkelyezett helyeken tilos volt a protestáns vallás nyilvános gyakorlása. Győrött mint végvárban azonban szabad vallásgyakorlatot élveztek továbbra is a protestánsok. Mikor a törökök kiűzetése után Győr elvesztette végvár jellegét, akkor itt is betiltották a protestánsok nyilvános vallásgyakorlását. III. Károly 1731-ben Győrt is a be nem cikkelyezett helyek közé sorozta. Mária Terézia 1749. évi intézkedéséről, mely a két felekezeti protestánsokat templomaikból kibecsültette, alább emlékezünk meg.¹⁰⁾

A Rákóczi-féle kuruc időben a protestáns prédikátorok Újvárosból a belvárosba, mint biztosabb helyre jöttek át. A káptalan mint földesur már 1708-ban sürgette, hogy a prédikátorok menjenek vissza Újvárosba, már a kat. plébános is ott működik; a veszély megszűnt.

¹⁰⁾ L. Győri Szemle V. évf. Bedy Vince értekezését: Adatok Győr város 16. és 17. századbeli lakosságának vallás szerinti való megoszlásához. — Gy. kápt. m. lvt. XV. 5. 2551. sz. — Lásd alább Révfalu történetét.

A székesegyház oromfala és tornya
délnyugatról nézve.

Várplébánia.

A székesegyházi plébánia működését rövid időre megzavarta Keresztély Ágost püspök intézkedése. Az egyházmegyétől állandóan távollevő és így a helyi viszonyokat nem ismerő püspök, — ugyanekkor esztergomi érsek is volt, — téves értesülés alapján, esodálkozását fejezte ki a káptalan előtt, hogy a győri várban nincs plébánia, és a hívek lelki gondozás nélkül élnek. A bajon segíteni akarván Zádory Mihály kanonokot a győri vár plébánosává nevezte ki, javadalmául neki adta a Győrtől távollevő Pechmann Antal Herman br. kanonok stallumának jövödelmét, és alája rendelte a káptalan két karkáplánját, akik számára ezután is követelte a káptalantól egyik kanonoki stallum jövödelmét; nekik adta a várban a stólaszedési jogot is. Általános helynökének, Matusek Andrásnak, meghagyta, hogy az új plébánost iktassa be a plébánia birtokába. Ez meg is történt. A püspök intézkedése ellen óvást emelt a győri városbíró és alispán, hogy a városra és vármegyére új teher ne háromoljék, mivel az új plébániának semmiféle javadalma nem volt. Keresztély Ágost megparancsolta a káptalannak, hogy levéltárából emelje ki a plébániára vonatkozó régi adatokat, és állapítsa meg, kit terhel a vári plébános eltartása, javadalmazása.

Közben az új plébános megkezdte működését; a szerzeteseket eltiltotta a plébániai ténykedésektől, a szentségek kiszolgáltatásától, temetésektől. Működése azonban hamarosan akadályba ütközött. Az első temetés alkalmával az erre illetékes Bubnich Mátyás éneklőkanonok eltiltotta a karzenészeket és karénekeseket a temetésen való közreműködéstől. Az új plébániának kántora nem lévén, a várplébánosnak a temetést át kellett engednie másnak. A káptalan Pechmann Antal stallumának jövödelmét nem adta ki az új plébánosnak. Zádory Mihály plébános panaszt emelt, és jelentést tett ezekről Keresztély Ágostnak. Ám a káptalan is felterjesztéssel fordult a püspökhöz. Kimutatta, hogy levéltárában a várplébániára vonatkozólag semmiféle adatot nem talál; nem is találhat, mert ilyen plébánia Győrött sohasem volt. Megvan azonban a székesegyházi plébánia, melynek mindig az utolsó kanonok volt a plébánosa. Igaz, hogy az utóbbi években a megholtak oltárának két javadalma, a magyar és német karkáplán, végzi a plébánia teendőit, szolgáltatja ki a szentségeket, látja el a hívek

minden lelki szükségletét. Ezeknek a káptalan e címen egy kanonoki javadalmat ad, mert ezt a munkát a káptalan helyett végzik. Ők mondják naponként az ősidőtől fogva szokásos korai Mária-misét is. Most a pestis idején a szentségek kiszolgáltatásában és temetésben a szerzetesek is segédkeznek nekik: tehát semmi szükség sincs új plébániára. A gondos, lelkiismeretes Keresztély Ágost püspököt a káptalan ellenállása annyira bántotta, hogy nemcsak kánoni büntetéssel fenyegette meg, hanem anyagival is sujtani akarta az ellenkező káptalant. Felhívta a győri várparancsnokot, hogy semmiféle kanonoki jövődelemnek Győrré való behozatalát nem engedje meg mindaddig, míg a káptalan minden rendelkezését nem teljesíti.¹¹⁾

Zádory Mihály 1710. júliustól 1711-ig végezte a városplébánia teendőit,¹²⁾ ekkor veszprémi nagypréposttá lett.¹³⁾ A személyi változás azonban nem vette le a napi-rendről a várplébánia vitáját. A főpásztor továbbra is ragaszkodott elgondolásához, és Zádory távozása után *Matalics Gergely* kanonok személyében új plébánosra bízta a győri vár híveinek lelki gondozását. Matalics 1711-ben és 1712-ben plébánoskodott is, de — úgy látszik — az áldatlan állapot fenntartását a püspök is megelégtelte. Matalicsnak esztergomi kanonoki stallumot adományozott,¹⁴⁾ és távozása után nem nevezett ki új plébánost. Ezzel meg is szűnt a várplébánia, és a székesegyházi plébánia zavartalanul folytatta működését. Továbbra is a két karkáplán teljesítette a kanonok-plébános helyett a lelkipásztori teendőket.

A pestis.

Az okos és meggondolt Keresztély Ágost herceg, püspök előbb tárgyalt, céltalannak és feleslegesnek látszó intézkedésére magyarázatot ad a pestis járvány. Ez a Törökországban pusztító betegség megfertőzte Moldvát, Havasalföldet, Lengyelországot, és 1708 második felében Magyarországon is felütötte félelmes fejét. Rákóczi

¹¹⁾ Győri püsp. lvt. Keresztély Ágost iratai: II. 429. 433. 439. 441. 495. ll.

¹²⁾ Győrbelvárosi plébánia 1692—1743. évi házasullak anyakönyve.

¹³⁾ U. o. Anyakönyvek.

¹⁴⁾ Győri kápl. m. lvt. Liber Cantoralis — és a hivatkozott anyakönyvek.

Ferenc szabadságharca idején nagyobb volt a fertőzött országokkal a politikai, gazdasági és katonai összeköttetés, a harcoló országban is mozgalmasabb volt az élet, tehát a járvány terjedése is gyorsabb ütemű lett. A hívei lelkiüdvéért aggódó főpap nagykiterjedésű főegyházme gyében már előbb megismerkedett azokkal a súlyos fel- adatokkal, amelyek a pestis idején a lelkipásztorok teen- dőit gyarapítják. Azért állította fel a várplébániát is, hogy a megszorodó lelkipásztori munkának felelős gazdája és higgadt irányítója legyen. Győr ebben az idő- ben császári vár volt ugyan, de rabkicszerelő hely lévén, gyakrabban látott falai között kuruc és az ő fogságukból érkező császári hadifoglyokat. Ez a gyakori érintkezés a fertőzött külső világgal magában hordozta a pestis be- hurcolásának veszedelmét. Az előrelátó főpásztor erre a szomorú lehetőségre készülve a járvány megjelenése előtt, 1710. augusztus havában különleges és részletes utasítást küldött a várplébánoshoz a pestises betegek lelkipásztori gondozásának és ellátásának mikéntjére vo- natkozólag. Érdekes és a 18. század közegészségügyi fel- fogását is jellemző rendelkezésének pontjai ezek. 1. A plébános két káplánt tartson, magyart és németet, akik ragály esetén a betegeket a szentségekkel ellássák. 2. A plébános maga pestises beteghez ne menjen, hogy legyen valaki, aki az egyéb betegségben synylődöket elláthassa a szentségekkel. 3. A ragály idejében a plébános a győri erősségben levő szerzetesrendek főnökeitől, úgymint a jezsuiták, franciskánusok és kármeliták főnökeitől meg- tudakolja, hogy a szerzet mely tagjai volnának a betegek segítségére kirendelhetők, alkalmazhatók, ezeknek az ő nevében felhatalmazást adjon a betegeknél a szentségek- kel való ellátására, és minden szükségükben való segít- ségére.

A pestis a következő hónapban már Győrött is szedte áldozatait. Ezért 1710. szeptemberében már rész- letes utasítást küldött Keresztély Agost, melynek pontjai a következők:

1. A már elrendelt ájtatosságokon kívül min- dennap délután 4— $\frac{1}{5}$ -ig a győri templomok minden harangja szóljon; harangozás alatt mindenki, akár ott- hon, akár az utcán van, öt Miatyánkot és Üdvözlégy Má- riát imádkozzék el térdenállva Krisztus Urunk öt sebé- nek tisztetére.

2. A betegeknél a szentségekkel való ellátására a Magyar Ispitában legyen állandóan egy franciská- nus; ha az megbetegszik, helyébe a magyar káplán

menjen. Ha tovább is szükséges, e rend szerint menjen újból az őrváltás. Hasonlóképpen történjék a Német Iszpitában is, tulajdonképpen a katonai német kórházban és menhelyen. Itt először kármelita legyen, utána jezsuita, utána a német káplán. E kijelölt és kirendelt hat pap közül, akit a beteg kíván, tartozik a városban a pestiseshez elmenni. A plébános csak végső szükségben menjen, ha már más pap nem volna, mert neki a többi beteget kell gondoznia. Ha mégis pestises beteghez kellene mennie, a magyarul és németül tudó legfiatalabb kánok vegye át a plébánia vezetését.

3. Hogy pedig a papok megóvhassák magukat a ragálytól, minden reggel és este vegyenek be az általa közölt preservatívumból; külsőleg is használják, amit velük közölt. Soha éhgyomorral beteghez ne menjenek; ha ez másképpen nem történhetik meg, inkább ne misézzenek. Megengedi az Anyaszentegyház azt is, hogy kórházakban, ahol sok beteg van, a pap nem tartozik minden egyes beteg gyónását külön meghallgatni; hanem elégséges, ha a betegeket hathatósan inti bűneik megbánására, megjavulásra, és annak megfogadására, hogy ha meggyógyulnak, bűneiket meggyónják — így valamennyit egyszerre feloldozhatja. Amikor a papok ragályos beteghez mennek, arcukhoz-szájukhoz égő fáklyát tartsanak; óvakodjanak attól, hogy a beteg rájuk leheljen. A beteg áldoztatásánál kanalat használjanak, melynek hosszabb nyele van, e kanálra tegyék a szent ostyát; áldoztatás után a kanalat erős ecetbe tegyék, és szárítsák meg.

4. A kirendelt papok részére a város külön házat jelöljön ki lakásul, és ott lássa el őket élelemmel.

5. Amelyik pap, akár világi, akár szerzetes, e rendeleteknek nem engedelmeskedik, és a betegtől a segítséget megtagadja: azt a városparancsnok azonnal űzze ki a városból, és többé jó időben se engedje vissza.

6. Minden nyilvános temetést meg kell szüntetni.

7. Minden iskolát be kell zárni, és minden polgári összejöveteltől tartózkodni kell.

8. Ha a ragály tovább terjed, minden templomot be kell zárni; reggel azonban 7—8 óráig, délben 12—1-ig, este 7—8-ig minden harangot huzzanak meg, és mindenki ajánlja magát Isten végtelen irgalmába.

9. A papok jóvödelmük egyik részét adják oda a betegek segélyezésére; valamit a vármegye is ad.

10. A ragály csillapítására sokat használ a betegek szobájának borókamaggal való kifüstölése.

11. Mindenki hordassa ki szobájából a felesleges bútort másik szobába vagy kamrába, melyhez senki se férjen. A pestisben meghalt egyén halottas szobájában minden bútort égessenek el.

12. A pestist előmozdítja a holtaknak egyenkint való keresztülvitele a városon, és egyenkint való eltemetése. Vigyék a holtakat kocsikon a várostól messze, mélyre ásott sírgödörbe tegyék, és mésszel öntsék le.

13. Nem jól van, hogy Győrött a két lazaret közel van a házakhoz.¹⁵⁾

E püspöki rendelkezés annyi főpásztori lelkiismeretességet, gondosságot, egészségügyi okos előírást tartalmaz, hogy jónak láttuk egész terjedelmében ide iktatni.

A székesegyházi plébánia kanonok-plébánosai.

A 11—14. századból nem ismerjük a plébánosokat; a 14. század végéről és 15. elejéről csak egy plébános nevével találkozunk okiratainkban.

1398—1437. *Nórápi Tamás* kanonok a plébános, legalább is egy bizonyos ideig.

1538—46. *Zalánkeményi Imre.*

1546—50. *Edvey Tamás.*

1550—51. *Kálmánchev Pál*, aki egyuttal a Szent István-egyház plébánosa is.

1564—71. *Szentgyörgyi Lukács.*¹⁶⁾

1583—86. *Somorjai András.*

1587—89. *Makovich György.*

Ez idő után hamarosan elmenekült a káptalan a közeledő törökök elől Győrből, mely 1594-től 1598-ig azok hatalmában is volt. A rendes életviszonyok lassan álltak helyre az ostromtól és az itt állomásozó vallon zsoldosok pusztításaitól sokat szenvedett városban. Az elmenekült lakosok szétszóródtak az országban és csak hosszabb idő után szállingóztak vissza. A káptalan is csak 1606-ban telepedett meg újra székhelyén, és csak ekkor kezdhetette meg újból működését a plébánia is.

A **plébánosok** névsorát csak attól az időtől kezdve tudjuk megállapítani, mikor az anyakönyvek vezetését Draskovich György püspök rendeletére megkezdték.

¹⁵⁾ Győri püsp. lvt. Keresztély Ágost iratai. Az egyik Szigetben, a másik Révfaluban volt.

¹⁶⁾ Győri kápt. hiteleshelyi lvt. 2. felvall. jk. 389. I. L. Bedy Vince dr.: A győri székeskáptalan történetében a kanonokok névsorát.

- 1641—43. *Lindvay István.*
 1644—46. *Kéry István.*¹⁷⁾
 1646—48. *Gaborjáni Tóbiás.* Ő helyettesítette 1647-48-ig Wlahovich János kanonokot, akinek a plébániát vezetnie kellett volna.¹⁸⁾
 1648—52. *Bellichich Péter.*¹⁹⁾
 1652—57. *Gaborjáni Tóbiás.*
 1657—63. *Kálóczy Miklós.*²⁰⁾
 1664—65. *Fábrv Miklós.*²¹⁾
 1666—1668. *Szily Márton.*²²⁾
 1668—71. *Matusek András.*²³⁾
 1671—72. *Jager Márton.*
 1672—76. *Csernátonyi Miklós.*

Ez idő után a plébánia anyakönyveiben nem találkozzunk többé a kanonok-plébánosok nevével, de a káplánok közül egyik még huzamosabb időn át a kanonokok közül került ki.

A káplánok egyike, tekintettel Győr lakosságának német lakóira, német anyanyelvű, vagy legalább is a német nyelvben teljesen jártas volt.

Magyar káplánok.

- 1620—24. *Körösy Balázs,* aki a zirci apátságot és türjei prépostságot nyerte el.²⁴⁾
 1627—31. *Gradaczy Márton.*²⁵⁾
 1632—39. *Suppanich György,* később győri kanonok.²⁶⁾
 1639—41. *Lindvay István* 1641—3. kanonok-plébános.
 1641—45. *Szigligeti Fábián.*²⁷⁾

17) Győri kápt. m. lvt. IV. Számk. 303. l.

18) U. o. 381. l.

19) Gy. k. m. lvt. 13. Cth. 452. 3. sz.

20) A plébánia régi anyakönyvei.

21) U. o.

22) U. o.

23) Gy. E. m. lvt. V. Számk. 27. l.

24) Gy. k. h. lvt. 6. Lad. 17. Fasc. 577. sz. — U. o. m. lvt. 36. T. 1655. sz. — Győri püsp. lvt. Protocoll. Sedis Spirit. I. 208. és kk. II.

25) U. o. Protocoll. Sedis Spir.

26) Gy. k. m. lvt. IV. Számk. 7. 54. l.

27) U. o. 242. l. — és a győrbelvárosi plébánia régi anyakönyvei.

1645—48. *Bellichich Péter* 1648—52. kanonok-plébános.²⁸⁾

1648—51. *Boldizsár István*.²⁹⁾

1651—55. *Likánovics Miklós*. Meghalt 1655-ben pestis járványban.³⁰⁾

1654—57. *Pozsgay János* kanonok.³¹⁾

1657—59. Üresedésben van az állás.³²⁾

1665. *Jankovich Péter*.³³⁾

1666—67. *Bartók Mihály*, ki 1667-ben vasvári kanonok, szombathelyi plébános lett.³⁴⁾

1667. *Oszoly Ferenc*.³⁵⁾

1667—87. *Kálischiák Péter* 1687—1692-ig kanonok.³⁶⁾

1687—96. *Guraby Mátyás* 1692. óta mint kanonok teljesítette e szolgálatot.³⁷⁾

1696—99. *Mikos Ferenc* kanonok, pápai főesperes.³⁸⁾

1699—1701. *Pagelly György* kanonok és rábai főesperes.³⁹⁾

1709—24. *Kopcsinay Ferenc*, azután kanonok.

1724—26. *Károlvi Lőrinc*, utóbb kanonok.

1726—36. *Lassek Ferenc*, szintén kanonok.

1736. *Dombi Mihály* 1736—1740-ig kanonok.

1763. *Ruisz Pál* 1763—78-ig kanonok.⁴⁰⁾

Német káplánok.

1606—1607. *Wrachevich Farkas* 1607—38-ig kanonok.⁴¹⁾

28) Gy. k. m. lvt. IV. Számk. 370. 385. l.

29) U. o. 401. 421. l.

30) U. o. 454. 472. l. — Pápóci préposts. irattára: 7. T. 652. sz.

31) Plébánia régi anyakönyvei.

32) Gy. k. m. lvt. IV. Számk. — és anyakönyvek.

33) U. o.

34) IV. Számk. 708. l.

35) U. o.

36) Póda Endre: A soproni kat. parochia tört.

37) IV. Számk. 283. l. — V. Számk. 396. l. és hiv. anyakönyvek.

38) Anyakönyvek.

39) U. o.

40) Az utóbbiakra nézve l. Bedy Vince: A győri székeskáptalan történetében a kanonokok névsorát.

41) Gy. k. m. lvt. III. Számk. 14. l.

- 1607—13. *Beber János* 1613—19-ig kanonok.
 1617—18. *Sváb Bertalan*.⁴²⁾
 1621—23. *Angerer Farkas* meghalt 1623. február-
 jában.⁴³⁾
 1623—29. *Kleinlävel Teobald* meghalt 1629. augusz-
 tusában.⁴⁴⁾
 1629—30. *Madler (Mayer) János* st. pölteni szerze-
 tes (Canonicus regularis).⁴⁵⁾
 1637—39. *Herber Illés* 1639—48. kanonok.
 1640—41. *Jabi Lőrinc*.⁴⁶⁾
 1644. *Kissith János*.⁴⁷⁾
 1645. *Morg Albert*.⁴⁸⁾
 1649—50. *Recher v. Szecher Ignác*.⁴⁹⁾
 1650—56. *Holbics János* 1656—59-ig kanonok.⁵⁰⁾
 1657—68. *Jager Márton* 1671—72-ig kanonok-plébá-
 nos.⁵¹⁾
 1668—73. *Zmaisz János*.⁵²⁾
 1673—76. *Kuttingi Bernát Márián* cisztercita, meg-
 halt 1676. április 18-án.⁵³⁾
 1676—78. *Ray Imre* kanonok.⁵⁴⁾
 1678—79. *Labsánszky Jakab János* meghalt 1679.
 április 9-én.⁵⁵⁾
 1679—84. *Jordán (Jordanits) Mátyás*.⁵⁶⁾
 1684. *Nytrai János*.⁵⁷⁾
 1684—89. *Bubnich Mátyás* 1688-tól mint kanonok
 helyettesítette e szolgálatot.⁵⁸⁾

42) U. o. 87. l.

43) U. o. 111. 125. l.

44) U. o. 129. 180. l.

45) Gy. k. hit. h. lvt. 3. T. 21857. sz. — 7. felvall. jk.
 337—8. l.

46) Győri püsp. lvt. Protocoll. Sedis Spirit. — és IV.
 Számk. 211. 232. l.

47) Anyakönyvek.

48) U. o.

49) U. o. és IV. Számk. 421. l.

50) IV. Számk. 437. 454. 472. 489. ll.

51) Plébánia régi anyakönyvei.

52) U. o.

53) U. o. és IV. Számk. 118. l.

54) Gy. k. m. lvt. V. Számk. 150. l. — Régi anyakönyvek.

55) Anyakönyvek.

56) U. o. — és Számk. 218. l.

57) Anyakönyvek.

58) U. o. és kápt. m. lvt. V. Számk. 239. 279. l. — 46. T.
 563) sz.

1689—1701. *Mráz Gergely*.⁵⁹⁾

1703—13. *Szgodics András* kanonok.⁶⁰⁾

1726—33. *Barilich Mátyás* 1733—49-ig kanonok.

1734—36. *Esztergomi Szaniszló* 1736—46-ig kanonok.

1736—46. *Rosenits Jakab* 1746—59-ig kanonok.

1747—54-ig *Schogg Kristóf* 1754—90-ig kanonok.⁶¹⁾

1780—89. *Szentpétery László*, később kanonok.

A 18. század elejétől kezdve csak kivételesen találunk a karkáplánok között kanonokokat; de még sokáig szinte a kanonoki stallumhoz vezető lépcsőnek tartották az egyházmegyei papok ez állást, azért gyakran plébániákról jöttek be karkáplánnak.

A káptalandombi plébánia.

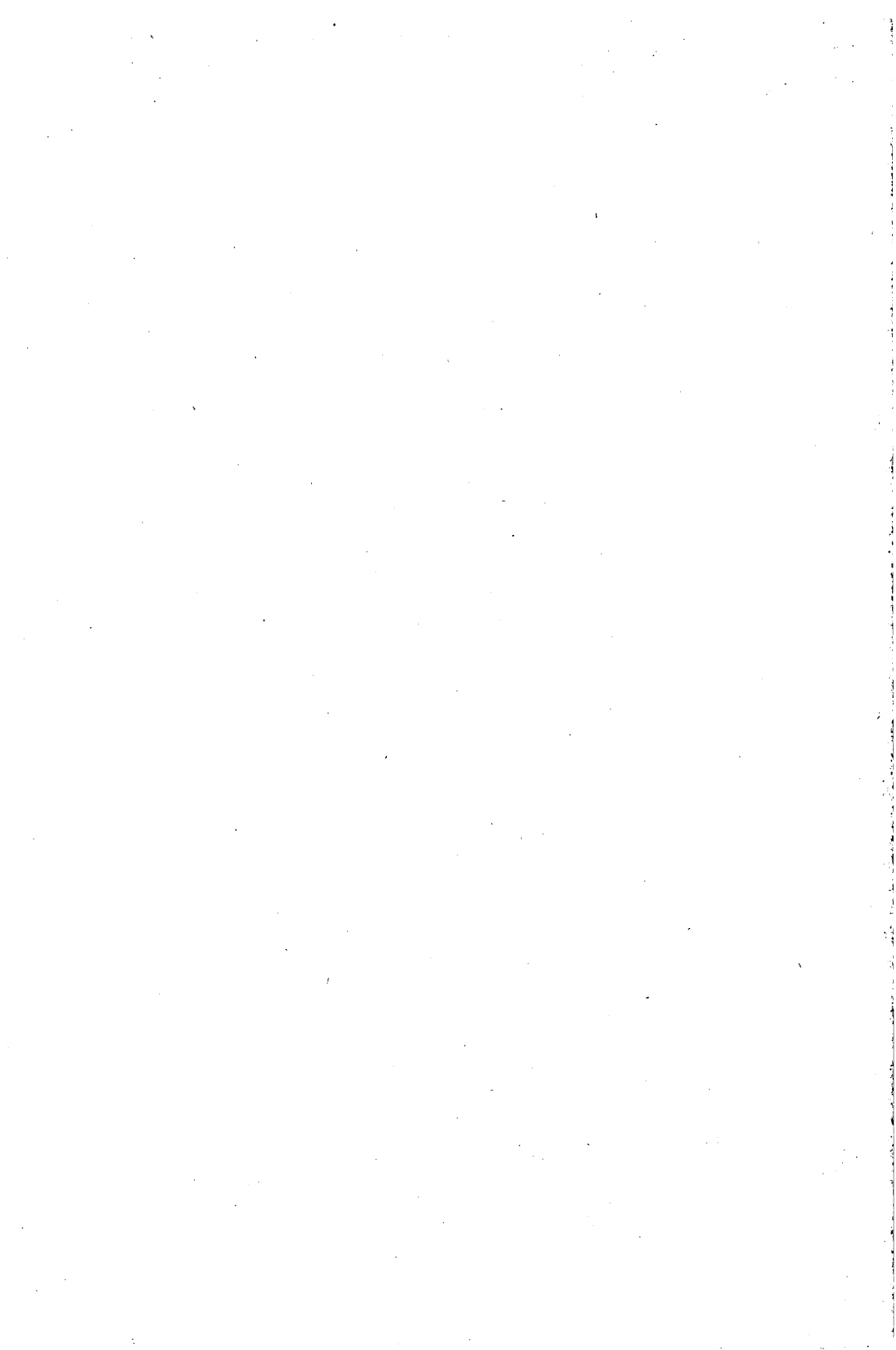
Nagy változás állt be a székesegyházi plébánia életében 1743-ban, mikor Győrt a szab. kir. városok sorába emelte Mária Terézia, és a földesuri jogokkal együtt a plébános választásának jogát is ráruházta. Az új győri plébánia átvette a székesegyházi plébánia területét, csupán csak a Káptalandombot, a Magyar Ispitát, és a székesegyházi karénekese, karzenészek (ma Apáca-u. 5. sz.) házat hagyta meg az ősrégi székesegyházi plébánia működési területül. Ez idő óta *káptalandombi plébániának* nevezzük e plébániát. E plébániának ma is ez a területe. Ez idő óta nincs külön kanonok-plébános, hanem a két karkáplán mint káptalandombi lelkész (*curati capitulares*) végzi a felmerülő plébániai ténykedéseket. A területén élő hívek csekély száma miatt lelkipásztori munkájuk nem sok volt és van. Nagyobb elfoglaltságot adott és ad nekik a káptalani zsolozsmában, a napi konventmisékben való segédkezés és a székesegyházi hitszónoklás. Zichy Ferenc gróf püspök 1744-ben meghatározta és körülírta e plébánia határait, szinte újból megalakította és felállította.⁶²⁾ II. József plébániarendezési intézkedésével beleolvastotta a káptalandombi plébániát a győrvárosi plébániába, e rendezés azonban az ő életét nem élte túl.

⁵⁹⁾ U. o.

⁶⁰⁾ Kanonokok névsora.

⁶¹⁾ L. Bedy V. A győri székeskáptalan tört., kanonokok névsorát.

⁶²⁾ Győri kápt. m. lvt. 11. Cth. 972. sz.

**II. Győr többi temploma,
plébániája, kápolnája, kolostora
és ispotálya a középkorban.**

A székesegyházi plébánia mellett a 11. századtól a 16. közepéig több vallásos intézmény szolgálta a hívek lelki szükségletét, és a társadalmi életben is jelentékeny működési teret foglalt el.

A) A Szent István vértanuról nevezett templom és plébánia.

Joghatósági területe a szorosabb értelemben vett várost, a mai belső várost foglalta magában, mely a kiépült vár falai alatt húzódott. Nem tudjuk, mikor keletkezett e plébánia, és területét mikor hasították ki a székesegyházi plébánia területéből, de a 13. századnál nem később. A Bécs és Buda között kereskedést üzők II. Omode püspök idejében (1254—1263.) Győrött megálltak, áruikat vásárra kirakták,¹⁾ tehát a város lakosságának már számottevőnek kellett lennie. A cseh-magyar háború hullámai Győrre érték IV. Béla, majd fia V. István idejében. A több részből álló Győr lakossága sokat szenvedett, nagy kárt vallott ennek következtében. A hősiességért hálás V. István a külső telepek védtelen lakóit betelepítette a városba, és a polgároknak a fehérvári polgárokéhoz hasonló jogokat, szabadságokat adott;²⁾ ezzel a város gyorsan megnépesedett. Így minden feltétele megvolt a plébánia felállításának, ha ugyanakkor már nem létezett volna a külön, önálló plébánia.

A templom a mai vármegyeház telkén állott, a plébániaház vele szemben.³⁾ Nem tartozott a nagyobb épületek közé, mégis 7 oltárt foglalt magában: a Szent Kereszt-, Szentlélek-, Szent Péter-, Szent Bereck-, Szent Katalin-, Szent Dorottya- és Krisztus testének oltárát.⁴⁾ A templom építészeti stílusát nem ismerjük; de feltehet-

1) Fejér C. D. IV. 2., 323. l.

2) U. o. V. 1., 146. l.

3) Győri kápt. hit. h. lvt. V. felvall. jk. 177. l.

4) U. o. I. felv. jk. 90. l. — és Czínár—Fuxhoffer: Monasterologia I. 94. — II. 153. l.

jük, hogy az ez időben dívó román stílusban épült fel. Ha a tatárjárás, cseh, osztrák háborúk idejében már állott, bizonyára tetemes kárt szenvedett. Később sorozatos veszedelmek zúdultak rá a 16. század folyamán, sőt a teljes pusztulástól sem menekült meg. Az 1529. évi tűzvész igen megrongálta, harangjai közül is csak egy maradt meg; azt pedig Bakits Pál, a püspöki javadalom gör. keleti vallású, világi birtoklója 1531-ben ágyuöntésre Pozsonyba vitette.⁵⁾ Okirataink feljegyzése szerint a törökök is megrongálták. Az 1538., 1547., 1552., 1566. évi nagy tűzvészek sem kímélték meg. Részletes adatokat e tekintetben nem nyújtanak okirataink. Az 1567. évi városi telekkönyv rossz karban levőnek tünteti fel a templomot, melynek hossza 13 öl, szélessége 3 $\frac{1}{2}$ öl, tetőzete nincs, falazata régi és omladozó állapotban van.⁶⁾

Ebben az időben már a templom használaton kívül volt, de a plébánia névleg még fennállott: Kálmánchey Pál kanonok, székesegyházi plébános a Szent István-plébánia címét is viselte.⁷⁾ A plébánosnak már lakása nem volt, mert a plébániaházat katonák foglalták el. 1566-ban Varjassy, más néven Barbély János öt lóval szolgáló magyar lovaskatona költözött bele erőszakkal. A hatalmaskodó foglalásért Oláh Miklós érsek, kir. helytartó perbe is idézte Varjassyt.⁸⁾ A pernek nem lett sok eredménye, mert még 1570-ben sem kapta vissza a plébánia e házat. Ebben az évben folyamodott a káptalan a királyhoz, hogy a lefoglalt székesegyházi iskola épülete helyett legalább a Szent István-plébánia házát adja vissza, melyet a mai napig is az a katona tart lefoglalva, aki erőszakkal vette hatalmába. Salm Egon gr. győri generális, főkapitány ismételten megigérette e ház visszaadását, de jogtalan lakóját ez ideig sem telepítette ki belőle.⁹⁾ 1592-ben pusztult plébániának mondják okirataink a Szent István-plébániát, melynek házát Győri Ferenc zsoldoskatonának ajándékozta a káptalan avval a kikötéssel, hogy a templom vagy a plébános 400 forintért visszaválthatja, ha valamikor szüksége lesz rá.¹⁰⁾ Ez összeggel hihetőleg a javításra költött pénzt akarta a káptalan Győri Ferenc-

5) Egyháztört. Eml. II. 128. l.

6) Győrvárosi lvt.

7) Gy. k. m. lvt. III. Számk. 80. 90. 111. l.

8) U. o. 9. Cth. 668. sz.

9) U. o. 8. 5. 1736. sz.

10) Gy. k. hit. h. lvt. V. felvall. jk. 177. l. — és u. o. m. lvt. 31. T. 3152. sz.

nek megtéríttetni. A plébániaház azonban sohasem került vissza a plébánia tulajdonába, mivel maga a plébánia sem kelt többé életre. 1640-ben Nagy Máté, a gyalogos katonák vajdája, parancsnoka lakta e házat.¹¹⁾

Az oltárok száma maga bizonyosággal szolgál arra nézve, hogy hívő és buzgó közönség látogatta e templomot. Az oltárok ugyanis minden templomban a hívők áldozatkészségéből épültek, akik az oltárokat rendszeren javadalommal is ellátták. Ez oltárok a 16. század végén már elpusztultak, vagy legalább is használhatatlan állapotban voltak. Mikor Miksa király 1569-ben a káptalant a székesegyházból ide akarta átköltöztetni, a templom legszükségesebb javításán kívül azt is megígérte, hogy a székesegyházból oltárokat hozat ide.¹²⁾ Nem volt többé szükség az oltárokra, 1592-ben a protestáns német katonák foglalták el, és német templom néven 1614-ig használták.¹³⁾

A plébánia javadalmát nem ismerjük. Valószínű, hogy a hívek bizonyos ünnepeken felajánlott önkéntes adományai (offertorium, oblatio) nem csekély részét alkották a plébános jövedelmének. Hogy ez a jövedelem mekkora volt, nem tudjuk, de arról értesítenek bennünket forrásaink, hogy a plébános a káptalannak, mint földesúrnak 800 bécsi denár katedratikumot fizetett, melyet azonban többször elengedett neki.¹⁴⁾ A plébános haszonélvezhette a templomban levő Krisztus teste oltárjavadalom gerhahegyi szöllőjét is.¹⁵⁾ Míg a város lakosságát a gyakori tűzvész, és törökdhülés meg nem ritkította, a plébános mellett káplán is működött.¹⁶⁾ A plébánia pusztulása után ismét a székesegyházi plébánia vette át e területen is a hívek gondozását.

A plébánosok közül csak kevésnek nevét ismerjük a 15. és 16. századból:

11) U. o. 8. Cth. 616. sz. Draskovich püspök-féle 1640. évi Can. Visit. ad 4.

12) U. o. 3. Cth. 76. sz.

13) Koller: Historia episcopatus. Quinqueecl. Tom. III. pag. 356. Kuthassy János püspök processusa. — Villányi i. m. 66. l. — Czinár—Fuxhoffer i. m.

14) Gy. k. m. lvt. I. Számk. 523. l. — 39. 52. 86--95. 100. 129. 152. 177. 523. 565. 707. 732. II. — II. Számk. 5. l. — II. Számk. 62. 80. 90. l. 300 bécsi denár = 1 frt.

15) Gy. kápt. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 90. l. 1518. év.

16) Gy. k. m. lvt. I. Számk. 285. l. 1511-ben Miklós nevű káplánt ismerünk.

1497—1507. *Mátyás*.¹⁷⁾

1521—30. *Sárváry Miklós*.¹⁸⁾

1547—1551. *Kálmánchev Pál*.¹⁹⁾

1551—1552. *János* pap.

Ujlaky Ferenc püspök 1552-ben meghagyta a káptalannak, hogy János papot, ki előbb somorjai plébános volt, és akit a börtönből kiszabadítván győri plébánossá tett, mivel ismét vagabundus, kóborló lett, és tévedéseket hirdet, kerestesse meg, és állítsa elébe.²⁰⁾ A leírás nem vonatkozhatik a székesegyház kanonok-plébánosára, azért e plébánia papjai közé soroztuk be.

B) A Szent Adalbert vértanu püspök tiszteletére alapított győrhelyi prépostság.

A prépostság a győri váron és belső városban, vagyis Káptalan-Győrön kívül feküdt a Rába közelében emelkedő dombon a Királyföldre nevű városrészben, a Ker-tesszer-utca utolsó szakaszában, ahol ma a Kálvária áll. Ezt a dombot akkor Győrhelynek nevezték. A Királyföldre nagyobb része a prépostság birtoka volt, prépostsági jobbágyság lakták. A prépostság jobbágytelkei jelentéktelen területet foglaltak el a Szent Albert-utcában. Alapítóját nem ismerjük; de már abból a körülményből is, hogy Királyföldön állott, királyi alapítóra gondolunk. Bizonyos, hogy árpádkori királyok idejéből származik, mert 1138-ban már okiratszerűen találkozunk nevével.²¹⁾ A 13. században már hivatalosan eljáró prépostját is ismerjük. A prépostság rendeltetéséhez tartozott az is, hogy egyik kanonokja lelkipásztori teendőket végezzék.²²⁾ De szükség is volt a lelkipásztorra, mert ezen a földterületen külön bíróval rendelkező falucska alakult. Lakóinak számát a 16. századig nem ismerjük; 1518-ban 17 adófizető, 8 szegény portát számlált benne az adórovás. A prépostság plébániai működéséről tanuskodik a templom mellett fekvő temető, mely ebben az időben mindenütt a plébániai egyházak szomszédságában terült el. Erre vall a temetőben levő, Szent Ábrahám tiszteletére

17) U. o. 39. 52. 86. 100. 129—177. 194. II.

18) U. o. 523. 537. 565. 732. II. — II. Számk. 5. 42. I.

19) U. o. III. Számk. 62. 80. 90. I.

20) Gy. k. hit. h. Ivt. 7. Cth. 385. sz.

21) Fejér C. D. VII. 2., 317. I. Prepositura Ecclesiae Collegialae S. Adalberti de Jaurino 1138.

22) Pannonhalmi Szent Benedek-rend tört. 8. 569. I.

épült kápolna is. A 16. századot megelőző időből a prépostság életéről igen kevés adat maradt ránk. Valószínűleg a prépostság alapításától kezdve a prépost a székeskáptalannak is tagja, kis prépostja volt, a 14. században már biztosan ezt állapíthatjuk meg róla.

A prépostság a 16. század közepén pusztult el templomával, prépostsági házával együtt. Győr a Német Birodalom egyik keleti kapujává lett a török háborúk idején, ezért erős várrá építették ki. A falak és a bástyák kőanyagának előteremtésekor a dűledező prépostsági templom köveit is szétszedték, és a bástyák építésére behordták. Véleményünk szerint ezek a templomkövek a Dunaparton, a mai raktárház (elevator) táján emelt »szentdombi« bástya falait erősítették. A pusztadombot a 17. század végén a katonai hatóság vesztőhellyé alakította át, a 18. század elején pedig a Kálvária épült ide.

A terület lelkipásztori teendőit is újból a székes-egyházi plébánia vette át.²³⁾

C) Szent Benedekről nevezett templom és plébánia.

Külön városrészt alkotott a templomáról elnevezett Szentbenedekfalva, más néven Pánzsá-utca. Magában foglalta a Szent Péter-utcát és Uj-utcát. Győrnek egyik területrészén sem szántott végig a pusztulás és halál oly kegyetlen kézzel, mint éppen e legnagyobb, legterjedelmesebb, községi és plébániai tekintetben rendezett városrészen. Még csak nyoma sem maradt meg. Egyetlen iratos kő, templomalap kő, vagy más építészeti emlék sincs határából. Alig-alig tudjuk fekvését megközelítőleg meghatározni. Mivel Pánzsá-utcának is nevezték, a Pánzsáérhez kellett kitorkollania. Valószínűleg a Wennesz Jenő-utcától, a szeszgyár környékéről indult ki. A Szent Péter-utca és Uj-utca párhuzamosan haladhatott vele, vagy esetleg keresztezte.²⁴⁾ Lakói földművelők, fuvarozók és kézművesek voltak. A tehetősebb és nagyobb határral bíró faluk közé tartozott, mert a 15. század végén és a 16. elején 30—40 egész telken gazdálkodtak lakói. Adója kisebb volt, mint a belső városé,

²³⁾ A prépostság részletes történetét lásd: Győri Szemle III. évf. Bedy Vince értekezése: A Szent Adalbert tiszteletére alapított győrhegyi prepostság.

²⁴⁾ Gy. k. m. lvi. I. Számk. 35. 43. 50. 635. II. III. Számk. 201. I. Urbarium V. Capituli — Villányi i. m. 13. l.

telkenkint 35 denárt fizettek jobbágyai. Mint a váron és városon kívül fekvő szabad területen a káptalan tagjai is szereztek kisebb telkeket, kerteket.²⁵⁾ Lakóinak számát nem ismerjük, de a megművelt telkek száma arra vall, hogy népes területnek kellett lennie. Önálló községi szervezete is volt: bírója, elöljárói voltak.²⁶⁾ Nem tudjuk megállapítani, hogy mely időből való a falu, mikor nyert önálló községi szervezetet, de alig későbbi a 12. század végénél, vagy 13. elejénél.

Mikor a törökök Győr felé közeledtek, és a haditanács a vár erősítését megkezdte, Szentbenedekfalváról is lassankint a belső városba huzódott be a lakosság, és a falu elnéptelenedett. A pápai kapitány, Török Bálint 1538-ban 1500 emberével rontott Győrre, hogy Bakits Péteren bosszút álljon: elsősorban Szentbenedekfalvát pusztította. 1535-ben már a törökök is Győrig portyáztak, és Szentbenedekfalvát is részben felégették.²⁷⁾ Így a török és magyar közös erővel pusztította e városrészt. A 16. század második felében már teljesen elpusztult; a 17. század elején pusztá, lakatlan területnek ismerjük.²⁸⁾

E területen az időtől kezdve, mikor községi szervezetet nyert, Szent Benedek tiszteletére templomot építettek és plébániát szerveztek. Lakóinak száma meg is követelte a lelkipásztori külön gondozást, sőt a 16. században a plébános káplánra is szorult lelkipásztori működésében.²⁹⁾ A templom építési stílusáról, felszereléséről, nagyságáról, a plébánia működéséről nem maradtak ránk adatok.

A plébánia javadalmai közül ismerjük Nagyécsen a Cser-dülőben levő szőlőt, továbbá a nagybaráti és csanaki szőlőt.³⁰⁾ A községgel elpusztult a plébánia templomával együtt. 1538-ban elhagyatott szőlőit 10 évre bérbeadta az egyházi község ikrényi Soós Istvánnak és Németh Imrének. Ekkor még bízott benne a község,

²⁵⁾ U. o. I. Számk. 35—40. 52. 222. 290. 321. 337. 370. 577. 772. II. — II. Számk. 2. I.

²⁶⁾ U. o. I. Számk. 39. 98. 247. 270. 463. 524. 538. 601. I. U. o. Pápóci prépostság okirattára: I. T. 416. sz.

²⁷⁾ Gy. k. hit. h. Ivt. I. felvall. jk. 12. I.

²⁸⁾ Gy. k. m. Ivt. III. Számk. Urbarium Capituli

²⁹⁾ U. o. I. Számk. 585. I. 1523-ban Kelemen káplánt ismerjük.

³⁰⁾ Gy. k. m. Ivt. 8. Cth. 525. sz. 1457. év. — Gy. k. hit. h. Ivt. I. felv. jk. 21—22. I. 1538. év.

hogy plébániáját, templomát újból felépíti, megszervezi, mert a bérlőknél kikötötte, hogy ha 10 éven belül plébános lenne az egyháznak, a bérlők tartoznak visszaadni neki a szőlőket, addig azonban rendes bért fizetnek a Szent Benedek-egyház javára.³¹⁾ Az idő nem kedvezett többé a plébánia megszervezésének. A templom köveit innét is elhordták a vár építéséhez.

E terület lelki gondozását is újból a székesegyházi plébánia vette át.

Plébánosai közül csak néhánynak nevét tartották fenn okirataink a 16. századból; korábbi időből egyet sem ismerünk.

1500—1509. *Demeter*, kit 1505-ben a vár közelében rablók támadtak meg, és fosztottak ki.³²⁾

1519—30. *Meszlényi Pál*, aki az apostoli közjegyzői tisztet is viselte.³³⁾

1532—35. *Gyirmóti Soós Bálint*, 1519-től fogva ő is apostoli közjegyző; 1535-től győri kanonok.³⁴⁾ Úgy látszik, ő volt az utolsó plébános.

D) Szent Lázár kápolnája és plébániája.

A kápolna keletkezésének idejét nem ismerjük, felvétele is vitás. Villányi a külső városba helyezi³⁵⁾ a káptalani Számadókönyv leírása alapján.³⁶⁾ Mi e véleményyt nem fogadjuk el ez egyetlen okmány alapján. A Számadókönyv első lapján olvasható jegyzet, mely a győri templomokat felsorolja, későbbi írásnak látszik, és másolata a 2—3. lapok között levő betoldáson található fel-

31) Gy. k. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 22. l.

32) Gy. k. m. lvt. I. Számk. 76. 78. III. 121. 131. 137. 149. 165. l. — és 8. Cth. 539. sz.

33) U. o. 6. Cth. 246. sz. — I. Számk. 180. 584—5. 588. 681. II. — II. Számk. 42. l.

34) U. o. 6. Cth. 246. sz. — II. Számk. 57. l.

35) Villányi i. m. 27. l.

36) Győri kápt. m. lvt. II. Számk. 1. l.: Ecclesiae sitae olim Jaurini: Ecclesia sancte Elisabeth alias Claustri. Ecclesia S. Stephani. Ecclesia Cathedralis B. Marie Virginis, — in exteriorj. Civitate Capella S. Lasari. Ecclesia S. Adalberti. Ecclesia S. Benedicti. — U. o. 2—3. lapok között levő betoldáson: Ecclesiae sitae Jaurini: Ecclesia S. Elisabeth, alias Claust. Ecclesia S. Stephani porthomartyris. Ecclesia sive Capella S. Lazari. Ecclesia S. Adalberti. Ecclesia S. Benedicti. S. Elisabetha dicta in exteriori Civitate.

jegyzésnek. E szerint pedig csak a Szent Erzsébet-templom fekszik a külső városban. De ha e két ellenmondó írás közül az első volna az eredeti és igazi, akkor és négy másik okmány ellenkező állítását fogadjuk el, melyek a várba helyezik a kápolnát. IX. Bonifác pápának 1401. október 1-én kelt okirata egyenesen a várban levő Szent Lázár-egyházról beszél.³⁷⁾ Mihály olvasókanonok és püspöki helynök 1457-ben meghagyta Balázsnak, a várban levő Szent Lázár-egyház plébánosának, hogy akár kiközösítéssel is kényszerítse rá Miklós papot, a Szent Kereszt-oltár igazgatóját, hogy az illetéktelenül felvett offertórium felét fizesse vissza István örkanonoknak.³⁸⁾ Más okiratunk 1548-ban a várban alapított Lázár-kápolna csanaki szőlőjéről emlékezik. Ez a szőlő elhagyatott állapotban még 1569-ben is megvolt.³⁹⁾ Ismét más okiratunk 1550-ben Échy Bálint kiközösítésénél Pály Gellértről, a várban levő Szent Lázár-kápolna lelkészéről beszél.⁴⁰⁾ Mivel négy, különböző időből való okirat egyöntetűen a várba helyezi e kápolnát, tanuságukat igaznak kell elfogadnunk annál is inkább, mert a 16. század közepén, mikor e kápolnáról van szó, a külső városrészekben már minden templom és plébánia elpusztult. Közelebbről nem tudjuk meghatározni a kápolna helyét. A fellegvárban (arx, ez a mai Káptalandomb) semmiféle okiratban nem hallunk másutt kápolnáról, azért a várat (Castrum) tágabb értelemben kell vennünk. A váron itt a fallal körülvett várost kell értenünk. Esetleg a Szent Lázár-közben (később Kármelita-köz, ma Deák Ferenc-utca) kereshetjük azon a tájon, ahol ma a kármeliták temploma és kolostora áll; talán nevét is tőle vette a Szent Lázár-köz. Ez a terület a Bécsi-kapuhoz közel, a

37) Monumenta Vaticana Hung. IV. IX. Bonifác bullái 1396—1401. 377. l.: IX. Bonifác 1401. okt. 1. Márton fia Egyednek győri kanonokságot ad, ha most nincs üresedés, rezervál. Nem szolgál akadályul az, hogy a 6 ezüst márkát jövődelmező, a várban fekvő Szent Lázár-plébániát bírja... parochialem ecclesiam sancti Lazari de castro Jauriensi...

38) Gy. k. m. lvt. 8. Cth. 524. sz. ... plebano Ecclesie S. Lazari de Castro Jauriensi.

39) U. o. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 96. l. Vinea Capelle Sti Lazari in Castro Jauriensi fundate, in promontorio Chanak. — III. felvall. jk. 15. l.

40) Ráth Károly okmánymásolatai. — Czech J. kézirata a M. Tud. Akad. kéziratárában. IV. k. III. sz. 29. ... Gerardus de Pály presbyter Sti Lazari de Castro.

fellegyárral szemben feküdt, a várfalon, árkon vagy palánkon belül, azért a várhoz számították.

A 16. század közepén túl pusztult el; az 1567. évi városi telekkönyv nem említi fel. Az 1566. évi tűzvésznek eshetett áldozatul.

Fentebb említett okirataink egyöntetűen plébánosnak nevezik a kápolna papját; aki — mivel káptalani területen működött, a káptalannak katedratikumot fizetett, amit különben csak a plébánosok szoktak fizetni. Így beszél 1503. és 1515-ből való okiratunk is.⁴¹⁾

A kápolna javadalmához tartozott a csanaki hegyben, az Erdőszeg-uti dülőben egy szőlő, melyet 1569-ben okiratunk boldog Lázár oltára tulajdonaként említ meg.⁴²⁾ Megtörténhetett, hogy a kápolna elpusztulása után a székesegyházban Szent Lázár tiszteletére oltárt állítottak, és javadalma fejében az alapítóért szentmisét mondtak. Károlyi Lőrinc tényleg fel is sorolja a székesegyház oltárai között Szent Lázár oltárát is.⁴³⁾ Az a különös dolog, hogy bár egyenesen plébánosnak, és nem oltárigazgatónak nevezik okirataink a kápolna papját, plébániája területéről sehol semmi említést nem találunk. Szent Lázár a betegek védőszentje; talán a kápolna környékén valamely ispotály állott fenn, amelyről okirataink nem tudnak, és az abban tartózkodó betegek plébánosa volt a kápolna papja.

A kápolna plébánosai közül ismeretesek:

1457. *Balázs*.⁴⁴⁾

1500. *Pály Gellért*.⁴⁵⁾

1500—1517. *Kys Miklós*.⁴⁶⁾

41) Gy. k. m. lvt. I. Számk. 78. I. 1503. Plebanis S. Benedicti et S. Lazari missis ad Koppan monostrium cum litteris Legali (ad latere) ad claudum abbalem Vespremium coram iudice delegato... — U. o. 360. I. 1515. Nicolaus Kys plebanus S. Lazari censum Capitulo debitum flor. 2... — U. o. 175. 270. 313. 327. 360. 379. 404. II. — ... de domo sua censum portatensem solvit flor. 2. Illos duos florenos, quos ratione sue foundationis Capitulo singulis annis tenetur. solvit... De domo sua portata solvit flor. 2.

42) Gy. k. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 96. I. 1548. év. — III. felvall. jk. 7. I. 1569. év.

43) Speculum Ecclesiae Jaur. 5. l.

44) Gy. k. m. lvt. 8. Cth. 524. sz.

45) Czech i. h. IV. k. III. sz. 29.

46) U. o. I. Számk. 42. 110. 175. 191—2. 270. 313. 327. 360. 379. 401. II.

E) Szent Katalin ispotálya és temploma.

A Szent Katalinról nevezett hospitale és hozzátartozó templomocska a Rábán túl, a mai Ujváros elején állott a káptalan földesúri területén. Keletkezésének idejét nem ismerjük. A 15. század elején mint régi intézményről beszélnek róla okirataink. Alapítványjellegű intézménynek tartjuk e hospitalét és templomocskáját, melynek éppen úgy pap igazgatója volt, mint az ezen időbeli oltárjavadalmaknak. Valószínű, hogy maga a káptalan alapította abból a célból, hogy a győri polgárokról gondoskodják betegségük, vagy elhagyott nyomorúságuk napjaiban. Azért a városon kívül eső, akkor még lakatlan területen építtette meg. Az intézmény mindig a káptalan joghatósága és gondozása alatt állott. Mikor ez ügyben 1518-ban ellentét támadt a káptalan és Gosztonyi János püspök között, a káptalan jogainak védelmét a királynál és pápánál kereste. Az ispotálynak és pap igazgatójának eltartására szolgált egy szőlő, melyet a káptalan 1520-ban borbai jobbágyaival műveltetett meg, 1523-ban pedig fel is ujított. Ugyancsak a hospitale fenntartását szolgálta a győri püspök pinnyédi malmának szombati jövödelme; mely azon a cimen illetve a káptalant, mivel a malom egyik épülete, Ujváros felől a káptalan földjén állott. Az ispotály házának tatarozására 1520-ban 3 $\frac{1}{2}$ forintot költött a káptalan. A hospitale és templomocskája is a 16. század közepén pusztult el vagy a törökök kezétől, vagy az 1566. évi tűzvésztől. Később már nem emlékeznek róla okirataink.

Az ispotály papjai közül csak kettőnek nevét tartották fenn okirataink:

1420. *István* papot ismerjük, ki a Héderváry-család javára vizsgálatot tartott Kisbarátira vonatkozólag.⁴⁷⁾

1523. *Péter* pap szolgál ugyanott.⁴⁸⁾ Ami a hospitale papjának lelkipásztori működését, lelkészi teendőit illeti, nem állhatott másból, mint az alapítóért való misézésből, és az elhagyottak, vagy betegek gondozásából, kik a hospitaléban laktak. Egyéb munkaköréről nem szólnak eddig ismert okleveleink.

⁴⁷⁾ Héderváry-család oklevéltára I., 160—162. I. Magister domus hospitalis ecclesie beate Katharine virginis et martyris prope civitatem Jauriensem habit.

⁴⁸⁾ Győri kápt. m. lvt. 6. Cth. 246. sz. — 1519. évi egyességlevél a püspök és káptalan között. — U. o. I. Számk. 449. 508. 511. 589. II.

F) Szentferencrendiek kolostora és temploma.

Szent Ferenc rendjének Szent Erzsébetről nevezett kolostora és temploma Káptalan-Győr, vagyis a mai belső városrész területén a Szent Erzsébet-utcában, melyet Nagy-utcának is neveztek (a mai Apáca-utca helyén) a Stadel-gyár környékén feküdt.⁴⁹⁾ Ez az utca a székesegyháztól kiindulva — jobbra való erős elhajlással — húzódott a mai Stadel-gyár tájáig. A kolostor, vagyis inkább a ferencesek kisebb megszálló háza már a 13. század első felében megépült. Mivel okiratos támasztó pontot nem találtunk, igyekszünk bizonyos adott és kétségtelen időpontok segítségével megállapítani győri megtelepedésük és templomépítésük idejét. A megtelepedés, kolostor- és templomépítés különböző időben is történhetett. Valószínű, hogy Pisai Albert testvér, ki 1224-ben érkezett meg Ausztriába tartományfőnöknék és »nemsokára« Magyarországra is küldött testvéreket, már ebben az évben elindította az első ferences rajt. Mivel Győr a főútvonalba esett, hihető, hogy már az ő főnöksége idején (1224—1227.) megjelentek Győrött is a testvérek és rövidesen megvetették lábukat a városban. Letelepedésükhöz nem kellett nagyobb anyagi befektetés, hiszen szegénységhez szoktatott, kolduló szerzetesek voltak. Kezdetleges, igénytelen otthonuk hamar elkészülhetett. Templomuk építésének időpontjára már kiindulhatunk biztos dátumból. Templomuk védőszentje Magyarországi Szent Erzsébet asszony, II. Endre király leánya és IV. Béla testvére volt. Mivel 1235-ben iktatta IX. Gergely pápa Árpádházi Erzsébet asszonyt a szentek sorába, ez öröm emlékére a győri ferencesek templomot emeltek, és azt Szent Erzsébet tiszteletére avatták fel.⁵⁰⁾ Az örvendező országban ehhez a szép szándékhoz könnyen találhattak segítőtársakat, kik közé IV. Béla királyt is odaszámíthatták. Mivel az meg bizonyos, hogy 1250-ben már őrség (custodia) volt a győri állomás, rendes kolostoruknak és templomuknak kellett lennie, ha csak a város szélén állott is. Az említett kolostorhely ugyanis a középkori Győr szélén volt. Tehát 1235—1250. között már templomuk és kolostoruk volt. A szerény

⁴⁹⁾ Villányi Sz. i. m. 20. 25—27. l. — Gy. k. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 22. 26. 206. l. — U. o. m. lvt. 10. Cth. 797. sz.

⁵⁰⁾ Karácsonyi János: Szent Ferenc-rendjének története Magyarországon 1711-ig. I. köt. 15. l.

épületek Győrrel együtt viharos napokat láttak. IV. Bélának és V. Istvánnak a csehekkel folytatott háborúi egész Győrig hadi színtérré tették ezt a vidéket. A külső városrészek lakói a győri várfalak tövébe húzódva az V. István kiváltságaival gyors fejlődésnek induló város lakosságát tekintélyessé növelték ugyan, de nyugodt életet nem szereztek neki. Mert a féktelen főurak sorába tartozó Zách nembeli Jób pécsi püspök, mosoni ispán erőszakos támadásától, majd a Heiligenstadt Konrád vezérlete alatt induló ezer német páncélos vitéz sikeres rohamától, később II. Ottokár cseh király ellenséges megszállásától, végül IV. László király visszafoglaló ostromának pusztításaitól nem menekült meg. Ezek a romboló események nyomot hagytak a ferences kolostoron és templomon, úgyhogy a 13. század végére erős javításra szorult. Forrásaink úgy tudják, hogy ezt a javítást Sienai János testvér végeztette el 1301-ben.⁵¹⁾ Erre szükség is volt, mert a győri ferences zárdára mozgalmas napok vártak. Hajmo provincialis 1305-ben már rendi közgyűlést hívott össze Győrré. 1311-ben ismét itt tartották rendi közgyűlésüket; 1316-ban a győri őrséghez osztották be a soproni, pozsonyi és lékai kolostorokat.⁵²⁾ Tehát a 14. század elején a kolostor már a tekintélyesebb őrségek közé tartozott. Ez a körülmény is sarkalhatta a gyorsan haladó és romboló idő mellett a kolostor vezetőit, hogy épületeik megújítására és nagyobbitására gondoljanak. Szerencsés körülmények megvalósuláshoz is segítették tervüket. Győr püspöke, Kálmán, Károly Róbert király természetes fia volt. Ez az Anjouknak a ferencesek iránt való jóindulatát magáévá téve pártfogójuk lett Erzsébet özvegy királynéval együtt, akinek támogató jóindulatát állítólag győntatója, a ferences Kétyi János szerezte meg. Ez 1360-ban történhetett, mikor Kálmán püspök lelkében kedvező fordulat állott be. A megújult és megnagyobbodott kolostor már arra is alkalmasnak látszott, hogy magából új rajt bocsásson ki. Kálmán győri püspök 1365-ben Szombathelyen ispotálykápornát adott át neki, melyhez az áttelepített szerzetesek kolostort is építettek; 1379-ben ezt is a győri őrséghez osztották be.⁵³⁾ A 15. században még inkább megnövekedett tekintélye. 1440-ben a kismartoni kolostor is a győri ör-

⁵¹⁾ Villányi i. m. 27. l. — Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi tört. 1/2 439. l.

⁵²⁾ Karácsonyi J. i. m. 31. 33. l.

⁵³⁾ U. o. 46. l.

séghez osztották be.⁵⁴⁾ A rend kettészakadása mariánusokra és salvatoriánusokra, a győri kolostornak is szomorú napokat okozott; 1448-ban a mariánusokat kitiltották belőle, és a salvatoriánusoknak ítélték oda.⁵⁵⁾ E kellemetlen esemény után az ország történetébe is bekapcsolódott e kolostor. 1455-ben országgyűlésre ültek össze benne a karok és rendek, melyen Hunyady János, Kapisztránói János, Brankovich György is résztvettek, és a törökök ellen való háború érdekében lelkesítő beszédet mondtak.⁵⁶⁾ Kapisztránói János 1455. május 30-tól július végeig tartózkodott a győri kolostorban; nemcsak az országgyűlés irányításában vett részt, hanem a rendeknek a királlyal való kibékítésén is fáradozott.⁵⁷⁾ A győri polgárok kedvelték és tiszteletben tartották a rendet, adományokkal halmozták el. 1449-ben ily ajándékot kelt, mely a kolostor számára felesleges volt, Lőrinc házfőnök (gvardián) 10 arany forintért adott el Quel Zsigmondnak.⁵⁸⁾ — Bakócz (Bakács) másképp Szatmári Ferenc püspök is megbecsülte a rendet. 1501-ben Szegedy Gergely provincialisát sebasteni püspökké nevezte ki, és a győri egyházmegyében a főpapi teendők végzésére helynökévé tette; a káptalanban is javadalmat adott neki.⁵⁹⁾ 1518-ban Sopron város is 25 forint segítséget küldött a Szent Erzsébet-templomnak.⁶⁰⁾

A kolostor szerzetesei a lelkipásztori teendők végzésében segítségére voltak a Szent István-templom plébánosának.⁶¹⁾ A kolostornak vagyona nem lehetett, mert Szent Ferenc a szegényes életet követelte fiaitól; azért alimizsnából éltek. A törökveszedelem idején az alimizsna sem volt bőséges. A káptalan 1518-ban $\frac{1}{2}$ forintot adott a kolostornak bizonyos szentmisék elvégzése fejében.⁶²⁾ Ez az összeg akkori időben sem jelentett nagyobb segítséget. 1529-ben a tűzvész is, a török is meg-

54) U. o. 50. l.

55) U. o. 58. l.

56) Fehér Ipoly: Győrmege és város egyetemes leírása. 414. l.

57) Karácsonyi I. i. m. 334. l.

58) Gy. k. m. Ióttár Ráth Károly okm. másolatai.

59) Karácsonyi i. m. 77. — L. Bedy Vince: A győri székes-káptalan tört. A kanonokok névsora.

60) V. Házi Jenő: Sopron tört. VI. 242. l. Az összeget Szegedi Lukács gvardián és Pellifex Péter győri bíró nyugtázta.

61) Gy. k. m. Ivt. 10. Cth. 797. sz.

62) U. o. I. Számk. 150. l.

rongálta a kolostort, de nem semmisítette meg.⁶³⁾ 1533-ban oly szomorú helyzetben volt a ház, hogy gvardiánt sem tudott választani alkalmas ember hiányában.⁶⁴⁾ 1534-ben a törökök felégették Győr külvárosait, ekkor égett le a kolostor temetője mellett fekvő Soós Dénes-féle ház is, a kolostor is megrongálódott,⁶⁵⁾ de még mindig tovább élt 1538-ban is, 1543-ban is;⁶⁶⁾ de már 1555-ben romjaiban hevert.⁶⁷⁾ Az épületek anyagát a szentdombi bástya építésekor használták fel, melynek vonalában feküdt a kolostor. A szerzetesek védettebb helyre, más kolostorba költöztek át.

A kolostor második korszaka.

A 17. század elején Prainer János br. generálisfőkapitány, Náprághy Demeter püspök és a káptalan segítségével a mariánus csoport visszatelepült Győrré. A protestánsoktól visszavett Szent István-templomot, a körülötte fekvő néhány házhellyel együtt nekiadta a püspök és káptalan. 1614-ben le is tette a csoport a kolostor alapkövét.⁶⁸⁾ A magyar királyi kamara a tatai javak évi bérletéből 250 forintot adott az építkezéshez; a többi a katonai segítséggel támogatott győri hívek adták össze. A sok fáradsággal és költséggel megépült kolostort és templomát 1654-ben tűzvész rongálta meg; de a hívek adományai ismét lehetővé tették kijavítását. A régi és már roskadozó falakon nyugvó Szent István-templomot is alapjából újra építette 1655-ben a rend. A tornyot Wrachevich Farkas győri kanonok építtette fel, és órát is tétetett bele. Ez azonban még a nagy tűz előtt történt, mely a tornyot nem semmisítette meg.⁶⁹⁾ Úgy a kolostor, mint a templom felépítése csak 1673-ban nyert teljes befejezést. A torony a templom északi sarkán állott. A

⁶³⁾ Karácsonyi i. m. 89. l.

⁶⁴⁾ U. o. 93. l.

⁶⁵⁾ Gy. k. m. lvt. 10. Cth. 797. sz.

⁶⁶⁾ Gy. k. hit. h. lvt. 9. Lad. 27. fasc. 1077. sz. I. felvall. jk. 78. l.

⁶⁷⁾ U. o. II. felvall. jk. 26. l. Gregoriáncz Pál győri püspök kérésére a káptalan házat adott Lentulus Márknak, mely a lerombolt Szent Erzsébet-kolostor szomszédságában az Erzsébet-utcában állott

⁶⁸⁾ Karácsonyi i. m. 110. l.

⁶⁹⁾ Magyar Tud. Akadémia kéziratára: Történelmi ivrét 133. k. 70. l.

templomhoz később három oldalkápolnát építettek; ezek egyikét, a Szeplőtelenül Fogantatott Boldogságos Szűz kápolnáját, mely a sekrestyével volt kapcsolatban, a magyarok kápolnájának nevezték, mivel a magyar-ajkú harmadrendű testvérek imádkozó helyéül szolgált.⁷⁰⁾

A hívek ragaszkodását bizonyítják a jótékony adományok. 1656-ban is házat örököltek, melyet a földesúr 105 arany forintért vett meg tőlük.⁷¹⁾ A káptalan tagjai között is akadt a kolostornak jótévője: 1655-ben Szalay János adalberti prépost, 1663-ban Gorup Ferenc novii v. püspök nagyprépost, aki 1000 forintot adott neki.⁷²⁾ Csernátunyi Miklós volt kanonok, telkii apát 100 forintot hagyott a kolostornak.⁷³⁾ 1684-ben Karancsics Mihály tihanyi vajda fél házat adta a kolostornak, másik felét pedig Mányay Domonkos házfőnök és Matusek András adalberti prépost, a kolostor syndikusa 250 forintért vették meg Szegedy Bálinttól.⁷⁴⁾ Szalay Márton győrvárosi esküdt 1649-ben a Magyar Ispitának hagyott szőlőjéből évi 2 akó bort rendelt a kolostor számára, amit 1661-ben követelt is a várostól a házfőnök.⁷⁵⁾ A hívek adományai hozzásegítették a kolostort, hogy megvehesse Szabó György szomszédos házat is 215 tallérért, majd Fortleitner Keresztély kőműves házat 44 forintért. Ezeknek helyén kertet alakított. Később ismét 3 házat vett meg, így a kolostor területe teljes négyszöget alkotott. A kiépítés 1710-ben fejeződött be.⁷⁶⁾ A szerzetesek ebben az időben a székesegyházi plébániát segítették, melynek az egész város lelkipásztori ellátása nagy gondot okozott. A plébánia a várban volt. Ennek kapuit este bezárták, így sem a belső, sem a külső városrészek hívei nem férhettek hozzá éjjel lelkipásztorukhoz. A ferencesek mindig készséges rendelkezésére álltak a híveknek a szentségek kiszolgáltatásában; gyakran a temetéseket is végezték.⁷⁷⁾ Ők végezték a Széchenyi György alapította Magyar Ispi-

70) Villányi i. m. 67. l. — Fehér Ipoly i. m. 623. l. — Rupp Jakab i. m. 1/2 439. l.

71) Gy. k. m. lvt. IV. Számk. 546. l.

72) U. o. 6. Cih. 271. sz. — U. o. hit. h. lvt. 12. felvall. jk. 50—51. l.

73) A szentbenedekrendi főapáts. tört. IV. 346—48. l.

74) U. o. 14. felvall. jk. 142. l.

75) Győrvárosi lvt. 1653. kezdődő tanácsí jk. 240. l.

76) Villányi i. m. 68. l.

77) Gy. püsp. lvt. Keresztély Ágost iratai: II. 411. l.

tában az istentiszteletet;⁷⁸⁾ később a székesegyházban ők töltötték be a szónok tisztét, kiknek e címen 80 forintot fizetett a plébános.⁷⁹⁾ Az 1743-ban megalakult új győri városplébániának is mindenben segítségére voltak a szerzetesek. A Mária Terézia által felállított nemzeti főiskolába tanítókul hívta meg a város a rendház tagjait: 1781—1806-ig Kovátsits Alfonz, Fabsits Cyrin, Pogács Márián, Halles Gábor, Hüller Fidél, Veber illés, Kratzer Agost és Császár Viktor rendtagok tanítottak.⁸⁰⁾

Semmi sem bizonyítja jobban a ferencesek általános kedveltségét, mint az a körülmény, hogy a kolostor nem tudta a hívek szükségletét kielégíteni, pótlásra kellett gondolnia. A 18. század elején a rend tartományi főnöke arra kért engedélyt Keresztély Agost püspöktől és földesúrtól, hogy Szigetben kisebb rendházat létesíthessen. Keresztély Agost 1721. december 30-án Regensburgban kelt iratában az építkezést megengedte oly feltétel mellett, hogy a kolostor a külvárosok plébánosainak jogát nem sérti. A rend az építkezést megkezdte. Sinzendorf Fülöp Lajos gr. új győri püspök 1727-ben azt jelentette a királynak, hogy a rend 12 tag számára akar Szigetben megfelelő házat nyitni, és erre kér kir. engedélyt. A helytartótanács vizsgálatot, helyszinén való szemlét rendelt el, és a további építkezést egyelőre megtiltotta. A vizsgálatot végző vármegyei hatóság a következőket jelentette: az épület négyszögű területet foglal magában, mely egyik oldalról 12 öl, a másiktól 11 öl hosszú. Van az épületben 1 kisebb ebédlő, 4 cella, 1 vendégszoba, konyha, kamara, pince, 1 cselédszoba. Udvara kicsi, kertje nincs. Az újvárosi, szigeti, révfalui, pataházaik és pinnyédi hívő nép igen kedveli a szerzeteseket, a plébánia jogait nem sértik; ingyen végzik a lelkipásztori teendőket, amikre a hívek kérik és hívják őket. Három felszentelt páter, és 1 laikus testvér lakik a házban, akik a belső városi kolostor főnökének joghatósága alatt állnak.

E jelentés alapján a helytartótanács pozsonyi osztálya a király parancsából 1727. október 25-én kelt rendeletével megadta a letelepedési engedélyt; a szigeti fiókházat törvényesen felállított szerzetesháznak ismerte el,

⁷⁸⁾ L. Felber János: A Magyar Ispita története.

⁷⁹⁾ Gy. püsp. lvt. Parochialia. Fasc. Győrbelváros. Sebő Mihály plébános stólarendező irala.

⁸⁰⁾ L. Bedy Vince kézirata: A győrbelvárosi kat. elemi iskola története.

mégis avval a feltétellel, hogy a külvárosok híveinek lelki gondozásában a plébánosoknak segítségére lesznek a szerzetesek.⁸¹⁾ Ennek az engedélynek nem sokáig örülhettek a ferences atyák. Hiába kérték a hívek, hiába javasolta a vármegye kiküldött bizottsága, hiába jelentette főpásztori beleegyezését Sinzendorf püspök, III. Károly király 1728. január 9-én úgy döntött, hogy a győri ferencesek nem alapíthatnak új kolostort Szigetben. E ház a mai Szarvas-utcában volt; *Miska* pék háza néven ismerték sokáig a szigetiek. Már új gazdája teljesen átépítette. Különben az anyakolostorra is rossz napok vártak. 1752-ben a kolostor szomszédságában tűz támadt, átesapott a templomtoronyra, ez leégett, és a harangok megolvadtak. A tornyot a következő évben újra építették, nagyobb harangokat is öntöttek bele. Tíz év múlva még nagyobb veszedelem fenyegette a templomot. Az 1763-iki földrengés nagy kárt tett a templomban. Különösen a földélzet, a két szentélyfal és a főoltár rongálódott meg. Még ebben az évben kijavíttatták 1800 forintos költséggel. A Schram Lukács császári építészre bízott renováló munka újra széppé tette a hívektől kedvelt templomot, mely fölött már ekkor kezdtek tornyosulni a nagy veszedelem felhői. Mária Terézia uralkodótársul maga mellé vette szabadelvű fiát, II. Józsefet, aki különféle korlátozásokkal zaklatta a szerzetesek életét. Mikor anyja halála után az uralkodás egészen rámaradt, megvalósította szerzetesellenes terveit. A győri ferences kolostor is áldozatul esett. 1786. december 29-én Hamar Imre táblabíró közölte a győri ferencesekkel, hogy a kolostort és templomot a vallásalap részére átveszi. 1787. szeptemberében 19 ferences pap és 6 laikus testvér hagyta el a kolostort, melyet a profanizált templommal együtt vármegyeháza számára alakítottak át. A város védőszentjének, Szent István első vértanúnak templomából megyei közgyűlési terem lett. II. Józsefnek ez a törvénytelen rendelkezése a kalapos király halála után a mai napig is érvényben maradt. Szent Ferenc rendje nem települt vissza Győrré.⁸²⁾

⁸¹⁾ Gy. püsp. lvt. Keresztély Ágostriai. IV. 390. l. — U. o. Ordines religiosi. Fasc. 13.

⁸²⁾ L. Németh Ambrus értekezését a Győri Szemle II. évfolyamában. 200—208-ig.

G) A domonkosrendiek kolostora és temploma.

A középkorban Győrött Szent Domonkos rendjének tagjai is megtelepedtek. Bizonyosnak tekinthetjük, hogy a fehérruhás dömés atyáknak már a 13. század közepén volt Győrött kolostoruk. Am nem látjuk teljesen bebizonyítottnak azt a hagyományra támaszkodó állítást, hogy a győri lett volna a dömések első magyarországi kolostora. Ferrari Zsigmond 17. századi híres dominikánus atya 1637-ben megjelent munkájában a tudományos köztudatba is beleviszi azt a hagyományra támaszkodó hitet, hogy a győri kolostort a Héderváryak nemzetségéből származó Pál mester (Paulus Hungarus), a bolognai egyetem doktora és egyházjog tanára alapította 1221-ben. Ez a hagyomány még a 16. században is élt. Úgy látszik, ez a hagyomány és Ferrari jeles műve volt Draskovich György püspök (1635—1650.) amaz állításának forrása, hogy a győri egyházmegye nyújtott volna először otthont Magyarországon Szent Domonkos fiainak. Ezért sietett a szombathelyi domonkosrendi kolostor fölállításával (1638. év), hogy a visszatelepítés első állomása is a győri egyházmegyében legyen. A rend újabb történetírói (Pfeiffer, Walz, Scheeben) megbolygatták ezt a hitet, és azt állítják, hogy az első dominikánus zárda Székesfehérváron épült meg. Ez a körülmény azonban nem zárja ki azt, hogy a hagyománynak mégis igaza van. Lehet, hogy a fiatal zárdát elseperte a tatárjárás, és a század derekán újra meg kellett telepíteni a döméseket, akik csak a 13. század hatvanas éveiben adnak magukról maradandóbb jelet. A megerősödött konventi élet keretében már rendi papnevelőintézet is működött. 1271-ben itt tanított Péter testvér, mint a szenttudomány lektora. A jeles férfiút a Margit-legenda is megemlíti, mert Árpádházi boldog Margit szent halálával kapcsolatban víziói voltak, több győri rendtársával meg is jelent a Nyulak szigetén Margit halálakor, és a boldoggáavatási perben erre vonatkozólag tanuként ki is hallgatták 1276-ban. András győri alperjelről, Jakab és Miklós testvérekről is tudomást szerzünk. Így tehát elég népes volt ekkor már a győri zárda.⁸³⁾ A 14. század elején két kiváló szerzetes élt falai között: a Csák-nemzetségből való Csáki Mór és testvére Károly vagy Csák, Demeter bán fiai. A Nyulak szigetéről idekerült Mór szent életét itt fejezte be boldog halállal 1336-ban. Mikor Miklós győri püspök a holttest

⁸³⁾ A győri zárda alapításának kérdésére vonatkozólag l. Iványi Béla értekezését a Győri Szemle VII. évf. 76—88.

jelenlétében a domonkosok templomának főoltáránál ünnepélyes gyászmisét mondott érte, a jelenlévő sokaság nagy csodálkozással látta, hogy Úrfelmutatáskor a halott szent szerzetes felnyitotta szemét, majd annak elmúltával újra becsukta. Boldog Mórnak és testvérének, Károlynak a győri rendi templom adott sírhelyet. A 14. század folyamán, Károly Róbert és Nagy Lajos királyaink korában nem sokat beszélnek a szerzetesek működéséről gyéren maradt forrásaink. A konvent kedvező fejlődésére és tekintélyének emelkedésére mégis joggal következtethetünk abból, hogy a győri kolostorból ismételten kerül a magyarországi tartomány élére egy-egy testvér: 1344-ben Miklós győri perjelt állítja a rendi nagykáptalan a magyar rendtartomány élére, 1347-ben meg Győri János testvért éri ez a megtiszteltetés. Különben a győri hívek szeretetéről is van emlékünk. 1358-ban két oklevél is bizonyítja, hogy még jogügyciük megkötésének helyéül is a konventet választják az atyák szerencsés közvetítésének folyamánaképpen. Úgy látszik, ez a szeretet növekedett. Sokan itt akarnak még haló porukban is pihenni a Szent Domonkos-templom árnyékában, a templomot körülvevő temetőben, melybe Hédervári Miklós fia, Lőrinc — a SS. Trium Mariae — kápolnát építtette, és ennek látogatói részére a pápától búcsúnyerési lehetőséget is szerzett 1417-ben. Zsigmondnak és vejének, Albert királynak korai és hirtelen halála után (1439.) Győr mozgalmas napokat látott. Az idemenekülő özvegy királyné, Erzsébet, utószülött fiának trónigényéről nem mondott le. Győrt választotta székhelyéül, és a falakkal és tornyokkal erőddé épített városra háborús veszedelmeket zúdított. Ulászló hívei, majd Erzsébet halála után az V. László jogait védő III. Frigyes német császár ostromolták a várat, melynek közvetlen környéke is megérezte az ostromokat és az 1447-ig tartó német megszállást. Ezek a viszontagságok a dömés kolostort és templomot sem kímélték meg. 1475-ben annyi javítani való akadt rajta, hogy a kiváló Budai László testvér perjelkedése idejében az egész országra kiterjedő koldulási engedélyt adtak az építkezés költségeinek összekéregetésére, egyuttal ide rendelték Várdai Mihály testvért a restaurálási munkálatok tartamára, mert hihetőleg értett az építészethez. Így megújulva várta a viharos 15. század végét a győri dömés zárda, mely a várfalakon kívül esett és így könnyű prédája lehetett azoknak a mozgalmaknak, amelyek a 16. század derekára nyomtalanul el is tűntették. Hogy a külső városban volt, arra van elég adatunk.

Egyik 1518. évi okiratunk a kolostort a külső városba helyezi (in suburbio), ami a szó tágabb értelmében meg is felel a valóságnak, mert a várfalakon kívül eső részt méltán nevezhetik okirataink külvárosnak. A kolostor pedig a várfalon kívül feküdt. Okiratunk a kolostor lakóiról is szól: Zegei János prior, Máté senior, Csepeli Albert, Zekthői Márk szerzetesek házrészüket, melyet Sartor János hagyott nekik, és amely Sárközi Ferenc rábaközi főesperes házával volt szomszédos, 1518-ban eladták Ludányi Péter éneklókanonoknak és testvéreinek, Kalmár Benedeknek, Ambrusnak és Bálintnak 25 forintért.⁸⁴⁾ A külváros fogalmát iparkodunk közelebbről meghatározni. A rend kolostorát és templomát a Héderváryak győri birtokrészében keressük. E birtokrész a Királyföldből kir. adományozás útján került a Héderváryak kezére. A Királyföldre pedig a Káptalan-Győr területéről kiindulva a mai városháza, a vasuti pályaudvar, törvényszéki palota által elfoglalt területen húzódott a mai Kálvária felé.⁸⁵⁾ Ezt a véleményt megerősíti az a tény is, hogy Héderváry István 1524-ben elfoglalta a győri káptalannak a Szent Adalbert-egyház körül fekvő kis földrészét.⁸⁶⁾ A foglalás feltételezi, hogy a káptalan e birtokrésze határos volt a Héderváryak birtokrészével. E feltevés helyességét bizonyítják a következők. Bakits Pálnak 1543-ban a Királyföldén 3 népes és 2 elhagyatott telke állott a Szent Adalberti prépostság jobbágyainak szomszédságában.⁸⁷⁾ Ezekhez a Héderváry Lőrincel és Györggyel kötött szerződés értelmében Bakits Péter megszerezte a Szent Domonkos-utca ideszögellő részét is.⁸⁸⁾

A Káptalan-Győr nyugati részéből kiinduló és a Királyföldre felé vezető Szombatpiac-utcát keresztelte a Szent Domonkos-utca;⁸⁹⁾ e keresztelés az utcának a belső város felé eső részén történt. 1523-ban a győri szabó-, szűcs- és posztómeteszölegények céhe e templomot és benne a Szent Lőrinc-oltárt választotta ki saját istentiszteleti, temetési szertartásainak céljára;⁹⁰⁾ bizonyára azért történt e választás, mert a templom a belsőváros-

84) Gy. k. hit. h. lvt. I. T. 24609. sz.

85) Villányi i. m. 15. 18. 25. l.

86) Gy. k. m. lvt. I. Számk. 646—7. l.

87) U. o. 9. Céh. 656. sz.

88) Czech idézett kézirat VII. k. c. 124. sz.

89) Gy. k. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 29. 36. l.

90) U. o. m. lvtár: 7. Céh. 331. sz. — Gosztonyi János püspök által kiadott céhlevél.

hoz közel volt. Természetes, hogy a kolostor a templom szomszédságában állott.

A kolostor javadalmáról nem számolnak be okirataink. Feltételezzük, hogy az alapító Héderváry-család gondoskodott a kolostor megélhetéséről is. A hívek adományai és hagyományai is nyújtottak segítséget. A 16. században mégis igen szegény viszonyok között élt a kolostor: a győri káptalan 1518-ban 25 dénárt juttatott neki misedíj fejében.⁹¹⁾ Ez a helyzet a mohácsi vész és a hitújítás hódítása után csak rosszabbodhatott. 1529-ben Győr városában a tűz sok kárt ejtett. Úgy látszik, a domkosok épületét is megviselte. Érthető tehát, hogy 1536-ban István perjel a nyuli gerhai szöllőt, melyet néhány év előtt egyik jőtevő alamizsnaként hagyott a kolostornak, 8 magyar forintért eladta, hogy a kolostort és templomot javíttathassa.⁹²⁾ Ilyen körülmények között segítségnak számított, hogy a kanonokok az elszegényedett kolostor szerzeteseivel mondták a székesegyházi misék egy részét.⁹³⁾

Okiratszerűen csak egyszer találkozunk a kolostor lelkipásztori működésével: 1536-ban Gergely atya meggyöntatta Nagyluhei Ferencet halálos ágyán.⁹⁴⁾ De ez a feljegyzett eset is bizonyítja, hogy a szerzeteseket hívták, és készségesen el is mentek a hívek lelki gondozására.

A 16. század közepén a kolostor és templom is elpusztult. 1539-ben még fennállott, mert Zarka Mihály győri polgár ekkor kelt végrendeletében 5 forintot hagyott a kolostornak.⁹⁵⁾ 1542. után már nem emlékeznek a rendházról és templomáról okirataink. Kövei bizonyára a szentdombi bástya falába kerültek. Talán innét került az az ívheveder a Megyeház-utca szegletére háritókőnek, melyben Rómer Flóris a dömés zárda egyetlen megmaradt emlékét gyanítja.⁹⁶⁾ Dömés atyák 1733—35. között még tanítottak a győri hittudományi főiskolán, de kolostoruk nem volt.⁹⁷⁾

91) U. o. I. Számk. 450. l.

92) U. o. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 17—18. l.

93) U. o. m. lvt. II. Számk. 282—281. l.

94) U. o. hit. h. lvt. I. felvall. jk. 13. l.

95) U. o. 296. Fasc. — Győrvárosi könyvtár: Mendelényi István kézírata, Győr monografiája. 17. l.

96) L. Iványi idézett cikkét, 87. l.

97) Bedy: A győregyházmegyei papnevelés története. 33—34. lap.

H) A Jeruzsálemi Szent János-rend keresztes vitézeinek győri ispotálya és temploma.

A renkház alapítóját nem ismerjük; alapításának ideje a 13. század első éveire esik.⁹⁸⁾ 1209-ben már állott,⁹⁹⁾ de csak 1216-tól fogva vannak róla írott adataink, mikor Pethe mester volt főnöke.¹⁰⁰⁾ Az ispotály, melynek erődítmény jellege volt,¹⁰¹⁾ és temploma a Királyföld végén, Baráti felé eső táján, a mai kismegyeri határ szomszédságában feküdt, a Győrből Écsre, Nyulra vivő út mellett.¹⁰²⁾ Győrött nyilvános fürdője is volt a renkháznak, melyről 1238-ban emlékezik okiratunk.¹⁰³⁾ E fürdőnek kútja, melyből forrásvíz bugyog elő, ma is megvan az Apáca-utcában, a nyilvános gőz- és kádfürdőben.

A város történetében a János-lovagoknak is volt szerepük a 13. században. 1242-ben a tatárok elvonulása után IV. Béla királynak Győrt vissza kellett vennie a hitszegő Frigyes osztrák hercegtől. A felmentő magyar seregben győri johanniták is szolgáltak.¹⁰⁴⁾

A Királyföldből kihalított kis területet, mely a mai Pánzsa-hídig nyult előre, János pap országának hívták a győriek, sőt még ma is él ez elnevezés; a határjárásai okmányok pedig keresztes barátok majorjának nevezték.¹⁰⁵⁾ A kis majorságban sok kellemetlenséget okoztak a győriek az ispotálynak, mert mint Győrhez közel fekvő földet sokszor bitangolták állataik. Márk

⁹⁸⁾ Fuxhoffer—Czinár: *Monasterologia* II. 150. l. — Fejér C. D. III. 1. 84. l.

⁹⁹⁾ Reiszig Ede: *A jeruzsálemi Szent János-lovagrend Magyarországon*. I. 49. l.

¹⁰⁰⁾ Győri tört. és régészeti füzetek IV. 89. l. — Wenzell-Árpádkori új okml. 1. 139—140. l. Pethe hospitalis magister, canonicus 1216.

¹⁰¹⁾ Reiszig i. m. 97. l.

¹⁰²⁾ Gy. k. m. lvt. 3. Cth. 32. sz. A győri káptalannak Nyul és Baráti között 4 teleknyi birtoka volt 1499-ben, melyet északról a turóci prépostság határolt, délről pedig a Keresztelő Szent Jánosnak Győrből Nyulra vezető út mellett fekvő temploma.

¹⁰³⁾ Fejér C. D. IV. 1. 101—111. l. IX. 5. 137. l.: *Balnea in Jaurino sita super terram, quae quondam fuit Castrum.*

¹⁰⁴⁾ U. o. 531—2. l. — és Szalay: *Magyar tört.* II. 49. l.

¹⁰⁵⁾ Fejér C. D. VII. 5. 328. l.

keresztes házfőnök 1520-ban a királyhoz fordult panaszával, hogy a győriek Szent György-nap után is legeltetnek a majorsági földön és a büntetésül behajtott állatokat fegyveres erővel viszik el. II. Lajos király március 5-én Budán kelt rendeletében megparancsolta a győrieknek, hogy országos szokás szerint Szent György-nap után ne legeltessenek a földeken; marhabehajtás esetén pedig erőszakos eszközöktől, fegyveres fenyegetéstől tartózkodjanak.¹⁰⁶⁾

A győri lovagoknak másutt is volt birtokuk. II. Endre király 1228-ban Endus fia Péter magva szakadtával a koronára szállt Kóny győrmegyei falut, mely előbb a templomos lovagoké volt, szabadosaival együtt a János-lovagok győri házának adományozta. Az adományt Ince pápa is megerősítette. Az adománylevelet 1491-ben II. Ulászló király Budán, a ház kérelmére, átírta.¹⁰⁷⁾ Mátyás király 1486-ban meglátogatta a preceptóriát és templomát; látván szegénységét, a templom és temető szomszédságában fekvő 3 üres telket, pusztult házhelyet, a menedékháznak ajándékozta; Kóny falut pedig örök időre felmentette minden királyi adó alól. Kikötötte, hogy a rend templomában hetenkint egy szentmisét mondjanak érte és királyutódaiért. II. Lajos király 1520-ban Baráti Mátyás vránai perjel kérésére, kinek hatósága alá tartozott a győri ház, ez okmányt átírta és megerősítette.¹⁰⁸⁾ Az écsi és nyuli hegyekben szőlőbirtokai is voltak a menedékháznak;¹⁰⁹⁾ de bírta Gyara, Varasd, Fad és Galavit falukat is, melyeket 1512-ben Bertalan vránai perjel adott Zabadi Miklósnak, a győri ház preceptorának.¹¹⁰⁾ A majorság kicsi területét feltünteti az 1518. évi adórovás is, mely csak 1 portát talált benne.¹¹¹⁾

A 16. századig megváltozott a menedékház eredeti jellege is: a lovagok, kik 1242-ben Győr visszavételénél harcoltak, eltűntek belőle; az ispotályt Esztergomba tették át, oda mentek az ápoló testvérek; Győrött csak a papok maradtak.¹¹²⁾ A hospitale Székesfehérvár eleste

¹⁰⁶⁾ Gy. k. m. lvt. 2. Cth. 34. sz. — és Reiszig Ede i. m. 209. l.

¹⁰⁷⁾ Gy. k. m. lvt. 2. Cth. 29. 35. sz.

¹⁰⁸⁾ U. o.

¹⁰⁹⁾ Rupp i. m. 1/2. 428. l.

¹¹⁰⁾ Hevenessi-féle gyűjtemény.

¹¹¹⁾ Villányi i. m. 16. l.

¹¹²⁾ Reiszig i. m. 218. l.

után még fennállott,¹¹³⁾ de a 16. század közepén megsemmisült. A ház főnöke, preceptora Velykey Márk győri kanonok is volt, 1542-ben elnyerte a szentadalberti prépostságot; a könyi birtokot mint a menedékház egyetlen tagja maga bírta; 1550-ben bérbe is adta: ekkor tehát már elpusztult a menedékház. Mikor Velykey Márk meghalt, 1559-ben Ferdinánd király Kónyt a győri káptalannak adta a székesegyházi iskola fenntartására.¹¹⁴⁾ 1554-ben Ferdinánd király Győr mellett lebontatott egy megrongált templomot a vár megerősítésére. Ez a templom a szőlők mellett fekvő, már előbb lebontott templom túl volt.¹¹⁵⁾ A győriek szőlői a mai Szabadhegy háttárában voltak; az ezek mellett lebontott templom valamelyik külsővárosi plébániai templom lehetett, az ezen túl fekvő pedig a János-lovagok temploma volt. Így tűntek el még romjai, alapkövei is a menedékháznak és templomának.

A preceptória templomában valamelyes lelkipásztori teendőt is végeztek a keresztesek saját jobbágyaik között. Erre vall a templom mellett fekvő temető is, melybe bizonyosan saját jobbágy-híveiket temették el.

A menedékház főnökei közül néhányan a győri káptalanban stallumot is kaptak:

1216. *Pethe* mester, preceptor.

1463—1511. *Keszői Simon*.

1512—1516. *Zabady Miklós*, ki egyuttal a fehérvári, és a Szent Erzsébetről nevezett esztergomi preceptóriának is főnöke volt.

1516—1559. *Velykey Márk*.

1559—1560. *szebeni Listhy Sebestyén*, aki már csak címét viselte a preceptóriának Oláh Miklós adományából.¹¹⁶⁾ 1560. után többé a címmel sem találkozunk eddig ismert okiratainkban.

¹¹³⁾ U. o. 233. l.

¹¹⁴⁾ Gy. k. m. lvt. 9. Cth. 729. sz. Eredeti adománylevél.

¹¹⁵⁾ Takáts Sándor: Rajzok a török világból. II. 60. Ecclesiam. quae sita est ultra aliam antehac destructam penes vineas, praedictibus Panschreiber faciat destruere. et lapides istos atque alios hinc inde in antiquorum aedificiorum fundamentis jacentes ad Jaurinum adducere et conveyi.

¹¹⁶⁾ Rupp Jakab i. m. 1/2. 429. l. — V. Házi Jenő: Sopron város tört. VII. 122. l. — Reiszig E. i. m. 233. l. — Bedy Vince: A győri káptalan tört. A kanonokok névsora.

I) A püspöki palota kápolnája.

Nagyluचेi Orbán győri püspök (1481—86.) a várban díszes, kőbordázattal ékeskedő, remek csúcsíves kápolnát épített, mely a vár tornyára támaszkodik. A kápolna egyik külső támasztó pilléréen ma is olvasható az építés ideje: 1487. év. Az idők viszontagságait nagyobb megrongálódás nélkül túlélte. Simor János püspök renováltatta, és díszes püspöki trónszékkal gazdagította. A kápolna a püspök magánhasználatára szolgál. Bejárata az elsőemeleti folyosóról nyílik. Műszaki leírását hozzáértő tudós készítette el.¹¹⁷⁾

K) Szent Gotthárd temploma és plébániája.

A 15. század közepén két okiratunk beszél a templomról és plébániáról, és helyét a Királyföldre teszik. Királyföldre a mai Kálvária környékén terült el, de a belső város területéről indult ki. Így a szentadalberti prépostság és Szentbenedekfalva tájékán keressük e kis plébániát. Sem a 15. század előtt, sem utána nem halunk e plébániáról és templomáról. Szintén a törökdlásnak kellett áldozatul esnie.¹¹⁸⁾

¹¹⁷⁾ Henszlmann: Magyarország csúcsíves stílú műremekei. Budapest, 1880.

¹¹⁸⁾ † Balics Lajos írói hagyatékában eredeti okirat: Zsigmond király 1440-ben Felpéc ügyében káptalani hites emberként a győri külvárosban lévő Szent Gotthárd-egyház plébánosát, Istvánt küldi ki. — Héderváry-család oklvt. I. 261. l. Etrekarcsai Balázs 1448. február 18-án királyföldi öt telkét, melyek a Szent Gotthárd püspök templomának déli szomszédságában fekszenek, és melyeket valamikor szolgálatai fejében Héderváry Györgytől kapott. örökösei nem lévén, a győri káptalan előtt Héderváry György fiainak, László egri püspöknek és Pálnak vallotta fel.

III. Újabbkori plébániák, templomok, kolostorok.

A) A győrbelvárosi plébánia.

Időrendben ugyan megelőzik más templomok és intézmények, mégis első helyen szólunk róla, mert az ősrégi székesegyházi plébánia közvetlen folytatása. 1743-ban véget ért a székeskáptalan és Győr város közel másfél százados küzdelme: a helytartótanács által is jóváhagyott egyességet (Transactio néven nevezik okirataink) kötöttek, melyben a káptalan Győrre vonatkozó földesúri jogait átadta a városnak; az egyesség 11. pontjában a plébánosválasztási jogot is átruházta a városra az esetre, ha a szabad királyi városok sorába emelkednék.¹⁾ Még ez évben tényleg a szab. kir. városok kiváltságával ruházta fel Mária Terézia Győrt fölszabadító (elibertationalis) okiratával, és a plébánosválasztására vonatkozó kegyuri jogokat is megadta neki.²⁾ Mind a két okirat kikötötte, hogy a város a káptalan tagjai közül válassza meg plébánosát. Evvel a kikötéssel a káptalan a régi jog folytonosságát akarta megőrizni, és egyben tekintélyét is védelmezte. A város élt jogával, és már 1743-ban Károlyi Lőrinc nagyprépost személyében megválasztotta első plébánosát.

Ez a plébániaszervezés hiányos munkát végzett: plébániatemplomot és házat nem épített. Nem volt, ma

¹⁾ Gy. k. m. lvt. 18. T. 2814. sz. A Transactio 11. pontja: Contingeret modernum oppidum Jaurinense ad statum Liberarum Regiarumque Civitatum evehi, et taliter jus Patronatus Ecclesiae parochialis cum annexo jure praesentandi consequeretur, eo in casu stipulatum est, ut Civitas illa pro parochia suo unum e Dominicis Canonicis Capituli Jaurinensis Reverendissimo ac Illustrissimo Domino Episcopo praesentet eidemque parochia de intertentione provideat debite.

²⁾ A győrbelvárosi plébánia 1872. Can. Visit: Praeterea pro more aliarum Liberarum Regiarumque Civitatum jus parochum ex Canonicis Jaurinensibus praesentandi cum ea obligatione habeat praerepelitae Civitatis Magistratus, ut ejusdem subistentiam quoad solutionem congruam dicta Civitas provideat

sines saját temploma; a székesegyházat, különösen pedig a Szent István első vértanú tiszteletére szentelt déli hajót használja hivatalos istentiszteleteinek céljára. A város egyetlenegyszer, 1772-ben járult hozzá a székesegyház kiadásaihoz, amikor a déli hajó oltárát készítette 3400 forintot meghaladó költséggel.³⁾ E hajó főoltárának képe a város védőszentjét, Szent István vértanút ábrázolja. Mivel a plébániának saját temploma nincs, plébánosa sohasem nyert valóságos beiktatást. A káptalan nevében az éneklőkanonok mindig tiltakozott a beiktatás ellen. Nem volt, ma sincs a plébániának állandó plébániaháza; a kanonok-plébános káptalani házában lakik. Nincs a plébánia káplánjainak hivatalos lakása, a káptalan gondoskodott ezideig a káplánok lakásáról. A káplánlakás kérdése még ma is eldöntetlen, függő ügy a város és a plébánia között. Nincs a plébániának kántora, ezideig a székesegyház kántorai szolgálták a plébániát is. A plébánia első éveiben e hiányok miatt többször összeütközésbe került a plébános a káptalannal. Károlyi Lőrinc, az első plébános is e kellemetlenségek miatt vált meg hivatalától. A plébános javadalmazásáról a város az idők követelményeinek megfelelően gondoskodott a legújabb időkig.

A plébánia híveinek száma évről-évre növekedett. Már 1806-ban 550 házban 21 ezer ember lakott Győrött, kiknek nagyobbik része a katolikus vallást követte. Ma a 7 és félezeret meghaladja a belvárosi hívek száma is,⁴⁾ akiknek lelki gondozása a plébánost két káplánjával együtt meglehetősen igénybeveszi.

A székesegyházi istentisztelet sorrendjébe osztotta be a plébános azokat a szent ténykedéseket, melyek rá mint lelkipásztorra hárulnak. A plébánia életében különös változást nem idéztek elő II. József plébániarendezési intézkedései; sem az 1809. évi francia megszállás, sem az 1848—9. évi szabadságharc hullámai. Itt-ott megakadályozták szabad mozgását, működését, de az átmeneti zavar bajokat nem okozott. A világháborút követő kommunizmus alatt a plébánosnak a várostól járó javadalmát nem folyósították, de a vallási élet rendjét különben nem zavarta meg.

³⁾ L. Bedy Vince—Somogyi Antal: A győri székesegyház története és művészeti leírása. 24—25. l.

⁴⁾ 1936. évi egyházmegyei névtár. — Gy. k. m. lvt. 33. Fasc. 6551. sz.

Plébánosok:

1743—46. *Károlyi Lőrinc.*

1746-ban rövid ideig h. plébános: *Horváth János.*

1746—1748. *Szammer Mihály.*

1748—1752. *Vörös Dániel.*

1753—1764. *szini Sebő Mihály.*

1764—1767. *Hermann József.*

1767—1788. *várbogyai Bogyay Ignác.*

1788—1794. *Apffalter József.*

1794—1802. *perlaki Somogyi Lipót.*

1802—1821. *Martony János.*

1821—1835. *Berghofer Mihály.*

1835—1848. *Tóth József.*

1848—1852. *Mogyorósy Pál.*

1852—1858. *Novák Ferenc.*

1859—1864. *Zerpák János.*

1864—1886. *Winterl Antal.*

1886-ban rövid ideig helyettes plébános: *Ebenhöch Ferenc.*

1886—1905. *Mohl Antal.*

1905—1914. *Ruschek Antal.*

1914—1920. *Várits Károly.*

1920—1924. *Czingráber Lajos.*

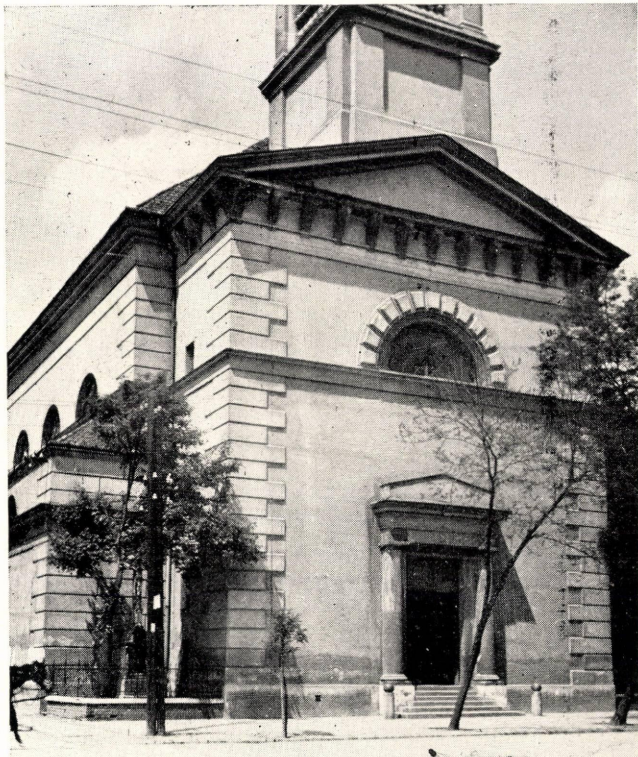
1924—1936. *Ragats János.*

1936— *Pokorny Miklós.⁵⁾*

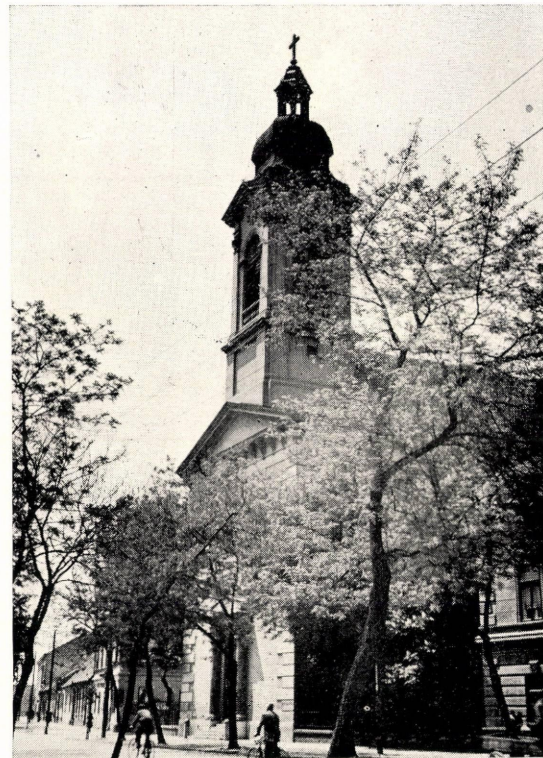
A kanonok-plébánosok életéről, működéséről más dolgozatunkban részletesen irtunk, azért itt ismétlésekbe nem bocsátkozhatunk. A plébánia életében történetünk folyamán kiemelkedőbb, történeti mozzanatok nem fordultak elő. Talán azért, mert a plébániának nem volt saját temploma; lelki életének mozzanatai beleolvadtak a székesegyház és a káptalan történetébe.

A székesegyházi és belsővárosi plébánia történetének lezárása előtt meg kell emlékeznünk a vallási élet három, bensőséges megnyilatkozásáról, melyek közül kettő a város történetébe is mélyen belevág. Az egyik *Győrvár visszavételének* vallásos megünneplése. Ha nem is 1598. óta, de a lakosság visszatelepedése óta, tehát a 17. század legelejétől kezdve megünneplelte a közönség a visszavétel napját, március 29.-ét. A székesegyházból

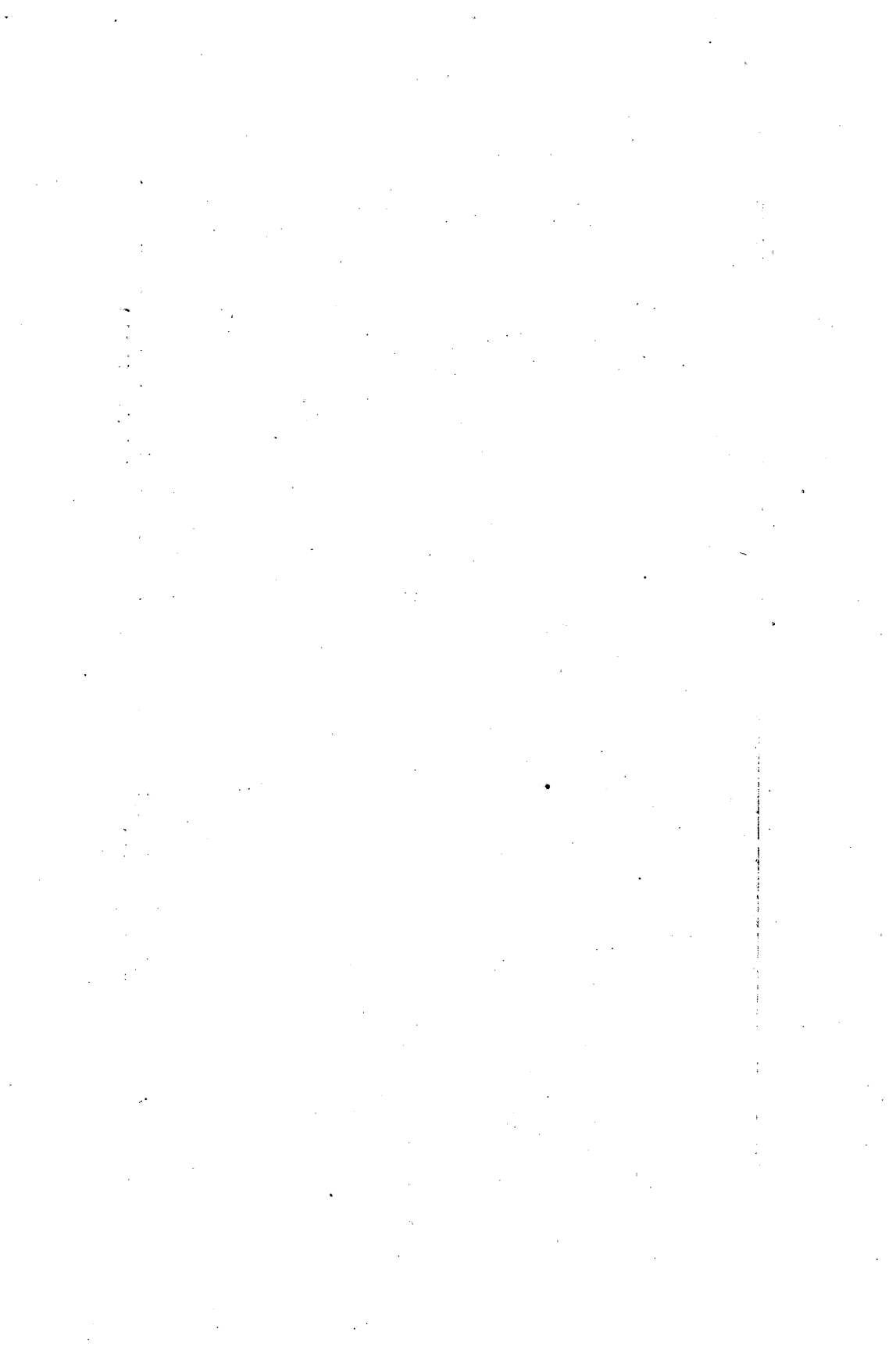
⁵⁾ Püsp. lvt. Album Sacerdotum. — Győrbelvárosi irattár: 1872. évi Can. Visit. — Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. A kanonokok névsora.

A győrújvárosi plébániatemplom délről nézve.
(Dobos Vilmos felvétele.)

A győrújvárosi plébániatemplom északról nézve.
(Dobos Vilmos felvétele.)

verejtékező kép különböző színes nyomatokban, rézmet-szetekben, festményekben az egyházmegye, sőt az ország határain kívül is kedves dísze a hívők lakásának. Győri Szűz Mária néven ismerik messze vidékeken is e szent képet. Zichy Ferenc gróf győri püspök remek márványoltárt épített az ezüstkeretbe foglalt szentkép számára,⁸⁾ mely előtt korareggeltől száll a kérő és hálaadó imádság az Ég felé.

B) A győri városi plébánia és temploma.

Győrújváros népessége még a 16. és 17. században is csekély volt, előbb pedig egészen lakatlan területnek mondják okirataink. Mivel a terület a győri székeskáptalan földesurasága alá tartozott, benépesítéséről ő gondoskodott, a gyér lakosságot a székesegyházi plébánia gondozta. Akkor kezdett e terület megnépesülni, mikor a törökök idáig való kalandozása elől Sokoróaljának lakói Győr közelében kerestek menedéket. 1548-ban már Újfalú, 1572-ben Újváros néven fordul elő okiratainkban.⁹⁾ Sűrű és rendszeres építkezésre már csak azért sem volt alkalmas e terület, mert a vár védelmére három erős földsánc és árok húzódott rajta keresztül.¹⁰⁾ A káptalan 1609-ben befogadta a török elől feljebb húzódó rácokat, akik Vaicas Száva vezetése alatt itt is telepedtek le. De még 1615-ben ezekkel együtt is csak 92 ház volt benne 116 polgárral; 1701-ben 488 háza közül 154 katonai alattvalóké, 53 a hajduké.¹¹⁾

A 17. század vége felé mégis munkára talált már a külön plébánia. Zichy István gróf Kanizsa ostroma alkalmával megbetegedett; ekkor feleségével együtt fogadalmat tett arra, hogy kápolnát épít Győrött oda, ahol nagy szükség van rá, ha az Isten egészségét visszaadja, és ha Kanizsa újból a magyar király kezére jut. Mindkét feltétele teljesedett, tehát Zichy gróf valóraváltotta Istennek tett fogadalmát. A győri végvár alkapitánya Győrújvárost szemelte ki templomépítése és lelkészség alapítása helyül. 1695. november hó 1-én kelt alapító-

⁸⁾ Győri kápt. m. lvt. — 1872. évi Can. Visit. Emlékkönyv: A vérrel verejtékező Szűz Mária-kép.

⁹⁾ Gy. k. hit. h. lvt. 2. felvall. jk. 175. 482. l.

¹⁰⁾ Győri püsp. lvt. II. számú szoba. Iskolai iratok. Fasc. Tanítói javadalmak összeírása 1776-tól és egyebek. Néhai Horváth Lajos újvárosi plébános jegyzetei.

¹¹⁾ Szávay Gyula: Győr monografiája. 117—118. l.

levele szerint a győri püspök és káptalan beleegyezésével a legszentebb Megváltó tiszteletére templomot építtetett arra a helyre, melyen ma a zsidó templom áll. A lelkész házát a Rábca partján azon a helyen építette meg, melyre később a sóház került, ma pedig az iparosok közös gépműhelyét helyezték el. A lelkész eltartására 3 ezer forintot ajánlott fel, melyet győrmegyei esicsői birtokára rótt rá állandó teherként úgy, hogy az fizessen évenként 6% kamat mellett 180 forintot mindaddig, míg ő vagy utódai, örökösei az egész tőkét a győri káptalan kezéhez le nem teszik. A lelkészt eléggé megterhelte azzal a kötelességgel, hogy 180 forint javadalma fejében évenként 90 szentmisét mondjon a legszentebb Megváltó tiszteletére, 90 szentmisét pedig a Boldogságos Szűz tiszteletére maga és családja lelki üdvösségéért. A lelkész kirendelésének, illetőleg bemutatásának jogát fenntartotta a maga és családja számára.¹²⁾ Az alapítólevél a kijelölt terhek tanúsága szerint altaria, oltárjavadalom megszervezését célozta, mégis ismételten plébánosról beszélt. Tényleg legelső idejétől fogva plébánosi működést végzett a lelkész; 1696-tól kezdve rendes anyakönyveket vezetett; keresztelt, esketett, szentségeket szolgáltatott ki, temetett. Az anyakönyvekben magát kurátusnak, adminisztrátornak, majd plébánosnak nevezi a lelkész. A gróf Zichy-család plébánosbemutatói jogát 1743-ig zavartalanul gyakorolta Hermann József, Szabó Imre, Horváth István, Gergely György plébánosok kinevezése alkalmával; a püspök pedig ellenmondás nélkül elfogadta a bemutatást.¹³⁾ 1743. után Győr város a maga kegyuri jogának sérelmét látta a Zichy-család kegyuri jogában, azért minden egyes esetben tiltakozott annak gyakorlata ellen. Tiltakozását így okolta meg: a győri káptalan az egész város területén földesuri jogot gyakorolt; most a vele kötött egység értelmében az egész város területére Győr város nyerte el a földesuri jogot, ahol az ő tudta és beleegyezése nélkül senki kegyuri jogot nem gyakorolhat, mert Magyarországon a kegyuri jog a földesuri

¹²⁾ Győri püsp. lvt. Parochialia. Fasc. Győrújváros. Az alapítólevél hitelesített másolata. — U. o. II. szoba. Iskolai iratok. Fasc. Tanítói javadalmak összeírása 1776-tól és egyebek. Néhaj Horváth Lajos plébános jegyzetei. — Győrvárosi lvt. 3823/35116. sz. Intimatum. A régi plébániaház a Szent József-templomtól 75 ölnyire feküdt a város felé a Rábca partján.

¹³⁾ Győrvárosi lvt. Magániratok. Nr. 106. ad Lad. 2. fasc. 18. 1767. év.

joggal kapcsolatos, és belőle fejlődött intézmény. Királyi szabadságlevele értelmében is, minden kivétel és megszorítás nélkül, az egész város területére megnyerte a kegyuri jogot: tehát senki más a város területén plébánosbemutatói jogot nem gyakorolhat az ő jogának sérelme nélkül. Az általa megválasztott plébános az egész, egységes és osztatlan város területén gyakorolja a plébánosi jogokat; miért is kivüle más törvényes plébánost el nem ismer. Valahányszor a Zichy-család plébánost mutatott be, a győri magistrátus mindig tiltakozott ellene, beiktatásakor pedig a templomban e célra kiküldött két tanácsos emelt óvást.¹⁴⁾ A város többbizben a helytartótanács-hoz fordult panaszával, de az a rendes per útjára utasította.

A katolikus újraeledés korában a végvár falai között a protestánsokat kiszorították, azért előbb Pataháznál, majd Újvárosban rendezkedtek be híveik lelki gondozására. Az 1647. évi 9. t.-e. alapján 1649-ben már meg is épült az újvárosi imaház, melyet 1662-ig a két felekezet tagjai közösen használtak. Ezt az imaházat ugyan 1671-ben el kellett hagyniok a Wesselényi-szövetkezést követő időkben a luteránusoknak, de 1696-ban újra volt imaházuk. Mária Terézia idejében, 1749-ben kiadott királyi rendelet a két felekezetű protestánsokat kibecsülte győrvárosi templomaikból, plébániaházaikból, iskoláikból, az épületeket a becslési érték ellenében a katolikus közönségnek adta át. A becslési értéket a templom pénztára fizette ki, nem a város; sőt ha egyenesen a város fizette volna ki, akkor is a templom tulajdonába mentek volna át ez épületek, mert a város csak azt a 2 ezer forintot adta volna vissza, amit a templom pénztárából elvitt a fehérvári kapu előtt épített őrtorony költségeire.¹⁵⁾

A gróf Zichy István-féle Szent Salvator-templom ekkor már kicsi volt a hívek növekvő számához viszonyítva, meg romladozó állapotra is jutott: azért a luteránusoktól elvett és József főherceg trónörökösre való tekintettel 1749. március 19-én Szent József tiszteletére felszentelt templomba költözködött át a plébánia. A Sal-

¹⁴⁾ U. o. — és Scripta religionis negotium Langen Ria, fasc. 3.

¹⁵⁾ Győrvárosi lvt. Kegyuri iratok. I. csomó, 355. sz. — U. o. Az 1799. évi szeptember havában vegyes bizottság által felvett jegyzőkönyvre válasz. — Gy. püsp. lvt. Acta Parochialia, Fasc. Győr, 161. sz.

vator-templom építési stílusáról, belső felszereléséről nem tájékoztatnak bennünket okirataink. A már különben is romladozó régi kis templom lassan megsemmisült.

E második, Szent József-templom a 18. század végére szintén megrongálódott, szűknek is bizonyult, a plébániaház is lakhatatlanná vált: a hívek templom és plébániaház nélkül maradtak. Sürgős intézkedés vált szükségessé. Az alapító Zichy-család az igényeknek megfelelő új templom és plébániaház építésére, valamint az elégtelen plébániajavadalom pótlására nem volt hajlandó. Hosszúra nyult alkudozások, eredménytelen tárgyalások után, a helytartótanács 1804-ben a Zichy-családot kegyuri jogától megfosztotta és e jogot Győr szab. kir. városra ruházta át, mivel ez királyi kiváltságlevellel és királyi privilégiumai értelmében is tartozik a kegyuraságot elvállalni, annak terheit viselni, a hívek lelki szükségletéről gondoskodni; meg a város ismételten követezte is magának az őt megillető kegyuri jogot.¹⁶⁾ A város is megijedt a tehertől, és a gr. Zichy-család részéről bizonyos előnyös feltételek kikötése mellett volt hajlandó a kegyuraság átvételére. Végre a kir. helytartótanács és. kir. kamara által is jóváhagyott szerződés jött létre 1821-ben a gróf Zichy-család és Győr városa között. E szerint Győr városa ezentúl társkegyur lesz; a kegyuri jogot, jelesen a plébánosbemutató jogát felváltva gyakorolják.¹⁷⁾ E szerződés után az első plébánost 1823-ban a gr. Zichy-család, a másodikat 1836-ban Győr szab. kir. város mutatta be. Ugyancsak 1823-ban közösen állapították meg a plébános javadalmát is. A megegyezés lehetővé tette az új templom megépítését is. Megépült pedig a szép, tágas, öt oltárt magában foglaló templom 1836—1841. években. 1841. szeptember hó 12-én szentelte fel Sztankovics János megyéspüspök. A templom főoltarán Krisztus Urunk szineváltozásának képe van, mégis a nép még ma is József-templomnak hívja. Győr városa a Zichy-család hozzájárulásával építette meg tetemes áldozattal a templomot. A templomot tervezte Fruhmann Antal, a győri nemzeti rajziskola tanára, építette Singer György kőművesmester. Az építkezés költsége 41.378 forint, felszerelése 9635 forint. A Zichy-család 6000 forintot adott hozzá. A régi plébániaházat a város eladta és helyette

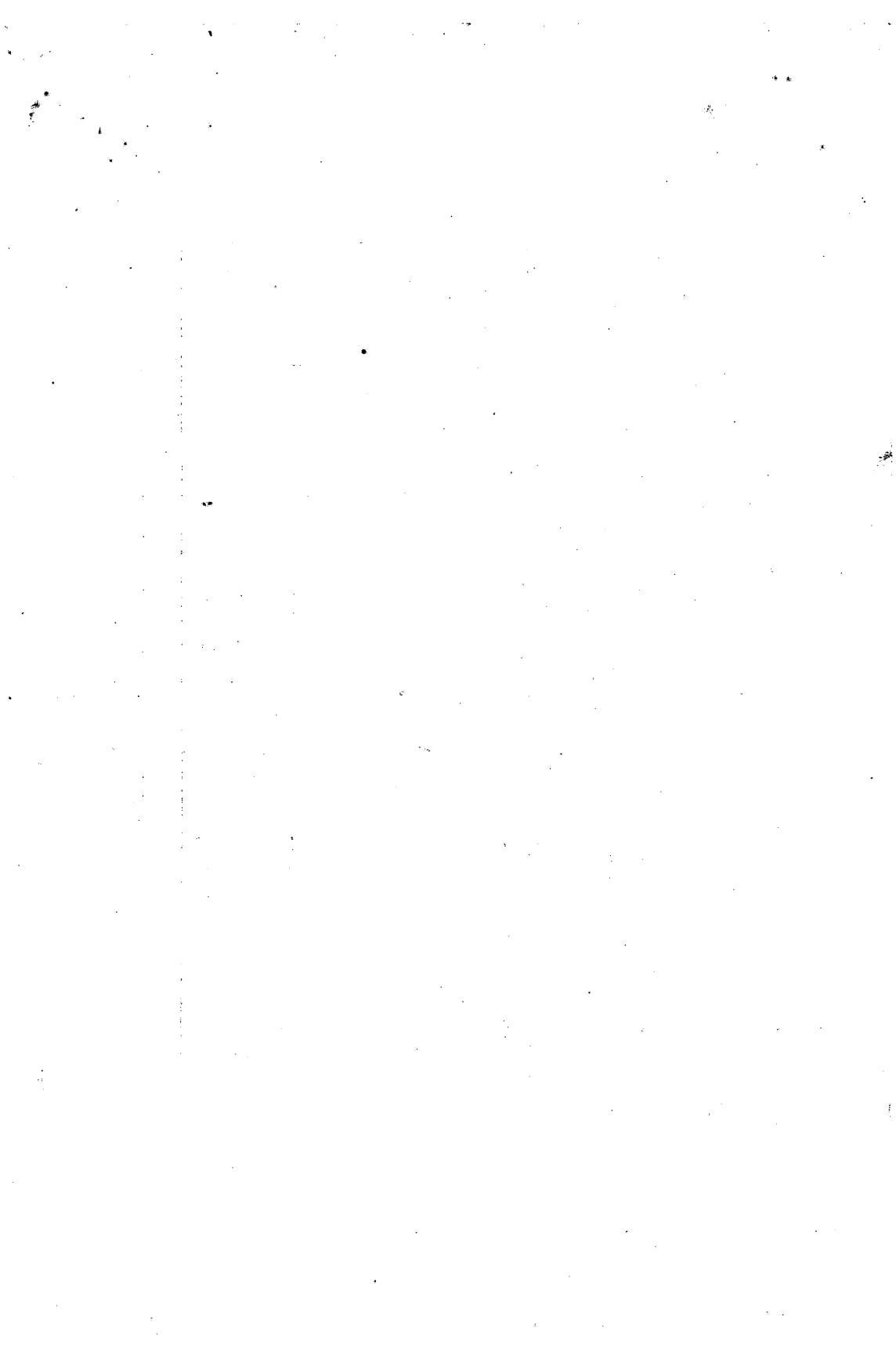
¹⁶⁾ Győri püsp. 1vt. Acta Parochialia. Fas. Győr. 1803. július 26-án 15979. sz. — és 1804. aug. 22-én 18010. sz. a kelt. Intimatum.

¹⁷⁾ U. o. Acta Visitationis parochiae Győrújváros Fasc. 9.

A győrújvárosi plébániatemplom belseje.

(Dobos Vilmos felvétele.)

1845-ben a mai épületet bocsátotta a plébános rendelkezésére.¹⁸⁾ Győr város mellett a társkegyuri jogot ma Saabran-Ponteves hercegné szül. Kálnoky grófnő örökösai gyakorolják. A hívek száma a jelen időig közel 6 és félezerre növekedett fel, kiknek gondozásában ma már a plébánosnak két káplán segít.

A történeti folyamat teljessége kedvéért meg kell említenünk, hogy a kálvinistáktól elvett ingatlanokat a város kórházalapítás céljára szánta, de még az átalakítás előtt porig leégtek. Csak a kis templom maradt meg, mely később a leégett épületek helyén emelt kórház kápolnájául szolgált.¹⁹⁾ A plébánia két területtel növekedett az újabb időben. Az első a Mákos-dülő telepe, melyben apácák vezetése alatt álló leányiskola épült. Az iskola körül lakóházak keletkeztek. A zárdának kis kápolnája is van, melyben ünnepeken a hívő nép is részt vesz az istentiszteleten olyan formán, hogy az iskola folyosót lezáró kápolna ajtaját nyitva hagyják és a hívek a folyosón helyezkednek el. A másik terület a Trianon-, újabb néven Szent Erzsébet-telep, mely hamarosan benépesült. A nem szerencsés település ideiglenes jellegű ugyan, de szegény lakosságának vallás-erkölcsi gondozására közadakozásból kis kápolnát is építettek, melyben már istentiszteletet is végeznek. Ez a városrész zömétől elég távoleső két telep a plébánia gondjait erősen megnövelte.

A plébánia gondozása alá tartozik a kis *Pinnvéd* község is, melyet a Rábca választ el Győrújváros területétől. Mivel a község nem tartozik Győr város közigazgatási területéhez, nem szólnunk róla.

Meg kell emlékeznünk a régi Rábca-híd mellett, Újváros elején fekvő *Nepom. Szent János-kápolnáról*, mely nemcsak az alapítók vallásos lelkületéről tanuskodik, hanem a kápolna istentiszteletén résztvevő nép vallási buzgóságáról is.

A Rábca hidjánál a vámszedés a győri püspököt illette, azért a hid mellé kis vámházat építtetett a vámos részére. Ismeretlen időben e vámházhoz Szent János tiszteletére kápolnácskát állított valamelyik buzgó hívő, vagy talán maga a püspökség. A vámos gondozta

¹⁸⁾ U. o. A győrújvárosi templom és plébánia 1872. évi Can. Visit. — Győrvárosi lvt. Újvárosi templom története, Kegyeuri és építési iratok 1838. című csomag.

¹⁹⁾ Dr. Petz Aladár: Győr szab. kir. város Szentháromság köz-kórházának multja és jelene. 16. és 17. lapok.

a kápolnát, és szedte be az adományokat is. A város a vámszedési és vásárjogot örökáron megváltotta a püspökségtől, és átvette a vámházat is. Sztankovics János püspök 1846-ban a vámházhoz hozzáépített kápolnát is átadta a városnak teljes felszerelésével együtt. A város az átvételről hivatalos jelentést adott ki, és a kápolna gondozásával Scheffer Jakab polgárt bízta meg. 1848-ban leégett a kápolna. 1849-ben özv. Wolf Mátyásné, Rohovszky Johanna ajánlatot tett a városnak a kápolnának esinosabb alakban való felépítésére, fenntartására pedig már ekkor végrendeletében 2 ezer forintot kötött le. Az ajánlatot a város elfogadta, a kápolna meg is épült, fenntartásáról halála napjáig gondoskodott az építető. 1858-ban halt meg Wolfné Rohovszky Johanna, és végrendeletében 6 ezer forintot hagyott a kápolna fenntartására, valamint a hozzácsatolt ház gondozására; 300 forintot pedig a papgondnoknak szentmisékre, melyeket Nepemuki Szent János napjától Szent Mihályig kell végeznie; 200 forintot pedig az istentiszteletnél segédkező kántor díjazására. 1860-ban a város lemondott az alapítványi tőke kezeléséről, és a kápolna gondozásáról, melyet a kis lakóházzal együtt az egyházi hatóságnak adott át. Ettől kezdve a székeskáptalan kezeli, a püspök meg papgondnokot rendelt ki, aki a kis házban lakott, a kápolnára felügyelt, az istentiszteletet végezte. Nepemuki Szent János napján és nyolcada alatt tartott litániákat mindig nagyobb kat. közönség látogatta, látogatja ma is.²⁰⁾

Győrújvárosi plébánosok.

- 1696—1700. *Patay Zsigmond* adminisztrátor.
 1700—1702. *Pater Kiss Mihály* adminisztrátor.
 1702—1710. *Kapuváry Márton* plébános.
 1710—1713. *Pater Kiss Mihály* adminisztrátor.
 1713—1722. *Lenty György* plébános.
 1723—1728. *Szentmihályi János* plébános.
 1728—1736. *Szolvodits János* plébános.
 1736—1748. *szini Sebő Mihály* plébános, később győri kanonok és belsővárosi plébános.
 1748—1755. *Hermán József* plébános, később győri kanonok és belsővárosi plébános.
 1755—1761. *Szabó Imre* plébános, később győri kanonok.

²⁰⁾ Győrújvárosi lvt. Szobrok. kápolnák: Protocoll. Nr. 5842. és több irat. — 1872. évi Zalka-féle Can. Visit.

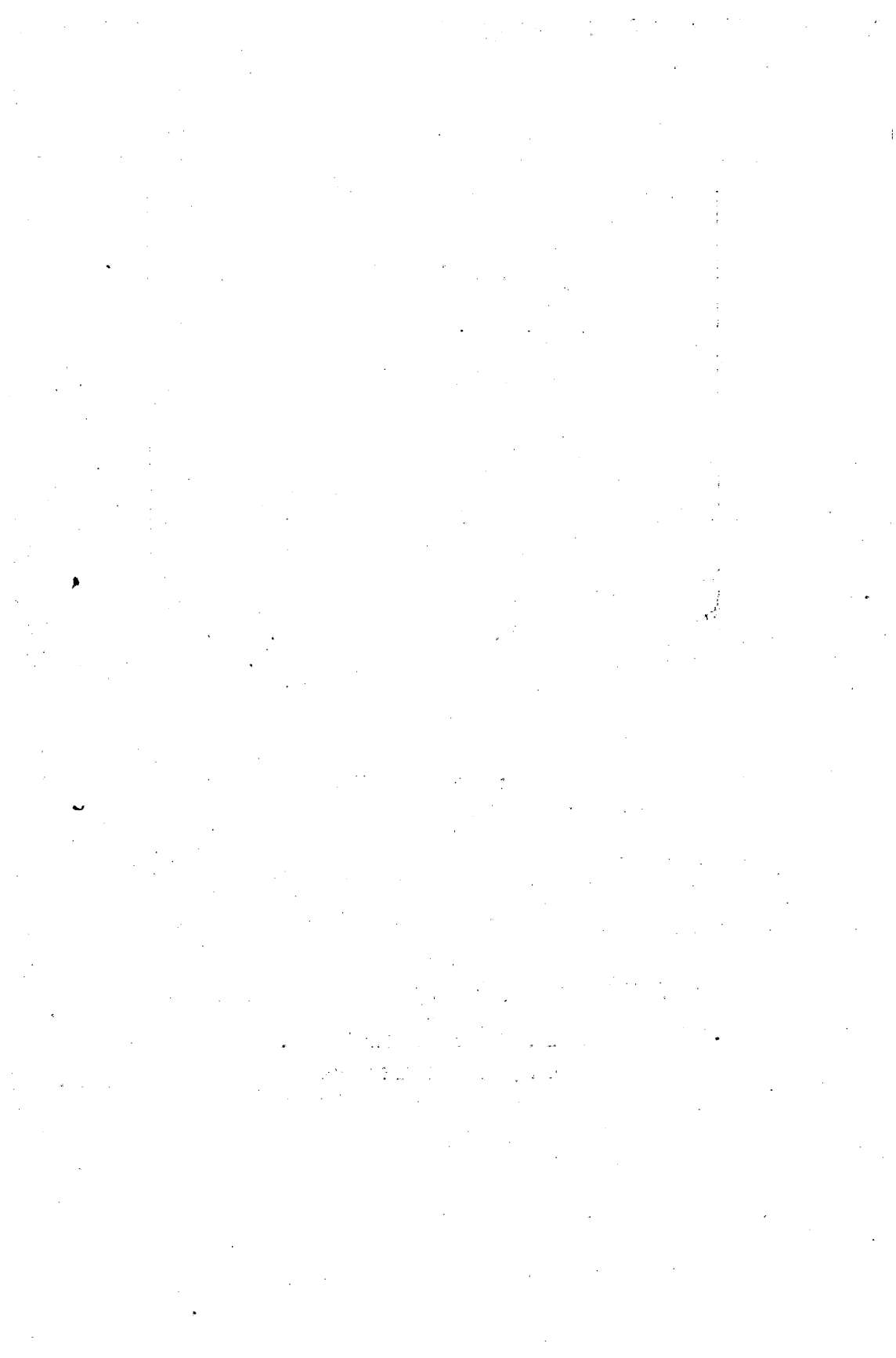
A jezsuiták, ma bencések temploma és rendháza a Széchenyi-tér felől.

A Szent Ignác-templom belseje.

(*Magyar Film Iroda* felvétele.)

1762—1766. *Horváth István* plébános.

1766—1769. *Gergelyi György Imre* plébános, később eszászári plébános.²¹⁾

1769—1770. *Teuffel Kajetán* plébános, később akadémiai tanár, majd kanonok.

1770—1781. *Keller Antal* plébános, szintén akadémiai tanár, majd kanonok.

1781—1788. *perlaki Somogyi Lipót* plébános, később kismartoni plébános, győri kanonok, szombathelyi megyéspüspök.

1788—1810. *Ulrich Remig* adminisztrátor. A kamilanus-rend tagja volt, a nádorvárosi rendház feloszlatása után került Újvárosba, majd Gyirmótra plébánosnak.

1810—1812. *Mödinger Ferenc* adminisztrátor.

1812—1823. *Filinger Lipót* plébános.

1823—1836. *Kozmár György* plébános.

1836—1861. *Hetsch (Hecsei) József* plébános.

1861—1909. *Horváth Lajos* plébános, t. kanonok.

1909— *Barilich Lőrinc* plébános, pápai kamarás, t. kanonok, főespereshelyettes, kormányfőtanácsos.²²⁾

C) Jézustársaság kollégiuma és Szent Ignác temploma.

A Győrött 1626-ban megtelepedett Jézustársaság kollégiumának és Szent Ignác templomának történetét megírták már avatott történeti kutatók,²³⁾ tehát csak annyit akarunk dolgozatunk keretében megemlíteni, hogy az 1634-ben épülni kezdő Szent Ignác-templom 1641-ben készült el, mint felirata tanúsítja, de később Acsády Ádám győri kanonok és veszprémi püspök bőkezűségéből újabb díszbe öltözött.

A rendház tagjai a lelkipásztori teendőikben tevékeny részt vettek keresztyén tanításaikkal, missziós tevékenységükkel, kongregációikkal, főként pedig az általuk alapított Agónia-társulat (Krisztus haláltusájának társulata) működése által, amelynek köszöni a győri Kál-

²¹⁾ E kiválóan buzgó és jeles pap működését, alkotásait, alapítványait részletesen leírta Mohl Adolf: Győregyházmegyei jeles papok c. munkájában.

²²⁾ A plébániai anyakönyvekből Kelemen Sándor újvárosi káplán közölte velünk e névsort.

²³⁾ Acsády Ferenc: A győri kat. főgimn. története. 1626-tól 1900-ig. — Németh Ambrus: A győri kir. tud. akadémia tört. — A Szent Ignác-templom tört. kéziratban.

vária és csonka keresztút is létezését;²⁴⁾ az ifjúság körében működő Mária-kongregáció hasznos munkája által;²⁵⁾ a katechetica kongregáció által, mely a káté tanításával a hit elemeit véste bele a serdülő ifjúság lelkébe;²⁶⁾ szónoklatok tartása és körmenetek vezetése által.²⁷⁾

E sokoldalú működés nagy vonzóerőt gyakorolt úgy a világi hívek, mint a papság lelkére; sőt még a katonaság vezetőit is megnyerte. Ennek jellemzésére megemlítjük, hogy Mansfeld Farkas gróf generális-főkapitány miseruhát ajánlott fel a Szent Ignác-templomnak 1636-ban; Mansfeld Fülöp gróf generális-főkapitány harangot önttetett a templom tornyába, Xavéri Szent Ferenc tiszteletére pedig márványoltárt építtetett a templomban; 1657-ben a kollégium kriptájában jezsuita ruhában temették el.²⁸⁾

Mióta a templom a Szent Benedek-rend kezén van (1804.), azóta is szívesen látogatja a katolikus közönség a vasárnapi és ünnepi istentiszteletet e templomban, melyben a m. kir. honvédség és a vármegye hivatalos istentiszteleteit tartja, valamint a Férfiak Mária-kongregációja, és a különböző egyesületek itt végzik közös lelki gyakorlatukat.

D) A sarutlan kármelita-rend kolostora és temploma.

A rend 1697-ben Szelepcsényi György primás 50 ezer forintos hagyatékából telepedett meg Győrött I. Lipót király, és Keresztély Ágost herceg, győri püspök engedélyével. Először csak kis házacskát vettek, abban készítettek lakóhelyet és kápolnát a rendtagok számára. 1700-ban I. Lipót átengedte a rendnek a katonai építészeti hivatal házát; ekkor ebben rendezkedtek be. De e régi ház alkalmatlan is, romladozó is volt, új kolostorról és templomról kellett a rendnek gondoskodnia. Witwer Athanáz kármelita testvér, jeles építőmester, az építészeti hivatal helyére új renház és templom terveit ké-

²⁴⁾ Gy. püsp. lvt. Keresztély Ágost iratai: VI. 267—8—9. l. Alább részletesen szólunk róla a Kálvária történeténél.

²⁵⁾ Acsay Ferenc i. m. — Mohl Antal: A Mária-kongregációk története.

²⁶⁾ Győri kápt. m. lvt. Draskovich György püspök-féle Can. Visit. 15. p.

²⁷⁾ Győri szemín. könyvtár: Diarium Jesuitarum.

²⁸⁾ Pigler Andor: A Szent Ignác-templom műleírása. 21. l.

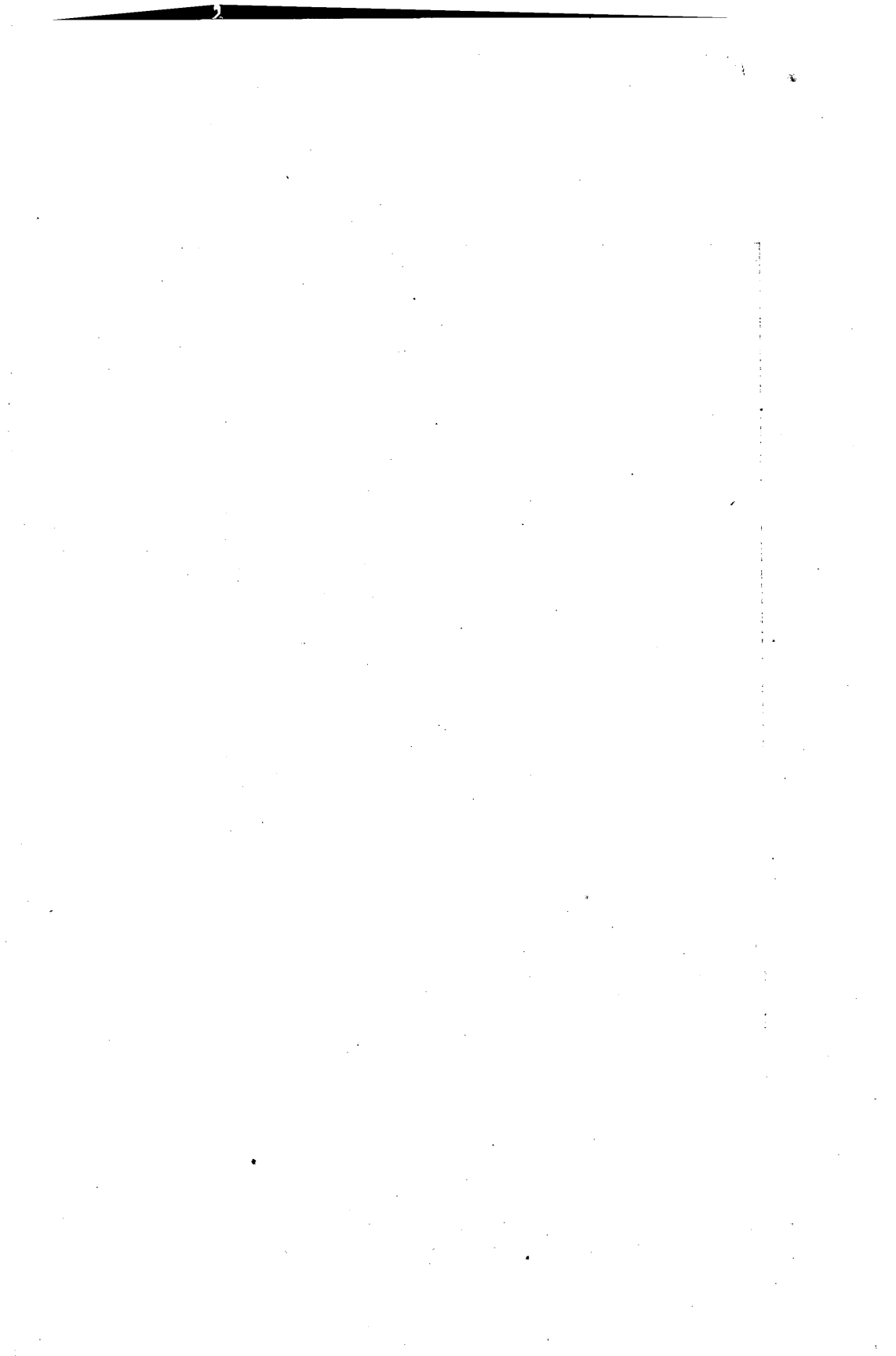
A kármelita-templom oromzata a Kísfaludy-szoborral.
(*Dobos Vilmos* felvétele.)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

A kármeliták kolostora a Rába felől.

(Dobos Vilmos felvétele.)

szítette el, melyeknek alapján a rendház építését 1717-ben meg is kezdték. A hatalmas négyszögű épület csak lassankint, 1732-ben készült el. Alig 30 év múlva az 1763. évi földrengés nagy pusztítást végzett az épülettesten, melyet csak tetemes költséggel tudott a rend kijavíttatni. Rongálódást szenvedett az épület az 1809. évi francia megszállás idején is az ágyúzástól és a bástyák felrobbantásától. A legnagyobb veszedelmet, II. József romboló kezét, mégis kikerülte. 1787-ben elrendelte ugyan a császár az épület kiürítését, és megyei hivatalok részére való átadását, de az illetékes hatóságok jóakaratói jelentése az épületet e célra alkalmatlannak találta, így a rendtagok megmaradhattak kolostorukban. Ámde a császár rendelete szerint ez időben, szabályaik ellenére, kénytelenek voltak a felszentelt rendtagok falukra is kimenni, és az egyházmegye szükséglete szerint, lelkipásztori teendőket végezni. A szép barokkstílusú templom is Athanáz testvér tervei szerint készült; építését 1721-ben kezdték meg, és 1725-ben fejezték be. A templom nagy értékei közé tartoznak, Altomonte kiváló festőművész képei.²⁹⁾

A lelkipásztori tevékenységben a kolostor tagjai kiváló részt vettek mindig, vesznek ma is. A hívő nép nagy szeretettel látogatja a templom istentiszteleteit; tömegesen hallgatja a buzgó páterok szónoklatait; a lelki élet irányításában szívesen keresi fel őket mint lelkiatyákat. Ez utóbbi nézőpontból szinte pótolhatatlanok a győri hívő közönség számára.

E) Győrnádorvárosi plébánia és Szent Kamill temploma.

Győrnádorvárost az öregebb győriek még ma is »Majorok« néven emlegetik. Ez az elnevezés úgy keletkezett, hogy a városnak ezen a lakatlanná vált részén — a középkori városrészek, községek, plébániák, a győrhegy-i prépostság elpusztulása után — a belváros lakói kerteket telepítettek, szántóföldjeiken itt-ott majorokat, a gazdasági munka idejére szállóhelyeket, később rendezet lakóházakat építettek. Ez a lassú benépesedés nem okozott semmi változást, sem a vallási, sem a politikai közigazgatás terén: Majorok a városhoz tartozott, lelkipásztori szempontból pedig a székesegyházi, 1743. után

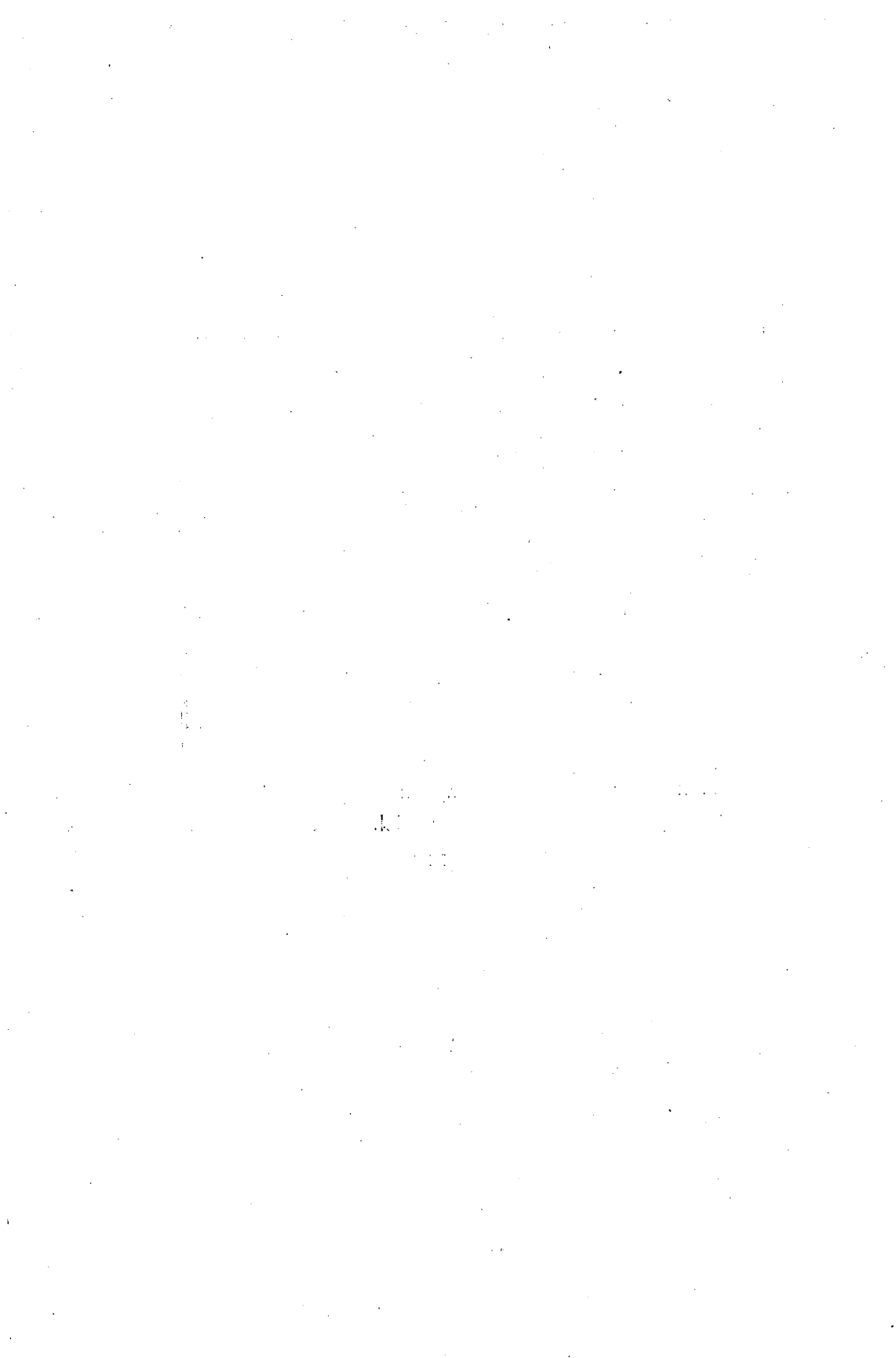
²⁹⁾ P. Halmi Antal: A győri kármelita rendház 200 éves története. Győr, 1897.

meg a belvárosi plébánia foglalkozott vele. A 18. század végére azonban megnagyobbodott a lakosok száma, ezért már külön lelkipásztorra volt szükség. Dilts Józsefné hagyatéka segítette tető alá az önálló lelkészséget. Ez az áldozatkész asszony 2000 forintot hagyott valamilyes kis templomocska építésére, hogy abban a gyermekek is, a hívek is vallási oktatásban részesülhessenek. Arra az esetre, ha a templom valami más forrásból épülne meg, a 2000 forintról úgy rendelkezett, hogy azon a lelkész részére szerény lakást készítsenek. Az állandó lelkészség kialakulását azzal is biztosítani akarta, hogy annak eltartására külön 4000 forintot hagyott. A város az örök-hagyó szándéka szerint megvette a Lelovits-féle üres telket, és ezen a lelkész vagy tanító számára kis házat is épített. Az eredeti tervet módosítani kellett egy váratlan esemény közbejötté miatt. Gróf Forgách Pál váci püspök Fómából meghívta Vácra Szent Kamill betegápoló rendjét. Két rendtag meg is érkezett, de meghívó püspöküket halva találták. A váci település nem sikerülvén, a szerzetesek Győrré jöttek, és Zichy Ferenc gróf püspök közbenjárására a kórházban nyertek ideiglenesen két szobát 1761-ben. Ennek fejében a betegek ápolására vállalkoztak. Megélhetésüket megalapozta az a 6600 forintos tőke, melyet Zichy püspök szerzett részükre Mária Terézia királynőtől. Kórházi elhelyezkedésük azonban nem volt megfelelő. Egyébként a város sem látta őket szívesen, mert az amúgy is szűk kórházépületben két szoba elvonása a betegek elhelyezésétől nagy megterhelés volt. A püspök a »jó halál atyái«-nak állandó gvőri megtelepedése érdekében a majoroki lelkészség alapítványát kérte részükre a várostól. Kérésére a város szívesen át is adta nekik a Dilts Józsefné-féle hagyatékot. A kamillánusok a házépítésbe azonnal bele is kezdtek, és az istentisztelet helyéről úgy gondoskodtak, hogy két szobát ideiglenes kápolnának rendeztek be. Időközben a helytartótanács is jóváhagyta a zárdaalapítást, de meghatározta, hogy 4 felszentelt páter és 2 laikus testvér lakhatik a szerzetházban. A szerzetesek a püspök, kanonokok és hívek adományaiból megkezdték a templom építését is 1770-ben és négy év alatt be is fejezték. A templom padozatának javításakor az 1770. év tűnt elő; a főoltár hátsó lapján pedig az 1772. év olvasható az építő Rastner von Wallbach Fülöp tiroli mester nevével együtt. Az új istenháza nemsokára művészi díszbe öltözött. 1780-ban Capacci Antal jeles firenzei festőművész mennyezetképei díszítették már a temp-

A nádorvárosi plébániatemplom és plébániaház
a Kálvária-utca felől.

(*Dobos Vilmos* felvétele.)

lomot, melynek Szent Kamillt ábrázoló főoltárképe is az ő alkotása.

Még teljesen be sem fejezték a szerzetesek az építkezést; a templom hátsó részéhez kapcsolt szobák, a torony el sem készültek; a toronynak csak alapépítményét rakták le, melyre fatornyot emeltek, a sikerrel induló kamillánus életnek vége is szakadt. 1787-ben II. József császár feloszlatta a rendházat, és 24.000 forintos vagyonát a vallásalapba utalta be. Az erőszakos beavatkozás miatt a templomépítés befejezése 1835-re maradt. Ekkor villám sújtotta a fatornyot, és vele együtt a templomtető is leégett. Az új tornyot már téglából építették meg.

A kamillánus zárda és a templom megépítése még nem jelenti a plébánia megalapítását. A kamillánus szerzetesek szorosan ragaszkodtak a város kikötött feltételéhez, hogy a plébánia teendőibe nem avatkoznak be, hanem csak istentisztelet tartásával, a nép és a gyermekek vallási oktatásával, és betegápolással foglalkoznak. El is jártak a betegekhez, és ez által közkedveltségnek örvendettek. A hálás nép misealapítványokkal látta el a rendet.³⁰⁾ A rend feloszlata után Gaszner Antal páter mint világi pap a rendházban maradt, a vallásalapból utalt nyugdíjból éldegélt, és 1787. óta lelkeszi teendőket végzett. Itt kezdődik a plébánia tényleges működése. Két évi tényleges működés után jogi formák között is megalakult a győrnádorvárosi plébánia. A királyi helytartótanács foganatosította II. József plébániarendező intézkedését, és 3823/35116. számú rendeletével 1789. szeptember 10-én önálló plébániát szervezett: Majorok területét 1856 lakossal kihalította a belvárosi plébánia területéből, és az önálló plébánia lelkipásztori joghatósága alá rendelte. Az új plébánián kápláni állást is létesített. A kolostort a plébános és káplán lakásául engedte át. A város kedvezőtlen pénzügyi helyzetére tekintettel a plébános és káplán javadalmát a vallásalap terhére fogadta el egyelőre. A plébánosbemutatói joggal egybekötött kegyuri jogot átadta Győr szab. kir. városnak avval a teherrel, hogy az épületek fenntartásáról, a templom felszereléséről, a templom fenntartásával kapcsola-

³⁰⁾ Győri kápt. m. lvt. 41. Téka. 5207. sz. Asztl János kanonok kézírata: A győri kamillánus rend története. U. o. 49. Fasc. 6816. sz. — Németh Ambrus: Szent Kamill-rendi szerzetesek Győrött. — 1873. évi Can. Visit. — Győrvárosi könyvtár. Mendelényi István kézírata: Győrváros monografiája. 119. l.

tos minden egyéb kiadásról a város tartozik gondoskodni.³¹⁾ A vallásalapból kiutalt javadalmat a város közgyűlése 1861-ben egészítette ki, és rendezte.³²⁾ A város kegyuri jogát 1830-ig nem gyakorolta; ezideig a püspök által kirendelt adminisztrátorok végezték a plébániai teendőket; azóta pedig rendes plébánosok. A templomon az első nagyobb renoválást 1865-ben, a másodikat az 1890-es években eszközölte a város mint kegyur. A plébániaházat is alaposan átjavíttatta, víztől mentesítette.

A városrész természetes fejlődésével a lelkipásztori munka is megszorodott. A mindig gyarapodó lakosságban erős talaja volt mindig a vallásos buzgóságnak, és katolikus lelki életnek. A lelki élet megerősítésére szolgálnak a kálváriai ájtatosságok is,³³⁾ melyek szintén a plébánia munkakörét gazdagítják. Az apácák vezetése alatt álló, Winterl Antal kanonok által 1872-ben alapított leányröház, és leányiskola kápolnája is hozzájárul a lelki buzgóság megerősítéséhez. Mióta a Szentháromság-kórház Győrújvárosból Nádorváros területére telepítették át, ennek kápolnáját is látogatják a betegeken kívül a közelben lakó külső hívek is. Ennek lelki gondozása is a nádorvárosi plébánia feladata volt.

A világháború lezajlása után erősen meginduló házipítkezésre ez a városrész mutatkozott a legalkalmasabbnak. Ennek következtében a plébánia híveinek száma közeljárt a 8000 lélekhez. A tanuló gyermekek növekvő száma miatt a városrész iskoláit is gyarapítani kellett. A városrész keleti részén az állam új elemi iskolát létesített, a zárda leányiskolája meg polgári leányiskolával nagyobbodott 1925-ben. A Győrújvárosból idehelyezett megnagyobbított városi közkórház betegcinek tekintélyes (800 ágy) létszáma mellett a lelkipásztori munka és az ápolás végzésére idetelepített apácák (Isteni Megváltó Leányai 42-en) magasabb lelki igényeinek kielégítése nagy feladatot rótt a plébániára. A hívek érdekében a lelkipásztori munkát el kellett osztani. Ez vezette 1931-ben Fetszer Antal püspököt, hogy a kórház részére külön kórházi lelkésziséget szervezzen. A kórházi betegek és

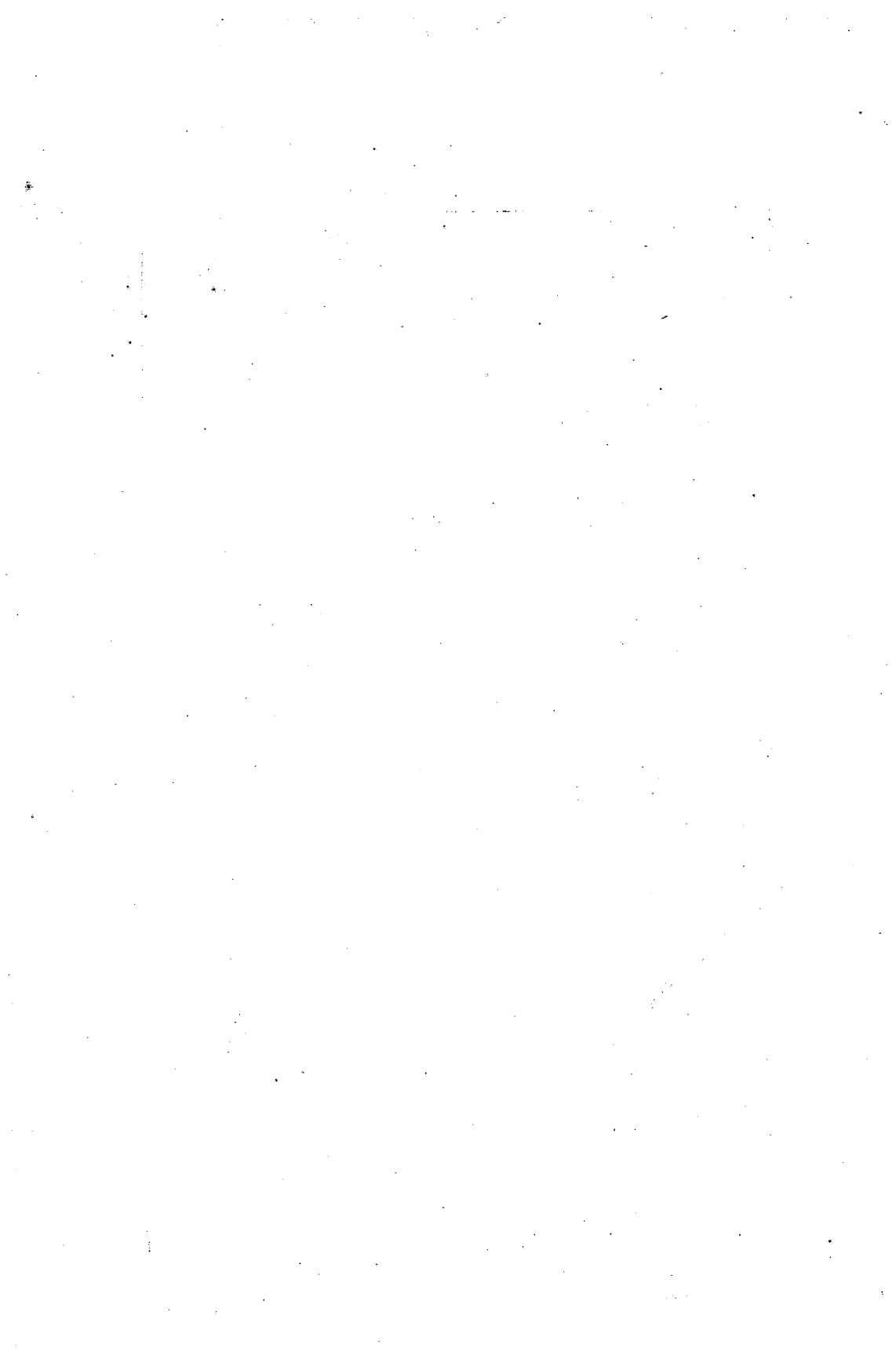
³¹⁾ Györmegyei lvt. 1579. sz. Intimata Vicecomitis unit. Comitatum Jaur. et Moson. — Győr város hivatalos értesítője 1906. febr. hó 1. sz. Győr szab. kir. város kegyuri jogai és kötelezettségei.

³²⁾ U. o.

³³⁾ A Kálvária történeténél szözlünk róla.

A nádorvárosi plébániatemplom belseje.

ápolónővérek pasztorálásán kívül a kórházi lelkész segédkezik az új állami elemi iskolai hitoktatásban. Am az élet még újabb követelésekkel is lépett fel. A hívek gyarapodása és érdeke sürgetően követelte, hogy az egyházmegyei hatóság a nádorvárosi plébánia terhén új lelképásztori állomás szervezésével könnyítsen.

Plébánosok :

1789—1803. *Gaszner Antal*, ki a kamillánus rendből mint a püspök által meghatalmazott helyettes plébános megmaradt a rendi házban.

1803—1830. *Heigl János dr.* az első megválasztott és beiktatott plébános. Egyuttal a szemináriumban a teológiai főiskola növendékeinek is rendes tanára. Mivel hívei nagyobb részben németajkuak voltak, a végzett klerikusok német egyházi szónoklat és hitoktatás gyakorlására hozzá jártak ki.

1830—1848. *Etsch Mátyás.*

1848—1894. *Tóth Antal*, később kerületi alesperes-helyettes.

1894—1902. *Ruschek Antal*, ki Győrszigetből jött ide, innét pedig kanonoki stallumba jutott.

1903—1924. *Nyögér Antal*, kit mint káptalandombi lelkészt választott meg a város a plébániára.

1924— *Winkler Mihály.*³⁴⁾

F) A győrszabadhegyi plébánia és Szent Anna temploma.

Győrszabadhegyen előbb a székesegyházi, 1743. óta pedig a győrbelvárosi plébánia teljesítette a lelképásztori teendőket. 1787-ben külön kurátust rendelt ki a püspök Szabadhegyre, aki anyakönyvvezetést is kezdett. 1789-ben II. József hivatkozott plébániarendezési intézvénye helyi káplánságot állított fel, és 196 lélekkel kiszakította Szabadhegyet a belvárosi plébánia területéből. E rendelkezés szerint Győr szab. kir. városnak mint földesurnak, és mint egész Győr területén kegyurnak magára kellett volna vállalnia a templom és plébánia berendezését, a helyi káplán és egyházfi javadalmazását. A városnak segítségére jött Farkas Márton szabadhegyi

³⁴⁾ A plébánosok névsorát az anyakönyvek alapján Winkler Mihály plébános közölte velünk.

polgár 1789. évi végrendelete, melyben minden vagyonát a szabadhegyi plébánia rendelkezésére hagyta. Házában nyert elhelyezést az ideiglenes kápolna, és a helyi káplán is; később udvarában épült fel a kis templom is Szent Anna tiszteletére. A város az alapítványi tömegeből fizette 1838-ig a plébánost. Így a város 1838-ig csak jogot gyakorolt a plébániát illetőleg, de terhet nem viselt. 1807-ben 20842. sz. intimatumával a helytartótanács plébánia rangjára emelte a helyi káplánságot 300 forint javadalmazással; 1835-ben pedig 33523. sz. rendeletében meghagyta a városnak, hogy a plébános javadalmazását házi pénztára terhére vegye át. A város meg is tette azt, de a Farkas-féle hagyatékából 8 ezer forintot átutalt házi pénztárába — külön számadás mellett.³⁵⁾

A kis templomnak tornya nem volt; a város 1836-ban a harangok elhelyezésére kis fatornyot építtetett a templom teste fölé.³⁶⁾

A két és fél ezerre növekedett hívek számának különben is alacsony, és már rozoga templom nem felelt meg. Azért 1903-ban Kostyán Mihály plébános buzgólkodása folytán a hívek adományaiából, és a város mint kegyur tetemes hozzájárulásából épült meg a mostani tágas, szép templom csúcsíves stílusban.

Ma nem is annyira a hívek száma, mint inkább a városrész nagy területe, a lakóházak elszórtsága ad nagyobb munkát a plébánosnak.

Helyi káplánok, plébánosok :

1787—1789. *Both Antal* belvárosi káplán, mint kiséítő lelkész járt ki Szabadhegyre.

1789—1795. *Both Antal* helyi káplán.

1795. febr. 1.—május 1. *P. István* kármelita végezte a helyi káplán teendőit.

1795. májustól 1806. augusztus 1-ig *Hoszik Ferenc* helyi káplán.

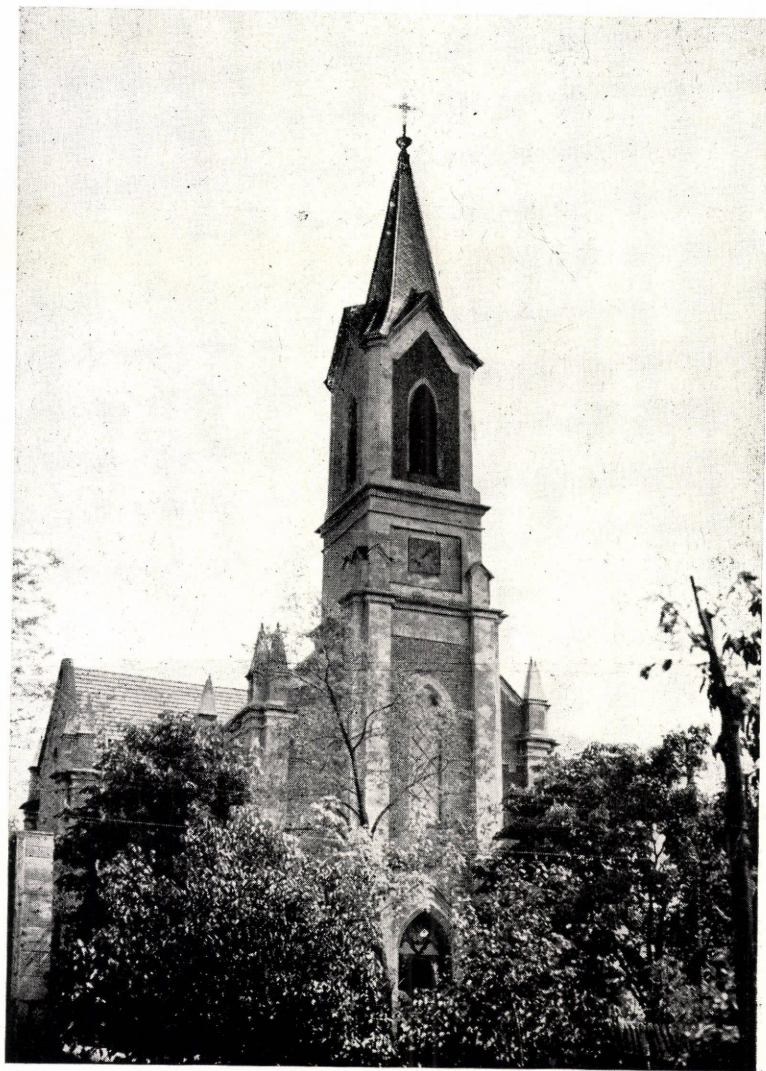
1806. aug. 1-től december 31-ig ismét a belvárosi káplánok jártak ki a lelkészi teendők végzésére.

1807. január 1.—december 1. *Koncz Antal* kurátus.

1807. december 1.—1808. június 1. *Geisz János* plébános.

³⁵⁾ A hivatkozott 1906. évi városi hivatalos értesítő. Győr-városi lvt.: Győr város házi pénztárából vezetett 1837—38. évi napló. — Szent Anna-templom 1838. évi költségeinek feljegyzése.

³⁶⁾ 1873. évi Can. Visít.

A györszabadhegyi plébániatemplom.

(*Dobos Vilmos* felvétele.)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1808. június 1-től 1810. december 31-ig ismét a belvárosi káplánok jártak ki istentisztelet végzésére.

1811. elejétől—november 1. *Horváth Márton* adminisztrátor.

1811. november 1-től 1812. június 23-ig ismét a belvárosi plébánia adminisztrálta Szabadhegyet is.

1812. június 23—1813. április 1. *Dresmitzer József* plébános, a későbbi győri kanonok.

1813. április 1.—1815. április 1. *Bausz József* plébános.

1815. április—1824. július 1. *Zolnay Sándor* plébános.

1824. július 1.—novemberig *Both Antal* adminisztrátor.

1824 november 1.—1826. július 1. *Tartsay István* adminisztrátor.

1826. július 1.—1833. április 9. *Kaszner József* plébános.

1833. április 9.—augusztus 1. *Markovits Ferenc* plébános.

1833. augusztus 1.—1836. július 22. *Hess József* plébános.

1836. július 22.—1848. október 4. *Schey Antal* plébános.

1848. október 4.—1853. márciusig *Lőrincz Károly* plébános.

1853. márciustól pár hónapig *P. Horváth László* kármelita kisegítő lelkész.

1853. júniustól 1855. májusig *Horváth Ferenc* adminisztrátor.

1855. májustól 1859. áprilisig *Sztokovics Antal* adminisztrátor.

1859—1862. *P. Horváth László* kármelita adminisztrátor; ki időközben világi pappá lett, és Ignác keresztnéven

1862-től 1873. márciusig plébános.

1873. április—május hónapokban *Tóth István* adminisztrátor.

1873. májustól 1878. augusztusig *Czakó Mihály* adminisztrátor.

1878—1890. júliusig *Páder Rezső* plébános, később soproni káptalani prépost.

1890. júliustól októberig *Csóka József* adminisztrátor.

1890. októbertől 1916. február 6. *Kostyán Mihály* plébános.

1916. február 6-tól júniusig *Szekendy József* adminisztrátor.

1916. júliustól 1926. júliusig *Ujlaki István* plébános.

1926. júliustól októberig a belvárosi káplánok adminisztrálták e plébániát.

1926. október 3.— *Haller János* plébános.³⁷⁾

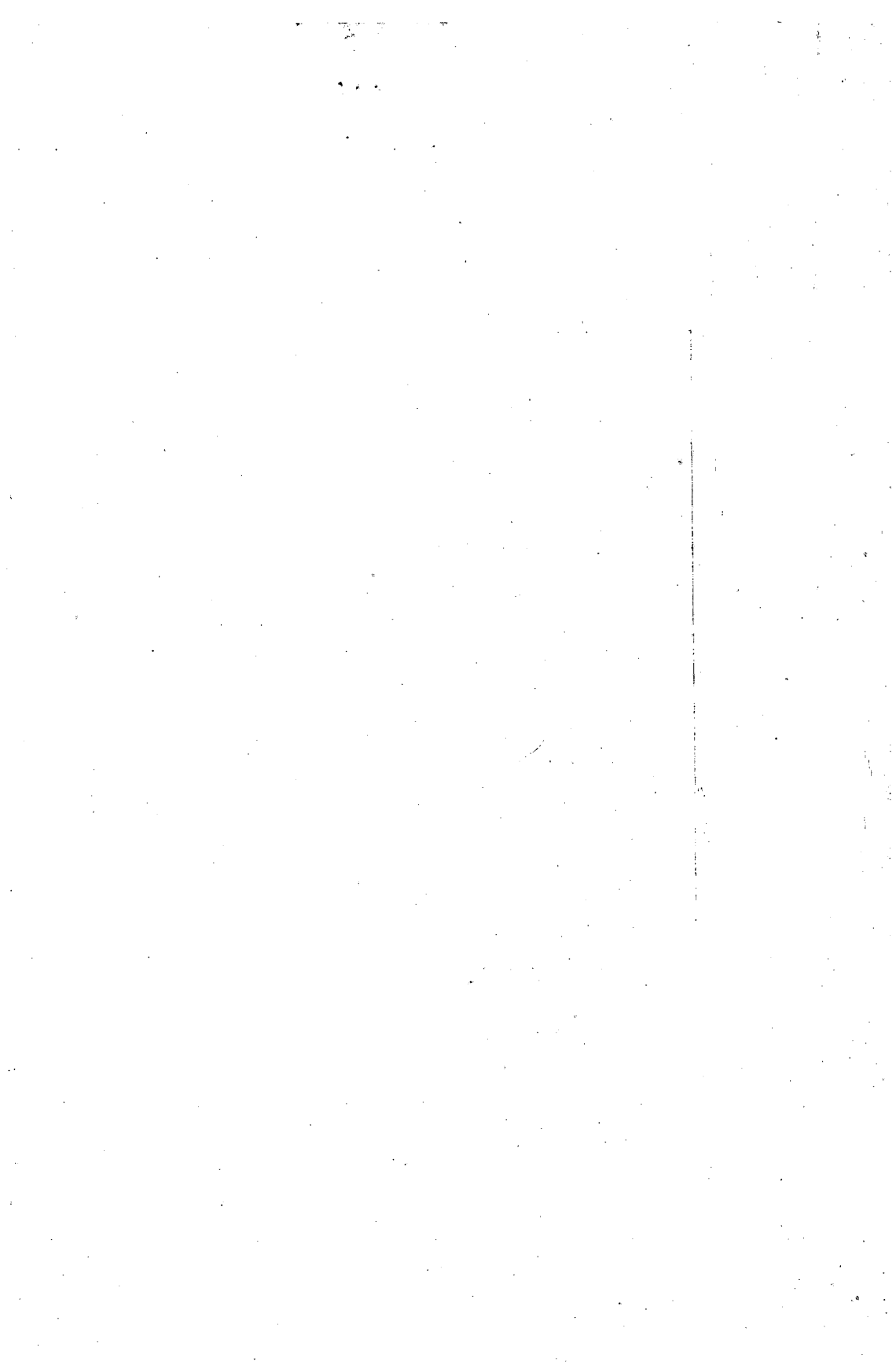
G) A Széchényi György-féle Magyar Ispita és temploma.

Széchényi György püspök (1658—85.) a 17. században többször megismétlődő óhajtást váltotta valóra, mikor az elaggott, szegény magyar polgárok számára menedékházat létesített. A káptalani hiteleshelyi levéltárban olvashatók a győri polgárok végrendeletei. Ezekben gyakori a megemlékezés a magyar ispitáról. Sőt a káptalan, mint Győr földesura is melegen felkarolta ezt a szép gondolatot és a polgárok végrendeletének jóváhagyását attól tette függővé, hogy a végrendelező hagyott-e valamit a tervezett ispitára. Széchényi részben ezzel a pénzzel kezdte meg a terv megvalósítását. 1666-ban Pukly Lénárd kapitány özvegyétől 1999 forintért házatt vett az ispita céljára, melynek fenntartására Farkas András alispán és Szőnyi Márton szolgabíró kezébe 5000 forint tőkét tett le. Az intézet gondozását a városra bízta. Az első gondozó, vagyis ispitamester Szőnyi Márton szolgabíró volt. A német katonaság minden módon akadékoskodni akart a magyar szegényház megnyitása ellen: Forre Márton német katonai hadbíró erőszakkal megakadályozta a szegény magyar polgároknak elhelyezését. A győri káptalan mint földesur bírói úton szerzett magának védelmet; a vasvári káptalan előtt tiltakozást jelentett be. Ezután hamarosan bevonultak az első szegények a Magyar Ispitába. Az épület régi volt, azért a legszükségesebb átalakítás után többször szorult javításra. Már 1681-ben jelentette Telekessy István kanonok Széchényi Györgynek, hogy az ispita javításához hozzáfogott, mert fala és bolthajtása oly állapotban van, hogy egyik kapuján ki sem mernek járni. A magánosoknál elhelyezett tőke után sem kapta meg az ispita a kamatjárandóságot: 1688-ban a város bírói úton eladatta Sebesi Márton házát, hogy a Xenodochium megkaphassa pénzét, mely után az adós

³⁷⁾ Haller János plébános szíves közlése.

A Magyar Ispita épülete délről.

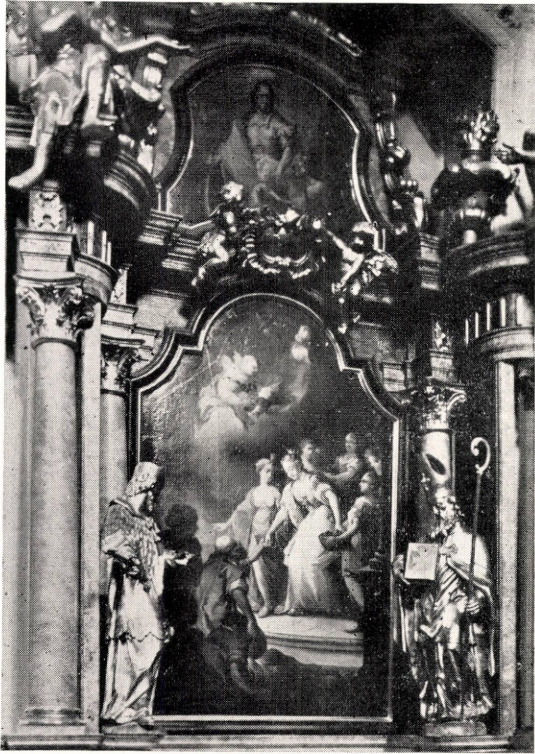
19 év óta nem fizetett kamatot. A gondozásban felmerülő többféle hiány láttára Széchenyi György 1678-ban a győri káptalanra bízta az ispita gondozását. Első igazgatója Telekessy István örkanonok, a későbbi egri püspök volt. Széchenyi György, ekkor már esztergomi érsek, 1695-ben végrendeletében újabb 5000 forintra gyarapította alapítványát, mely így 10 ezer forintra állt. Ez a tőke elegendőnek mutatkozott 30 szegény ellátására. Más jötevők is növelték az ispita vagyonát. Berdóczy Mátyás győrszigeti kertjét, és a városon kívül levő földjét hagyta neki, felesége, Pohárdy Anna halála után. Más földjei is voltak az ispitának. Ezeket jötevők ajándékozták, vagy az igazgatók vették. Az egyik a Kálvária környékén feküdt, melyet 1733-ban cseréltek el a Pánzsza-dűlőben levő 6000 négyszögöl földért; a másik a fehérvári kapun kívül levő temető mellett terült el, melyet temetőbővítésre a város cserélt el és helyette a Gönyűre vezető út mellett, a puskaportorony környékén, a mai kiskuti dűlőben adott valamivel nagyobb; melyhez a város földjéből kisebb darabot megvett az ispita, így földje 4978 négyszögölet tett ki. A 17. század végén készpénztökéje 14 ezer forintra növekedett; 1738-ban pedig meghaladta a 31 és fél ezer forintot a második alapítónak, br. Szeleczky Mártonnak 10 ezer forintos adományával együtt.

Az ispitához már 1695-ben Szent Erzsébet tiszteletére kápolnát is építtetett Telekessy István, melyben a ház szegényei vallásos kötelességüknek, és az alapító szándékának, valamint a jötevők óhajlásának eleget tehettek. Az istentiszteletet a szomszédos ferenczrendi kolostor papjai végezték a kápolnában. A 18. század folyamán bőkezű jötevők adományaiból mai alakjára épült ki az ispita; a hozzávett újabb ház telkén pedig szép kis barokkstílusú templom készült, melyet 1735-ben szentelt fel Malzan Károly br. kanonok, segéd-püspök. A templom főoltárára Szent Anna képe került, az egyik mellékoltárra pedig Szent Erzsébet képe. Ez idő óta a régi és újabb védőszent nevéől Szent Erzsébet és Szent Anna templomának nevezik a templomot, és az intézetet is. A 18. század barokkizlését és vallásosságát hirdetik az épület és templom homlokzatán, fülkében elhelyezett szobrok. Az épület homlokzatát Szent Flórián, és a Boldogságos Szűz kőszobra díszíti; a templomét pedig Szent Miklós és Szent Márton szobra; a kettő között foglal helyet a Széchenyi-címer, fölötté pedig Szent Erzsébet szobra. A torony egyik harangját 1736-ban Eisenberger Mihály József győri harangöntő készítette.

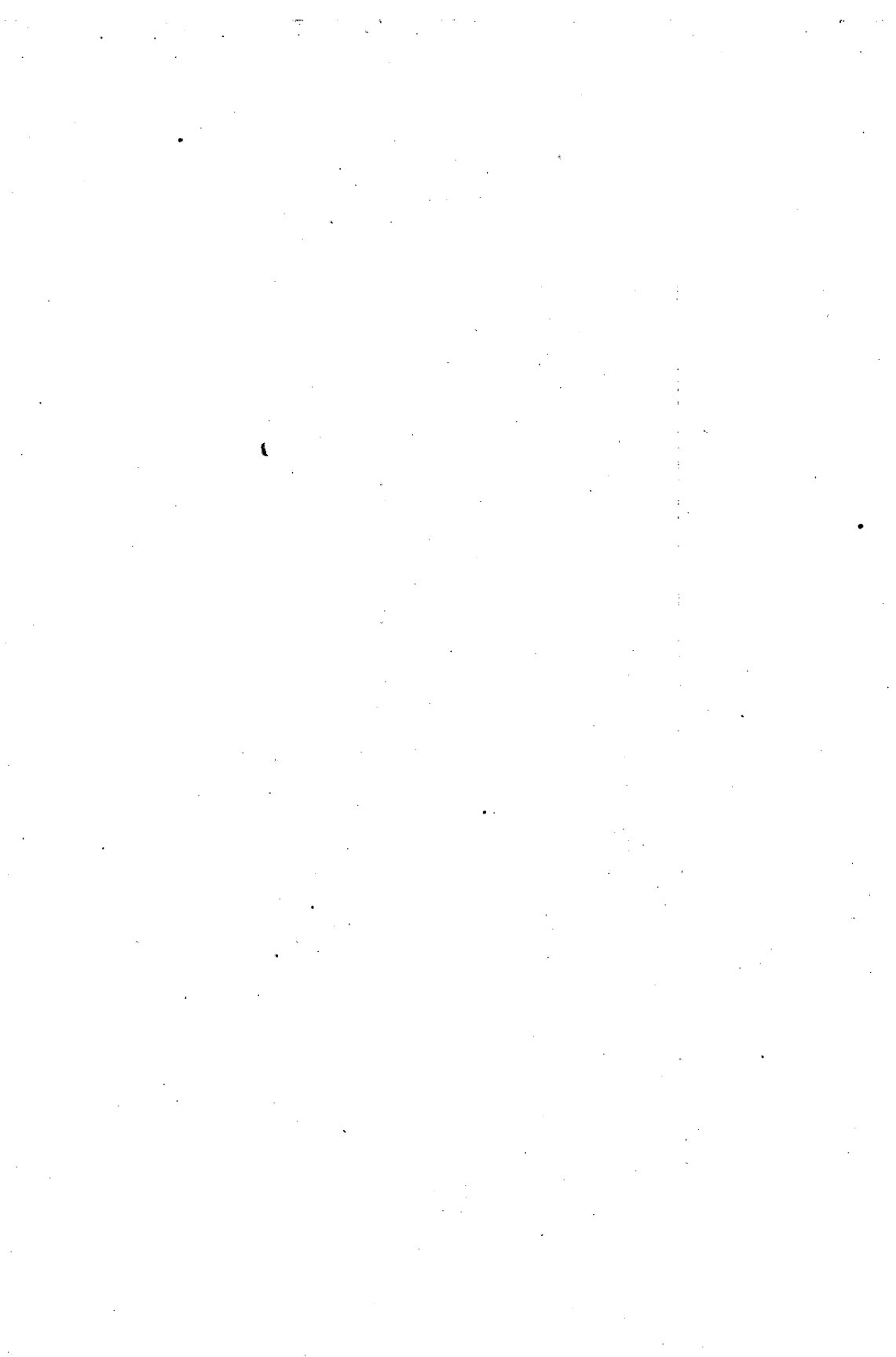
A Szent Miksa-, ma Rákóczi Ferenc-utcában áll az intézet. A Szent Miksa-téren saját kútja is volt, melyet később közös használatra engedett át. A ház és templom háta mögött elkerített kis kertecske is tartozott hozzá, mely később az utcatestbe olvadt bele. Mikor a ferencesek eltávoztak Győrből, a káptalándombi lelkészek veték át az intézet és templom lelkipásztori gondozását; ma is az ő joghatóságuk alá tartozik a templom.

Ez az intézmény a város szegény ügyének nagy szolgáltatást tett; a mai időig 500-nál több szegény nyert benne nyugodalmas életet öreg napjaira. A világháború és az utána következő vagyoni összeomlás megsemmisítette tőkét, és így az intézet életét megszüntette. Bérháza jövődélmez ma annyit, ami ma még elég a ház és a templom legszükségesebb tatarozására. Az ispita vallásos, királyhű, hazafias, előljárót tisztelő életére világot vet az az eskümintá, mely szerint az ispita felügyelője, bírója esküdtött hivatalának elfoglalásakor abban az időben, melyben az intézet a város gondozása alatt állt.

A győrvárosi magyar koldusok Xenodochium, vagyis ispitabeli bírójának esküje: Én N. N. esküszöm az élő Istennek, az ki Atya, Fiú, Szent Lélek, telyes Szent Háromság egy Isten, Boldogságos Asszoniunk Szűz Máriának és Istennek minden Szentinek. Hogy én Istennek, ő Szent Felségének, annak utánna az én koronázott választott királyomnak, és az Győr városához hűv és igaz leszek, és én előttem felieblvaló tisztviselőknak, ugi mint Győr városa fő Birájának, és birám után való nálamnál felieblvaló tisztviselőknak engedelmes leszek és szavukat fogadom. Az én Ispitabeli Bíróságomban tisztán és igazán eljárók, nem tekéntvén Atyafiságot, sem barátságot, félelmet, gyűlölséget, sem adománt, sem kedvezést, se más emberi tekéntetet, minden személyválogatás nélkül, valamit az keresztyén jó akaró Uraink testamentumban hadnak az ispitabeli koldusoknak, avagy más akármi móddal adnák, avagy amit az szent templomok előtt alamizsnát adnak, és kezemhez jön, hagi az magyar ispitabeli koldusok között egiaránt osztassék, igazán egiaránt mindenkinek kiosztom; és fottáiglan kinek-kinek az ő részét kiadom; és magamnak abbul semmit ki nem fogok, se magamnak meg nem tartok semmit is, se fáradságomért, se érdememért. Alamizsnájokat pedigh nálam nem tartóztatom, hagh azzal magamnak hasznot fordítsak, vagi kereskedgiem. Gyűlölségből pedigh senkit nálamnál felieblvaló híre nélkül az Ispitábul ki nem küldök, ki nem vetek. Az szegéniek fogvatkozására, ruházatára szor-

A Magyar Ispita templomának
Szent Erzsébet-oltára a 18. századból.

galmatos gondot viselek, és minden dolgokat, az ki szükséges, előttem feliebvaló tisztviselőknak megjelentem. Holott pedig valamely Benefactor ételre az Ispitából valakit kiszólít, azokat személi válogatás nélkül rendszerint kiküldöm. Ennek felette ha valami nagi fogiatkozást, tapasztalok, vétket, fitalanságot, szitkozódást, átkozódást, káromkodást Isten ellen, egimás között hallok, — azok-
 rul megfeddem, dorgálom, és megh is büntetem; és ha nem jobbul, több-
 rül-többré Biró Uramnak és az Tanács-
 nak bejelentem érdemes büntetésre az olyan személyeket. Ingatlan jószághira pedig, az kik vannak az Magyar Ispitának, ugi mint szántóföldek, vagi az mely jókat ez-
 után hadnak testamentumban, vagi ajándékoznak ala-
 mizsnául, — tehát azokat lajstromba veszem, minden esz-
 tendőben számban beadom és tehetségem szerint giara-
 pítom az Magyar Ispitát, és abban levő szegényekre
 gondot viselek.³⁸⁾

Az ispita temploma ma a tanítóképző-intézet nö-
 vendékeinek rendes istentiszteleti helye. Nagyhetben az
 Őr koporsójához és szentségimádáskor a hívek is szíve-
 sen jönnek e kis templomba; mely így kapcsolódik be
 ma is a város katolikus közönségének vallási életébe.

H) Német Ispita és Szentháromságról nevezett temploma.

A német várórségnek a 16. század közepétől fogva
 meg volt a maga ispotályja, lazarétuma majd Gyórrév-
 faluban, majd Gyórszigetben. A 17. században már a
 belső város területén találunk ilyen ispotályt, melynek
 kápolnájában a jezsuiták istentiszteletet is végeztek.³⁹⁾
 Ettől különbözik a Német Ispita, melyről e helyen szó-
 lunk. Haberl Farkas, várépítészeti hivatali irnok és fele-
 sége, Wagner Cecilia 1714-ben emeletes házat építettek

³⁸⁾ Gy. kápt. hit. h. lvt. 7. Cth. 458. b. sz. — 12. felvall.
 jk. 102—104. l. — U. o. magán lvt. 8. Cth. 577. 583. sz. 9. Cth.
 696. sz. — 37. T. 4738. 4740—4787. sz. — 18. Fasc. 6090—6134.
 sz. — U. o. 1718. 1738. 1767. évi Can. Visitatiók. — Gyórvárosi
 lvt. 1653. évvel kezdődő Protocoll. 240. l. — 1664. évvel kezdődő
 Protocoll. 61. l. — 1687. évvel kezdődő Protocoll. 61. l. — 1697—
 1701. évek Protocolluma 5. l. Felber János: A győri magyar Ispita
 története. Győr, 1899.

³⁹⁾ Gy. k. m. lvt. Groll püspök-féle 1738. évi Can. Visit.
 48. fej.

abból a célból, hogy abban győri szegény, elaggott német polgároknak adjanak menedékhelyet — majd az ő haláluk után. Haberné férje halála után, 1743-ban alapítólevelet állított ki intézményéről, melynek felügyeleti jogát a győri püspökre bízta; és azt kérte, hogy a káptalan egyik tagja viselje mindig az igazgató tiszttét. Az alapítólevelet 1746-ban Mária Terézia királynő is jóváhagyta. Megépítette a szép kis barokizlésű templomot is az ispitások számára. A város 1750-ben magának követelte az intézet felügyeleti jogát, de 1751-ben a helytartótanács elutasította a város jogtalan követelését. Az intézet az alapítás után 20 évre, 1765-ben nyílt meg; ugyanis az alapítónő a ház és a tőke haszonélvezetét halála napjáig magának tartotta fenn. Meghalt 1764-ben, a kármeliták sírboltjában temették el. Az első időben 12 férfi- és 12 nőszegényt látott el az intézet, később e szám kevesbedett. A kis templom tornya még az alapítónő életében leégett, harangját ő öntette újra. Az egész épületet és a templomot is átépítették, javították az igazgatók 1777—79. években 3162 forint költséggel. Ujabbán 1861-ben javították át az intézeti házat. Az alapítónő 12.382 forint tőkét hagyott az intézet fenntartására, melyhez Malzan Károly br. segédpüspök, kanonok 4810 forintot adott. Mások adományaival együtt a tőke 1871-ben 85.977 forintot tett ki, bár kettős pénzromlásan ment keresztül, czekek nélkül ez időben 150.000 forintnak kellett volna már lennie. Idő folytán három házat is vettek az igazgatók a tőke jövödelméből, és bérházat építettek az ispita tőzsomszédságában.

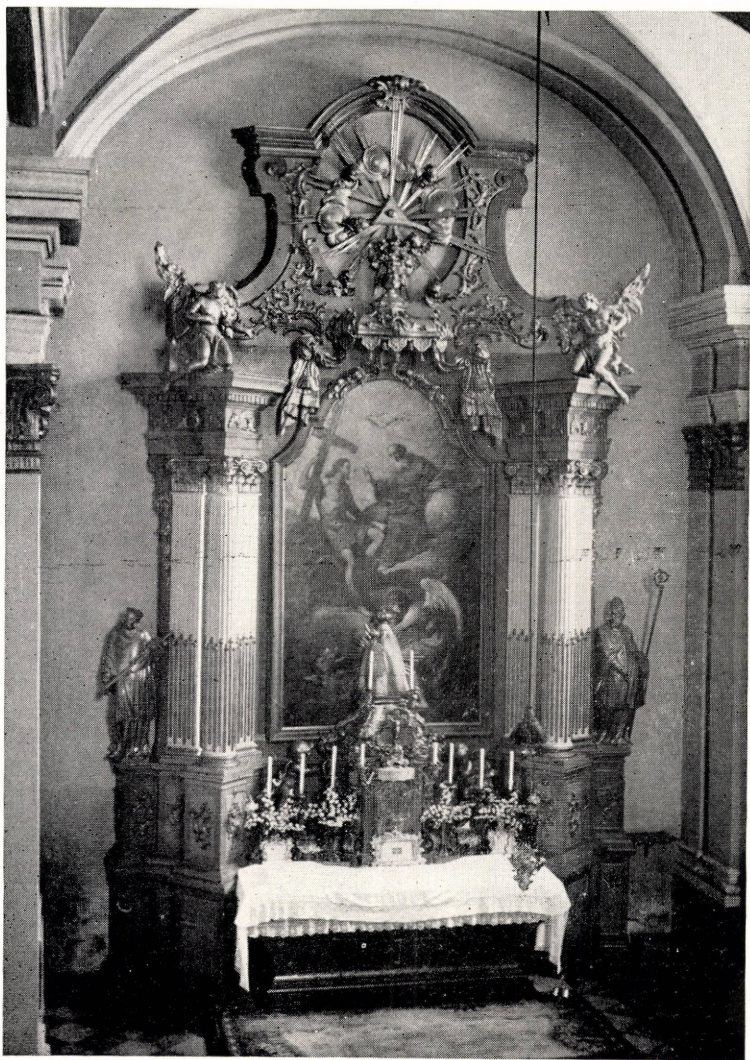
A kis templomnak kezdetben csak egy, a Szentháromság tiszteletére felszentelt oltára volt, később Szent József tiszteletére mellékoltár is került bele. Az oltárok fából készültek, a rajtuk levő barok szobrok is színezett fafaragások.

A templomnak külön papja nem volt; a belvárosi plébánia gondozása és joghatósága alatt állott. A plébános gondoskodott a napi szentmiséről, és a különböző ünnepi istentiszteletek elvégzéséről.

Az ispitás szegényeken kívül a környékbeli katolikus hívek is szívesen látogatták a kis templomot.

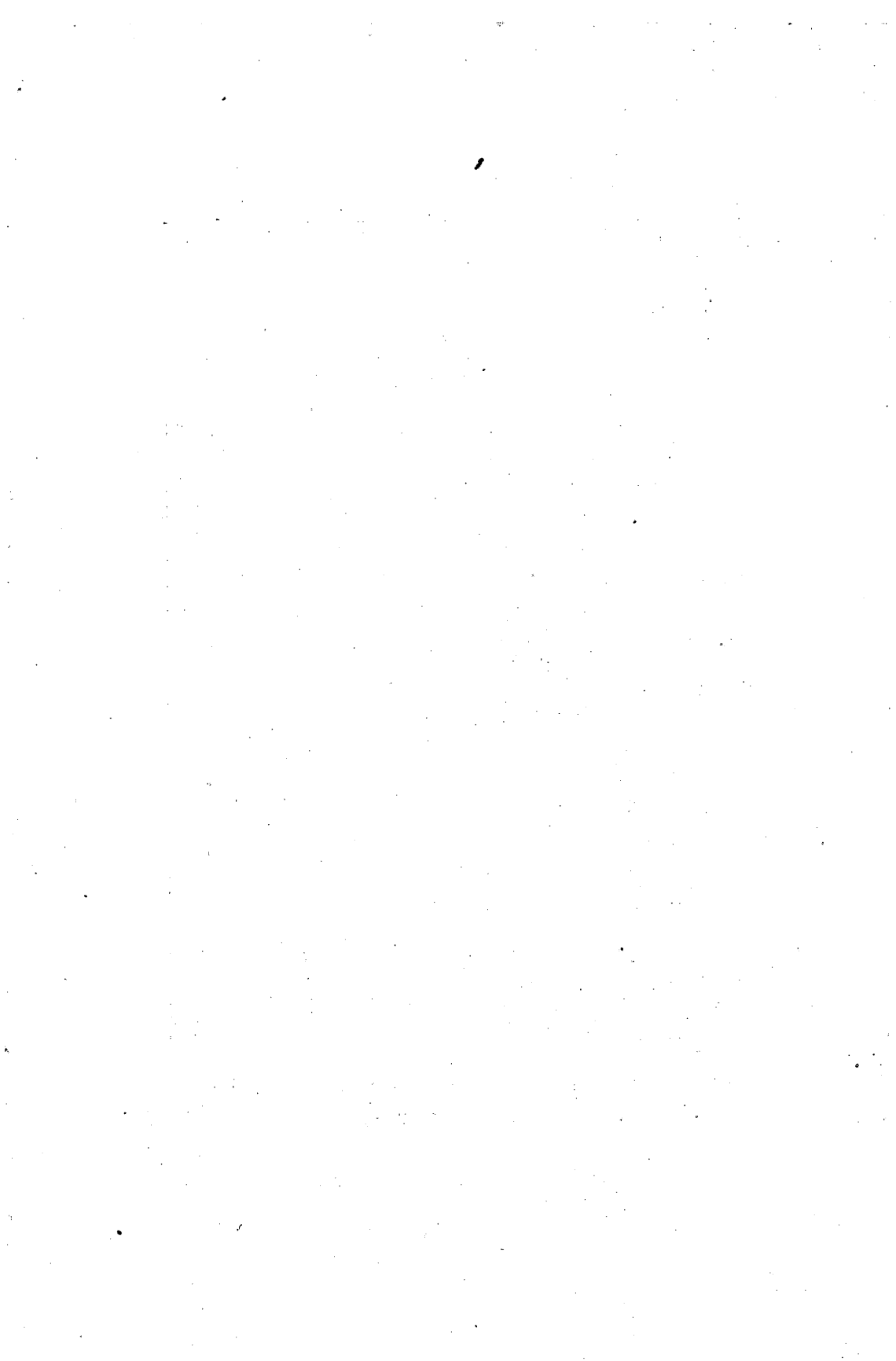
A legújabb időben a belső városi kat. elemi iskola tanulói jártak bele vasárnapi és ünnepi szentmise hallgatására.

A templom műértékei közül megemlítjük az oltáron álló fafaragású, színezett barokszobrokat; és a kó-

A Német Ispita Szentháromság-templomának oltára.

(Dobos Vilmos felvétele.)

ruson elhelyezett apostolszobrokat, melyek a művészi alkotások erős kritikáját is kiállják.⁴⁰⁾

A világháború után bekövetkező vagyoni összeomlás az intézet vagyonát is megsemmisítette, így humánus célját tovább nem tudta szolgálni. Azonban most is hasznos szerepet tölt be Győr vallási életében: a mai idők szelleme szerint a keresztény szeretet céljait szolgálja.

Fetser Antal püspök 94/1933. számú rendelkezésével a Német Ispita-alapítvány haszonélvezetét az Actio Catholica-nak engedte át, és 1933. április 29-én kelt, 705/1933. számú megbízás alapján Ragats János dr. apátkanonok, esperesplébános, az alap kezelője az Ispita épületeit, valamint az 1932. évi pénztári maradványként mutatkozó 14.164 pengőt átadta Szelestey Béla dr.-nak, az Actio Catholica egyházmegyei főtitkárának. Az év nyarán gyorsan megindult az átalakító építkezés, hogy az öreg épület az új célra alkalmassá váljék. Az irodahelyiségeken kívül egy kisebb tanácskozó-, és egy nagyobb gyűléstermet létesítettek, továbbá szobaösszevonással egy kétszobás egyesületi helyiséget nyertek. Megújították, festették a templomot a kóruszobával együtt. A nagyarányú átalakítás 11.164 P költséget emésztett ugyan föl, de a vallásos egyesületek végre otthonra találtak benne. Ide járnak: Iparosok és Kereskedők Máriakongregációja, Tisztviselőnők Máriakongregációja, Belvárosi Credo, Belvárosi Dolgozó Leányok Egyesülete. Itt tartja konferenciáit az AC hivatalos gyűlésein kívül a győri és győrvidéki papság, itt vannak a Győri Hitoktatók Körének gyűlései, a keresztény politikai párt megbeszélései. A Palestrina Kórus egyházi énekkar állandóan itt készül művészi szerepléseire. Innét igazgatják a Katolikus Gazdasági Akciót, melynek gyakorlati célja az, hogy a katolikus fogyasztó közönséget a katolikus iparosok és kereskedők öntudatos támogatására biztassa. A termelők részéről 250, a fogyasztók közül kb. 1000 tagot sikerült már összetoboroznia a hasznos mozgalomnak, mely a 20%-os vásárlási visszatérítés felének átengedése által a katolikus közügyet is támogatja. Az u. n. akció-bélyegyek révén igyekeznek a nagyszabású győri katolikus kultúrház megépítésére is.

Az Actio Catholica papigazgatója gondozza a kis

⁴⁰⁾ 1873. évi Can. Visit. — és Gy. k. m. Ivtár: az Ispita eredeti okiratai.

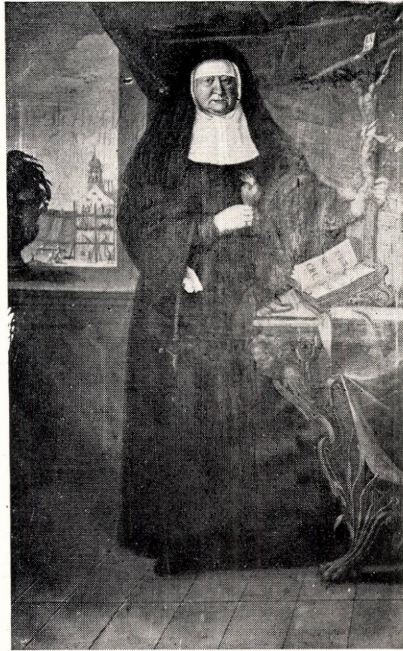
templomot is, melyben az egyesületek istentiszteleteit is végzik.

A Német Ispita-alapítvány bérházának egy részét bérlik 1938. november 1. óta a Szociális Missziótársulat nővérei. A nővérek, mint a városi szociálpolitikai ügyosztály hivatásos tisztviselői nagy buzgalommal és hozzáértéssel végzik a városi szegénygondozás nehéz munkáját, melyben az ő karitatív szellemüknek irányítása mellett lelkesen résztvesznek a Társulat világi munkatársai is.⁴¹⁾

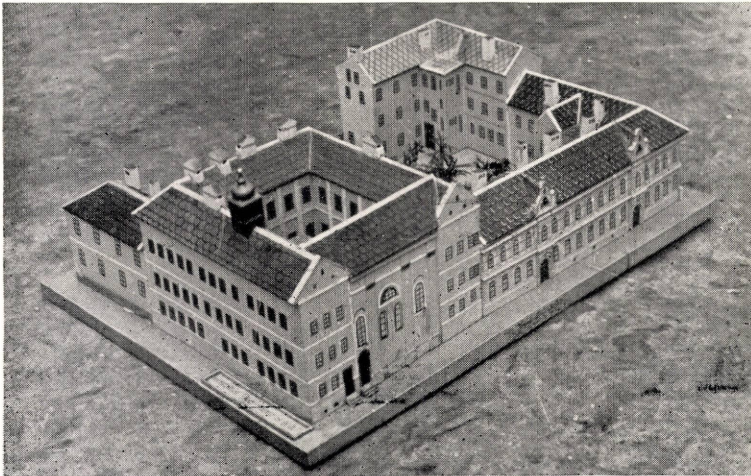
1) Orsolyita apácák kolostora és Szent Anna-temploma.

A katolikus nőnevelés új fejezete kezdődik Győrött Szent Orsolya Rendjének megtelepítésével. Már a 17. század derekán történt kísérlet apácák telepítésére. Draskovich György püspök egy győri házat már abban a reményben adott el a klarisszáknak, hogy megtelepednek a győri végvárbán. Az eredménytelen próbálkozás után csaknem százestendős pihenés következett. Csak 1726-ban lett valóság a győri női szerzetesházból. A jezsuitáknak köszönhető elsősorban, hogy Merici Szent Angela leányai megtelepültek Győrött. Loyolai Szent Ignác fiai fegyvertársakul fogadták el az orsolyita apácákat, kik 1618-ban V. Pál pápa engedélyével női szerzetesrenddé alakultak és Bordeaux-ban megalapították rendházukat. Ennek a zárdának százéves jubileumát a bécsi orsolyiták is megünnepelték. Az ő templomukban hallgatta Neupauer Ignác császári és királyi tanácsos özvegye, Pichler Anna P. Winter jezsuita hitszónok ünnepi beszédét a rend hasznos és eredményes működéséről. Ez a beszéd támasztotta életre a finomlelkű, jámbor asszonyban azt az elhatározást, hogy valahol zárdát alapít az orsolyiták részére. Ebben az elhatározásában megerősítette vallásos barátnője, Goez Jozefin grófnő, Goez József gróf bécsi kanonok huga, aki 20.000 forintot adott barátnőjének az általa alapítandó orsolyita zárda kápolnájára. Neupauerné eredeti terve szerint Bécsben vagy Bécsújhelyen lett volna az új zárda helye. Mivel e terv elé akadályok gördültek, a huzavona idejét Wagner bécsi jezsuita atya arra használta fel, hogy Neupauerné figyelmét Győr felé

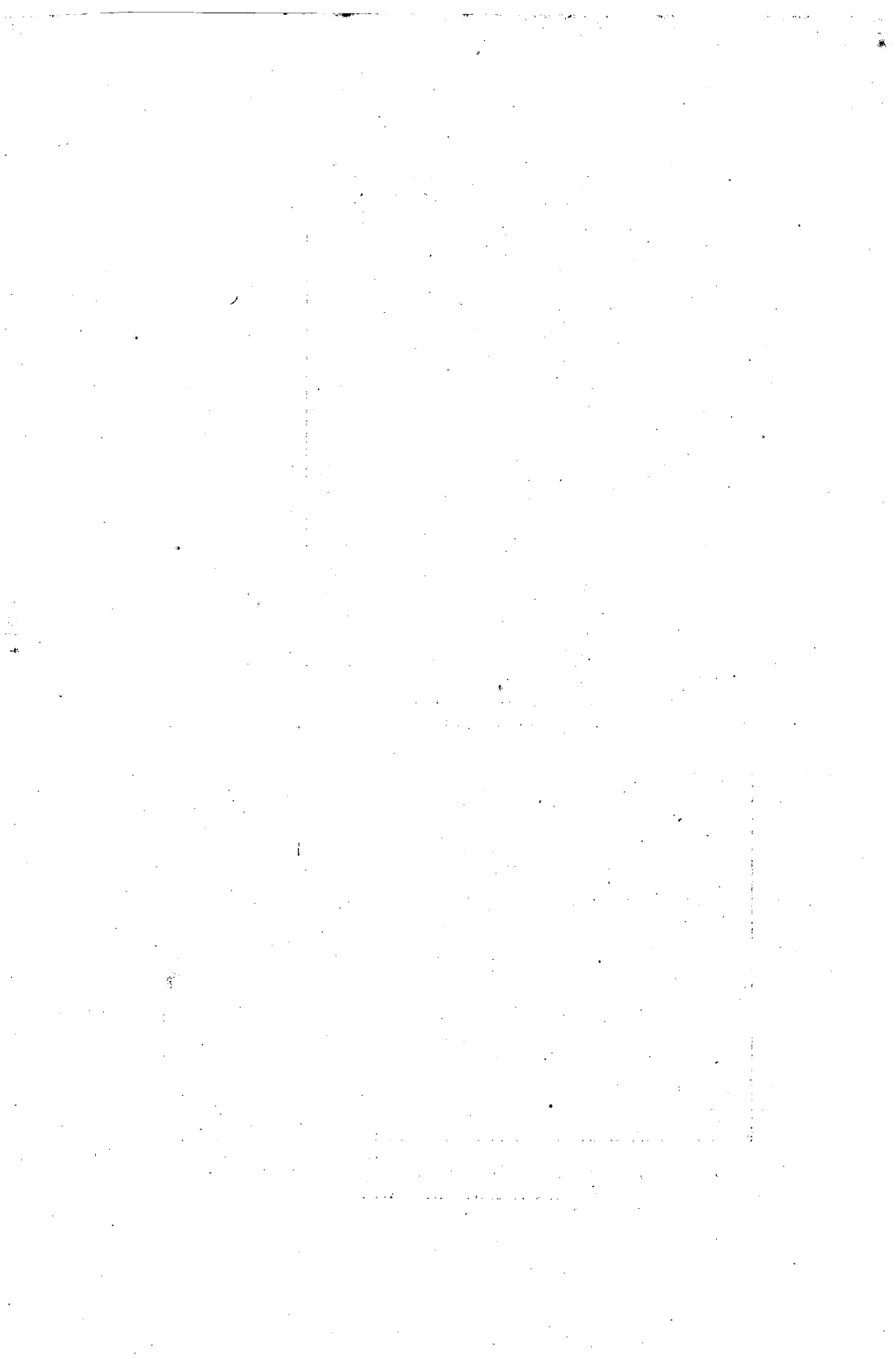
⁴¹⁾ V. ö. Az 1873. évi Can. Vis., a győri káptalan levéltárában a N. I. eredeti okiratait, továbbá az AC. iratait, melynek adatait az AC. irodájától kaptuk.

M. Alexia, a győri orsolyiták első főnöknője,
háttérben az építkezés kezdete. (Dobos Vilmos felvétele.)

Az orsolyiták temploma, kolostora, iskolája és internátusa.
(Modellről felvette: Dobos Vilmos.)

irányította. Az alapítás céljára megszerezték az Álomköz négy eladó házát. A házvétel után a jogi akadályok is egyenkint kiküszöbölődtek. III. Károly király engedéllyel biztosította a győri letelepedést, a magyar országgyűlés 1725. évi 96. t.-c.-ében bekebelezte a befogadott szerzetesrendek közé, a győri székeskáptalan, mint földesur jóváhagyta az adásvételt. Egy kikötése volt csupán: a szívesen látott apácáknak magyar leányokat is fel kell venniök tagjaik közé. A kis szerzetestelep a bécsi orsolyita kolostorból rajzott ki Kollonich Zsigmond gróf bécsi herceg-érsek, volt győri kanonok engedélye és áldása mellett. 1726. július 13-án érkezett meg Wagner atya és Neupauerné kíséretében a négy szerzetesnő: M. Alexia (szül. Braun Mária Krisztina) kiszemelt főnöknő, M. Krisztina (szül. Khúr grófnő) és M. Benedikta (szül. Flacher) tanítónők, továbbá Cecilia (szül. Aichpicher) laika testvér. Mivel a Langon János városi főpénztáros felügyeletére bízott zárdaépítkezés még nem fejeződött be, ideiglenes otthonuk az apácáknak a Káptalandomb 12. számú háza lett, mely a püspökök szerény rezidenciája volt a kincstári tulajdonban lévő püspökvár helyett. A rezidencia még üresen állott ekkor, mert 1726. májusában kinevezett új püspöke, Sinzendorff Lajos Fülöp gróf csak ez év októberében kapott pápai megerősítést és december 5-én vonult be székvárosába. Az ő vendéglátását élvezték 1729. október első vasárnapjáig az első győri orsolyiták, akik a kibérelt számszédházban már 1726. augusztusában megkezdték a tanítást 60 növendékkel. Három évig tartó építkezés után végre megvolt a zárda, melynek ma is meglevő erős épületében Szent Anna tiszteletére kápolna is készült. Mikor a győri hívek a gyorsan megkedvelt apácákat ünnepélyes körmenetben új otthonukba kísérték, alig gondolhattak arra, hogy M. Alexia főnöknőt, ki 17 évig szeretetreméltó bölcsességgel irányította rendtársainak valláserkölesi nevelő munkásságát, már 20 apáca kíséri sírjába 1743-ban. Az apácák külső iskoláját csakúgy megkedvelték, mint internátusát, melybe még a királyi udvar is küldött leánykákat nevelésre. Mária Terézia királynő 6000 forinttal támogatta a növekvő intézményt, melynek otthona már 1746-ban nagyobbarányú bővítést kívánt. 1746—47-ben 20 cellával, barokstilusú szép ebédlővel, új mosó-, főzőkonyhával bővült a Bástya-utca felé a zárda, melynek a győri püspökökön, kanonokokon kívül szép számmal akadtak világi jötevői is.

Az iskola fejlődésével párhuzamosan haladt a zárda fejlődése is.

A győri kolostor új rajokat is bocsáthatott ki: 1747-ben Sopronba, 1918-ban Kisvárdára, 1923-ban Bácsára.

Az eredeti épületből lassankint kiszoruló iskolákat új épületekbe telepítik s a kolostor lakóinak számát gyarapíthatják. 1892-ben megépül az új elemi iskola, a régi tantermekben meg megnyílik a kisdedovoda. Hat év múlva, 1898-ban megnyitják polgári iskolájukat is. 1908-ban új, modern internátust építenek. A háborút követő idők gyakorlatiasabb iránya indította el a nőipariskola megnyitásának gondolatát. Az orsolyiták már működésük kezdetén is foglalkoztak kézimunkatanítással, 1898-ban a polgári leányiskolával kapcsolatban kézimunkatanfolyamot rendszeresítenek, 1922-ben megszervezik a nőipariskolát, mely már ipari és kézimunka mesternői képesítést is nyújt. Kétszáz éves jubileumuk évében, 1926-ban a győri szülők kívánságára megkezdik tanítónőképzőjük kiépítését. Az iskolák kérdésével tovább nem foglalkozunk, mert az jelen tanulmányunk tárgykörén kívül esik. De meg kellett említenünk, mert egyrészt összefügg a zárda belső fejlődésével, másrészt az iskolákban folyó nevelő munka természetes összeköttetésben van a győri katolikus vallási élettel. Az orsolyiták iskolái komoly vallási életre tanították tanítványaikat s a korszerű tanítás érdekei mellett sohasem tévesztették szem elől, hogy rendjük szelleme szerint feladatuk vallásos katolikus anyák nevelése. Ezt a célt akarták szolgálni azzal is, hogy 1902-ben megalakították növendékeik részére a Mária-Kongregációt, mely hamarosan két csoportra oszlott: a III.—IV. osztályos polgáristák tartoztak a kisebbek, a már iskolába nem járók pedig a felnőtt leányok csoportjába. Az úrinők kongregációja is itt folytatja mindig jobban elmélyülő működését. A zárdában tartják a nők nagybőjti lelkigyakorlatait, sőt a nyári iskolai szünetben még zárt női lelkigyakorlatok tartására is módot nyújtanak. A maguk belső zárdai életének vallásos mélységeiből táplálkozó vallásos nevelésük és tanításuk is méltó helyet biztosítana az orsolyitáknak Győr vallási életének történetében, de ők ezzel a közvetett munkával meg nem elégedve többet is tesznek: templomot emelnek és ezzel közvetlenül is beleilleszkednek a lélekgondozás nagy művébe. Úgy látszik, hogy már az Álom-közre nyíló kis kápolnájukba is jártak világiak, mert 1736-ban XII. Kelemen pápa Szent Orsolya napján nemesak az apácáknak engedélyezett teljes búcsút, ha-

Az orsolyita-templom mennyezetképe.
(Dobos Vilmos felvétele.)

Az orsolyiták templomának belseje.
(Dobos Vilmos felvétele.)

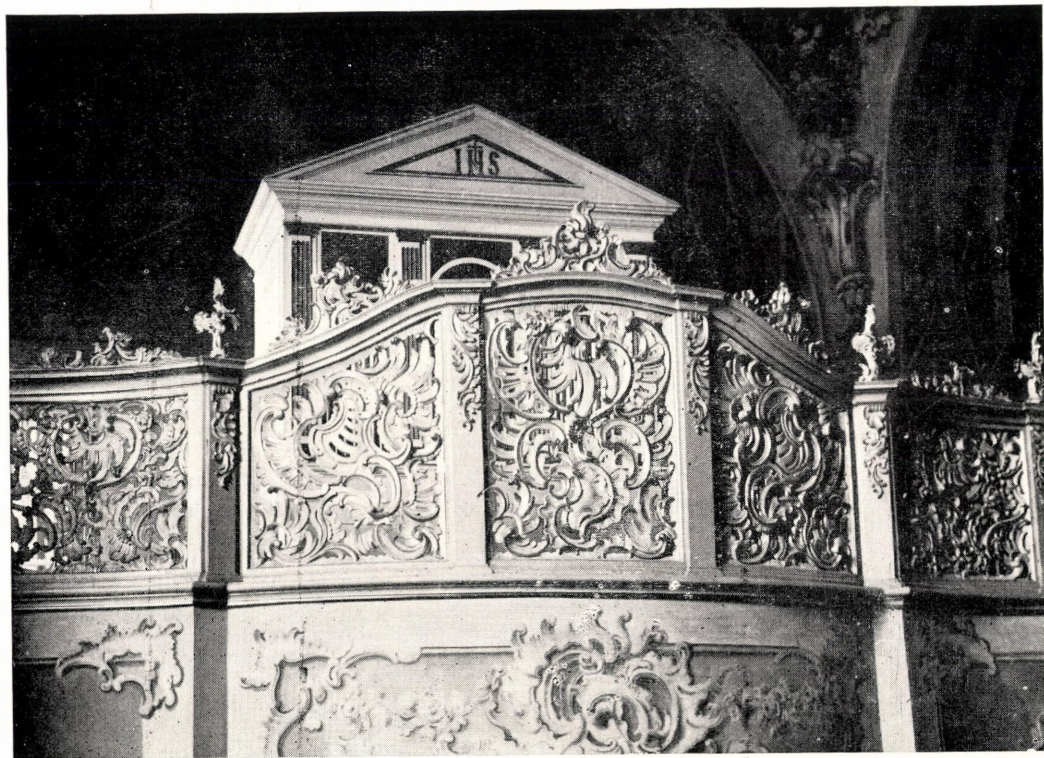

nem a kápolnájukban ájtatoskodó híveknek is, továbbá ugyanebben az évben Slecht Ödön bécsi kanonok 6000 forintos alapítványt tett fél 8 órai szentmisére és litániára, majd 1755-ben Purkner András bécsi kanonok biztosította 12.000 forintos alapítványával, hogy 6 órakor is legyen szentmiséjük, öröklámpájuk és tömjénjük.

A kápolna alapítványos szentmiséinek számát Oneitné Maholányi Judit Antónia grófnő is gyarapította 1000 forintos misealapítványával. Ezek az adatok igazolják, hogy a győri hívek egy része szívesen látogatta az ájtatosságokat a Szent Anna-kápolnában, mely szűknek bizonyult az ide vágyódó hívek befogadására. Ezen akartak segíteni Richter Ádám kereskedő és felesége, Huber Anna, kik 4000 forintos adományukkal megindították a templomépítést 1762-ben. Dilcs József tanár felesége, és Stadler Franciska, majd a káptalan tagjai és a katolikus hívek is segítségére siettek a nemes kívánság megvalósításának. A gyorsan elkészülő templomot már 1762. szeptember 10-én fel is szentelhettkék. Richter Ádám nem érthette meg, hogy készen lássa a templomot, amely építése korának divatos barokk ízlése szerint gazdag díszítésű. A főoltár, a tabernákulum, az énekkórus rácsa mutatja, milyen remekművekkel iparkodtak kedvessé és látogatottá tenni az építettök. A mennyezet tekintélyes mezőnyeit értékes képek díszítik. A szentély felett Szűz Mária eljegyzésének jelenetét látjuk. A hajó nagy mennyezetképe az orsolyiták rendi szentjeinek, Szent Orsolyának és Szent Angelának életéből ábrázol megkapó mozzanatok. Az énekkórus felett éneklő angyalok között Szent Ceciliát helyezte el a művész, akinek személyét a rendi hagyomány és hivatottak ítélete az osztrák-származású Dorfmeister Istvánban, a dunántúli templomok és kastélyok népszerű díszítőjében tiszteli. A lourdesi barlang Trichtl József kanonoknak, a zárda pártfogójának bőkezűségét hirdeti. A templom üres oldalfalaira 1908-ban került 3—3 festmény, midőn Mladoniczky Ignác apátkanonok és zárdaigazgató az erősen megkopott templom renoválásával együtt ezt a hiányt is pótolni akarta. Szent István királyunk évében, 1938-ban részben Ragats János dr. pápóci prépost költségén külsejében megújult a templom. A toronytalan templomépülettel az orsolyitaépület teljes négyszöggé vált. Az apácákon és mindig gyarapodó tanítványaikon kívül az iskolások szülei, a városrész hívei nagy számban keresték fel a bensőséges hangulatú templomot, melyben az isteni szolgálatról a győri papok szívesen gondoskodtak. Kü-

lön zárdalelkész, kinevezett templomgondnok nem volt, de a zárdaiigazgatókon, iskolai hitoktatókon kívül minden időben volt más misézőjük, igehirdetőjük is. Az istentisztelet népnyelve kezdetben teljesen német volt. Az orsolyiták Bécsből jöttek, a város lakossága a 19. század közepéig inkább németül beszélt, ehhez a tényhez kellett alkalmazkodniok. Mikor Győr gyors visszamagyarosodása fokozatosan kiszorította a német nyelvet a többi templomokból, a németnyelvű hívek teljesen ide szorultak. 1888-ban itt is elhallgatott a német szó: Sinkó István püspöki udvari pap magyar nyelven kezdte mondani a litániát. Csak az alapítványos májusi litániát végezték németül 1898-ig.

A templom külön megemlést érdemel Győr katolikus vallási életének történetében, mert hozzá fűződik a Jézus Szent Szívének imáadására rendezett körmenet meghonosítása. A Szent Szív imáadásának az orsolyiták rendjében nagy multja van. Már 1639-ben a Szentséges Szívhez imádkozott Kanada első misszionárius orsolyitája, a Megtestesülésről nevezett Mária. Az engesztelő jellegű Szent Szív-imáadás a győri rendházban is otthonossá vált. Az apácák nemcsak növendékeikkel ismertették meg, hanem a hívekkel is. Bernátffy József báró, nagyváradi kanonok 1815-ben bizonyos összeget küldött a győri zárdának, hogy templomában Jézus Szent Szívének ünnepén zenés szentmisét rendezzen, ünnepélyes litániát végeztessen és alkalmi szentbeszédet mondasson a nyolcad alatt is. Ezt a szép szokást évenként megismételte, míg 1836-ban tett alapítványával véglegesen nem gondoskodott állandósításáról. A növendékek körében is mindig erősebb lett az ájtatosság, mert erősen ébrentartotta annak forrását Mohl Antal dr. zárdaiigazgató, ki-nek tulajdonítható az 1898-ban épült új polgári iskola felszentelése Jézus Szívének tiszteletére. Az ő könyvei is nagy hatással voltak. Így alakult meg a Tiszteletőrség Társulata már a 20. század legelején. Először mint a budapesti Szent Szív-zárdában fennálló társulat helyi szervezete működött, de 1926-ban Grósz József püspöki irodaigazgató vezetésével önálló társulattá lett. Ennek a Tiszteletőrségnek kis tagjai családjukba is bevitték a Szent Szív léleknevesítő kultuszát. Az orsolyita elemi és polgári iskola minden osztályában trónra emelt Szentséges Szív imáadásának terjedéséért buzgón imádkoztak az apácák és növendékek az elsöpénteki litániákon. Az imádság és az öntudatos előkészítés eredménnyel járt: Grósz József igazgató megszerezte az egyházmegyei ha-

Az orsolyiták templomának kórus-rácsozata.

tóság engedélyét és 1927. június 12-én elindulhatott az orsolyiták templomából Ragats Rezső dr. kanonok, főtanfelügyelő vezetésével az első körmenet a székesegyház déli oldalán lévő Szent Mihály-térre, hol a körmenet résztvevői szentbeszédet és litániát hallgattak, majd a karmeliták temploma mellett elhaladva a Kazinczy-utcán, Széchenyi-téren, Megyeház-utcán, Ujkapu-utcán át a zárdatemplomba kísérték vissza a legfölségesebb Oltári-szentséget. Azóta főpásztori vezetéssel minden esztendőben megismétlődik a körmenet, melyben ma már résztvesz Győr papsága, minden plébániája, vallásos társulata. Az apácák 12 órás szentségimádása így vált ezrek nyilvános körmenetévé, mely hitvalló külsőségeivel és kegyelemszerző áhitatával nevelője, gyarapítója a Szent Szív tiszteletének és a katolikus vallásos életnek.⁴²⁾

K) A győrgyárvárosi plébánia és Jézus Szentséges Szívének temploma.

Győr városa abban kereste nagyobb fejlődésének alapját, hogy felhasználva kedvező földrajzi helyzetét, gyárak alapítására lehetőségeket nyújtott. Az érvényesülést kereső tőke gondoskodott is róla, hogy a 19. század közepétől kezdve itt gyár gyár után épüljön. A budai és fehérvári országutak környékén jelentékeny ipartelepek létesültek. A vágógyár, a szeszgyár, a gázgyár, szövőipari gyár nagyszabású üzemei után közvetlenül a világháború előtt tüneményes gyorsasággal idetelepedett a magyar ágyugyár. Ennek a gyárépítkezésnek természetes következménye volt, hogy a gyári tisztviselők és munkások közelebb lakhatása végett az üzemek tulajdonosainak lakótelepekről is kellett gondoskodniok. Különösen az ágyugyár szorult arra, hogy munkástömegei letelepítésére jelentékeny lakótelepet létesítsen. Az ágyugyár telepe a régebbi telepekkel együtt már egész különálló városrészévé nőtt. Az ittlakók kedvéért már a 20.

⁴²⁾ Lásd e fejezetre vonatkozólag: Győri püspöki levéltárban II. Isk. iratok fasc. 941—1220. 1203. sz. kéziratot, továbbá Győr város könyvtárában Mendelényi István kéziratos művében: Győr monografiája. 43., 119. lapokat. V. ö. még Dr. Németh Antal: Emlékkönyv a győri orsolyiták leányiskolájáról. Az orsolyiták nyomtatásban is megjelentették 200 éves jubileumok alkalmával rendházuk életének tört. adalékait iskoláik 1925/26-ik iskolai évről szóló Értesítőjében. Ennek adatait használtuk fel e fejezet megírásában.

század legelején népiskolát állított fel az állam, melyet a tanulók létszámának gyors növekedése miatt hamarosan fejlesztenie is kellett. Az egyházi hatóság az iskolai vallásitanítást külön hitoktatóra bízta, de a felnőttek lelki gondozásának terhe legnagyobbbrészt a győrbelvárosi plébánián maradt, és gyakorlati megoldása sok nehézséggel járt. Ezek érlelték meg az akkori plébánosnak, *Váríts Károly* apátkanonoknak lelkében azt a tervet, hogy ennek a városrésznek lelkipásztori ellátásáról helyi lelkészség szervezésével intézményesen gondoskodjék. Az állami érdekkörbe tartozó ágyugyár vezetősége nagy megértést tanúsított ugyan, de a nagy összeomlás, a forradalom, a kommunizmus, majd a román megszállás és az ágyugyár erőszakos leszerelése megbénította a vezetőség kezét. A terv azonban nem aludt el, ébrentartotta a hívek sürgető lelki érdeke. Ezért ideiglenes megoldásul helyi káplánságot szervezett az egyházmegyei hatóság és ennek betöltésével *Brantl Lajos* tanulmányi felügyelőt, a gyárvárosi állami elemi iskola hitoktatóját bízta meg. A nagy anyagi leromlás idején templom- és lelkészlakás-építésre gondolni sem lehetett. Ezért az isteni szolgálat helyéül Lauer Richárd ágyugyári vezérigazgató átengedett egy barakkot, mely a Budai-út mellett a háború idején itt állomásozó bosnyák katonák kórháza volt. Az ideiglenes megoldásnak is örvendező hívek buzgó együttműködésének és áldozatkészségének segítségével ez a barakk lett kellő átalakítás után a gyárvárosi istenháza, melyet *Fetser Antal* püspök 1919. december 8-án adott át szent rendeltetésének. Ezen a napon költözött ki a telepre állandó lakónak az új helyi káplán is, kinek *Hebenstreit Nándor* szeszgyári főgépész Budai-út 1. szám alatt levő házában ingyen lakást ajánlott fel. A helyi káplán megélhetésének anyagi feltételeit ekkor még csak a jótékony lelkek biztosították. *Oswald Jenő* állatorvos, a városi vágóhid igazgatója saját asztalánál élelmezést nyújtott neki. *Váríts Károly* alapítványának kamata és hitoktatási óradíja volt szerény készpénzjövödelme. 1920-ban megalakult a győrgyárvárosi r. kat. egyházközség, melynek első elnöke *Oswald Jenő* lett. Az új egyházközség nagy feladatot vállalt magára: biztosítania kellett a helyi káplán megélhetését és elő kellett készítenie a templom és lelkészház megépítését. Nehéz feladata elvégzésében segítségére sietett Győr sz. kir. város, mely egyházközségi segélyt biztosított neki, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium, mely a helyi káplán óradó hitoktatói állását önálló hitoktatói állássá szervezte

A gyögyárvárosi plébánia-templom külseje. (Dobos V. felvétele.)

A gyögyárvárosi templom belseje.

át az egyházmegyei hatóság előterjesztésére. De legnagyobb segítséget talált az egyházközség *Brantl Lajos* helyi káplán fáradhatatlan, találékony lelkipásztori munkájában és a hívek buzgó érdeklődésében. A gyártelep katolikus lakossága tarkult. A lakáshiánnyal küzdő város a telep üresen maradt munkás- és tisztviselői lakásaiba, sőt feleslegessé vált irodahelyiségeibe költöztette be a vagonok menekült tisztviselő lakóit és azokat, akik a városban lakáshoz nem jutottak. Ezek az értelmiségi osztályból kikerülő hívek szívesen dolgoztak együtt a régi munkáslakókkal, akiknek jó része a gyárüzemek csökkentése vagy szüneteltetése miatt munkanélkülivé vált. A nehéz anyagi viszonyok mellett sem kisebbedett a vágy, hogy minél előbb kőtemplomban imádhassák az Istent és külön lelkészházban tudják papjukat, ki a szivességlakásból bérlakásba költözött. Az egyházközség elnökségében *Jordán János* butorgyári igazgató váltotta fel az elhunyt *Oswald Jenőt*. Az ő agilitása is siettette az üdvös vágy megvalósulását, mely az első tiz év letelte előtt be is teljesedett. Először a lelkészlakás épült meg. *Mladoniczky Ignác* székeskáptalani nagyprépost 32.000 pengős adományát *Farkas Mátyás* polgármester javaslatára 12.000 pengővel a város 44.000 pengőre egészítette ki, és ez fedezte a *Wellanschitz Alajos* építész által épített lelkészlakás építési költségeit, amely így 1927-ben már otthont adott a lelkésznek, az esetleges segédlelkésznek és alaghelyiségében a sekrestyésnek. 1928. év október 28-a még emlékezetesebb dátum lett a gyárvárosi egyházközség életében: *Fetszer Antal* megyéspüspök ünnepélyesen elhelyezhette az új templom alapkövét a telep főterén a Győri Ipartelepek Rt. által adományozott telken. Az új templom megtervezésére *Árkay Aladár* műépítész kapott megbízást *Lauer* vezérigazgató szorgalmazására. Mivel a telekadományozó kikötötte, hogy a templom stílusa alkalmazkodjék a környezet modern adottságaihoz, a műépítőnek a modern építőstílust kellett választania. *Árkay* tervei szerint építette meg tehát *Schiell Vince* győri építész Magyarországon első, művészeti szempontból is jelentős modern templomát Györgyárvárosban. A kb. 1500 lélek befogadására alkalmas épület építési anyaga részben almádi vörös kő, részben nemes vakolattal bevont téglá. Érdekes alakú tornya a széles erkélyé kiképzett főbejárat baloldalán emelkedik. A színes felső világítással megvilágított szentélyt magasra tolja az alatta levő kápolna, mely a hidegebb évszakban a hétköznapi istentiszteletek fűthető he-

lyisége és a vallásos egyesületek ájtatosságainak ott-hona. A csarnoktemplom jobb és bal oldalát oltárfülkék tagolják, a keresztelésre külön kápolna szolgál. Az egész templomra hangulatos fényt szűrnek a színes ablakok, amelyeket *Arkanyé Sztehlo Lily* művésznő archaizáló törekvése szerint evangéliumi jelenetek díszítenek. A pilisi vörös márványból készült főoltáron az Úr Jézus ruskicai fehér márványszobra hirdeti a gyárvárosi hívek bizalmát, imáadását a Szentséges Szív iránt, egyuttal tanúságot tesz *Schutzbach Antal* győri iparművész alkotó képességéről is. Az oltárfülkék egy kivételével jötevő építetőre várnak még, csak az evangéliumoldal első üvegialú fülkéjében készült meg fehér márványból Szűz Mária oltára. *Schima Bandi* győri iparművész készítette el komoly és már a külföldön is ismert művészettel az áldoztatórácsot, az oltárok feszületeit, gyertyatartóit és az ajtók stílusos vereteit. Összetartó, lelkes és kitartó munka sikeres befejezését jelentette az 1929. október 27-én megtartott ünnepélyes templomszentelés, melyet *Grösz József* győri segédpüspök végzett. Az építkezés kerek összegben 260.000 pengőbe került. Ehhez hozzájárultak: Győr sz. kir. város 100.000 pengővel, Klebelsberg Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter 80.000 pengővel, Mladoniczky Ignác nagyprépost közel 30.000 pengővel, dr. Ragats János prépostkanonok, v. városplébános 5500 pengővel. A többit a hívek havi megajánlásaiából, gyűjtésekből, műkedvelő előadások, mulatságok övödelméből teremtette elő az egyházközség leleményessége. A templomépítés befejezése és a felszerelés megszerzése után sem pihent az egyházközségi munka. A cél az volt: biztos alapokra kell fektetni a lelkészség jövőjét és el kell érni a lelkészség teljes önállóságát a plébániává-fejlesztéssel. Mindkét igyekezetet teljes siker koronázza. A 4000 katolikus lelket összefogó helyi lelkészséget *Grösz József* felszentelt püspök, káptalani helynök Győrött 1933. október 17-én kelt 1837/1933. számú okirata kiemelte eddigi győrbelvárosi és győrnádorvárosi plébániái kötelékéből és teljes joghatóságú plébániává tette. A kegyuraság kérdése is megoldódott: Győr sz. kir. város közgyűlése *Szauter Ferenc* dr. polgármester javaslatát elfogadta és a györgyárvárosi új plébánia kegyuraságát magára vállalta.

A plébánia hitéletét két Mária-Kongregáció, Jézus Szíve Társulat, Szívgárda élénk működésén kívül mélyebbé teszi az éjjeli szentségimádás szívetemelő ájtatossága. 1932. óta Jézus Szentséges Szívének ünnepén este

7 órakor kiteszik az Oltáriszentséget, és minden órában szentbeszéddel, litániával hódolnak a köztünk élő Üdvözítő előtt, majd fél 2-től kezdve óránként egymást követik a szentmisék. Az egész város hívő seregéből sokan résztvesznek az ájtatosságon, melyet a reggel 6 órakor bemutatott főpapi szentmise fejez be.

A kettős magyar szentévből Szent István király tiszteletére és a népegészségügy előmozdítására megépült a gyárvárosi egészségház, melynek kápolnájában szentmiséket is rendszeresítettek.

Helyi káplán, majd első plébános: *Brantl Lajos* püspöki tanácsos.

A plébánia területén működő állami elemi népiskola önálló hitoktatói segítségére vannak a plébánosnak a hívek lelki gondozásában.⁴³⁾

Önálló hitoktatók :

Brantl Lajos (1924—1933.).

Dr. Simon Lajos (1933—1936.).

Dallos Ferenc (1936—1937.).

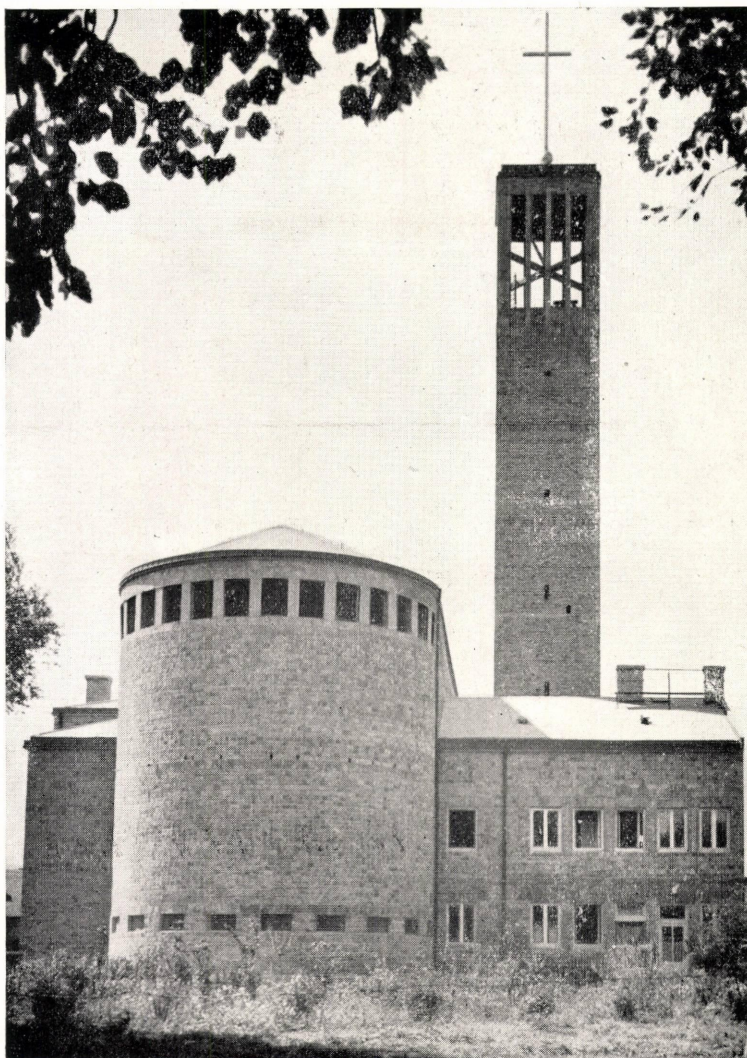
Molnár Antal (1937—).

L) A Győr-Szent Imre herceg-úti lelkészség és templom.

A világháború után Győrnádorváros lakossága a házépítkezés következtében jelentékenyen megnagyobbodott. Ezt a városrészt két országút szeli át: a pápai és a veszprémi. A régi település is e körül a két országút körül volt, az új szintén. A két út között elterülő részt gyérebben szállta ugyan meg a lakosság, de az itt elhelyezett, naggyá fejlesztett közkórház vidéke is népesedni kezdett. A régebbi település a pápai országút volt. Érthető, hogy a vallásos és művelődési intézmények is itt helyezkedtek el. Itt épült meg a templom, a plébánia, itt van a Kálvária, Nádorvárosnak sokáig magában álló elemi iskolája, a Szent László-iskola és az Isteni Megváltó Leányainak zárdája, ovodával, leányiskolával és árvaházzal. A másik út mellett keletkezett település lakossága joggal panaszkodhatott, hogy templomtól, iskolától messze van, mert ide nem került semmi. A szülők és a katolikus hívek panaszai végre megértésre, sőt meghallgatásra találtak. Az állam új elemi népiskola meg-

⁴³⁾ Az adatok legnagyobb részének szíves közlését Brantl Lajos plébánosnak köszönjük.

nyitását vállalta. Az új iskola építésének tárgyalásakor 1927-ben a városi közgyűlésen *Winkler Mihály* nádorvárosi plébános megemlékezett ennek a városrésznek jogos kívánságairól és az új iskola építésével kapcsolatban hangoztatta kiegészítő kápolna felállításának égető szükségességét. Ez a kívánság teljeseedett is. 1929. szeptember 1-én megnyílt az új iskola és ennek nagy tornaterme lehetőséget nyújtott kiegészítő kápolna felállítására is. Az állami iskola első igazgatója, *Szabados János* nagy buzgósággal meg is ragadta a kínálkozó lehetőséget és 1929. november 1-én bemutatták az első szentmisét a székesegyháztól kölcsönként tábori oltáron. 1930. január 26-tól kezdve azonban már a kápolna-fülke vörösmárvány oltáránál misézett rendszeresen az elemi iskola hitoktatója. Az oltárt Győr város készítette el *Szauter Tamás* városi mérnök tervei szerint, és *Fetser Antal* püspök megbízásából *Ragats János* dr. apátkanonok, kerületi esperes áldotta meg az említett napon. 1931. január 1-étől kezdve a hitoktató és miséző tisztségét az akkor létesített körházi lelkészre bízta az egyházmegyei hatóság. A kiegészítő kápolnában meginduló lelkipásztori tevékenység nagy örömeire szolgált ugyan a városrész híveinek, de kívánságukat nem elégítette ki. A részleges siker arra ösztönözte őket, hogy templomot építsenek és közöttük lakó, önálló lelkészük is legyen. A mozgalom irányítója, lelke és fáradhatatlan harcosa *Szabados János* igazgatótanító lett, akit az újonnan megalakult győrnádorvárosi *Szent Kamillus* egyházközségnek 1931. május 7-én tartott első közgyűlése megválasztott a templomépítető bizottság ügyvezető elnökévé. A bizottság két irányban indult el: megkezdte a gyűjtést és a templom helyének kijelölését. A gyűjtés szerény keretek közt indult meg, inkább csak a szép tervet akarta felszínen tartani; 1935. szeptember 11-ig 1779.10 P gyűlt egybe a műkedvelő és mozgókép-előadásokból, népnepélyek tisztajövedelméből és adományokból. Már 1931. júliusában kérték a várostól a templomépítéshez szükséges telek átengedését. A város csak 1934. május 29-én döntött a kérelem sorsáról és elhatározta, hogy megfelelő nagyságú területet hasít ki az Erzsébet-ligetből és azt díjtalanul átengedi. Mivel a hívek az eddig elért eredménnyel elégedetlenek voltak és komoly munkájuk akadályait leküzdhetetlennek ítélték, a templomépítés sürgős megkezdése helyett a helyi lelkészség felállítására törekedtek. 1934. márciusában több száz aláírással kérvényt nyújtottak be *Breyer István* dr. püspöknek és helyi lelkész kinevezését

A Szent Imre Herceg-úti lelkészség új templomának
szentélyzáródása a toronnyal és a lelkészlakással.

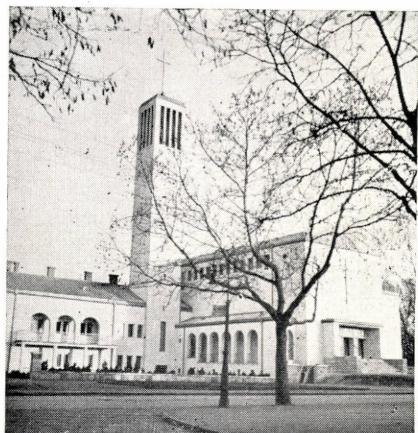
(*Dobos Vilmos* felvétele.)

kérték azzal a megokolással, hogy a plébániatemplom messze van, kicsiny is ennyi hívő befogadására, a kórház-lelkész elfoglaltsága meg olyan nagy, hogy az ő lelki gondviselésükre elég időt nem szentelhet. Közben megindultak a tárgyalások a helyi lelkészség fenntartásának anyagi megalapozása érdekében is. Két lehetőségre is gondoltak. Előbb az a gondolat merült fel, hogy a nádorvárosi egyházközségnek eddig fizetett adójukat kiegészítik azzal az évi átalányösszeggel, melyet a helyi lelkészség részére a várostól kértek és reméltek. Később az az óhajlás merült fel, hogy kiválnak a győri plébániai egyházközségek önkormányzatából, az autonómiából és az így visszakerülő egyházközségi adóból fedezik a lelkészség kiadásait. A megkezdődött tárgyalásokból még semmi határozott megállapodás nem kristályosodott ki, midőn Breyer István dr. püspök 1935. szeptember 11-én kelt főpásztori intézkedésével *Szelestey Béla dr.* győrbelvárosi segédlelkészt megbízta az állami elemi iskola hitoktatásának ellátásával, az istentiszteletek végzésével és az új lelkészség megszervezésével. A szervező lelkésznek első feladata az volt, hogy a megyéspüspöktől megjelölt határokon belül önálló egyházközséget szervezzen. Ez a szervező munka gyorsan befejeződött, és 1935. november 5-én, Szent Imre herceg ünnepén, az egyházközségi képviselőtestület összeülhetett első gyűlésére. Világi elnöküké Szabados János igazgatót választották meg. Hamarosan gondoskodtak ideiglenes helyiségről is, mely a hétköznapi ájtatosságok részére kápolnául és a lelkész lakásául szolgálhat. A Szent Imre herceg-út és a Lomnicutca sarkán állott özv. Tosch Jánosné korcsmahelyisége, ezt szemelték ki. Az ideiglenes megoldásra alkalmas épülettől eddigi rendeltetése miatt a hívek között egyesek ugyan idegenkedtek, de ezt az idegenkedést gyorsan eloszlatták. Az épületen kevés átalakítást kellett végeztetni az egyházközségnek, mely 1935. december 1-én, advent első vasárnapján boldogan hallgathatta meg Breyer István dr. püspöknek az ünnepélyes megáldást követő szentmiséjét a kápolnába férő kb. 250 főnyi hívő sereggel együtt. Ettől kezdve a szervező lelkész is egy fedél alatt lakott a kápolnával, mely állandóan zsúfolva volt a rendszeresített istentiszteletek alatt hétköznapiakon, mert a rendes vasárnapi szentmise és szentbeszéd helye az iskolai tornaterem maradt. A szervező munka most arra irányította törekvését, hogy az egyházközséget a határok kiterjesztésével életképesebbé tegye. Ez a törekvés a főpásztor kedvező döntése következtében eredménnyel

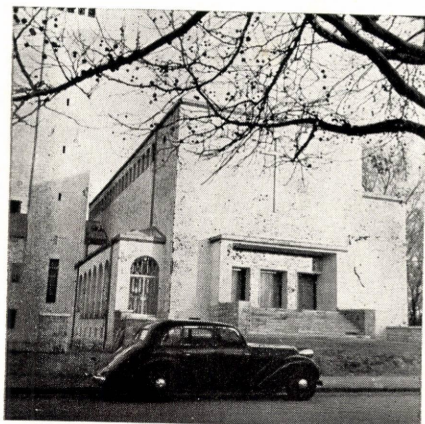
járt, de a városi évi átalány kérvényezése újra eredménytelen volt. Ennek a kedvezőtlen városi döntésnek ellen-súlyozására az egyházközség újra a főpásztorhoz fordult, hogy az egyházközség kiválhasson az autonómiából és az így felszabaduló egyházi adót a saját egyházközségi külön terheinek könnyítésére fordíthassa. Breyer István dr. püspök a híveknek ezt a kérését is meghallgatta, és 1935. december 17-én kelt határozatával kimondotta, hogy az autonómiának eddig fizetett adó a felállítandó lelkészség céljait szolgálja. Sőt ennél is többet adott: 1935. december 24-én 2244/1935. számú főpásztori rendeletével felállította a Győr-Szent Imre herceg-úti *önálló lelkészséget*, mely 1936. január 1-én megkezdte működését. Ez a tény új és erős lendületet adott a templomépítető bizottság munkájának. Szelestey Béla dr. lelkész január 6-án bejelentette, hogy rendszeres gyűjtést indít a templom-építés céljára és pedig havi megajánlás formájában. Ennek lebonyolítására 26 tagú csoportvezető gárdát szervezett és a világi elnökkel együtt felkereste az új lelkészség mindenegyes családját. A gyűjtő munka örvendetesen gazdagította a templomépítési alapot. A hívek közel havi 1000 pengőt vállaltak magukra. Jelentékeny adományokkal segítették a gyűjtést a pénzintézetek és gyárak is. A város közgyűlése is megszavazott a templomépítésre 40.000 pengős segélyt évi 5000 pengős részletekben. Majd felvetődött az az életrevaló gondolat, hogy az új templom alá kriptát létesítsenek és a sírhelyek értékesítésével a templomépítési alapot növeljék. Ennek a gondolatnak megvalósítása jónak mutatkozott azért is, mert így alsó templom létesülhet és az istentisztelet céljára kiegészítő helyül használható lévén sietteti a bérelt helyiség felszabadulását.

A gyűjtés sikere felbátorította az egyházközség vezetőit és 1936. májusában 3 budapesti és 3 győri tervet kértek fel a templomtervek elkészítésére. A benyújtott tervek közül Körmeny Nándor budapesti építész tervét fogadta el az egyházközség és az 1936. október 20-án tartott közgyűlés meg is bízta a részlettervek kidolgozásával. A következő években az Eucharisztikus Szentév megnyitásának napján, 1937. május 23-án Pokorny Miklós kanonok, esperes az első kapavágás szertartásával ünnepélyesen megkezdte az építkezést, melynek munkálatai június 21-én valóban is megkezdődtek. Az alapkőletételt szeptember 12-én végezte el Ragats Rezső dr. prelátskanonok, püspöki helynök. Nemsokára a 12 méter magas kereszt elhelyezése jelezte, hogy a

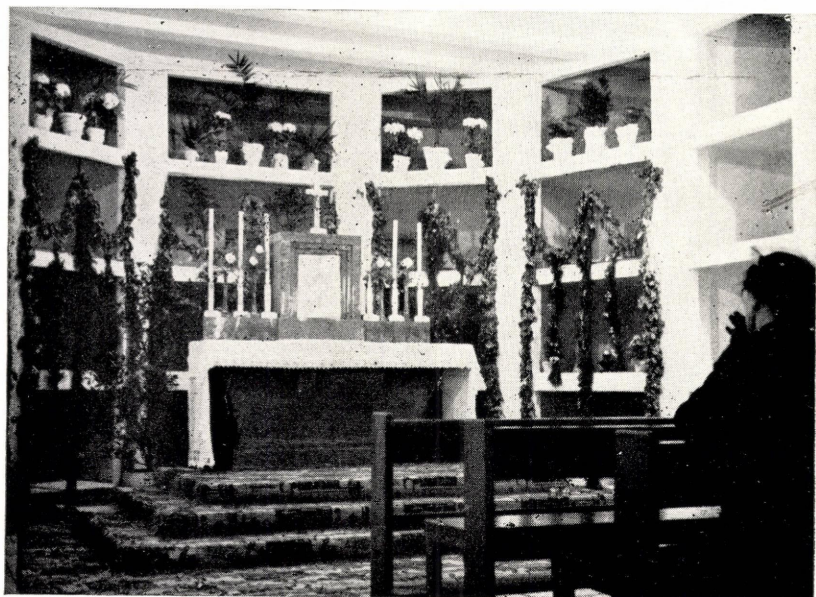
A Szent Imre Herceg-úti templom
és lelkészlakás homlokzata.

(Dobos Vilmos felvétele.)

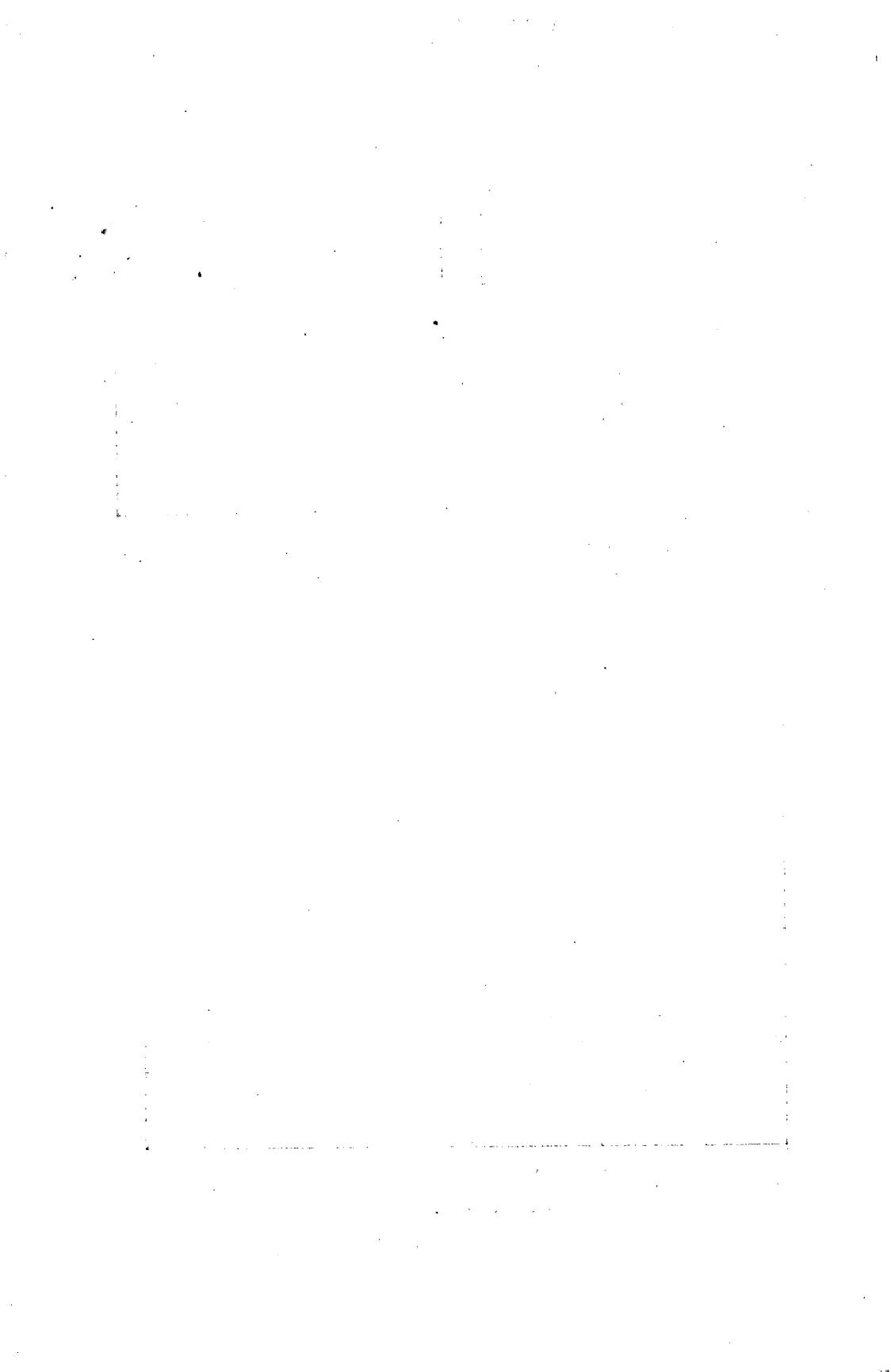
A Szent Imre Herceg-úti templom
főbejárata.

(Dobos Vilmos felvétele.)

A Szent Imre Herceg-úti templom alsó templomának oltára a sírfülkékkel.

(Dobos Vilmos felvétele.)

templomtorony is elkészült. 1938. május 1-én már az alsó templom megáldása is megtörtént. Ragats János dr. prélátus, prépostkanonok, az új templom jötevője végezte az alsó templomnak, mint temetőnek megszentelésével együtt. A Lomnic-utcai kis kápolnából egésznapos szentségimádás után ünnepélyes körmenetben átvitték az Oltáriszentséget az iskolai kápolnába és előbb a hétköznapi ájtatosságokat, majd az ünnepeket is az alsó templomban végezték. A temetkezések is megindultak az alsó templomban, melynek 300 sírűrege és ugyanennyi csontfülkéje lesz. A lelkész is átköltözött új otthonába, mely a templomhoz épített lelkészlakás kész részében van ideiglenesen. Az építkezés tervszerűen folyik, 1939-ben be kell fejeződnie minden külső munkának és a templomot körülvevő díszkertnek, a belső vakolásra és a vele összefüggő munkák elvégzésére csak 1940-ben kerül sor. Ha Isten akarja, 1941-ben tartják meg a templom ünnepélyes felszentelését. Maga az épülettömb nagyjában készsen van és a következő épületrészekből áll: a templom, alsó templom, lelkészlakás, 10 méter hosszú és 8 méter széles tanácsterem, egyházközségi iroda, káplánlakás és rekreestyéslakás. A modern stílusban készült épület esztétikai középpontjában a torony van, tőle jobbra a templom, balra a lakásrész helyezkedik el. A két rész derékszögben illeszkedik egymáshoz, és egy kis díszkertet zár be. A templom főhajója belül 32 méter hosszú és 10 méter széles. Egy emeletes, 4 méter széles mellékhajója és kórusa is van. A szentélyhez 7 lépcsőfok vezet, így a miséző papot, ki kb. 1 és fél méterrel magasabban áll, a hívek jól láthatják mindenhol a kb. 1500 lélek befogadására alkalmas templomban. A templomot a lakásrészsel keskeny folyosó kapcsolja össze. Az építkezés költségeire 1938. december 31-ig 111,429.25 pengő folyt be a fentebb ismertetett forrásokból.

A lelkipásztorkodás serényen folyik az új egyházközségben. A lelkész munkájában 6 vallásos egyesület is támogatja. A gyermekek nemek szerint elkülönítve két Szívgyárdában csoportosultak; a nők részére megalakult az Oltáregylet, a Leánykongregáció és az asszonyok Rozsáfűzér Társulata; a férfiak a Szent László-Egyesületbe tömörültek. 1936. szeptember 13. óta egy útszéli kőkereszt is figyelmezteti az egyházközség tagjait az Üdvözítő értünk bemutatott véres áldozatára.⁴⁴⁾

⁴⁴⁾ Az adatokat a hivatalos iratokból és Szelestey B. szíves közléséből merítettük.

Lelkész: *Dr. Szelestey Béla* 1935. szept. 11-től.

A szükségkápolna misézői és hitoktatók voltak:

Bene István 1930. januártól 1931. januárig.

Havas Zoltán Ferenc kórházi lelkész 1931. január 1-től 1933. február 15-ig.

Németh Alajos kórházi lelkész 1933. február 15-től 1934. július 31-ig.

Kövecses József kórházi lelkész 1934. július 31-től

1935. szeptember 11-ig.

M) A rabok temploma.

A 16. század végén találkozunk első ízben a rabok kápolnájával. Francesco Benigno és Bernardo Gabelli 1560—1590. között építették ki a győri várat; a vár délnyugati sarkáról készített részletrajzon a Bécsi-kapu közelében levő börtönök mellett, a mai Schäffer-féle városi bérház sarkán levő Birkmayer kőfaragó üzlete helyén jelölik meg a rabok kápolnáját.⁴⁵⁾ Tollius Jakab útleírásában a 17. század végén szintén beszél a Bécsi-kapu mellett levő, Iván-házának nevezett börtönökről, melyekben az előkelőbb rabokat tartották.⁴⁶⁾ A 18. század közepén utoljára találkozunk e kápolnával írott emlékeinkben. A Groll püspök-féle 1738. évi egyházlátogatási okmány említi a Bécsi-kapu közelében, a börtönök mellett levő kis templomot, melyben az istentiszteletet a jezsuita atyák tartják.⁴⁷⁾ Br. Pilati Lipót jegyzőkönyve 1746-ban szintén ír róla. A későbbi időben nincs többé szó a kis templomról. Valószínű, hogy a várfalak lebontása szüntette meg e templomocskát; betemette a feleslegessé váló földalatti börtönöket is. A Schäffer-féle háznak a Kisfaludy-szobor felé nyíló folyosóján a legújabb időkig Nepomuki Szent János és Szent Flórián fából faragott, festett szobrát láttuk: melyek valószínűleg a kis templomból maradtak meg.⁴⁸⁾

E kis templomnak szinte utóda a törvényszéki palota háta mögött levő fogház kápolnája, melyben vasár-

⁴⁵⁾ Maggiorotti és Florio Bánfi: Győr vára. Különlenyomat a Hadtörténelmi Közlemények 34. kötetéből.

⁴⁶⁾ Idézve Villányi: Győrvár és város helyrajza c. munkájában. 79. l.

⁴⁷⁾ Gy. kápt. m. lvtár. Groll püspök-féle Can. Visit. 50. fej. — U. o.

⁴⁸⁾ E szobrokat a legújabb időben Valló István dr. kulturatanácsos a városházára vitelte be.

napokon és ünnepeken az egyházi hatóság által kirendelt pap végzi az istentiszteletet. Az egyház minden időben gondoskodott a rabok lelki szükségletéről, s a magyar igazságszolgáltatás célja is az, hogy a büntetést érdemlők igazságos büntetésük elszívása után megjavulva és valláserkölcsei szempontból megerősödve kerüljenek ki a szabad életbe. Ezért az állam anyagilag és erkölcsileg támogatja a rabok lelki gondozását, és pedig nemcsak azzal, hogy szentmise- és szentbeszéd hallgatására alkalmat nyújt nekik, hanem azzal is, hogy lelki gyakorlatra, szentségekhez való járulásra is módot ad. A lelkipásztort lelkesen támogatja a rablelkek megmenetetésében a Szociális Missziótársulat is a foházmissziós tevékenységgel.

N) Győrszigeti plébánia és temploma.

Győrsziget mint a győri vár tartozéka az Árpád-házból való királyok idejében a király földjéhez tartozott, a király joghatósága alatt állott. V. István a tatárjárás után a várba telepítette be a külső területek lakóit, 1271-ben polgári jogokkal, kiváltságokkal ruházta fel e polgárokat. A városnak adta a nagy erdőterületből és kevesebb szántóföldből álló Szigetet, hogy a polgárok a vár védelmére karókat, házi szükségletükre tűzifát termelhesenek ki onnét, és a szántóföldekről élelmet szerezhessenek maguknak. I. Mátyás király elvette a várostól, és erdődi Bakócz Tamás győri püspöknek (1486—1494.), hűséges és nagy szívetű tanácsosának adta.⁴⁹⁾

Ez idő óta Püspökszigetének is nevezték e földterületet. Különleges nagy értéket nem képviselt, mert a körülvevő Duna és Rábca vize gyakran elöntötte. Területén ekkor még nem volt falu; legfeljebb valamelyes majorságokat kereshetünk rajta. A mohácsi vész után, a törökök közeledésekor a győri várkapitányok foglalták el; rendes, állandó lakosokkal is Salm Egon gróf főkapitány (1561—1574.) telepítette meg 12 évi szabadság biztosítása mellett.⁵⁰⁾ Mikor Miksa király a vár erősebb kiépítését rendelte el, a főkapitány 1567-ben a téglaegető kemencéket itt állíttatta fel, mert földje alkalmasnak mutatkozott téglavetésre. Teuffel András (1574—1588.) főkapitány katonai célokra tartotta magánál Szigetet.⁵¹⁾ Kutassy

49) Fejér C. D. V. 1. 117. l.

50) Fehér Ipoly: Győrmege és város egyetemes leírása.

51) Győri püsp. lvt. C. Capsa, 4. fasc. 1. sz.

János püspök (1592—1597.) visszakövetelte jogos birtokát, — de a vár javítására Szigetből 100 kézinapszámot, és a katonai lovak ellátására 30 szekér szénát ajánlott fel évenként.⁵²⁾

Mint a városon kívül fekvő szabad területen két kórházat állított fel a várórség a magyar és német katonaság számára. Szent Lázárról, kit a betegek védőszentjeként tiszteltek, Lazaretumnak nevezték e kórházakat. Egyuttal menedékhely jellegük is volt ez intézményeknek, melyekbe elhagyatott szegényeket is vettek fel, azért »hospitale« (ispotály) néven is emlegetik okirataink. Szántóföldből álló vagyonnal is rendelkeztek e hospitálék, melynek megművelésére 10 jobbágyuk volt. 300—400 forint értékű kert is tartozott e két Lazaretumhoz.⁵³⁾ A Győrt ostromló törökök 1594-ben Szigetben vetették meg először lábukat, ekkor pusztultak el a Lazaretumok is. Az egyiknek épülete megmaradt a róla elnevezett Lazaret-utcában; 1762-ben ajándékozta el Zichy Ferenc püspök.⁵⁴⁾ Győr visszavétele után újból megnépesedett Sziget; de mint az egész várost, úgy Szigetet is elnémetesítette a várórség és a vele megtelepedett németajkú iparosság. II. Rákóczi Ferenc kuruchadjárata ismét elpusztította a falut, és utána csak lassan épült ki a 18. század elején.

E körülmények a vallási életet szolgáló intézmények kifejlődését is akadályozták. A székesegyházi plébánia gondozta a 16. és 17. században a szigeti katolikus híveket is. A 17. század végén megépült az újjvárosi Szent Salvator-templom; mellette megszervezett lelkészség is működött: ez időtől fogva Újjvárossal élt egyházi közösségben Sziget is. A lakosság számának nagyobbodásával legalább templom után vágyakozott a község addig is, míg önálló plébániát nyerhet. A 18. század elején Szent Rozália tiszteletére tényleg épített is kis kápolnát, melynek költségeit 1660 forinttal és téglára szükséges 300 forinttal Nagy Mihály győri kanonok, szentadalberti prépost fedezte.⁵⁵⁾ E kis kápolna helyén, vagy annak megnagyobbításával épült meg 1710-ben győri buzgó jötevő adományából a szép, barokk templom, melynek felszente-

52) Győri kápt. hit. h. lvt. 5. felvall. jk. 207. l.

53) Győri püsp. lvt. C. Capsa, 16. fasc. 2. sz. — Győri kápt. m. lvt. 8. Cth. 616. sz. Draskovich György püspök 1640. évi Can. Visit. 18. pont.

54) Gy. püsp. lvt. II. C. Capsa, 27. fasc. 4. sz.

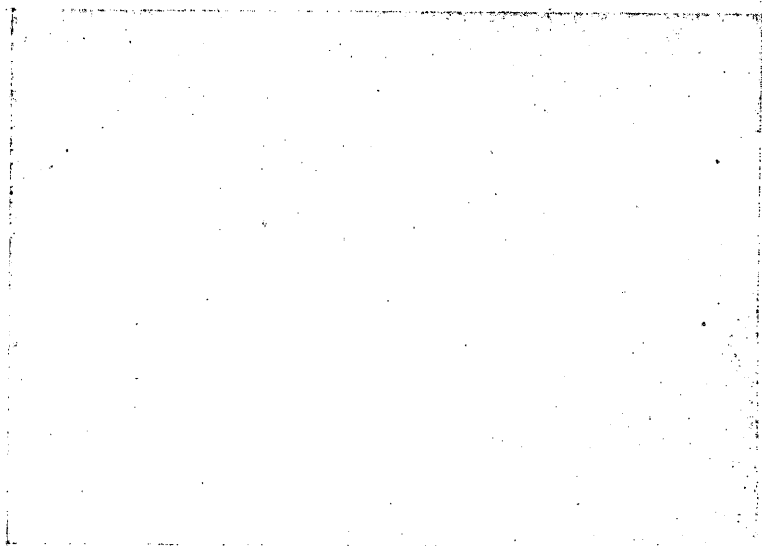
55) U. o. Keresztély Agost iratai: III. 78. l.

A győrrévfallui templom.
(Dobos Vilmos felvétele.)

A győrszigeti plébánia-templom.
(Dobos Vilmos felvétele.)

lése 1712-ben történt meg. Védőkül a hét segítőszentet választotta a község, kik közül különösen is tisztelte Szent Sebestyént és Fábiánt, valamint Szent Rórust, kiknek művészi barok szobrai ékesítik ma is a főoltárt. Ruschek Antal plébános idejében a templom oldalához (1879—1894.) Hlatky-Schlichter Lajos építőmester saját költségén készíttetett kápolnácskát a lourdesi Szent Szűz tiszteletére. A templom színes ablai is ekkor készültek a jötevők adományából. A templom utoljára Fetser Antal püspök-kegyúr költségén öltözött új díszbe.

Az istentiszteletet részben a győrújvárosi plébános vagy káplán, részben a községben fiókkolostort építő ferencrendi szerzetesek végezték; a megszervezett plébániának pedig segítői voltak.

A plébániát Pozsonyban 1719. november 17-én kelt okiratában Keresztély Ágost püspök állította fel a révfalui plébániával együtt: »Minthogy a mi birtokunkat képező Szigetben és Révfaluban alattvalóinknak, a keresztény híveknek nincs plébánosuk, aki a lelkek üdvéről gondoskodnék, azért mi a ránk bizott lelkek üdvösségét óhajtván, Kudlik Sándort Sziget és Révfalu plébánosává ezennel kinevezzük, és meghagyjuk neki, hogy Révfaluban lakjék.« Azért rendezte el a püspök a Révfaluban való lakást, mert Szigetben nem volt plébániaház, és a templomot is csak ekkor kezdték építeni; Révfaluban pedig valamelyes lakás és egy kis kápolna is állt rendelkezésére. Nagy baj volt az, hogy a plébános javadalmáról sem a püspök, sem a hívek nem gondoskodtak, — azért hamarosan plébános nélkül is maradt a két község, és újra az újvárosi plébánia gondozása alá került Sziget. 1738-ban Groll Adolf püspök és a hívek a mai Gyárutcában állandó plébániaházat építettek, mely azonban a század vége felé már igen rossz állapotban volt; 1831-ben 9000 forint költséggel épült meg a mai plébániaház, melyet a püspök mint kegyur a szükség szerint tataroztatott. 1908-ban a kegyur és a város közel 14.000 korona költséggel modernizálta a plébániaházat; újabban pedig Reiner Gyula plébános javította, alakította át a város segítségével.⁵⁶⁾

Nemcsak az oktatás ügyének, hanem a vallási élet emelésének is nagy szolgálatot tett Simor János győri püspök 1862-ben, mikor püspökségi telken kolostort építtetett, és abba a szatmári anyaházból irgalmas nővéreket

⁵⁶⁾ U. o. II. 437. 451. 782. — IV. 150. 158—9. II. U. o. 1761. évi Can. Visit.

telepített be, akik itt leányok részére elemi iskolát tartanak, és a közelmúltban megszűnt kórházban a betegápolást látták el. A kolostornak szép kis kápolnája istentiszteletek alkalmával a hívő népnek is nyitva van. Az apácák buzgósága nagy támasza a leányok és asszonyok vallásos egyesületi életének.

A hívek száma fogyó mértéket mutat: 1928-ban még 4 ezernél nagyobb volt, ma csak 3800 a hívek száma. A nép nyelve a múltban nagyjából német volt, de ma már tisztán magyar.

A legújabb időben a temetőben is épült kis kápolna a Szent Kereszt tiszteletére Reiner Gyula plébános buzgólkodásából.

Győrszigeti plébánosok.

1710. július—november. *Kudlik Sándor.*

1710. november—1715. március. *Hávor János.*

1715—1722. *Lenty György* újvárosi plébános gondozta a szigeti híveket is.

1722—1728. *Szentmihályi János* és

1728—1730. *Szolvodics János* újvárosi plébánosok működnek Szigetben is.

1730—1736. *Gróf Batthyányi Pál* győri káptalani nagyprépost nevét említik az anyakönyvek, aki mint kisegítő működött szükség esetén a szigeti hívek között.

1736—1738. *szini Sebő Mihály* újvárosi plébános adminisztrálja Szigetet is.

1738—1744. *Knoll János* most már állandó szigeti plébános.

1744—1752. *Trummer Henrik János.*

1752—1756. *Br. Mangin Sándor.*

1756—1757. *Simonsics György.*

1757—1761. *Condoni János.*

1761—1764. *Panffler Gáspár.*

1764—1765. *Knizl Ferenc.*

1765—1789. *Franck Mihály.*

1789—1799. *Mollik Ferenc* később soproni kanonok.

1799—1826. *Vizer Lipót.*

1826—1847. *Kondvicska Márton.*

1847—1851. *Winterl Antal* később győri kanonok, nagyprépost.

1851—1873. *Hercz József* később soproni kanonok.

1873—1879. *Kreskay Antal.*

1879—1894. *Ruschek Antal* később győri kanonok.
 1894—1926. *Nagy Viktor*.
 1926— *Reiner Gyula*.⁵⁷⁾

O) Gyórrévfalui plébánia és temploma.

E falu területe is a győri vár földjéhez és a magyar király joghatósága, szabad adományozása alá tartozott. Több néven említik okirataink, de nem mindegyik név jelöl meg külön területet: Szabadrév, Malomsok, Tökés, Felsőfalú, Potháza vagy Pataháza. Királyi adományozás folytán a 13. században a győri püspök e terület nagyobb részének földesura, de a győri káptalant is, a 15. században a Héderváry-családot is a részbirtokosok között találjuk. 1473-ban Héderváry Pál Felsőfalut, mely Szent-Vid és Malomsok között feküdt, és amelyhez a Duna megfelelő része, a szabadrév, átkelő és több malomhely is tartozott, Babothy Tamásnak ajándékozta avval a kikötéssel, hogy a Babothy-család magvaszakadtával visszaszáll e birtok a Héderváry-családra. Ez ügyben 1530-ban tanuvallatást eszközölt a győri káptalan.⁵⁸⁾

E terület mindenben osztozott Győr sorsával: a tárjárás, cseh Ottokár és az osztrák herceg hadai Győrrel együtt dúlták, pusztították. A gyéren lakott területen halászok, molnárok szálltak meg. Tengerdi Tivadar győri püspök (1295—1308.) mint földesur különféle szabadság adományozásával hozott állandó lakókat e területre, melyet rendes faluvá, mezővárossá fejlesztett.⁵⁹⁾ Így lett a szétdarabolt község egységes területté — Révfaluvá —, csak Pataháza maradt meg a 19. század végeig különálló kúriális birtoknak. E terület volt valószínűleg a Héderváryak része, azután a Babothy-család birtoka; a 18. században a nemes Bertalan-család, a 19. században nemes Batsák-család bírta.⁶⁰⁾ Egyházi tekintetben is templom,

57) Gyórszigeti plébánia irattára: kéziratban a plébánia története néhai Nagy Viktor plébános összeállításában.

58) Héderváry-család oklvt. I. 385—6. l. — A Babothy-család egyik tagja a mohácsi esata idején »kochi« vagyis fuvarozó volt. U. o. II. 172. l. — A 17. század elején Babothy Ferenc esztergomi kanonokot ismerjük, aki ősi jogon Pataházán a protestánsok imaházát lefoglalta. — L. fentebb.

59) A község eredeti kiváltságlevelét ma a győri városi levéltár őrzi.

60) Gyórrévfalui plébánia irattára: 1780. 1846. évi Can. Visitatiók.

iskola és temető nélkül levő fiókközség volt. Közigazgatásilag egy testet alkotott Révfalunál.

A község a 14. század eleje óta a nyugodt fejlődés képét mutatja. Lassankint a püspök és káptalan birtoka is a falu lakóinak kezére került, sőt a pataházi kuriális birtok is a lakosok között oszlott meg a 19. század végén. Révfalu lakói között legtovább a nemes Torkos-család maradt meg, mint nagyobb részbirtokos. Még ma is jelentékeny szántóföld, nagy kert van birtokában. E család a 19. század elején a kertbe barokk ízlésű kastélyt épített, melynek szépségét a mai tulajdonos renoválása jelentékenyen kiemelte. A győri püspök mint régi földesur a templom és plébánia kegyuraságát a mai napig megtartotta. Az alapító püspök emlékét a Tivadar püspök-utca őrzi.

Tűz- és vízkárok. A falu sokat szenvedett a gyakori tűzvészektől és a Duna áradásától. Győrrel hajón át közlekedett, ami jégzajlás idején sokszor veszedelemmel járt. — Később a mai győri Jedlik Ányos-utca tengelyébe hajóhidat, a 19. század végén facölöpökre rakott, de csak gyalogosok közlekedésére szánt ideiglenes hidat építettek. — Miután a falu Győrrel egyesült, a közlekedés fenntartása a városra nehezedett. Az elavult, rozoga, ideiglenes hid helyett az újabb időben beton alapokon nyugvó erős vas-hidat épített a város. Gyórsziget felé szintén facölöpökre épített hid tartja fenn a közlekedést. Ez a hid ma már — a folytonos javítás után is — elavult, céljának nem felel meg, teherközlekedésre nem alkalmas.

Ipari üzemek is gazdagították a községet. A hagyomány a mai Torkos-kert Duna felé eső dombos részén *hamuzsirgyárról* beszél. Magyarországon a 18. század közepén honosodott meg a hamuzsirgyártás. Mária Terézia királynő 1749-ben leiratot is intézett a magyar helytartótanácsához ez az iparág fejlesztése érdekében.⁶¹⁾ Meglehet, hogy ez az iparág továbbfejlődése hozta a 19. század elején Révfaluba is a hamuzsirgyárat. Ma már nyoma sincs meg.

Az újabb időben hatalmas *téglaégető kemence* működött Révfalunak Bácsa felé eső végén. Hamarosan megszűnt ez az üzem is. A kemencét, magas kéményét lebontották, tégláit széthordták, eladták.

⁶¹⁾ Századok 1937. évi pótfüzete. Juhász Lajos értekezése. A vas megyei Farkaserdő a 17. és 18. században.

Az *ősi malomipar* az újabb időig üzemben volt: a Dunán uszómalmok működtek, a faluban villanyerőre berendezett malom dolgozott. Ezek is megszűntek. Újabban egy gőzerőre berendezett modern, jó forgalmú malom működött Révfaluban. Ez is csőd alá került 1938-ban.

A *szakszerű halászat* sem nyújt ma már külön megélhetést, csak legfeljebb mellékkeresetet: azért mint iparág nem működik Révfaluban.

A *hajósokat* az állandó hidak fosztották meg keresetüktől.

Ma gőzerőre berendezett *festő- és mosóüzem* dolgozik Révfaluban, mely a jelentékenyebb ipari vállalatok közé tartozik.

A község lakói ma a földművelésen kívül *szakszerű gyümölcs- és zöldségtermeléssel* foglalkoznak. Gyümölcsük Magyarországon kívül talált már piacot. A bolgár kertészek módszerével üzött zöldségtermelés ma már vetekedik a híres kúnshigeteki és újfalusi zöldségtermeléssel.

Ezek mellett elsőrendű *virágkertet* is folytatnak, mellyel a város szükségletét ellátják — legalább nyári időben; az őszi krizantémtermelés is igen jelentékeny.

Szegényház. A község életében említésreméltó a Kálóczy-féle karitatív intézmény: Kálóczy Mihály szegényháza. Özv. Kálóczy Mihályné szül. Vantsay Teréz 1797-ben végrendeletében 20.774 forintot hagyott férje nevét viselő szegényházra, melyben hat elhagyatott szegénynek rendelt tisztességes eltartást. A helytartótanács 1807-ben sürgette az esztergomi egyházi hatóságot az intézmény életrekeltésére és az alapítólevél kiállítására. Ez meg is történt még ez évben. Okirataink ekkor 16.000 forintnyi tőkéről szólnak. A szegényház a templom szomszédságában épült meg, a hat szegény bele is költözött. Több mint 100 esztendeig hibátlanul teljesítette nemes emberbaráti feladatát ez intézmény. A világháború után bekövetkező vagyoni összeomlás ez alapítvány tőkéjét is megsemmisítette. A 24.830 koronányi tőke devalvált értékben egyenlő lett a semmivel. A ház is lerongyolódott, az összeomlás veszedelme fenyegette. Az esztergomi egyházi hatóság, és a felügyeletet gyakorló kormányhatóság 1928-ban beleegyezett abba, hogy a rozoga házat 320 pengőért az egyházközség vegye meg. A tőkét a plébános kezelése alá rendelte, hogy a szegényház javára értékesítse. A házat az egyházközség, illetőleg a buzgó plébános renováltatta. 500 pengőt kölcsön vett, 300

pengőt maga adott hozzá. Az épületbe Győr város küld szegényeket, akik után fejenkint havi 4 pengőt fizet a ház fenntartására, élelmiszerükről pedig a népkonyhában, vagy az új szeretetházban gondoskodik.⁶²⁾

A falu lakossága. A falu lakosságát a következő adatokban mutatjuk be, melyek egyuttal a vallás szerint való megoszlást is feltüntetik. A török világot megelőző időből nincsenek adataink a gyéreb lakosságról. A török világ ezt a gyér lakosságot is megsemmisítette. A fejlődés csak a 17. században kezdődhetett meg. A 18. századból már részletes adatok beszélnek. 1780-ban 1132 felnőtt és 358 serdületlen katolikus, 50 felnőtt és 30 serdületlen evangélikus, 113 felnőtt és 22 serdületlen helvét vallású, összesen tehát 1695 lakója volt Révfalunak. Zsidó nem volt a községben. — Pataházán 106 felnőtt és 15 serdületlen katolikus, 11 felnőtt és 3 serdületlen evangélikus, 8 helvét vallású, 2 felnőtt és 3 serdületlen görög nem egyesült lakott, összesen tehát 148 személy.⁶³⁾ A következő husz év alatt nem növekedett, sőt valamicskével fogyott a lakosok száma. Ugyanis 1802-ben Révfaluban 1393 katolikus, 79 evangélikus, 60 helvét vallású, — Pataházán, Batsák József kuriális birtokán 111 katolikus, 5 evangélikus. — Sároséren (Sáráson), mely puszta újabban népesedett be, és egyházi ellátás tekintetében Révfaluhoz csatlakozott, 22 katolikus lakott. A lakosok összes száma tehát: 1528 katolikus, 84 evangélikus, 60 helvét vallású, együtt 1672.⁶⁴⁾ 1823-ban 1083 felnőtt és 204 serdületlen katolikust, 222 két felekezetű protestánst, 6 zsidót, összesen 1515 lakost sorol fel okiratunk név és családtagok szerint.⁶⁵⁾

1802. és 1823. között szintén inkább apadás mutatkozik a lakosok számában. 1846-ban 1355 katolikus, 107 evangélikus, 74 helvét vallású, 3 zsidó lakja Révfalut; Pataházát pedig 150 katolikus, 16 evangélikus, 16 kálvinista és 86 zsidó; Sárást 27 katolikus, összesen 1834.⁶⁶⁾ A következő 100 év alatt négyszeresére növekedett a lakosok száma. Az 1936. évi egyházi névtár szerint Révfaluban 3246 katolikus, 4 görög egyesült, 367 evangélikus, 188 kálvinista, 3 görög nem egyesült, 2 baptista,

62) Révfalui plébánia irattára: eredeti okiratok és Veszely Géza plébános közlése.

63) Révfalui pléb. irattár: 1780. évi Can. Visit.

64) U. o. Conscriptio proventuum parochiae Révfalui.

65) U. o. Historia domus.

66) U. o. 1846. évi Can. Visit.

107 zsidó; Sáráspusztán 170 katolikus, 5 evangélikus lakos van.⁶⁷⁾

A falu ma már Győr város V. kerülete néven rendez városrész: neve azonban úgy beleöröködött a révfaluiai, győriek és környékbeliek emlékezetébe, tudatába, hogy ma is csak Révfalunak hívják. Sok idő telik el, mire új nevét megszokják.

Nem szándékozunk Révfalu község történetét megírni, inkább a vallási élet változatos képét szándékozunk nagy vonásokban megrajzolni: mégis e rövid történeti visszapillantást szükségesnek tartottuk.

Vallási viszonyok. Révfalut is, bár az esztergomi egyházmegyéhez tartozott, a közvetlen szomszédos, csak a Duna által elválasztott, győri székesegyházi plébánia gondozta, ferencrendi szerzetesek segítségével. Sem temploma, sem kápolnája nem volt, azért 1697-ben a ferencrendiek valamelyik koresma egyik tágasabb szobáját bérelték ki és rendezték be istentisztelet céljaira.⁶⁸⁾ Valószínű, hogy erről a szükségkápolnáról emlékezik Keresztély Ágost herceg győri püspök is 1710-ben a plébánia felállítására alkalmával. A győri várplébánia rövid életében a püspök a szerzetesek kíséretét csak oly időben engedte meg, mikor a vár kapui zárva voltak, és így a hívek a plébániához nem férhettek hozzá. Keresztély Ágost püspök, — mint fentebb a győrszigeti plébánia történetében részletesen leírtuk, — 1710-ben állította fel a révfalui plébániát. Mivel azonban a plébános megélhetéséről sem a püspök, sem a hívek nem gondoskodtak, a plébános fél év után elhagyta őrhelyét. A második plébános is hamarosan Pozsonyba költözött át; de onnét hosszabb idő után mégis visszatért.

1715-ben az esztergomi érseki hatóság Zámolyhoz csatolta Révfalut fiókegyházként; 1755-ig a zámolyi plébános végezte itt is a lelkipásztori teendőket.⁶⁹⁾

1747-ben Zichy Ferenc gróf győri püspök elkérte Mária Terézia királynőtől a Révfaluban álló nagyméretű

⁶⁷⁾ Sárosér—Sárás előbb teljesen lakatlan terület; 1765-ben kezdődött meg benépesítése. Még 1780-ban is csak 2 pár cseléd lakta, akiket a dérlő helyezett oda. Mióta a győri káptalan saját kezelésébe vette e birtokot, beépült és benépesedett. (U. o. 1780. Can. Visit.)

⁶⁸⁾ Némethy Lajos: Series parochiarum et parochorum A. Dioec. Strig. Révfalui plébánia. 231. l. Hivatkozik az 1697. évi Can. Visitatoria.

⁶⁹⁾ U. o.

katonai sütőházat; azt lebontatta, és helyére a nyert anyag felhasználásával és a község segítségével templomot épített. A szentély 1748-ban annyira készen állt, hogy szentmisét is mondhattak benne. 1754-re készült el teljesen a templom. 1755-ben plébánost is nevezett ki a kegyur. Ekkor Zámolytól elvált és önálló plébániává lett Révfalu, Pataháza, később Sárápuszta fiókközségekkel. Ez idő óta vannak a plébániának rendes anyakönyvei. Az 1763. évi földrengés egy kissé megrongálta ugyan a templomot, de nagyobb kárt nem okozott benne.⁷⁰⁾

1826-ban leégett a templom tetőzete és a 12 öl magas torony; a harangok leestek, megtöredeztek. Újraöntés céljából győri harangöntőhöz kerültek.⁷¹⁾ 1845-ben Sztankovics János győri püspök a templom szentélyét és hajóját kifestette; 1857-ben a templom építésének százéves évfordulóján Simor János püspök az egész templomot új díszbe öltöztette.⁷²⁾ Legutóbb Fetser Antal püspök, kegyur renováltatta a tornyot, tetőzetet és a templom külső falait. A templom védőszentje a Szentháromság, kinek festett képe ékesíti a főoltár felett a szentély falát. Nagy tisztelettel adózik Révfalu hívő népe Szent Flóriának, kinek tiszteletére 1824-ben képet »iratott«, hogy a szent közbenjárása által a gyakori tűzvészről megszabaduljon. A képet a templomban helyeztette el. A szent napjára ünnepet fogadott.⁷³⁾ A nép élő hitének tanúsága a sok szentmísealapítvány; köztük Kálóczy Mihályné, Vantsay Terézia 1518 forintos alapítványa.⁷⁴⁾ A 19. század első felében még a katechetikai kongregáció is működött a nép hitéletének kimélyítésére, mely zászlóival, Regisi Szent Ferenc festett képével körmeneteken, temetéseken is résztvett.⁷⁵⁾ A hitélet bizonyítékai a keresztek, szobrok, melyeket részben a község, részben egyesek állítottak fel. 1841-ben a templom előtt álló régi fakereszt helyére a község szép kőkeresztet állított, melynek fenntartásáról kötelezőlevelet állított ki.⁷⁶⁾ A községen kívül egyesek állítottak az út mellé fakereszte-

70) Révfalui pléb. irattára: 1780. évi Can. Visit.

71) U. o. Historia domus.

72) U. o. 1846. Can. Visit. — Némethy Lajos i. m.

73) U. o. Eredeti okirat — és Historia domus.

74) U. o. 1802. évi Conscriptio proventuum parochiae és 1846. évi Can. Visit.

75) U. o. Historia domus.

76) U. o. Eredeti okirat.

ket, melyeknek fenntartására alapítványi tőkét tettek le.⁷⁷⁾

Az egyházlátogatási okmányok 1780. óta többször felemlítik, hogy a hívek szívesen jártak istentiszteletre a Dunán át Győrbe, hol a templomokban kora reggeltől majdnem délig minden időben hallgathattak szentmisét. Körmenetek, ünnepélyes istentisztelet alkalmával, mégis saját templomukat látogatták.

Kápolnák. Viczay Mihály gróf 1776-ban a hajósok kérésére, közel a dunai átjáróhoz, Nepomuki Szent János tiszteletére épített 30 ember befogadására elegendő, szép kápolnát. Fenntartására a község kötelezte magát; és szentmisemondásra is engedélyt kért az esztergomi egyházi hatóságtól. Az engedélyt meg is kapta. Az 1812. évi egyházlátogatás azonban ezt az engedélyt visszavonta. Azóta a kápolna körmenetek alkalmával stációul, megállóhelyül szolgál csak.⁷⁸⁾ Az országút emelése, és a szomszédos Réthy-féle telek feltöltése a kápolnát szinte föld alá süllyesztette. Réthy József építőmester segítette a bajon: a kápolna tetejét lebontotta, falait erősen megmagasította, és újból betetőzte. Így a kápolna ismét a föld szintjére jutott.

Ismeretlen eredetű, a *Segítő Szűz Mária* tiszteletére épült, alig 3 embert befogadó kis kápolnáról is emlékeznek okirataink. A Szűz Anya képét a kápolna falára festették rá. A kápolna előtt néha esti ájtatosságot tartott a nép.⁷⁹⁾

Ez a kis kápolna valószínűleg azonos a mai Rozália-utca végén meglevő kápolnácskával, melyet a nép az utca nevérol Rozália-kápolnának nevez.

Szobormű. Ismeretlen időben, ismeretlen jötevő Nepomuki Szent János szobrát állította fel a régi plébániaház elé. A ház lebontásakor e szobor az új plébániaház kertjébe került, ott van ma is. Ma már renoválásra szorulna.

Plébániaház. A plébániaházat a templommal egy időben építette a kegyur. 1763-ban a nagy árvíz erősen megrongálta, de a kegyur hamarosan helyreállította.⁸⁰⁾ A mélyen fekvő ház gyakran szorult javításra, 1838—45. években is tetemes javításon ment át. Az 1845. évi kettős nagy áradás a plébánia kertjét is elöntötte, a veteménye-

77) U. o. 1846. évi Can. Visitatio.

78) U. o. 1780. évi Can. Visit. — Historia domus.

79) U. o.

80) U. o.

ket teljesen kiölte.⁸¹⁾ A mai dunai vashid tengelyében fekvő régi házát a város lebonttatta, a széles Rónay Já-cint-utcát nyitotta ott meg; a plébániának pedig átadta az Erzsébet-utcában fekvő új házát, mely a kerületi vá-rosi tisztii lakás célját szolgálta előbb.

Temetők. A legrégebbi temető ősi keresztény szokás szerint a templom körül terült el. 1765-ben fel is szentel-ték. Hatósági tilalom folytán már 1780-ban használaton kívül állott. Pataház földesura, a nemes Bertalan-család kerítéssel vétette körül addig is, míg törvény szerint ki-üríthető volt.

A másik temető a községen kívül feküdt, ott van ma is. Révfallu is, fiókközségei is közösen használják.⁸²⁾

Protestáns vallású lakosok. A 16. század végén és a 17. elején a várórség protestáns vallású katonái rendez-tek be Pataházán maguknak imaházat, és prédikátort is tartottak ott.⁸³⁾ Arról nincs tudomásunk, hogy ekkor Révfallu és Pataháza lakosai között voltak-e protestán-sok, és azok is használták-e ezt az imaházat. A 18. szá-zad protestáns lakosairól részletes kimutatást közöltünk fentebb; ezeknek templomuk, imaházuk, iskolájuk nem volt a községben. Az evangélikusok Felpécre, a kálvinis-ták Szemerére jártak istentiszteletre.⁸⁴⁾ A 20. századbeli protestáns lakosok a győróújvárosi lelkészségekhez tar-toznak.

A 18. század végén egy három gyermekes görög nem egyesült család is lakott Révfalluban, aki Győrój-városba járt a maga templomába. (A »nem unitus pá-pához«.)⁸⁵⁾

Révfallui plébánosok.

1710. július—november. *Kudlik Sándor.*

1710. november—1715. március. *Hávor János*, aki közben hosszabb időt töltött Pozsonyban.

1715—1754. A zámolyi plébánia gondozta Révfallut, mint fiókegyházat.

1755—1763. *Pamhakkal Ferenc.*

1763—1804. *Mersenicis Ferenc.*

1804. *Biró György* adminisztrátor.

1804. június—1819. *Cséffalvay János.*

81) U. o. Historia domus.

82) U. o. 1780. évi Can. Visit.

83) L. fentebb a székesegyházi plébánia történetében.

84) 1780. évi Can. Visit.

85) U. o.

1819. március 20. *Rimay Mihály* adminisztrátor.
 1819. április—1838. november. *Szentmihályfalvay Ignác*.
 1838. november—1843. *Makara Mihály* adminisztrátor.
 1843—1853. *Makara Mihály* plébános.
 1853. március—1871. *Berzauter Antal*
 1871. február—1876. *Rózsa József*.
 1876. *Cserha János* adminisztrátor.
 1877. január—1892. *Bohuniczky Ignác*.
 1892. július—1927. *Sankovics Bertalan*.
 1927. november 2. *Oross Elek* adminisztrátor.
 1928. február 3.—1938. november. *Veszely Géza*.⁸⁶⁾
 1938. november—1939. március. *Zámolyi László* adminisztrátor.
 1939. március. *Dr. Major István* plébános.

⁸⁶⁾ L. a győrszigeti plébánia történetében. — Némethy Lajos: i. m. — Veszely Géza plébános szíves közlése a révfalui anyakönyvekből.

**IV. Kálvária. Vallásos
vonatkozású műemlékek.**

A vallási élet jellemzéséhez tartozik a Kálvária a maga keresztúti ájtatosságaival, melyekben megelevenednek előttünk isteni Üdvözítőnk szenvedései, és ezek belemarkolnak lelkünkbe, szívünkbe, hogy ott az istenes élet húrjait rezgésbe hozzák. Megelevenedik előttünk a megváltás isteni munkája, és felismerjük a magunk bűnösségét; lelkünk mélyén elhatározás fogamzik meg jámbor élet folytatására, hogy ránk nézve kárba ne vesszék a megváltás munkája.

A vallási életet jellemzik a vallásos vonatkozású műemlékek is, melyeket hitből fakadó buzgóság hívott életre, vagy amelyeket arra szántak, hogy lelkünk vallásos érzését ébren tartsák. Ez okok alapján dolgozatunk keretébe tartozónak gondoljuk a címben megjelölt intézményt, műveket.

A) A győri Kálvária és ájtatosságainak története.

A Kálvária a 18. század elején létesült. A Rákóczi-szabadságharc leverése, a kuruc világ letűnése után zsibbadtság, fásultság szállta meg a magyar lelkeket. Valami fájdalmas, búsongó, de vallásos érzés csendült ki a kuruc nóták hangjából. Mikor a csapás, szenvedés mélyen beleszánt a lélekbe, rendszeren elevenebb vallásos érzést vált ki. Aki az embercknél nem talál oltalmat, segédelmet, Istenbe veti reményét; aki terveiben megesalódott, jövőjét Istenre bizza. Ez a vallásos érzés szülte vigasztalódás lecsendesítette a magyar lelkeket is, és alkotó munkára buzdította a csüggedőket. Nem csalódunk, mikor a 18. század elején sok helyen mutatkozó vallásos ébredés, alkotó tevékenység forrását ebben a körülményben keressük. Ebbe az érzelemvilágba állítjuk bele a Kálvária megépítésének gondolatát is.

1922-ben kétszáz esztendeje mult el, hogy az utolsó statiót felállították, és így a Kálvária építését befejezték. Papok és katonák, polgárok és jámbor asszonyok adták össze munkájukat, hordták össze anyagi áldozatukat, hogy a keresztény áhítatnak szent otthonát megépítsék.

I. KORSZAK.

A Kálvária megépítése, kezelése a jezsuiták vezetésével 1713—1773.

A győri váron kívül, a Rába partján emelkedő dombon épült fel a 12. vagy 13. században a Szent Adalbertől címzett prépostság temploma, és káptalani lakóháza. A prépostsági templom egyuttal plébánia célját is szolgálta; mellette temető terült el, benne Szent Ábrahám tiszteletére kápolna állott.¹⁾ A prépostsági templom és épület 1546—1558. között pusztult el.²⁾ Az elpusztult épületek köveit a 16. század második felében felhasználták a vár erősítési munkálatainál; azért a 17. században már pusztult hely volt a prépostság megszentelt területe, melyre mint a váron és városon kívül fekvő magaslatra az akasztófát és szégyenoszlopot állította fel a katonai hatóság. Ahol a prépostsági templom állott századokon keresztül, ahol a prépostság négy kanonokja a szent zsolozsmát zengte naponkint a végtelenül igazságos Isten imádására, ott ütötte fel tanyáját az emberi igazságszolgáltatás: ott rendezték be a vesztőhelyet. A 18. század elején e helyre épült a Kálvária.

A jezsuiták a győri katolikus hívek között, és az iskolájukat látogató ifjúság kebelében megalakították *Krisztus haláltusájának társulatát* (Congregatio agoniae Christi), hogy Urunk kinszenvedésének gondolatával, az e fölött való elmélkedéssel a katolikus híveket, és a fogékonylelkű ifjúságot megtanítsák a bűn kerülésére, és a megváltás értékének megbecsülésére. A magyarajkúak is külön társulatba tömörültek, a németajkúak is; mind-egyiknek megvolt a maga külön vezetője, prézese, aki a társulat ajtatóssági gyakorlatait irányította, rendezte. A német társulat prézese Gastinger József atya volt, aki elhatározta Kálvária építését az ajtatósság kimélyítésére és gyakorlatiabbá tételére. A Kálvária beszédes tanúja, szinte eleven szemléltetője Krisztus Urunk szenvedésé-

1) Wenzell G. Árpádkori új okmt. 5, 221. l. — Győri kápt. m. lvt. Groll püspök-féle 1738. évi Can. Visit. — Magyar Sion I. 1868. évf. 793—4. l. — Villányi Szaniszló: Győrvár és város helyrajza, erősítése a 16. és 17. században. 15. 22. 24. ll.

2) Gy. k. hit. h. lvt. 1. felvall. jk. 18. l. — 2. felvall. jk. 61. l. — Gy. kápt. m. lvt. 1. Számk. 40. l. — 2. Számk. 117. 213. 274. 287. ll. 8. Cth. 541. sz.

nek, haláltusájának, azért nem is hiányozhatik a társulat keretéből, a híveket, különösen az ifjúságot lélekben megindító eszközei közül.

1. A kálváriák és keresztútak keletkezése.

Mielőtt történetünk fonalát felvonnók, röviden a kálváriák és keresztútak keletkezéséről emlékezünk meg.

Krisztus Urunk vérrel festett, igazi kálváriai útját, annak 14 főbb mozzanatát Jeruzsálemben a hívek kezdetlőtől fogva nagy tiszteletben tartották; e szent helyeket imádkozva, Urunk szenvedéséről elmélkedve járták meg. Az egyes történeti jelenetek helyén megálltak, latinosan mondva, stációt tartottak: így keletkezett a 14 stáció elnevezése. A lelkekbe belevésődött az a hit, az a tudat, hogy a lélek, a szív megmehesedik ott, ahol a legönzetlenebb szenvedés szinte élővé válik. Százával mentek évenként a világ minden tájáról jámbor zarándokok Jeruzsálembé, Urunk keresztútjának látogatására. Kit a bűnbánat, kit a szenvedés hozott ide; kinek köszönni, kinek kénnivaló;a volt: és mindegyik bizonyosra vette, hogy mindent megnyerhet ott, hol az isteni Irgalmasság az az emberekért járta a kálvária útját, és művelte a szeretet csodáját. E szent helyek látogatóinak a pápák is sokféle lelki kegyelmet, búcsút adtak. A jeruzsálemi keresztút 14 stációja a következő történeti jeleneteket örökítette meg:

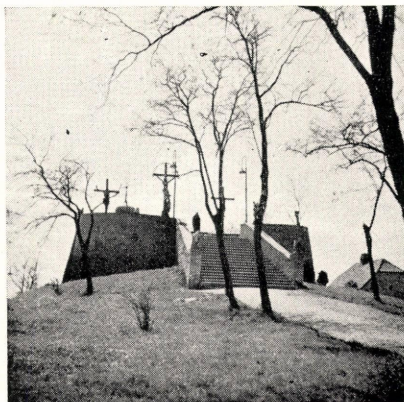
1. stáció: *Pilátus halálra ítéli Krisztust.*
2. stáció: *Krisztus vállaira veszi a nehéz keresztet.*
3. stáció: *Krisztus a keresztnek súlya alatt először esik a földre.*
4. stáció: *Krisztus viszi a nehéz keresztet, és fájdalmas Anyjával, és kedves tanítványával, Jánossal találkozik.*
5. stáció: *Krisztust a nehéz kereszt hordozásában Cyrenei Simon segíti.*
6. stáció: *Veronika kendőjét nyújtja Krisztusnak.*
7. stáció: *Krisztus a nehéz kereszt súlya alatt másodszor esik a földre.*
8. stáció: *Krisztus találkozik a siránkozó jeruzsálemi asszonyokkal.*
9. stáció: *Krisztus a kereszt súlya alatt harmadszor esik a földre.*
10. stáció: *Krisztust ruháitól megfosztják.*
11. stáció: *Krisztust keresztre szegezik.*
12. stáció: *Krisztus meghal a keresztfán.*

A győri Kálvária kápolnái.
(Dobos Vilmos felvétele.)

A kálváriai Dizmas-kápolna a dombbal.
(Dobos Vilmos felvétele.)

A Kálvária-domb feljárata.
(Dobos Vilmos felvétele.)

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

13. statió: *Krisztus holttestét a keresztről leveszik és szent Anyja ölébe teszik.*

14. statió: *Krisztus testét sziklába vájt sírba temetik.*

E 14 statióról a 17. század végétől kezdve képeket festettek, és azokat Jeruzsálemen kívül más templomokban is kifüggesztették, sőt a 18. század második felében már szabad ég alatt is felállították a jeruzsálemi statiók utánzatait. Kálváriahegyeket is építettek; a kálváriai ájtatosság gyakorlására papi testületek alakultak; a hívők kebelében pedig jámbor társulatok keletkeztek: így honosodott meg lassankint az egész világon a Kálvária és vele egybekötött keresztúti ájtatosság. A győri hívek között is így keletkezett az agonia-társulat, mely a Kálvária építését kitervezte és meg is valósította.

A győri Kálvária.

A győri Kálvária számára legalkalmasabb helyül a városon kívül fekvő domb, a vesztőhely kínálkozott. Az agonia-társulat vezetői ismételten kérték a királyt, hogy a katonai hatóság alatt álló vesztőhelyet engedje át Kálvária céljára, az ott levő bitófát és szégyenoszlopot távolíttassa el. Végre a haditanácstól megjött a kívánt rendelkezés.³⁾ Gastinger József atya, a német társulat prézese úgy az igazi tulajdonosnak, az adalberti prépostnak, mint Heister Sigbert gróf várparancsnoknak teljes beleegyezését megnyerte tervének megvalósításához; Nagy Mihály adalberti prépost, győri kanonok 1713. április 4-én kiállított okmányában a prépostság e területét átengedte Kálvária céljára, a tulajdonjog fenntartása mellett; kikötötte mégis, hogy a német és magyar társulat egyenlő joggal használhassa ájtatosságának gyakorlására a létesülő Kálváriát; és hogy ő *mint alapító* bizonyos jogokat gyakorolhasson a Kálvária felett, melynek megépítésére 256 forintot tett le. Heister Sigbert gróf főkapitány a király nevében és tekintélyével elvitette a vesztőhelyről a bitófát és szégyenoszlopot és a területet örök időre átadta az agonia-társulatnak Kálvária céljára.⁴⁾ Gastinger atya nagy

³⁾ Győri püsp. lvt. Canonica Visitationok. Fasc. Győrnádorváros. Okmánymások a Kálvária történetéhez. Kivonatok a jezsuiták naplójából.

⁴⁾ Győrvárosi lvt. Rationes Montis Calvariae. Lib. I. II. E könyvek részben krónikaszerű feljegyzéseket, naplószerű adatokkal, részben részletes számadást tartalmaznak. Több okmány-másolatot is foglalnak magukban.

tervbe fogott bele, melyet szívós munkával, kitartással, minden akadály leküzdésével meg is valósított: a dombot magasabbá tette, köfállal vétette körül, Dizmás, a jobb lator tiszteletére nagyobb kápolnát, Krisztus testének a keresztről való levétele emlékére kisebb kápolnát, a jeruzsálemi szent sír mintájára szentsírkápolnát épített. A terveket Athanáz kármelita testvér készítette el,⁵⁾ a terveket jóváhagyta Keresztély Ágost herceg, győri püspök és Heister Sigbert gróf főkapitány.

A Dizmás-kápolna alapkövét 1714. november 1-én Heister Sigbert gróf és felesége, született Katzianer Jozefa Alojzia grófnő tették le, amiről Heister hitcles, pecsétetes okiratot állított ki.⁶⁾ 1715. március 8-án kiállított okiratában Heister a Kálvária-hegyet az agonia-társulat visszavonhatlan használatára átadta. Keresztély Ágost püspök 1715. március 24-én kelt okiratában meghagyta helynökének, hogy a kápolnát szentelje fel. Minek megtörténte után megengedte, hogy a kápolnában az agonia-társulat szentmiséket mondathasson, és minden ájtatosságát végezhesse, amivel a plébániai jogokat nem sérti meg.⁷⁾ Most már csak a költségek előteremtéséről kellett a prézesnek gondoskodnia. Az anyagi erő várakozáson felül gyorsan, és nagy mértékben állott rendelkezésre Gastinger atyának. Az agonia-társulat pénztára kölcsönnel kiegészítette az építkezést, ha kellő időre nem volt kéznél a szükséges alamizsna. Az első jótevő, aki az *alapító* nevet is követelte magának, Nagy Mihály szent-adalberti prépost volt, aki a telken kívül 252 forint készpénzt adott az építkezés céljára.⁸⁾

Heister generális 100 forintot és 14.000 darab téglát adott; Kaysersfeld Boldizsár, a győri várórség parancsnoka 20.000 téglát adott, és nagyobb pénzösszeget gyűjtött az építkezés céljára. Hermann, a győri vár élelmezési főtisztje 3000 darab téglát ajándékozott; Kerschbaumer pék özvegye 1726-ban 500 forintot hagyott a mű

5) Győri kármeliták levéltára: Liber fundationalis I. Tom. 57—8. I. Witwer Athanáz testvér fejezte be a linzi kármeliták templomának építését; tervezte és építette a győri kolostort és templomot; építette a ciszterciák zirci monostorát; 1726-ban Panonhalmán is épített.

6) Győrvárosi lvt. Heister eredeti okirata.

7) Győri püsp. lvt. Acta sub Christiano Augusto. Tom. VI. 267—8—9. I.

8) A számadásokban 252 forint van elkönyvelve. jöllehet az 1713. április 1-én kelt okirat 256 forintról szól.

befejezésére. Azután sorban következtek a győri polgárok, kereskedők, iparosok, katonák, még protestánsok is; sőt Hirschl Izsák zsidó is, aki a sóház bérlője, és a katonák győri ügynöke volt.⁹⁾ A katonák természetesen előljáróik példája után indultak. A generális és az őrség parancsnoka a kezükbe jutott büntetéspénzeket is e szent célra adták át. A hegyen kített perselyben is állandóan számottevő összegeket talált Gastinger atya. 1713—16. években a természetben hozott adományokon kívül — minők a téglá, fedőeserép, fa, homok, igásmunka — 1222 forint 40 kr., 1716—22. években pedig 1170 forint gyűlt össze. Az akkori pénzérték szerint ez oly hatalmas összeg volt, hogy a tervbevett építkezést lehetővé és befejezhetővé tette. El is készült a téglafallal körülkerített Kálvária-hegy, a hozzá felvezető széles lépcsőzet; a hegyen Krisztus keresztje, a két lator keresztje, mellettük a fájdalmas Anya, Szent János apostol és Mária Magdolna fából faragott szobra. Elkészült Dizmás kápolnája misézésre alkalmas oltárral, toronnyal, melybe hamarosan harang is került; elkészült a jeruzsálemi szent sír mintájára épített kicsike szentsírkápolna. A kápolnák előtt téglából terraszt építettek, és lépcsőzetet is alkalmaztak, hogy az eső folyása a földet be ne hordja. Mikor az így felszerelt Kálvária-hegy már készen várta az ájtatoskodókat, akkor kezdett hozzá a buzgó Gastinger atya a kiegészítéshez, a stációk felállításához. A stációk építési idejüktől a mai napig megtartották eredeti alakjukat: téglából épült, nyitott, elülről mégis vasráccsal elzárt, cserépszindellyel fedett, bolthajtásos kis kápolnák; mindegyikben 4—4, fából faragott, színesre festett szoboralakokkal.¹⁰⁾ Valószínű, hogy a szobrász, a festő is, aki a stációk szoboralakjait faragta és festette, győri polgár volt. Okirataink sohasem beszélnek idegenből hozott mesterről; pedig más alkalommal a festőről, aki a kis Kálvária képeit rajzolta és festeni kezdte, megjegyzik, hogy olasz ember volt. A szoboralakok elkészítése alkalmával, később is a kisebb-nagyobb javításoknál, amelyekhez nem lett volna érdemes idegenből hozatni mestert, az agónia-társulat prézesei máról-holnapra tettek megrendeléseket. Bizonyosra vehetjük, hogy Győrött

⁹⁾ Kaysersfeld gyűjtötte a protestánsok és Hirsch Izsák adományait.

¹⁰⁾ Okmányaink nem írják meg, mégis azt kell tartanunk, hogy e stációkápolnákat is Wilwer Athanáz kármelita testvér tervezte és építette meg, aki a Kálvária-hegy tervét készítette.

is találtak megfelelő képfaragót és festőt, és így nem szorultak idegenre. A képfaragóról egyszer emlékeznek meg okirataink név szerint, de a festők közül egyiket Ferenc, a másikat Kázler Frigyes néven említik.

A jeruzsálemi keresztútól eltérőleg csak hét stációt építtetett Gastinger atya, ennyi áll fenn ma is: azért *csonka Kálváriának* hívjuk a győri Kálváriát. Az 1. és 2. stációt a várfalakon kívül, a fehérvári kapun túl, a mai Honvédligetben, és a bécsi vasutvonal mentén állították fel, a harmadikat és a többit ott, hol ma is állnak. Az első kettőnek áthelyezéséről később szólunk.

Az első stációt Kaysersfeld Boldizsár építtette, a másodikra pedig vejétől szerzett 100 forintot. 1717-ben már hat stációkápolna készült el, de vakolva, festve még nem voltak, a hetedik ugyanekkor volt épülőben. Három stáció részére a szoboralakok is elkészültek már; a többire vonatkozólag pedig ez év október hó 8-án kötötte meg Gastinger atya a képfaragóval a szerződést. A négy kápolnácskába 16 szoboralakot rendelt 112 forintért, de a szobroknak 1718. év nagybőjtje előtt egy hónappal készen kellett lenniök. 1718-ban épült meg az utolsó stáció; lassan elkészültek a kápolnácskát elzáró vasrácsok is. A késlekedés oka az volt, hogy nagy tűz pusztított a győri várban és városban 1718-ban; a tűz által elhamvasztott házak építésénél dolgoztak az összes katonai és polgári vasmunkások. 1719–20-ban bevakolták, megmeszelték a stáció-kápolnákat, megfestették a vasrácsokat: 1721-ben kifestették a kis kápolnákat, megszínezték a szoboralakokat. 1722-ben a kápolnák homlokzatára felrakták a vaskereszteket: így készen állt a hét stáció.¹¹⁾

A 7 stáció leírása.

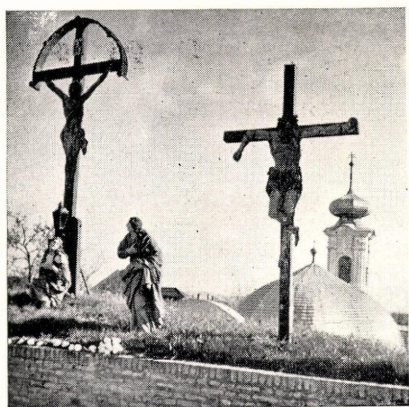
A jeruzsálemi stációktól eltérően a győri 7 stáció Krisztus Urunk szenvedéséből a következő jeleneteket ábrázolja:

1. stáció: *Krisztus Urunknak vérrel való verejtékezés a getszemáni kertben.* Szoboralakjai: Krisztus térdre borulva, két apostol fekvő helyzetben, az angyal kelyhet nyújt Krisztus Urunknak.

2. stáció: *Judás árulása.* Szoboralakjai: Az álló helyzetben levő Üdvözítő, kit a kezében pénzes zacskót tartó Judás megesókol, két poroszló doronggal és kötéllel.

3. stáció: *Krisztus Annás főpap előtt.* Szoboralakjai:

¹¹⁾ Városi lvt. Rationes Montis Calvariae Liber I. II. Az építkezés részletes leírása.

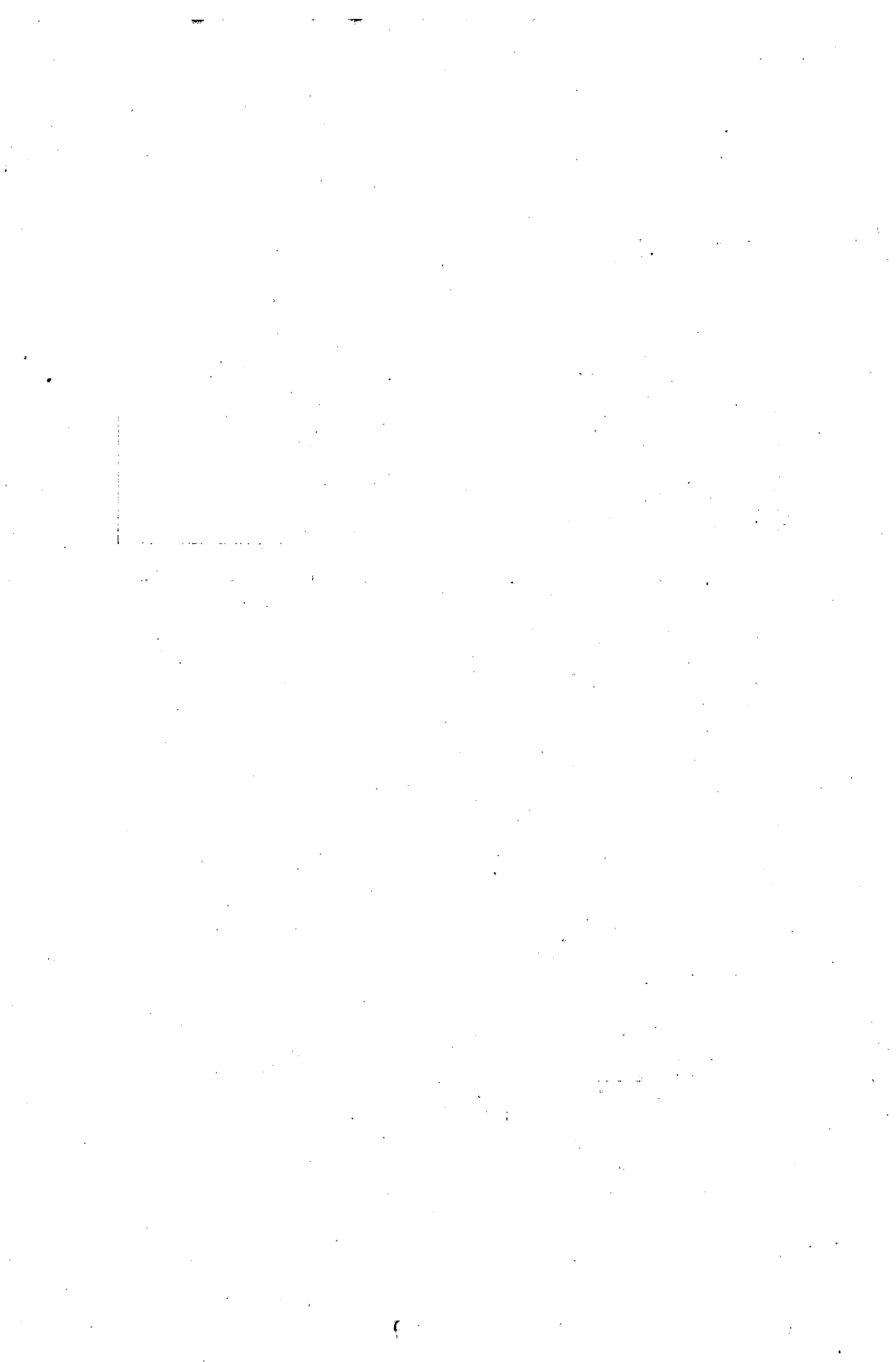
A Kálvária-domb keresztjei.

Mária Magdolna szobra a kereszt
tövében.

A Kálvária 7. állomása.

Krisztus hosszú fehér ruhában a főpap előtt áll, Annás főpap mitrával (főpapi süveggel) fején székében ül, mel-
lén ruháját megtépi; két hamis tanú, kik arcul verik
Krisztust.

4. stáció: *Krisztus megostoroztatása*. Szoboralakjai: Az oszlophoz kötözött, mezítelenre vetköztetett Üdvö-
zítő, kit három hóhér szeges ostorral ver.

5. stáció: *Krisztusnak tövissel való megkoronázta-
tása*. Szoboralakjai: A tövissel megkoronázott, királyi
pálca helyett nádszálat tartó, bíborpalástba öltöztetett
Jézust három alak köpdösi, csúfolja.

6. stáció: *Krisztus Pilátus előtt*. (Ecce homo = Ime
az ember.) Szoboralakjai: Pilátus, ki a népnek bemutatja
Krisztust, és két zsidó.

7. stáció: *Krisztus a kereszt terhe alatt földre esik;
Veronika kendőjét nyújtja neki; Cyrenei Simon vállára
veszi Krisztus keresztjét*. Szoboralakjai: A földre bukó
Krisztus, Veronika térdelve nyújtja kendőjét, Cyrenei
Simon vállára veszi a keresztet, egy római katona.

A további építkezés.

Nem fejeződött be az alkotás munkája a Kálvária
és a stációk megépítésével. Tele szívvvel ugyan, de üres
kézzel fogott hozzá Gastinger atya a századokra szóló al-
kotáshoz. Minden tégiát darabonként kellett összehor-
dania; naponként kopogtatnia kellett a nemesszívű ada-
kozók aijtáján: tehát lassan, csak lépésről-lépésre haladt
a kialakulás. A kápolnák felszerelése, oltárokkal, kely-
hekkal, misemondóruhákkal, szent könyvekkel, szobrok-
kal, haranggal való benépesítése sok utánjárást, áldozat-
os adománygyűjtést igényelt. 1725-ben épült meg a Fájd-
almas Szűz Anya, másként a kereszttről levétel kápol-
nája 213 forint költséggel. Fából faragott négy szobor
ékesíti e kápolnát: a Fájdalmas Anya ölében Krisztus
testével (Pieta); Mária Magdolna az Úr kezét csókolja,
oldalt áll a siránkozó János apostol. Alighogy e kápolna
elkészült, javítás alá kerültek a Kálvária-hegy keresztjei.
A hegyen álló faszobrok, nevezetesen a Fájdalmas Anya,
Szent János apostol, Mária Magdolna szobrai elkorhad-
tak; helyükbe kőből faragott szobrokat állítottak, melye-
ket színesre festettek. Ugyanekkor kőből faragott három
angyalszobor is került a hegyre, és így a három kereszt
mellett hat kőszobor állt. Két angyal kezében kőlapon
magyarul, kettőében pedig németül e felírás volt olvas-
ható: *Ime hogyan hal meg az igaz — és a békesség an-*

gyalai keservesen sírnak. (Izaiás 33. 7. Ecce quomodo moritur justus, — Angeli pacis amare flebunt.)

A következő 1730. évben a Kálvária három keresztjét kellett megújítani, mert elkorhadtak. 1763-ban a Dizmás-kápolnában második oltárt állítottak a misézők számára, — sőt később harmadikat is.

Az első, 1713—1773-ig terjedő korszakban annyi aprólékos javítással, pótlással találkozunk, hogy azokat részletesen nem is tudjuk felsorolni. Az 1714-ben felállított szentsír helyett már 1738-ban újat építtetett az agonia-társulat. A szobrok, keresztek, oltárok megújítása igen gyakori dolog.¹²⁾ Oly rendkívülien pontosan, lelkiismeretesen történik a szent hegynek, a kápolnáknak, a stációknak felszerelése, jókarban-, sőt fényesen, Istenhez méltó és a keresztény hívekhez illő módon való tisztántartása. az ájlatosságoknak végzése és felügyelete, vezetése. aminőt csak Istent szolgáló, önzetlenül dolgozó szerzeteseknél találhatunk meg.

A nagyobb kápolna tornyában már 1724-ben egy 55 fontos harangot találunk Kaysersfeld Boldizsár adományából. Később újabb és nagyobb harang is került a javított és diszitett toronyba.

A Kálvária ingatlana.

A Kálvária keletkezésének történetét nem zárhatjuk le anélkül, hogy a Kálvária ingatlanáról is ne szólnánk röviden. Taksonyi János jezsuita atya, az agonia magyar társulatának prézese, 1722-ben 9 forintért 1278 négyszögölnyi szántóföldet vett a Kálvária számára, hogy a kellemetlen szomszédságtól a szent helyet megmentse. Gräner nevű hadnagy pedig 126 négyszögölnyi legelőt vett és ajándékozott a Kálváriának. E földre, mely a Kálvária tőszomszédságában feküdt, épült a remete, később a gondnok lakása; ebből hasították ki a gondnok kertjét is. A szántó is, a rét is, a kert is minden időben a gondnok javadalmazására szolgált.¹³⁾

2. A szenthegy gondozása.

A várostól elég távol fekvő Kálvária-hegy, a rajta épült kápolnák és a stációk gondozására állandó embert kellett alkalmazni. Ebben az időben a búcsújáróhelyek, kápolnák gondozását remetékre, vagyis magánosan élő,

¹²⁾ U. o.

¹³⁾ U. o.

kevésigényű, jámbor emberekre szokták bízni. Az agonia-társulat is olasz származású remetét bízott meg a szent helyek gondozásával, aki Rómából ajánlóleveleket hozott magával. A hegy tövében a Kálvária saját földjén 56 forint költséggel kis remetelakot épített számára a társulat 1722-ben; elejmezésére valami csekély javadalmat is állapított meg; nagybőjti időben, mikor a hívek tömegesen látogatták a Kálváriát, bő alamizsnában is volt része. Használta a Kálvária földjét is. Ez az olasz azonban csakhamar megbizonyította, hogy ajánlólevelein kívül más erkölcsi értéke nincs; azért 1724. január 24-én elbocsátották, sőt elűzték a remetelakból. Óreg katonát szerződtettek helyére évi 6 forint fizetéssel. Érdekes az a feljegyzés, hogy az új gondnoknak puskát adott a társulat, hogy löhessen, zajt üthessen, ha az elűzött remete társaival együtt valamit megkísérelne ellene. Még ez évben (1724.) kutat is ástak a remetelakás mellé a remete és a Kálvária-látogatók használatára. Az ideiglenes használatra épült remeteház hamar megromlott, szűknek is bizonyult, azért 1740—60. években már új ház építése vált szükségessé, melyre a Kálvária jövödelméből több, mint 400 forintot használtak fel, 700 forintot pedig kölcsönvettek, és a következő évek jövödelméből fizettek vissza részletekben az agonia-társulat prézesei.

A gondnokok sok kellemetlenséget okoztak a társulat vezetőinek: egyik megbízhatatlanabb volt a másiknál. Gyakran kellett őket kicserélni. Jövödelmük oly szegényes volt, hogy nem tudtak belőle megélni. A prézes már 1733-ban arról panaszkodott, hogy a hívők nem támogatniák kellő módon a szegény gondnokot. A hátatlan gyóriek azt mondják neki: *menj a jezsuitáidhoz, azoké a hegy, azok viszik el az offertoriumot, tartsanak el!* A kollégium rektora tényleg segített is a bajon úgy, hogy a kollégium konyhájából adott ebédet a gondnoknak, hogy ne kelljen koldulnia.¹⁴⁾ A gondnok kötelességei közé tartozott: a szent helyek felügyelete, betörések és lopások ellen való megvédése; tisztántartása; a szent-misén való minisztrálás; az istentisztelethez szükséges dolgok előkészítése.

3. A kálváriai ájtatosságok.

Mindenek előtt megállapítjuk, hogy a Kálvária-hegy és a hozzátartozó 7 statió megépítésekor az agonia-tár-

¹⁴⁾ U. o.

sulat nem akart *keresztút* néven ma ismert és kedvelt ájtatosságot létesíteni. A jeruzsálemi igazi keresztút 14 stációjának mintájára csak 1731-ben engedte meg XII. Kelemen pápa a keresztútaknak szabad ég alatt való felállítását, tehát 18 évvel a győri Kálvária megépítése után; és még 1741-ben is tiltotta XIV. Benedek pápa, hogy ott, hol ferencrendi szerzetesek vannak, akiknek templomában már úgyis van keresztút, más templomokban és más helyeken keresztútát állítsanak. Győrtől a ferencrendieknek kolostora és temploma volt ebben az időben; templomukban a rend privilégiuma alapján bizonyára keresztút is állt a hívők rendelkezésére: tehát más keresztútát nem állíthattak fel. A 7 stációból álló csonka Kálvária nem is felelt meg a 14 stációs jeruzsálemi keresztút szabályainak. A keresztúti ájtatosságnál engedélyezett búcsúk is a sima kis fakeresztekhez vannak kötve, melyek az egyes stációk képeit vagy kápolnáit ékesítik; a győri stációkról e fakeresztek hiányoznak, kezdetben is vaskeresztek voltak rajtuk, azok vannak ma is. Az egyes stációkban kifejezett jelenetek sem felelnek meg a helyes keresztúti stációk jeleneteinek. Az agonia-társulat csak kálváriai ájtatosságot akart rendszeresíteni. A hét stációnak az volt a feladata, hogy az előttük elhaladó ájtatoskodókban felkeltsék Krisztus Urunk szenvedésének emlékét, lelküket megindítsák, bűnbánatra hangozzák. A búcsú a Kálvária-hegy látogatásához volt kötve. 1715-ben nyert a társulat első ízben Rómából búcsúengedélyt a nagybőjt egyik péntekjére azok számára, akik e napon a Kálváriát törődelmes lélekkel látogatták, gyóntak és áldoztak. A nagybőjt e pénteki napját a püspök jelölte ki. Az 1715. évben még a stációk nem is készültek el, tehát ezekhez kötött búcsúról, nem is lehetett szó. Mivel a búcsúengedély csak 7 évre szólt, annak letelte után a társulat újból kérte. 1731-ben a nagybőjt minden péntekjére kiterjesztette a pápa a búcsúengedélyt.¹⁵⁾

Körmenetek.

A kálváriai nyilvános ájtatosság középpontját azok a körmenetek alkották, melyeket az agonia-társulat évenként kétszer: Szent Kereszt feltalálásának napján, május 3-án, és Szent Kereszt felmagasztaltatás ünnepén, szeptember 14-én vezetett a Kálváriára. A körmeneteket egyházi díszben a társulat prézese nyitotta meg, utána a

¹⁵⁾ U. o.

kollégium növendékei sorakoztak fel jelvényeik, zászlóik alatt, végül a hívő nép következett. Az ájtatoskodók a Kálvárián szentbeszédet hallgattak, résztvettek az ünnepi szentmisén, és egyéb ájtatosságot is végeztek. Utána ünnepélyes körmenetben vonultak vissza a városba.¹⁶⁾ E hivatalos körmeneteken kívül egyes alkalmakkor más templomokból is felvonult a nép körmenetileg a szent hegyre.¹⁷⁾

Szentmisék a Kálvárián.

A nép oly nagy áhítattal látogatta a szent hegyet, a rajta épült kápolnákat, hogy nagybőjt folyamán több szentmiséről kellett gondoskodni. Már 1723-ban feljegyezte a társulat prézese, hogy sok pap jön szentmise bemutatására, kik a szabad ég alatt váraкоznak a kápolnák szűk volta miatt, míg rájuk kerülhet a sor. 1724-ben a nagyobb kápolna bejáratánál új oltárt állítottak fel, mert ebben az időben már 17—20 miséző pap jelentkezett. Később harmadik oltár is épült e kápolnában. 1725-ben elkészült a Fájdalmas Anya kápolnája a Kálvária-dombnak támasztva, ebben is állítottak oltárt; sőt a szentsír fölé oltárt emeltek: így 3 kápolnában 5 oltáron mutathatták be a szentmiseáldozatot. 1729-ben nagybőjt folyamán 104 szentmisét, 1732-ben 110-et, 1739-ben 326-ot, 1740-ben 353-at, 1741-ben 417-et mondtak el a Kálvária-hegyen. 1745-ben találkozunk első ízben a későbbi időben is divó gyakorlattal, hogy fájdalmas pénteken a püspök misézett a Kálvárián. Zichy Ferenc gróf püspök ez évben misézett itt először; de a Kálváriát évközben is többször látogatta.¹⁸⁾

Státiós könyv.

A kálváriai ájtatosság irányítására Taxoni János páter, a magyar társulat prézese 1739-ben könyvet írt ily címmel: *A Kálvária-hegynek szentsége, avagy a Kálvárián és az arra vezető úton álló képek előtt való buzgó imádságok.*¹⁹⁾ Ugyanezt a könyvet 1742-ben magyar és német nyelven is kiadta. A magyarból még ez évben

¹⁶⁾ Győri szemín. könyvtár: Diarium Collegii Jaur. S. J. 1742. május, 1743. 1745. stb.

¹⁷⁾ Hivatkozott okirat: Rationes Calvariae: 1725., 1728. években a székesegyházból a káptalan vezetett körmenetet a Kálváriára.

¹⁸⁾ U. o.

¹⁹⁾ Pitroff Pál dr.: A győri sajtó története 1728—1850. 24. l.

300, a németből 500 példány kelt el.²⁰⁾ Valószínű, hogy valamelyes átdolgozással ugyanez a könyvecske jelent meg a szerző neve nélkül 1834-ben Győrött szintén a Streibig-nyomdában ily címmel: *Ájtatos elmélkedése és imádsága a kereszténynek Jézus Krisztusnak keserves kinszenvedéséről és haláláról a böjti szent napokban a Kálvária hegyére való úton*. E könyv *statióskönyv* néven volt ismeretes a győri hívek között, és tartalma teljesen megfelel az 1739. évi kiadás szövegének. Ez is a 7 statió előtt, a Kálvária-hegyen és a 3 kápolnában mondandó imádságokat, elmélkedéseket foglalja magában.²¹⁾

A szentsír.

A kálváriai ájtatosságnak másik vonzó és kedvelt része a jeruzsálemi szentsír mintájára épített és berendezett szentsírkápolnában folyt le. Az épület a szentsírral együtt még 1714-ben készült, de már 1738-ban sokkal díszesebb alakban újult meg. Nagypénteken és nagyszombaton a hívek egész áradata látogatta e szentsírt, mely felett a kitett Oltáriszentséget áhitattal imádták, még pedig nagypéntekről nagyszombatra következő egész éjjelen át. A szentsír őrzésére a gondnokon és híveken kívül katonákat is állított a katonai parancsnokság. Nagyszombaton a Szentséget megillető dísz mellett fel-támadási körmenetet is tartottak, melyre a prézes trombitásokot is fogadott. E körmeneteken Heister generális főkapitány is résztvett példaadó buzgósággal.

Karácsony szent éjjelén éjféλι szentmisét is tartottak a szenthegyi kápolnában, és pedig hármasszentmisét. Eleinte a társulat prézese tiltakozott az éjféλι szentmise ellen, hogy a városból odaözönlő nép között valami visszaélés ne forduljon elő; azért a miséző ferencendi szerzetest is kitiltotta a kápolnából. Később a nép követelésére mégis megtarthatta a ferences atya az éjféλι hármasszentmisét.²²⁾

Csak az általánosan ismert, egészben vagy részben hivatalos jellegű ájtatosságokat soroltuk fel. Az egyesek által magánosan végzett ájtatosságokról nincsenek is rendes feljegyzéseink. Ismert dolog, hogy a nép megkedvelte ez ájtatosságot, szívvél-lélekkel ragaszkodott hozzá.

²⁰⁾ Rationes Montis Calvariae.

²¹⁾ Az egyetlen ismeretes példány birtokomban van özv. Gundl Jánosné ajándékából.

²²⁾ Rationes Montis Calvariae.

A hely komolysága, az Istenember szenvedésére vonatkozó emlékezet felkeltése, mely mélyen belemarkol a lélekbe, az istentisztelet megragadó volta, különlegessége még a másvallásúakra is nagy hatást gyakorolt.

II. KORSZAK.

A Kálvária a kamillánusok, majd a nádorvárosi plébánosok kezelésében 1773—1847-ig.

1. Építkezés, tatarozás, a franciák által 1809-ben okozott károk.

XIV. Kelemen pápa 1773-ban a Jézustársaságot feloszlatta; a jezsuiták Gyórból is eltávoztak. A Kálvária gondozását az egyházi hatóság ideiglenesen Rochel Fülöp győri német szónokra bízta;²³⁾ 1778-ban pedig a nádorvárosi kamillánusok vették át úgy a szenthegy gondozását, mint az ájtatosságok vezetését. E szerzetesházat 1787-ben II. József feloszlatta; de a ház egyik tagja, Gaszner Antal továbbra is itt maradt, — és ő folytatta 1789-ig a Kálvária gondozását. 1789-ben II. József rendelkezése szerint plébánia létesült Nádorvárosban, melynek első plébánosa Gaszner Antal volt kamillánus atya lett. Vele együtt a Kálvária gondozása a nádorvárosi plébániára szállt át. Ez annál könnyebben történhetett meg, mert az agonia-társulatnak is Gaszner Antal volt a prézese. Az agonia-társulat, mely megteremtette és fenntartotta a Kálváriát, vezette az ájtatosságokat, 1785-ben feloszlott. A jezsuitákkal együtt több más kongregáció, társulat is, melyeket ők alapítottak, eltűnt. A Kálvária a hívek összességének kedvelt ájtatossági helye volt ekkor már, azért annak fenntartását a hívek vették magukra. Szükség is volt a hívek áldozatos gondoskodására. Ebben a korszakban sok épületes és szomorú dolog gazdagította a Kálvária történetét. 1777-ben a Fájdalmas Anya kápolnáját nagyobbították meg 186 forint költséggel; az 1. és 2. statió alakjain szobrász és festő végzett nagyobb javítási munkát. 1779-ben, 1784-ben magán a szenthegyen és a kápolnáknban kőfaragó, kőműves- és festőmunkákra 360 forintot költöttek. 1805-ben a Dízmás-kápolna alapos átjavítása közel 500 forintba került.

²³⁾ Győri püsp. lvt. Can. Visitatiok. Fasc. K. Kisbaráti 1778. Rochel Fülöp exjezsuitát 1773—78. években ünnepi és vasárnapi szónoknak alkalmazta a püspök; 1778-ban kisbaráti plébános lett.

A legközelebbi kiadásokat fedezte az a 347 forintnyi összeg, amit 1785-ben a feloszlatott agonia-társulat pénztárából a Kálvária céljára adott át az egyházi hatóság. Már 1783-ban is az agonia-társulat fedezte a Kálvária kiadásait a prézes jelentése szerint; de ezt akadály nélkül meg is tehetette, mert a Kálvária maga is az agonia-társulaté volt.²⁴⁾

A 19. század elején Győr hadi színtér volt; a francia megszállás nemcsak a városnak, hanem a Kálváriának is sok kárt okozott. A badeni csapat kirabolta a Kálváriát, elvitt pénzéből 80 forintot, feltört perselyéből 3 forintot, a kápolnából 1 darab ezüst kehelytányérkát, 1 darab oltárterítőt; elvitte a szentsír takaróját, a gondnok házának falépcsőit, 3 darab erős kerítésfáját, 5 darab ajtóját; összerombolta a kutat, felégette a ház kerítését; négy státiónak szoboralakjait, Krisztus szobrainak kivételével, megcsontkította. A kár 1000 forint értéknel többet tett ki. A károk kijavítása évekig tartott. 1810-ben 500 forintot, 1815—16-ban 300 forintot gyűjtött össze és költött el a Kálvária vezetősége; a státiók szobrainak és a Fájdalmas Anya kápolnájának festésére 310 forint, a hegy és a ház javítására 370 forint gyűlt össze, — és fogyott el. 1817-ben ismét 267 forint adományt emésztett fel a javítás. A státiók annyira megrongált állapotban voltak már, hogy 1824-ben több mint 500 forintot költöttek javításukra. 1842—45. években a kápolnák, a kálváriai nagy keresztek, a torony javítása, átfestése emésztett fel közel 400 forintot.²⁵⁾ Az 1. és 2. státiónak eredeti helyéről való áthelyezése is ez időben történt. 1835-ben a vár falait lebontották, a város tágas területét a mai Szent István-út, Honvédliget és a törvényszéki palota környékén: itt állott az 1. és 2. státió is, mely a tér folytonosságát megszakította. A város megkérte a Székeskáptalant, hogy a Kálváriához vezető út mellett fekvő szántóföldjére, melyen állott a 3. státió is, helyeztethesse át az 1. és 2. státiót. A káptalan megengedte; és a város a káptalan földjét elhatároló árok partja fölé állította fel e két státiót. Hivatalosan elismerte a város, hogy a 3. első státió most már tényleg a káptalan földjén áll.²⁶⁾ Ez alkalomból, 1836-ban mind a 7 státiót javították a bennük levő szoboralakokkal együtt. Az első kettőnek javítási költségét a város fedezte, a

24) Győri püsp. lvt. Acta Parochialia. Fasc. Győrnádorváros.

25) Rationes Montis Calvariae.

26) Győri kápt. m. lvt. Fasc. 21. 6166. sz.

többi ötre a Kálvária pénzéből költött a nádorvárosi plébános 125 forintot.

Mikor a győr—bécsi vasútvonal megépült, az első 3 stáció a vonatközlekedés miatt túlságosan zajos közelségbe került; a füst hamarosan bepiszkolta, megrongálta a stációk szoboralakjait. A püspök hivatalosan megkérte a várost, hogy e 3 stációt alkalmasabb helyre vitesse át. A város 1855. évi június 22-iki tanácsüléséből meg is ígérte, hogy a pápai úti vámsorompón kívül állíttatja fel e 3 stációt. Az átszállítás költségeit a Bisinger-alap terhére akarta elszámolni. Mivel azonban e kiadás nem volt összegyeztethető az alapító akaratával: a stációk régi helyükön maradtak.²⁷⁾ Ott vannak ma is; pedig az 1855-ben felhozott okok ma már ezerszeresen megsokasodva kiáltanak a stációk alkalmas elhelyezéséért.

2. A kálvária gondozása ebben a korszakban.

A szenthegy és a kápolnák gondozását az 1780—90-es években ismét remetére bízta az egyházi hatóság, akinek javadalmazására 20, majd 30 forintot utalt ki a Kálvária pénztárából. Lakásának javítása ez időben több mint 500 forintba került. A 19. század elején már megszűnőben volt a remeték intézménye, azért a szenthegy gondozása ismét világi ember kezébe került, aki egyúttal a nagy kápolna *organistája* is volt; de egyházfinak is írja okmányunk. Bizonyos tehát, hogy a nagy kápolnában már ekkor orgona is volt a hívek adományából. A felügyelet a nádorvárosi plébános gondjai közé tartozott; ennek buzgóságát hirdeti az ájlatosságok megőrzése. A plébános fáradozásának elismeréséül egy időben valamilyen csekély tiszteletdíjat is utalt az egyházi hatóság a Kálvária pénztárából.²⁸⁾

3. Kálváriai ájlatosságok ebben a korszakban.

Az agonia-társulat feloszlásával megszűntek az ünnepélyes, hivatalos körmenetek, melyeket a jezsuiták mindig nagy külső fénnel tartottak meg. Keresztfeltalá-

²⁷⁾ Győri püsp. lvt. Acta Parochialia. Fasc. Győrnádorváros.

²⁸⁾ Gy. püsp. lvt. Consistorialis jegyzőkönyvek. 1804. aug. 3. Consistorium határozata 20 forintot utalt ki a plébánosnak a szent helyek gondozásáért, a keresztfelmagasztalás és keresztfeltalálás ünnepén végzett istentiszteletért.

lás és keresztfelmagasztalás ünnepén azonban e korszakban is ünnepélyes istentiszteletet tartottak a nádorvárosi plébánosok a Kálvárián. Magánalapítványi szentmiséket is gyakran mondtak ott. Azt is említi okiratunk, hogy a hívők óhajására a városi papok többször mondtak szentmiséket a Kálvárián, mégis meg kell állapítanunk, hogy a nagybőjt folyamán már igen lecsökkent a szenthegyi kápolnában végzett szentmisék száma. A hívők magánájtatossága változatlanul megmaradt, ezután is tömegesen látogatták a Kálváriát, különösen nagybőjti időben. E buzgóságról említésreméltó két dolog tanuskodik: azok az értékes, ezüsből való ajándéktárgyak, melyeket a jámbor hívők a kápolnák falára függesztettek fel, — és azok az alapítványok, melyeket e korszakban a Kálvária fenntartására és az ájtatosság emelésére tettek.²⁹⁾ Az ájtatosság emelését célozta a nagy kápolnában felállított orgona is, melyről az 1829. évi egyházlátogatási okmány szól első ízben. Megmaradt a nagypénteki szokásos ájtatosság is a szentsírnál, a nagyszombati feltámadási ünnepség is. Az éjjeli szentségimádás elmaradt; megszűnt a karácsonyéjféli hármás szentmise is. A búcsúengedélyek felújításáról sincs említés.

Meg kell emlékeznünk arról, hogy a Kálvária százéves évfordulóját 1814-ben keresztfelmagasztalás napján nagyszabású jubileumi ünnepség keretében tartották meg. A szenthegyet és kápolnáit, sőt még a hegy környékét is a hívők megszámlálhatlan tömege töltötte meg. Még egyszer felcsillant ez ünnepségben az a régi fény, meg-elevenedett az az égretörő áhítat, felhangzott az az ünnepi himnusz, mely a 18. században a szenthegyen ott-honos volt.

Alapítványok, hagyományok.

Ez alapítványokról és hagyományokról csak azért emlékezünk meg, mert a nép buzgóságának fokmérői voltak, élő hitéről tanuskodtak.

1. *Taschl Mihály* építőmester 1798-ban 984 forintot és 57¹/₂ krajcárt adott át még életében a nádorvárosi plébánosnak, melyről ez év december 14-én kelt végrendeletében is úgy intézkedett, hogy felerészben a plébániai templomé legyen, felerészben pedig a kálváriai nagy kápolnában elmondandó 30 kismise alapítványául szol-

²⁹⁾ Gy. püsp. lvt. 1813. 1829. évi Can. Visit. Fasc. Győr-nádorváros.

gáljon. A misedíjon felül megmaradó kamat a Kálvária fenntartására fordítandó. Ez összegből tehát a kálváriai misealapítványt 442 forint 29 krajcár illette meg. Később ez összeg a hozzácsatolt kamatokkal 500 forintra növekedett. Az 1811. évi pénzromlás után a tőke 210 forintra apadt le; a szentmisék száma is 30-ra, majd 12-re kevesedett.³⁰⁾

2. *Pintér Mátyás* 1802-ben 200 forintot hagyott a Kálvária és a stációk fenntartására. Ez összeget a püspök engedélyével a badeni csapat által megcsonkított stációk tatarozására vette kölcsön 1810-ben a plébános; de sohasem fizette vissza.³¹⁾

3. *Neuwirthné Hoffer Eleonóra* 1816-ban a nagykápolnai öröklámpa olajára 100 forintot hagyott. Osztrák értékben 42 forintra apadt le.³²⁾

4. *Zarnóczay Kata Zsófia* 1818-ban 100 váltó forintot hagyott a Kálvária fenntartására, ami később osztrák értékben 42 forintnak felelt meg.³³⁾

5. *Hoffer Anna* 1821-ben ugyancsak a Kálvária fenntartására hagyott 100 váltó forintot, ez osztrák értékben 42 forinttá lett.³⁴⁾

6. *Németh János* 1823-ban 200 váltó forintot hagyott ugyanarra a célra. 84 forintra olvadt le.³⁵⁾

7. *Folyi József* győri pap 1828-ban 100 forintot hagyott erre a célra. Később 42 forinttá lett a tőke.³⁶⁾

8. *Kapellár Márton* 1832-ben 100 forintot hagyott ugyancsak a Kálvária céljaira; ez összeg is 42 o. é. forinttá lett.³⁷⁾

9. *Ismeretlen jótévő* 1839-ben 100 forintot adott ugyanerre a célra, ami szintén 42 o. é. forinttá lett.³⁸⁾

E hagyatékokhoz gyakrabban járultak kisebb-nagyobb adományok, melyek a fel nem használt kamatokkal együtt hozták létre a *Kálvária-alapot*, mely e korszak végén kerek számban 1300 forintot tett ki.

30) A püsp. lvt. Acta Parochialia. 1813. 1829. 1873. Can. Vis.

31) U. o.

32) U. o.

33) U. o. — és Rationes Montis Calvariae.

34) U. o. — és Rationes Montis Calvariae.

35) U. o. — és Rationes Montis Calvariae.

36) U. o. — és Rationes Montis Calvariae.

37) U. o. — és Rationes Montis Calvariae.

38) U. o. — és Rationes Montis Calvariae.

HARMADIK KORSZAK.

**A Kálvária a város kegyurasága és gondozása alatt
1847-től a mai napig.****1. A püspök átadja a Kálváriát Győr városának.
A tulajdonjog kérdése. A szent helyek fenntartása.**

A városi tanács több tagja már 1764-ben kísérletezett avval az eszmével, hogy a Kálváriából plébániát alakítson, és a jezsuiták helyett a plébánosra bizza e városrész gondozása mellett a Kálvária felügyeletét is. A püspök sem idegenkedett ettől a gondolattól, mert igazolásra hívta fel a jezsuitákat arra nézve, hogy minő címen gyakorolnak joghatóságot a Kálvárián? A jezsuiták Heister Sigbert generális és Nagy Mihály szentadberti prépost hiteles okirataiból, Keresztély Ágost püspök főpásztori engedélyéből megbizonyították, hogy az agonia-társulat úgy az egyházi, mint világi hatóságtól teljes rendelkezési jogot nyert a Kálvárián, melyet örök időre a társulat tulajdonául engedtek át. Az ügy evvel hosszú időre tisztázódott. 1832-ben a város újból felvetette a kérdést úgy, hogy a plébánián kezelt kálváriai alapítványok kiadását kérte a püspöktől. Ez időben foglalkozott a városi tanács külön alapítványi hivatal és pénztár megszervezésével, melybe ezeket az alapítványokat is bele akarta vonni kezelésre. Eredményt nem ért el, azért 1845-ben 4279. számú tanácsi határozattal újból sürgette az alapítványoknak városi kezelés alá való kiadását. A nádorvárosi plébános a történeti tények felsorolásával igazolta, hogy a városnak semmi része sem volt a kálváriai intézmény felállításában, egyedül a jezsuiták által vezetett agonia-társulat hozta azt létre: tehát nem tartozhatik a város joghatósága alá. A püspök az alapokat nem adta ki. 1847-ben 993. sz. a. kegyuraságára való hivatkozással ismét kérte a város a püspököt, hogy a *kegyuri védnöksége és felügyelete* alá tartozó kálváriai alapítványok kiadására utasítsa a nádorvárosi plébánost.

Időközben nagyot fordult a világ kereke; a közhangulat, a politikai viszonyok nem kedveztek a vallásos intézmények állandóságának. A jóakarató polgári hatóság gyámkodása több biztosítékot ígért erre nézve. Ez az ok birta rá Sztankovits János püspököt, hogy a Kálváriát alapítványaival együtt átadja a városnak. 1847. március

hó 2-án 282. sz. a. kelt okiratában: »*minthogy a nemes Tanács hü és buzgó pártolása, ótalma s gyámolítása alatt ezen szent épületeknek díszes és kellő fenntartását minden időre teljesen biztosítottnak ítélte . . . , az említett Kálvária iránti gyámuri jogokat s ezekkel járó kötelezettségeket a nemes Tanácsra átruházta*«. A város 1847. március 12-én tartott tanácsüléséből »*az említett Kálvária eránti gyámuri jogokat és kötelezettségeket tanácsilag elfogadta*«. Arra nézve is intézkedett, hogy a kálváriai épületeket leltár mellett, az alapítványi tőkét számadás mellett a polgármester és főszámvevő átvegyék.³⁹⁾ A leltárt elkészítették, a város az épületeket átvette; alapítványi tőkében és perselypénzben Czakó városi főszámvevő Etsch plébánostól 1508 forintot vett át.⁴⁰⁾ Így lett a város a Kálvária kegyurává.

Ez a körülmény a Kálvária és a hozzátartozó ingatlanok tulajdonjogában is változást idézett elő. Az 1852. évi telekkönyvi helyszíneléskor a Kálvária 1278 négyszögöl szántóföldje, 126 négyszögöl legelője, a *Kálvária-ház* (gondnok háza) és a 7. statió a város tulajdonául került rá a város telekkönyvi birtoklapjára; ott maradt a legújabb telekkönyvi betétszerkesztéskor is. Maga a Kálvária és a 3 kápolna azonban 1852-ben telekkönyvetlenül maradt, és a legújabb betétszerkesztéskor a *Kálvária-alap* tulajdonául vették fel. A városi tanács tulajdonjogának sérelmét látta ebben; azonban a városi főügyész 1920. évi jogi véleménye után 1921. évi tanácsülésében a további eljárást megszüntette.⁴¹⁾

Sztankovits püspöknek reménye nem vált valóra: a város a Kálváriára vonatkozó kegyuri kötelezettségét csak az alapítvány jövödelmének keretében teljesítette. Ez a vagyon igen kevés volt, azért a szent épületek lerongyolódtak. 1850-ben Asztl János győri kanonok hagyott valamelyes összeget a stációk javítására; a bennük levő szobrokat pedig 1860-ban Mogyoróssy Pál kanonok, pápóci prépost újította meg. 1877-ben Zalka János győri püspök 4000 forint költséggel restauráltatta a 3 kápolnát, a nagy kápolnába oltárképül a Fájdalmas Anya művészi képét ajándékozta.⁴²⁾ A kálváriai alap számadásá-

39) Gy. püsp. lvt. Acta Parochialia. Fasc. Győrnádorváros.

40) Győrvárosi lvt. Rationes Montis Calvariae.

41) A tanács 1921. évi 732. számú rendelkezése.

42) Emlékkönyv Zalka János püspökké történt felszentelésének 25. évfordulója alkalmából. 71. l. — Ruschek Antal: Győr jubiláris püspökei. 51. l.

ban találunk kisebb kiadásokat: keresztet, kápolnák, torony, gondnokház tatarozására, harmónium, misemondóruhák, szobrok megszerzésére. 1900-ban a szentsír javítására 136.68 koronát költött az alap; a gródeni Riefesser faragó által Krisztus-szobrot készíttetett 125.60 koronáért, feltámadási szoborért 39.78 koronát adott ki. 1914-ben az elromlott orgona helyett 380 koronáért harmóniumot állított be a nagy kápolnába. A kálváriai házra 1907-ben 798.67 koronát, 1917-ben 1745 koronát költött el. A szent épületekre 1914-ben 377 koronát, 1915-ben 1200 koronát költött a város az alap jövedelméből. Maga a Kálvária-hegy is, a stációk is nagyobb tatarozásra szorultak. 1908-ban Fügi Ágoston városi tanácsos, nádorvárosi templomatyja gyűjtött össze 800 koronát, ebből javíttatta ki a hegy téglafalát, és festette át a stációk szobrait.

2. A Kálvária gondozása.

A kálváriai ájtatosságok rendezése, és így a szellemi gondozás a nádorvárosi plébános feladatai közé tartozott. A szenthely tisztántartása, az épületek felügyelete a gondnoknak kötelessége volt. 1847—1864-ben Kolbe Ferenc gondnok az orgonista teendőit is végezte a nagyobb kápolnában. 1864-től nincs orgonista; ha istentiszteletnél szükségés, a plébánia kántora végzi az orgonista dolgát.⁴³⁾ Az épületek karbantartására a városi gazda ügyel fel a város megbízásából. A kálváriai házban lakó gondnok használja e korszakban is a kis kertet és a Kálvária földjét.

3. Kálváriai ájtatosságok e korszakban.

Az ájtatosságok e korszakban már meglehetősen szűk keretek között mozognak. Keresztfeltalálás és keresztfelmagasztalás ünnepén még mindig ünnepélyes istentiszteletet végez a plébános a Kálvárián, melyet a nép tömegesen látogat. A nagypénteki és nagyszombati szent-ségimádás és feltámadási ünnepség még mindig nagy kedveltségnek örvend a híveknél. Középpontja az ájtatosságoknak az a körmenet, melyet a plébános fájdalmas pénteken, vagy csütörtökön és nagypénteken vezet az első stációtól fel a Kálváriára. Menetközben a fájdalmas olvasót imádkozzák vagy énekelnek. Fent a szenthegyen alkalmi szentbeszédet mond a plébános vagy az általa

⁴³⁾ Győrvárosi lvt. Kálvária-alap számadásai.

meghívott szónok, utána pedig Jézus szentséges nevéől szóló litániát mondja el a néppel. Ezeken az ájtatosságokon ezernyi és ezernyi nép szokott résztvenni; a belső városból is özönlik ki a nép a kedves esti ájtatosságra. Az ájtatosság végzésére 1873-ban alapítványt tettek le a győriek, de a plébános buzgósága, az alapítvány megsemmisülése után is lelki örömmel végzi a nép kedvelt ájtatosságát.

Alapítványi, magánjellegű ájtatosságot végez a plébános a Kálvárián ebben a korszakban: nagyböjtnek minden péntek reggelén 7 órakor alapítványi szentmisét végez. Jézus nevenapján, Szentháromság-vasárnapját és Szent Mihály-napját követő hétfőn reggel 7 órakor a 10. számú alapítványnál leírt szentkereszt-társulati misét és prédikációt végzi.

Papok nem járnak már ki e korszakban szentmisesmondásra a Kálváriára. A város katolikus népe nagyböjtnben, különösen pedig a nagyhéten még mindig példás buzgósággal látogatja a Kálváriát. Ma inkább magánájtatosságok helye a Kálvária.

Kálváriai alapítványok és hagyományok.

Az előbbi korszakban leírt 9 alapítványhoz a következők járultak ebben az időben:

10. 1854. december 8-án a győri polgárok 168 forint tőkét tettek le a *szentkereszt-társulat* örökös alapítványául, melynek célját így jelölték meg: Jézus nevenapját, Szentháromság-vasárnapját és Szent Mihály-napját követő hétfőn reggel 7 órakor csendes szentmisét mondjon a plébános, és első evangélium után szentbeszédet intézen a néphez a káromkodás kerüléséről, a vasárnapok és ünnepek megszenteléséről. Az ájtatosság sokáig megmaradt, bár a szentkereszt-társulat feloszlott.

11. 1862-ben *Haden Mihály* és felesége, *Stettner Erzsébet* 2 csendes szentmisére 42 forint alapítványi tőkét tettek le.

12. 1865-ben *Gönczöl Antal* 100 forintot adott 2 csendes szentmise alapítványául.

13. 1869-ben a *lébényi kat. hívek* 100 forintot adtak március 24-én a nagy kápolnában német nyelven elmondandó litániára.

14. 1870-ben *Horváth Mihályné* született Csákváry Teréz 100 forintot adott 2 szentmise alapítványául.

15. 1873-ban a *győri hívek* 400 forint tőkét tettek le fájdalmas pénteken, nagycsütörtökön és nagypénteken

végzendő esti ájtatosság alapítványául. Az alapítólevél úgy intézkedik, hogy a kamatok a statiók javítására szolgáljanak, ha rossz időjárás miatt valamelyik évben az ájtatosság nem tartható meg.

16. 1883-ban *Peskovits Ferenc* és felesége 6 csendes misére 100 forintot adtak.

17. *Bisinger Ferencné* 1850-ben 1000 forintot hagyott a Kálvária-alapnak.

18. *Asztl János* győri kanonok 1851-ben 100 forintot,

19. *Szabó Jánosné* 1853-ban 20 forintot adott erre célra.

20. *Hammer János* és felesége, *Fuhrmann Klára* 1865-ben 40 forintot hagytak a Kálvária-templomnak.

21. *Sütő József* győri kanonok 1865-ben 50 forintot,

22. *Szabó Pálné*, *Tüzkú Anna* 1867-ben 154.66 forintot,

23. *Pozsgai Sándorné* 1868-ban 50 forintot hagytak a Kálvária-templomnak.

24. *Gönczöl Antalné* 1882-ben 447.50 forintot hagyott a Kálvária-alap javára.

25. *Halper Károly* nádorvárosi tanító 1883-ban 2000 forintot hagyott az alap és templom javára; 3000 forintot pedig a hét statió és templom jókarbantartására. Ez utóbbi összeget azonban életjáradékul kötötte le özv. *Holy Vencelné* javára. Ma már a teljes hagyaték az alap javát szolgálja.

26. *Kokas József* győri kanonok 1890. november 28-án kelt és 1897. február 22-én kihirdetett végrendeletének 10. pontja szerint 600 forintot hagyott a Kálvária jókarbantartására. E tőkét a káptalani alapítványi hivatal kezelte; különféle papírvásárlásokkal és a kamatokkal együtt 1923. év végén 3447.27 koronára növekedett fel.

27. *Kindermann Teréz* 1900-ban 100 forintot,

28. *Szoboda Gusztávné* *Beccarcic Krisztina* 1910-ben 200 forintot hagyott a Kálvária-alap javára.

29. *Fillinger nővérek* 1904-ben 800 koronát, *Mikulácsok Lajosné* pedig 50 koronát adtak a Kálvária megújítására. Ez alap 1920-ig a kamatokkal együtt 1635 koronára növekedett.

30. *Szupelka Kornélia* 1000 koronát adott új Kálvária építésére, e tőke 1920. végén 1080 korona volt.

31. *Özv. Schadl Józsefné* 526 koronát adott új Kálváriára. Ez alapítványi tőkék közül a 14. számú 200 korona, a 15. számú 800 korona, és a 26. számú 3447.27 ko-

rona a káptalani alapítványi hivatal kezelésében gyümölcsözőtt.

32. *Széchenyi Miklós gróf* váradi püspök kétszáz-ezer papirkoronát küldött új Kálváriára.

A 28. számú 1635 korona, 29. számú 1080 korona, 30. számú 526 korona, és a 32. számú kettőszázezer papirkorona tőke a nádorvárosi plébános kezelése alatt volt, a többi a városi alapítványi pénztár kezelte. A város kezelése alatt levő Kálvária-alap az alapítványokkal és tőkésített kamatokkal együtt 1921. év végén 3249 koronát tett ki. Ez összegben benne volt a háború alatt elvitt kálváriai harang ára is 132.34 korona összegben.

Az alapítványi szentmisékre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy a pénzeknek különböző időben történt elértéktelenedése folytán a megyéspüspökök időről-időre kevesbítették az alapítványi terhet is, a szentmisék számát apasztották.⁴⁴⁾

Az alapítványok megszűnése.

Az 1914—18. évi világháború és az utána következő gazdasági összeomlás következtében pénzünk értékét vesztette; az alapítványi vagyon teljesen megsemmisült úgy a káptalani és városi alapítványi pénztár, mint a plébánia kezelése alatt. Az alapítványokhoz kötött teher is megszűnt. A 15. számú alapítvánnyal kezdődő fájdalom pönteki, nagycsütörtöki és nagypönteki esti ájtatóságot a plébános buzgósága nemcsak fenntartotta, hanem ünnepélyesebbé is tenni iparkodik.

A mai idő nem az alapítványok kora. Most sokkal több marad a vezetők egyéni buzgóságára. A hívők alapítványok nélkül is többet követelnek a lelkipásztortól, mint a múltban az adakozó katolikusok.

4. A Kálvária teljes megújulása.

Winkler Mihály nádorvárosi plébános plébániája elfoglalásakor, 1924-ben egyik feladatául a lerongyolódott Kálvária és stációk megújítását tűzte ki maga elé. Célját meg is valósította. Felhívására a győri kat. polgárok készséges lélekkel ajánlották fel anyagi hozzájárulásukat. A megyéspüspök és székeskáptalan is egy-egy stáció renoválásának költségét vállalta magára. A város

⁴⁴⁾ 1873. évi nádorvárosi Can. Visit. — Alapítványi számadások.

800 pengőt utalt ki e célra. Az összegyűlt összeg 4500 pengőt tett ki. Magán a Kálvária-dombon a kápolnák is új díszbe öltöztek; a legtöbb javítást a stációk igényelték. Az elkorhadó, töredező szoboralakokat megjavította, tömítéssel időt állóvá tette, és élénk színekre átfestette Schönbauer Miksa, a győri keretgyár alkalmazottja. A stációkápolnákat vasrácsba illesztett üveglapokkal zárták el, hogy füst, por ne lépje, ne tegye tönkre a szoboralakokat, melyek a 18. század elejének jeles barokk faragású alkotásai. A szobrok mozgékony, szinte élő testtartása, az arcok kifejezésteljes vonásai ma is ritkaságszámba menő művészetet mutatnak. 1935-ben újabb renoválás ékesítette a Kálváriát. A nagykápolna új, stílszerű tetőzetet kapott, megkopott oldalfalai régi szépségüket nyerték vissza. A renoválás kiterjedt a szentdomb több épületére is. A renoválásra összegyűjtött 6662.12 pengőből elfogyott 6575.20 pengő a költségekre, a megmaradt 86.92 pengőt a város a Kálvária-alaphoz csatolta.

Az egész Kálvária-domb villamos világítására a közgyűlés 981 pengőt szavazott meg a város pénztára terhére.

A városi kezelés alatt levő Kálvária-alap 1937. év végén 1053.47 pengőt tesz ki.⁴⁵⁾

Ezek után a szentdomb a rajta levő épületekkel, és a stációkkal együtt ma a város jóakaratóból és az adakozó hívek buzgóságából díszes, Istenhez méltó karban van.

A Kálvária szent épületeinek, szobrainak rövid leírása.

Mielőtt történetünket befejeznők, rövid leírást akarunk adni a szent épületekről és a Kálvária szobrainról.

A nagyobb kápolna műértéket képvisel. Először Dizmásnak, a jobb latornak nevét viselte, ma az oltárára elhelyezett képről a Fájdalmas Szűzanya kápolnájának nevezzük. Szentélye, mely a kápolna nagyobbik részét foglalja el, köralakú, magas, nemesmivű bolthajtással fedve; kisebbik része, mely a hajót helyettesíti, téglalakban kapcsolódik a szentélyhez, melytől rácsozat választja el. E rész felett emelkedik a kis torony. A legújabb renoválás kupolaszerű tetőszerkezetét, tagozott külső falát előnyösen emelte ki.

A kisebbik kápolna a jeruzsálemi szentsírkápolnának gyenge utánzata. Belül alacsony, szűk és sötét. Alig

⁴⁵⁾ Mártonffy István városi főszámvevő közlése után.

fér el benne a kis oltár. Külseje oszlopos faltagozatot mutat.

A harmadik kápolnát a hegy alá fúrták be. Sem a kápolna, sem Pieta képe nem tekinthető műemléknek.

A szenthegyen álló kőszobrok a 18. század első felének barok alkotásai; ha nem is elsőrendű, mégis figyelemreméltó műemlékek.

5. A kis Kálvária

A Kálvária történetéhez hozzátartozik a kis Kálvária keletkezése és viszontagságos élete, pusztulása is.

Ugyanabban az időben, melyben a Kálváriához tartozó stációkat építették, az agonia-társulat a Kálváriához más úton vezető fa-stációkat is készíttetett. Tölgyfából erős keresztekét faragtatott, azokra vaslemezeket szegeztetett, melyekre Krisztus Urunk kínszenvedéséből azokat a jeleneteket festtette rá, melyeket a nagy stációk szoboralakjai mutatnak. E képek megfestésével egy, a jezsuiták kollégiumában elszállásolt olasz származású festőt bízott meg a társulat prézese. Az alaprajzokat el is készítette az olasz festő, és a táblákat a festés befejezése céljából Bécsbe vitte magával. Onnét azonban a táblákkal és az előlegül felvett 12 forinttal együtt nyomtalanul eltűnt. Okmányaink nem tájékoztatnak arról, hogy később ki készítette el a festményeket. Azt tudjuk, hogy 1720-ban készen voltak, a fakeresztekre felszegezték, és a bécsi kaputól a fehérvári kapu felé vívő út mellett elhelyezték a 7 keresztet.⁴⁶⁾ Ez a körülírás a fakeresztek elhelyezésének igen tág irányát jelöli meg. A fehérvári kapu a későbbi tűztorony helyén, a mai Baross-út közepén állt; a kapun kívül hatalmas vízárók körítette a várat. Az árkon kívül a mai belső város és Nádorváros területe nagy részben beépítetlen és lakatlan volt a 18. század elején. Ez az oka, hogy a leírás a bécsi és fehérvári kapun kívül közelebbi meghatározó pontot nem talált.

Magáról a Kálvária-dombról is azt mondják okirataink, hogy a *fehérvári kapun kívül* áll; pedig ugyancsak távol esett e kaputól. A bécsi kapu is csak annyit akar jelezni, hogy e kis Kálvária a Rábától indult el. E tág végpontok megengedik, hogy a kis Kálváriát a Rábától a fehérvári kapu előtt elhúzódó pápai út felé keressük. Az útirányt még közelebbről megjelöli a következő do-log. Gaszner Antal nádorvárosi plébános 1797-ben jelen-

⁴⁶⁾ Rationes Montis Calvariae.

tette a püspöki szentszéknek, hogy a győri hídtól (a mai Horthy Miklós-híd) a Kálváriáig vezető úton, az újvárosi és szigeti hívek ájtatosságára szolgáló keresztúti képek megromlottak; van azonban jötevő, aki megújíttatja, és régi helyükön — az újvárosi hídtól a Kálváriáig — felállíttatja azokat.⁴⁷⁾ Tehát az újvárosi vagy más néven *kis Kálvária* kezdetben is a mai Horthy Miklós-hídtól húzódott a nagy Kálvária felé, és valahol az utolsó vagy utolsóelőtti nagy stációnál kapcsolódott bele a nagy kálváriai útba. Még 15 év előtt a mai Wirthli-féle fatelep előtt a Pásztor-utcán át mutatták a kis Kálvária útját. Abban az időben, mikor felállították a kis Kálváriát, Nádorváros e területe nem volt beépítve, azért a stációk útvonala egyenesebb, szabályosabb lehetett. Mivel az újvárosi és szigeti hívek ájtatosságát akarta szolgálni, ez az útvonal mutatkozott legcélszerűbbnek. Itt is megjegyezzük, hogy a kis Kálvária képei sem alkottak rendes, teljes keresztútát, hanem csak a Kálváriára igyekvők ájtatosságának felkeltését célozták.

A kis Kálvária is sok viszontagságon ment keresztül. A jezsuiták eltávozása után és az agonia-társulat felszólítása után nem volt fenntartója. 1813-ban már csak 5 fakereszt állott, 2 elkorhadt, elpusztult.⁴⁸⁾ 1829-ben is csak 5 fakereszt állt, melyeket a nádorvárosi plébános gondoztatott.⁴⁹⁾ Az 1860-as években már ismét 6 fakeresztet ismerünk, melyeket a hívek adományából a város gondoztatott. 1869-ben Winterl Antal apátkanonok, belvárosi plébános a saját költségén újíttatta meg a kis kálváriai stációkereszteket.⁵⁰⁾ Szomorú valóság, hogy ezután nem akadt jötevője e szent útnak, a város sem tördődött vele. Egyik kereszt a másik után dőlt ki. 1922-ben még magunk láttunk 3 fakeresztet; az egyiknek tövében még ott volt a leesett festett tábla; a másik csak pusztá, de álló kereszt volt, a harmadik félig kidőlt állapotban szegyenkezett. Ma már nyoma sincs meg a kis Kálváriának. A 18. század katolikusainak buzgóságát hirdető történeti emlékekkel szegényebbek lettünk.

47) Győri püsp. lvt. Acta Parochialia. Fasc. Győrnádorváros.

48) U. o. 1813. 1829. 1873. évi Can. Visitatiók.

49) U. o. 1813. 1829. 1873. évi Can. Visitatiók.

50) U. o. 1813. 1829. 1873. évi Can. Visitatiók.

A Széchenyi-tér Mária-szobra a 17. századból.

(*Dobos Vilmos* felvétele.)

B) Vallásos műemlékeink.

1. A Széchenyi-téren álló Mária-szobor.

Igen sokan elmennek mellette anélkül, hogy kö-tömegnél többet látnának benne; anélkül, hogy e művészi alkotásban a lelket, a beszélő életet meglátnák.

Négyszögű, körülbelül 3 méter magas kőtalpazatát párkányzat osztja két részre. Az alsó résznek két oldalát felírás, a harmadikat Kollonich Lipót gróf győri püspök címerc, a negyediket palermói Szent Rozáliának köralakú keretbe foglalt domborművű képe díszíti, amint barlangjában holtan fekszik. A felső részben magyarországi Szent Erzsébetnek, Szent Márton lovagnak, Szent Flóriánnak, és a kenyerét saját testévé változtató Úr Jézusnak domborművű, remek képe van kivésve. E falazat négy sarkán Szent Antalnak, Szent Lipót hercegnek, Szent István királynak, és Keresztelő Szent Jánosnak két méternél magasabb szobrai állnak. E talpazatról függ alá egy mesterművű, kovácsolt vaslámpa. E talpazat folytatása a második, kisebb átmérőjű, szintén négyszögű, 1 $\frac{1}{2}$ méter magas kőtalpazat, melynek négy oldalát szintén domborművű képek ékesítik; és pedig: az angyalok Kenyere, vagyis két plasztikusan faragott angyal a szent-ségtartóval; Xavéri Szent Ferenc, kezében kereszttel; Loyolai Szent Ignác misemondóruhában, és Szent Sebestyén oszlophoz kötözve, mellébe furódó nyíllal, ahogyan vértanúi halált szenvedett. Az egész talpazatot köröskörül művészien faragott lombfüzérek, kivésott rövid, egyenlőszárú keresztek ékesítik. Minden kicsi rész művészi kéz vésőjének remekét örökíti meg. A művész szinte élővé varázsolta a holt kődarabokat. E második talpazatból emelkedik ki a hat méter magas, vörösmárványból faragott oszlop, mely virág- és levéldísszel, angyalfőkkel ékesített oszlopfőben végződik. Az oszlopon áll a Boldogságos Szűznek két méternél magasabb szobra, karján a gyermek Jézussal, és kezében a királyi pálcával. Lábai alatt a sárkány és a félhold, fején a magyar korona; a gyermek Jézus fején a dicsfény (glo-

riola). Az egész szobormű körülbelül 15 méter magas. A szoborművet természetből faragott kerítés veszi körül négyszögű alakban; a kőkerítés felett pedig kovácsolt vasrács ékeskedik. A szoboralakok ruhája hullámos redőkben, puhán omlik alá; arcuk szinte beszédes, élő arc. Nemcsak vallásos, hanem hazafias emlék is e szobormű: Budavárának a töröktől való visszavétele, Magyarországnak a török iga alól való felszabadulása emlékére állította Kollonich Lipót gróf győri püspök, ki a török ellen ifjú korában kereszteslovagként maga is harcolt, majd később, mint a királyi kamara elnöke, a török ellen folytatott felszabadító háború anyagi feltételeinek lelkes, hozzáértő előteremtője mulhatatlan érdemeket szerzett. Nemcsak vallásos, hanem nemzeti ereklje gyanánt is őriznünk kell tehát.

A 17. század egyik jeles mestere készítette. Kár, hogy nevét nem ismerjük.

Az idő senkit és semmit sem kímél meg; e szoborművön is rajta hagyta őrlő fogának nyomát. A 19. század első felében már nagyobb javításra szorult. Külön alapítványa nem volt, azért a város a közadakozást vette igénybe, és 1833-ban 893 forintot és 20 krajcárt gyűjtötte össze a renoválás költségeire. Ebből Marschal József és Ferenc győri kőfaragó szobrászoknak 850 forintot adott munkájukért, Koppendorfer Ferenc kőrákó mesternek 25 forintot fizetett azért, hogy a szobormű körületét kővel rakta ki; a megmaradt 18 forintot és 20 krajcárt a gyűjtőknek adta fáradozásukért.¹⁾

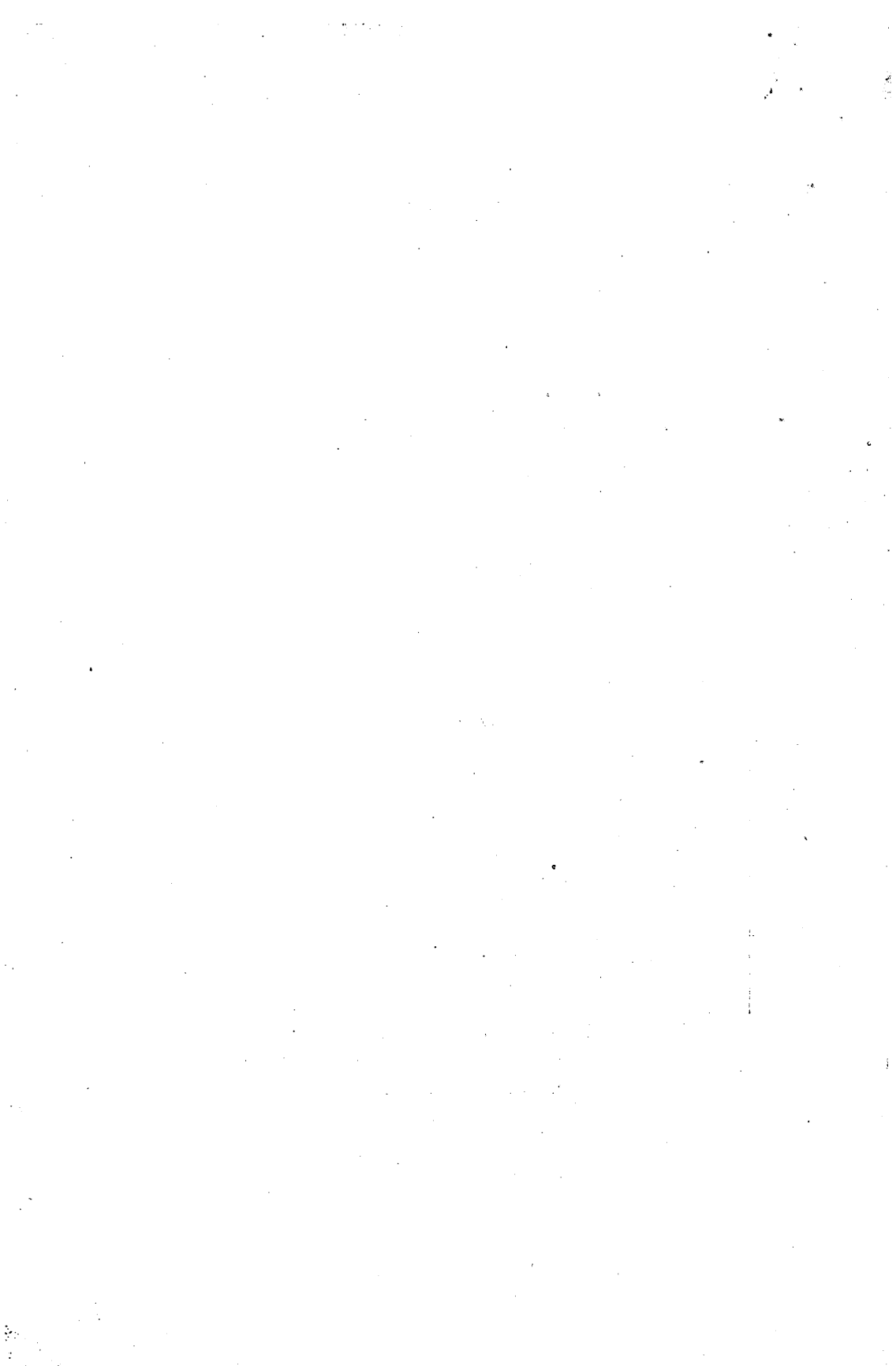
1897-ben a millenium alkalmával ismét nagyobb javítást rendelt el a város e szoborművön. Ekkor nagyobb tervvel foglalkozott a városi mérnöki hivatal: a szoborművet a piactér közepére akarta áthelyeztetni; majd mikor költség hiányában e tervről lemondott, magát a szobrot szerette volna nyugat felé fordíttatni. Technikai okokból e tervet is elejtette; csak a megújítás munkáját határozta el. A munka elvégzésére két terv és költségvetés érkezett be a városi tanácshoz: Krause József selmecbányai templomrendező vállalatáé, és Szász Gyula budapesti akadémikus szobrásztanaré. Ez utóbbival kötötte meg a tanács a szerződést, és 1940 forintban állapította meg a restaurálási munka díját. A műemléken a következő változtatásokat eszközölte a szobrásztanár: Mária régi barok koronáját a magyar koronával cserélte fel; a gyermek Jézus feje körül gloriolát alkalmazott; a

¹⁾ Győrvárosi lvt. Mária-szobrok számadásai 1831—33-ban.

A Háb-Mária-szobor a kármeliták temploma mellett.

(*Dobos Vilmos* felvétele.)

talapzatot körülfogó kőkerítést vasráccsal egészítette ki; a talapzat négy sarkán álló négy kőszobrot eltávolította, mint a műhöz nem illő, vele nem azonos stílusú, későbbi és kevésbé művészi alkotásokat. Az eltávolított szobrok: Xavéri Szent Ferenc, Immaculata, Szent Rókus és Szent Sebestyén szobra volt. Ugyanekkor került a szobormű talpazatának tetejére a művészi veretű vaslámpa. A szobrokon, a korlátan a megújítást, a moha lekopogtatását a győri Birkmayer kőfaragócég végezte. A restaurálást 1898. augusztus hó elején fejezték be.²⁾

Rövid idő múlva ismét újabb restaurálás vált szükségessé. 1907. március 20-án éjjel óriási vihar tombolt Győr felett, mely a város többi épületeiben is kárt okozott;³⁾ a Mária-szobrot pedig megcsontkította; a kis Jézus fejének és arcának felét letörte. E rongálást csak 1916-ban javíttatta ki a város a Birkmayer-cég által; ugyanakkor az egész szoborművet is megtisztíttatta 2375 korona és 50 fillér költséggel. Megújíttatta 275 korona kiadással a kőkerítés fölé alkalmazott vasráccsot is.⁴⁾

Ma már újból rászorulna a jeles szobormű kisebb javításra, főképpen pedig tisztogatásra.

2. Szeplőtelen fogantatást ábrázoló Mária-szobor a kármeliták temploma mellé épült kápolnában.

A Boldogságos Szűzet mellén keresztbe font karokkal, feje körül csillagkoszorúval, lábai alatt a földgolyóval és kigyóval ábrázolja e kőből faragott, egyméteres, négyszögű alapon álló, 2¹/₂ méteres kecses szobor. Alkotó mestere puha kőből faragta ki, azért a mű tartósága, és részben a melegebb hatás kedvéért is, fehér színre festették át. Művészmeisterét nem ismerjük. Bizonyos, hogy olasz-osztrák barok. Diego F. Carlone művészetére emlékeztet.⁵⁾ A Szent Szűz testtartása kissé előre hajlott, az alázatosság és szerénység testetöltő kép-mása, de mindamellert áhítatot keltő és tiszteletet parancsoló. Arca szelíd ártatlanságot és diadalmas fenséget mutat. Leomló, bő és dereka körül átesavart redős ruhája

²⁾ U. o. — és Tanácsi iratok.

³⁾ Győri kármeliták naplója.

⁴⁾ Győrvárosi lvt. Mária-szobrok számadása. — Birkmayer-cég hiteles üzletkönyve.

⁵⁾ Pigler Andor dr.: A győri Szent Ignác-templom és menynyezetképei. 7. l.

a 18. század első felének barokk stílusát jellemzi. Eredetét nem ismerjük, a győriek kedves legendája azt tartja felőle, hogy árvíz alkalmával, mikor már a veszedelem tetőpontját érte el, a kármeliták kolostorának falát is mosta; buzgó imádságra a Szent Szűz leszállt az égből az áradat közepére; megparancsolta a hömpölygő árnak, hogy vonuljon vissza. A víz azonnal apadni kezdett, Isten Anyja pedig megkövülve ott maradt a habok között a sétatéren. A rege Hab-Máriának nevezte el a szobrot; a nép ajkán sokáig megmaradt e kedves név.⁶⁾ A rege azt a feltevést teszi valószínűvé, hogy a 18. század elején valamelyik árvíz után emeltette valaki hálából, aki talán szerencsésen megmenekült, vagy vagyonát tudta megmenteni a romboló ár pusztításától. 1712. év tavaszán fenyegette Győrt nagy árvíz, mely Győrszigetben 39 házat döntött össze; 1736-ban ismét a nyári áradás öntötte el Győrt, mely szintén a mélyen fekvő Szigetben okozta a legnagyobb kárt 200 ház rombadöntésével.⁷⁾ Valószínű, hogy ebben az időben keletkezett e szobor. Okiratainkból csak annyit tudhatunk meg, hogy 1754-ben már állott a sétatéren a mai Kioszk helyén, a Rába felé eső oldalon.⁸⁾ A bécsi kapu előtt álló Mária-szobor, majd sétatéri Mária-szobor néven ismerték a győriek. Keletkezésének fantasztikus okáról beszéltek. Egyik komárommegyei kálvinista vallású földbirtokos megfogatta a falujában kol-duló és hozzá is bekopogtató barát frátert, deresre huzatta és megverte. A bíróság a vakmerő uraságot arra ítélte, hogy hatalmaskodását Mária-szobor felállításával engesztelje ki. Mivel kálvinista ember állította a szobrot, kálvinista Máriának is hívták.⁹⁾ Valószínűtlennek tartjuk e felfogást, mely a Mária-szobor keletkezését összezavarja az alább leírandó Szent Mihály-szobor történetével.

A gyakori vízáradások alkalmával e szobor többször is vízbe került a sétatéren, mely talpazatát teljesen elborította, azért a városi tanács már 1861-ben megkérte

6) Szepessy László verse: Hab. Mária. Hit és haza c. művében, 44. l.

7) Kármeliták naplója.

8) Győrvárosi lvt. Rationes Montis Calvariae.

9) Kuncz Jenő nyug. győrvármegyei alispán állítja, hogy e ténynek a vármegyei levéltárban peres aktája is volt. Magunk személyesen átkutattuk a levéltár indexét, ily peresomóra nem tudunk ráakadni; de még utalást sem találtunk ily kriminális perre vonatkozólag.

Simor János püspököt, aki bele is egyezett a szobornak mai helyére történő áthelyezésébe. Valami okból mégis elmaradt az áthelyezés.¹⁰⁾ 1891-ben, mikor a két részre osztott sétatér között a töltésszerű magas utat megépítették a kettős hid összekötésére, Zalka János püspök engedélyével mai helyére került a szobor.¹¹⁾ A szobor fenntartására szolgáló tőkéből 3000 forintot költött el a városi tanács a kis kápolna megépítésére, a szobor elhelyezésére és renoválására. A renoválás is szükséges volt, mert az 1831. évi kisebb megújítás óta¹²⁾ sok viszontagságon ment át szabad ég alatt a szobormű.

A két Mária-szobor történetére vonatkozólag megjegyezzük, hogy 1773-ig a jezsuiták gondozták a szobrokat. A kongregációk vallási gyakorlatának keretében mindegyik megfelelő tiszteletben részesült. Mindegyiknek volt valamelyes alaptökéje is, amely a szobrok előtt elhelyezett perselyekből és magánosok adományaiból gyűlt össze. A jezsuiták eltávozása és a kongregációk feloszlata után gazdátlanul maradtak e szobrok. Összegyűlt tőkéjük hamarosan elfogyott. A 19. század eleje óta a város vette gondozása alá mindkettőt. A legszükségesebb tisztogatás, javítás, a szobrok előtt égő lámpák olajának költségét ezután is a perselyekbe begyűlt adomány fedezte. A perselypénz a városi szegényalap pénztárába került bele, onnét folyósította a tanács a kiadás csekély összegét. 1862-ben azonban úgy intézkedett a városi tanács, hogy a szobroknál befolyó összegnek csak fele kerüljön be a szegények pénztárába, másik fele egyenesen a szobrok fenntartására szolgáljon. Ami el nem fogy, azt tőkésíteni kell. Ez idő óta volt ismét a szobroknak valamelyes fenntartási alapjuk. 1878-ban külön szabályrendeletet alkotott a városi közgyűlés e szobrok alapjának kezeléséről.¹³⁾

A Széchenyi-téri Mária-szobornál ma már nincs persely, a Hab-Mária szobornál van, de igen gyéren folyik bele az adakozás.

¹⁰⁾ Győrvárosi lvt. Tanácsi iratok. Mária-szobor II. 861/10. Győri püsp. lvt. 924/1861. sz. okmány.

¹¹⁾ Emlékkönyv Zalka János püspökségének 25. évfordulójára. 96. l. — P. Antal: A győri kármelita rendház 200 éves története. 102. l.

¹²⁾ Győrvárosi lvt. Mária-szobrok számadása. 1831—33.

¹³⁾ U. o. Tanácsi iratok. II. Mária-szobor. — Szegényalap számadása.

3. Frigyszekrény nevű szobormű

a Káptalandombnak a Jedlik Ányos-utcába torkolló végén.

A mész-homokkőből faragott, 7,80 méter magas szobormű barok valutával díszített négyszögű, kissé homorú oldalú hasábot alkot. A Jedlik Ányos-utca felé néző szélesebb oldalsíkon Krisztus Urunk kínszenvedését jeleníti meg faragott domborművű csoportozatban a művész; a szemközt levő síkon a következő felírás olvasható: *VI. Károly római-német császár, az apostoli királyság öre és védője emeltette 1731-ben, őseitől öröklött vallásos érzésből az angyalok romlatlan Kenyerének; megtorolván a bűnösök vakmerősége által meggyalázott Istenimádást, hogy a megsértett Isten haragjának kiengeztelésére örökös könyörgés emlékéül szolgáljon.*

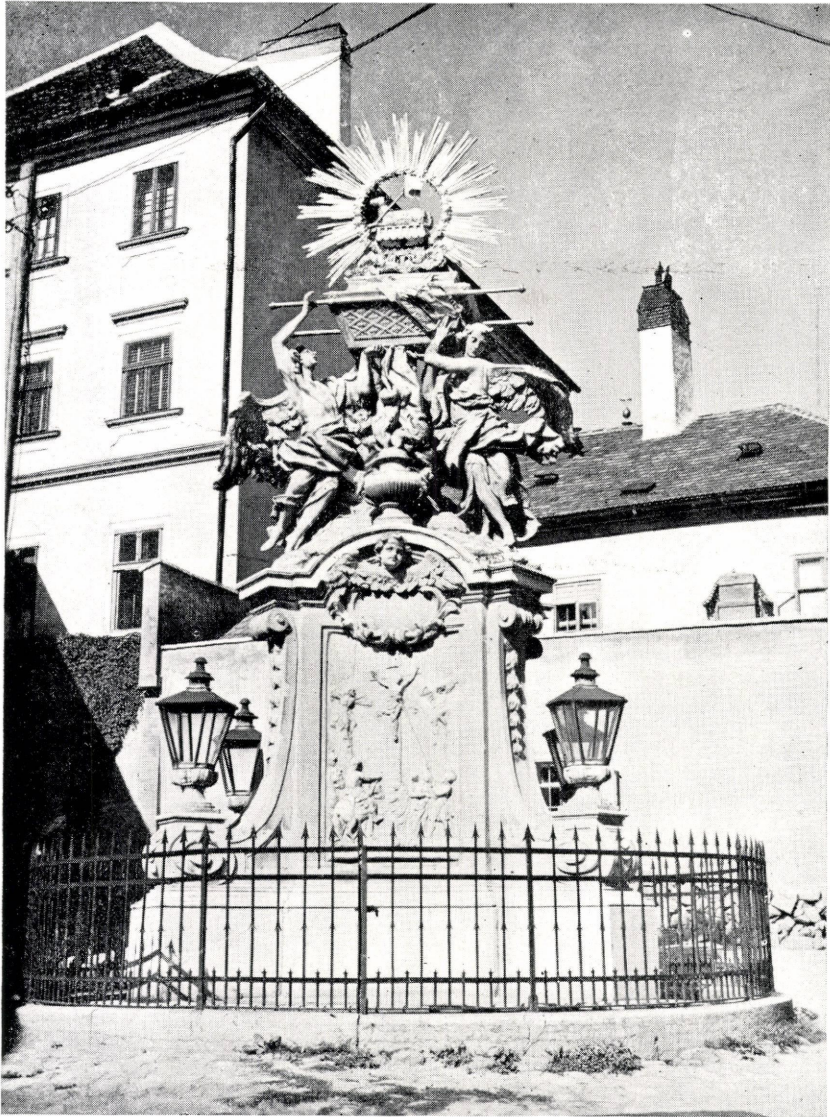
E felírás a szobormű keletkezésének idejét és okát is megmondja.

A négy síkoldalt fent keskeny párkányzat zárja le, melyet kis szárnyas angyalfők díszítenek. A két szélesebb oldalsík párkányzata felett az örökéző lámpát jelképező két ködedény áll. A felhőzet alakra faragott kőtömbből két lebegő, 2 méter nagyságú angyal emelkedik ki, akik kiterjesztett kezeikkel az aranyozott Frigyszekrényt tartják. A Frigyszekrényről szőnyeg omlik alá, hogy eltakarja a Frigyszekrény támasztékaul szolgáló kőtömböt. A Frigyszekrény tetejére alkalmazott két kis angyalfő felett az áldozati Bárány alakja látható fény sugarak között. A mű négy oldalán a talapzathoz kihajló kőlabakon négy lámpa áll. A műemléket vasrács veszi körül.

A magyarországi barok elsörendű emléke e szobormű. Alap gondolata, annak részletes előírása, a felépítésnek tartalma, egész programja Albrecht Konrád Adolftól, III. Károly király udvari tervezőjétől származik.¹⁴⁾ A mű kivitelét Pigler Andor *Giovanni Giuliani* olasz szobrásznak, a barok faragás nagy mesterének, Donner Ráfael tanítványának tulajdonítja.¹⁵⁾ Donner szellemét helyesen látta meg Pigler a műben, de a mester nevében tévedett. Magán a szoborműn e betűket találjuk: STERF, amelyek Schletterer Jakab bécsi akadé-

¹⁴⁾ Pigler Andor i. m. 4—7. ll.

¹⁵⁾ U. o.

A „Frigyszekrény” szobormű a 18. századból.

(Dobos Vilmos felvétele.)

miai szobrászra vallanak, aki szintén Donner egyik jeles tanítványa volt.¹⁶⁾ Az STER Schletterer nevének rövidítése, az F. betű pedig annyit jelent, hogy fecit = készítette.

A műemlék keletkezésének érdekes történetét Vilányi Szaniszló apró részletességgel leírta.¹⁷⁾ A jezsuiták kollégiumába, mint menedékhelyre 1729-ben bemene-
kült Weingassner György katona; akit az intézet vezetősege — a kolostor menedékjogára hivatkozva — a katonai parancsnok kérelmére nem adott ki, amiért az intézet sok kellemetlenségnek volt kitéve. A katonaság való-
sággal körülzárta az épületet és lehetőség szerint megakadályozta az élelmiszerek bevitelét. Hogy a kényelmetlen helyzetbe került jezsuitáknak segítségére sies-
sen, Sinzendorf gróf bíbornok püspök a maga hatalmasabb védelme alá akarta átvenni a katonát. Ezért a szokásos úrnapiocad alatti körmenetet felhasználva a püspök rendeletére az Oltáriszentséggel tartott körmenetben a halálbüntetés elől megszökött katonát át akarták hozni a székesegyházba. A minisztráns ruhába öltöztetett menekülőt a Duna-kapú őrségének katonái a Káptalandomb elejénél felismerték, rátámadtak, el akarták fogni. Dulakodás közben a szentségtartót kiütötték a pap kezéből, a szentostyát összetipták. A katonái által okozott szomorú tény kiengesztelésére állíttatta a király e szoborművet, melyet Sinzendorf Lajos gróf püspök ünnepélyesen felszentelt. A hagyomány szerint az összetipt szentostyát, melyet a papok a porból összeszedtek, és eddig kehelyben őriztek, a Frigyszekrényben helyezték el.

A szoborművet 1862-ben Simor János püspök restauráltatta, és vasrácskerítéssel vétette körül. Az 1890-es években Surányi János kanonok javíttatta át, legutóbb 1925-ben Mladoniczky Ignác káptalani nagyprépost javíttatta meg 25 millió papirkorona (ma 2000 pengő) költséggel.

A nagy műértékű szobormű ma siralmas állapotban van: a moha belepi, egyes kődarabok letöredeztek már róla, talpazatának és felső építményének kőlapjai szétnyitak, eső, hó belefolyik. A különben időviszontagságot nem is álló puha kő összedüléssel fenyeget.

16) A felírást Somogyi Antal dr. tanár fedezte fel.

17) A győri főgimnázium 1877—8. évi értesítője: Győri adalékok a menhelyek történetéhez.

4. Szent Mihály-szobor

a székesegyház déli szomszédságában.

A fél méter magas, téglából rakott és mészkőlap-pal lefedett talapzaton kívül három részből áll a műemlék. Az első rész: háromszögű csonkakup, melynek síkjai azonban nem hegyesszögben érnek össze, hanem letompított keskeny lapokban, melyeket levél- és rózsadiszfaragás ékesít. A csonkakupot hármass keskeny párkányzat zárja le. E felett három golyón áll a második, kisebb átmérőjű csonkakup, melynek három szélét díszes faragású valutás csigavonal köti össze az alsó csonkakuppal. A második csonkakupon áll Szent Mihály arkangyal kiterjesztett szárnyakkal, fején harci sisakkal, baljában keresztrel ékesített pajzzsal, jobbában lángoló pallóssal, mellyel a lábai alatt fekvő és lefelé zuhanó Luciferre sujt le. A puha mészkőből faragott emlékmű 7—8 méter magasságú. Felírata: Quis ut Deus (ki mint Isten). A csonkakupok összeállítása, a rajtuk levő faragott díszítéssel, Szent Mihály plasztikus arányos alakja, mesterkézre vallanak. Az olasz-osztrák barok alkotásck közé tartozik. Mesterét nem ismerjük. Lorenzo Matielli ugyanilyen tárgyú kapudíszének, mely a bécsi Szent Mihály-templomot ékesíti, gyengébb utánezata e szobor; alap-gondolatát pedig Guido Reni egyik legnépszerűbb festményében találjuk meg.¹⁸⁾

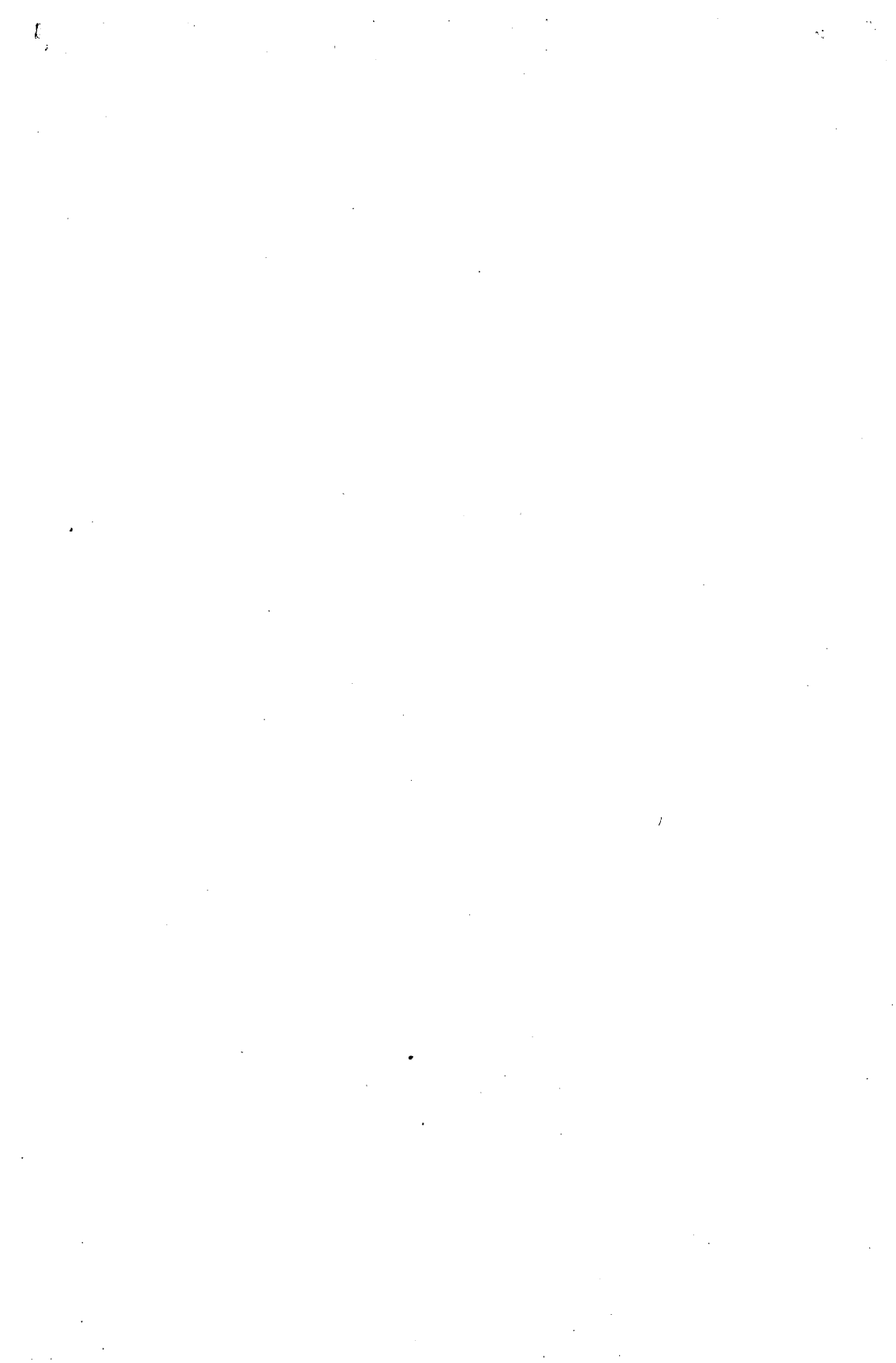
Keletkezésének története a következő: Seregély István nemes ember, kinek a győrmezei Enesén birtoka, Győrújvárosban háza volt, a Dunán pedig gabonaszállító hajói jártak, 1759-ben szövetségre lépett Heffner Mátyás alsóausztriai, hainfeldi származású, de már 16 év óta Szigetben működő takácsmesterrel; Sperber János dunapentelei csapossal, később gyalogos katonával, Singer Mátyás hajófelügyelő gazdával, Keresztény Pál újvárosi lakossal és Haczinger Tamás Vince pápai kertésszel, abból a célból, hogy az ördög segítségével sok pénzt, legalább százezer aranyat szerezzen a maga és társai számára. Sperberrel saját vérével szerződést irattak, melyben leköti magát az ördögnek hármass feltétel mellett: 1. ha az ördög bűvös süveget hoz neki, melyet aki fejére tesz, láthatatlanná válik; 2. ha papucsokat hoz, melyeket aki lábaira húz, azonnal odarepül, ahová akar, bármily távolságra is legyen a kívánt hely; 3. ha bizonyos

¹⁸⁾ Pigler Andor i. m. 7. 1.

Szent Mihály szobor a székesegyház mellett.

(*Csányi Károly* felvétele.)

jelvényt hoz, melynek előmutatására az ördög készségesen szolgálatára áll, megjelenik a jelvény birtokosának. Seregély István azt állította társai előtt, hogy fekete színű tükre van, melyet egyenesen bűvös célra készített Bécsben, és amelyet még senki sem látott. Ezt holt ember szemére kell tenni, kilenc napig rajta hagyni, és a kilencedik napon abban az órában kell levenni, amelyikben rátették. Szarvascsontnyelű kése is van, melyet kilenc kereszt és kilenc hold ékesít. Evvel a késsel kört kell maga körül húznia, és a holt ember szeméről levett tükörbe kell belenéznie: akkor meglátja az elásott kincset, melyet azután a szolgálatára álló ördöggel el lehet hozatnia. Többször tartottak közös megbeszélést vagy Seregély István házában, vagy Heffner Mátyás szigeti lakásán. Az utóbbi helyen ördögidéző énekeket is énekeltek. Végre Haczipinger Tamás kijelentette, hogy az ördög már nála van, kis üvegbe zárta be. Most már csak papra van szüksége, aki az ördögöt szentelt helybe zárja el: azután parancsolhat neki, amit akar; hozathat vele pénzt, aranyat, amennyit akar. Kerestek is Bécsben, Pozsonyban, Magyaróvárott papot erre a célra, de nem találtak. A pénzszerzés nem sikerült; sőt egyik nagyobb csaló volt a másikkal, egymás pénzét is kicsalták és elmulatták; végre egymást feljelentették. A Szigetben lakók felett a püspöknek, mint földesúrnak úriszéke ítélt. A szigeti takácsnak rovására az is kiderült, hogy Pauschreiberné kápolnájából miseruhákat csalt ki, és azokat is az ördögűzés komédiájánál használta, azért a püspök börtönébe került.¹⁹⁾

Az úJVárosiak felett a városi hatóság ítélkezett, és a város börtönébe kerültek. Seregély István nemes ember létére a vármegyei nemesek bírósága elé került ügye miatt. Mint gazdag és nemes ember igen félt a nyilvánosságtól, azért társait ismételen pénzzel látta el, hogy őt ne árulják el. Társai züllött, többször büntetett emberek voltak, nem volt vesztenivalójuk. Seregély István azért is félt, mert ő volt az értelmi szerző, ő tartotta össze a társaságot. Ővéi voltak a bűvös szerszámok is, ha ugyan tényleg voltak ilyenek. Az is terhelte számláját, hogy a luteránus Sperber Jánost ő tartotta vissza a katolikus

¹⁹⁾ Pauschreiberné kápolnájáról semmit sem tudunk. Azt sem tudjuk, hogy a Pauschreiber név tulajdonnév-e, vagy valami bauschreibert, építési irnokot jelent-e. Valószínű, hogy a Német Ispita templomát értik, mert annak alapítója a vārépítészeti hivatal tisztviselőjének özvegye volt.

hitre való áttéréstől. Gyalázta a katolikus vallást, hogy az ördögi vallás, bálványimádás. Azzal is hitegette társait, hogy mihelyt a bűvös sapka és papucs meglesz, segítségére megy a porosz királynak, ki ekkor Mária Terézia királynővel hadilábon állott. Innét is anyagi előnyre számított. — Társai mégis elárulták. Az ő bűne volt a legnagyobb, őt sujtotta legjobban az ítélet. Ördöggel való cimboráskodás, káromlás, a katolikus vallás gyalázása miatt 1761-ben december hó 1-én a vármegyei törvényszék 150 darab körmöci arany lefizetésére ítélte, melyen Szent Mihály arkangyal tiszteletére szobrot kell emeltetnie Szigetben, hol az ördögidézés történt. A megfellebbezett ítéletet Mária Terézia királynő is jóváhagyta. A szobor 1764-ben elkészült, de nem tudjuk mi okból, nem Szigetben, hanem a Káptalandombon állították fel.²⁰⁾

A szoborművet az idő viszontagsága igen megviselte. Az 1920-as években Fetser Antal püspök és a székeskáptalan 7 millió papirkoronás költséggel restauráltatta a Réthy kőfaragó-céggel. Ma már oly állapotban van a puha kőből készült szobor, hogy restaurálni sem lehet. A szélvihar kiverte Szent Mihály kezéből a nehéz kardot, karját is letörte; a lezuhanó kard Lucifer kezét és lábát is leszakította; legújabbán az arkangyal egyik szárnya is levált, sok darabra törött; a szétmálló kődarabok közé beesik az eső. Csak rövid idő kérdése, hogy az egész szobormű összeomlik. Ma már nem is restaurálásáról, hanem eltávolításáról kell gondoskodnunk.

Ez utóbbi két műemlék pusztulásával ismét két valósi, műtörténeti emlékek leszünk szegényebbek.

²⁰⁾ Győrvármegyei Ivt. Processus criminalis fisci Magistrualis I. Comitatus contra et adversum nobilem Stephanum Seregély. Nr. 2029. 1761.

C) Házakat ékesítő szobrok és festmények.

A barok kultúra a vallásosság jegyét az épületekre is rányomta. Az épületek falába fülkéket vágott, amelyekbe szentek szobrait helyezte el; a sima felületre szentképeket festett élénk, élő színekkel: mintha mindenütt az imádkozó lélek kifejezését kellene először is meglátnunk; és éreznünk kellene, hogy az Istenhez emelkedő művészet alkotása előtt állunk. Lépten-nyomon találkozunk Győrött ily falbamélyesztett szobrokkal és szentképekkel, melyeket a legújabb idők értéket nem ismerő és nem kimélő renoválása még nem pusztított el.

A Káptalandomb 13. számú házának udvari falán fülkében a *Patrona Hungariae* kőszobrát találjuk, melyet 1695-ben Telekessy István érkanonok, a későbbi egri püspök, II. Rákóczi Ferenc fejedelem hűséges híve állított oda. A Szűz Anya fejét az osztrák birodalmi korona ékesíti, ami bizonyítja, hogy a szobor Bécsben készült. Talpazatán A. E. I. O. U. betűk olvashatók, melyeknek értelme: Austria erit in orbe ultima; vagy német alakban: Alles Erdreich ist Oesterreich Untertan. A Káptalandomb 16. számú házának udvari falán a *Szűz Anya színes domborművű képét* látjuk a kis Jézussal, melyet Bubnich Mátyás (1684—1721.) győri kanonok tétetett oda. Végrendelete szerint minden szombaton mécszet éget a kép előtt a ház lakója.

A Széchenyi-tér és Jedlik Ányos-utca sarkán álló háznak (valamikor Király-ház) egyik homlokzatát *Nepomuki Szent János szobra*, másik homlokzatát pedig a *Szeplőtelen fogantatás szobra* díszíti. Vizek környékén állították fel a hívek Nepomuki Szent János szobrát, akit a cseh király a Moldvába dobott, mivel feleségének gyónását nem árulta el neki. Szűz Mária szobra és képe mindenütt kedves tiszteleti tárgyaik a magyar katolikusoknak, kik őt Nagyasszonyuknak, országunk Pátronájának hívják és ismerik.

A Szent László király-utca 17. számú házának,

a régi hatalmas olasz kereskedő Angrano házának homlokzatát a *Szentháromság szobra* ékesíti. Ez a szobornű nem hétköznapi alkotás, jeles mester kezének vonásait hirdeti a szép barok csoportozaton. Alkotóját nem ismerjük.

A Kenyérköz 7. számú házának konyhájában befalazva találta nem régen a mai tulajdonos a *Boldogságos Szűz* vaslemezen domborított képét. A munka kezdetleges alkotás, mégis régibbnek látszik, mint a 19. század elejéről való német barok stílusú ház.

Az Apátur-ház homlokzatán a kiemelkedő erkély mellett *Szent István* és *Szent Benedek* faragott, barokvonalású szobraikat látjuk.

A Kazinczy-utca 21. számú házának homlokzatán a legújabb restauráláskor *Szent Rozália* alakját tárták fel domborműszerűen kivésve rózsakoszorús keretben, barlangjában holtan fekvve. A Széchenyi-téri Mária-szobor egyik reliefképeinek másolata. A házzal együtt a 18. század elején készült.

A Bástya-utca 16. számú házának homlokzatát *Szent Imre herceg festett képe* díszíti, amint a Szűz Anya képe előtt térdelve imádkozik. A Bástya-utca 21. számú házán pedig a *Szeplőtelen fogantatás* olajfestményét találjuk. Ezek a 18. századból való képek nem elsőrendű alkotások, mégis az idő viszontagságának rombolása után is áhitatot keltők.

A Teleky- és Apáca-utca keresztezésénél álló házat a vérrel verejtékező *győri Szűz Mária* domborművű képe ékesítette; az újabb időben vetette le róla tulajdonosa, mikor házat idegen kézre adta.

A Magyar Ispita Rákóczy Ferenc-utcai homlokzati falán fülkében áll *Szent Flórián* és a *Boldogságos Szűznek* a gyermek Jézust ölében tartó kőszobra. A templom homlokzatán pedig ugyancsak fülkékben állnak *Szent Miklós*, *Szent Márton* és *Szent Erzsébet* kőszobrai. A 18. század első felének barok jellegét viselik magukon a már kopott, megrongálódott szobrok. Az Ispita a 17. század végén épült, a templomot pedig 1735-ben szentelte fel Malzan Károly báró segédpüspök: valószínű, hogy az összes szobrok ez utóbbi alkalomra készültek. A kis templom oltárán is hasonló jellegű, színes barok szobrokat találunk, de ezeket fából faragta ki az ismeretlen szobrász.¹⁾

A *Német Ispita* épületének Vörösmarty-utcai hom-

¹⁾ Felber János: A győri Magyar Ispita története.

lokzatát kis fülkében elhelyezett barokvonalú *Mária-szobor* ékesíti. Az ülő helyzetben levő Szűz Anya a gyermek Jézust tartja karján. A szobor egyidejű az épülettel; szabályos vonalait az idő viszontagsága lekoptatta. Ugyanebben a házban vagy templomban a *négy evangélista* kis talpazaton álló két deciméter nagyságú, fafaragású, színezett szobrát helyezték el valamikor. A kis szobrok, a barok alkotás kiválóbb példányai. Az ezüst alapozás fölé alkalmazott színes festés igen kedvezően emeli ki az élénk színeket. A hullámos, redős ruházat, az arcok kifejező vonásai, a test arányos tagolása egyaránt meglepi a szemlélőt.

A bencések Szent Ignác-templomának homlokzatát kőből faragott hat szobor ékesíti. *Nepomuki Szent János evangélista*, *Szent András* és *Borgia Szent Ferenc* 17. századbeli szobra; a *Szeplőtelen fogantatás* és *Loyolai Szent Ignác* 18. századbeli szobra. E szobrok is a barok ízlés alkotásai. Négy szobor bő, redős, nyugtalan vonalú ruhájával a korábbi barokot mutatja; kettő pedig: *Nepomuki Szent János* és *Borgia Szent Ferenc*, simább felületű, nyugodtabb vonalaival már az empire hatását árulja el. A templom belsejében a főoltárt Rössler József bécsi szobrász fából faragott, aranyozott szobrai ékesítik. A külső szobrok alkotómestere ismeretlen.²⁾

A Rákóczi Ferenc-utca 28. számú házának homlokzatán pléhre festett *Szentháromság* képet látunk, melynek színei már erősen kifakultak. A kép nem látszik művészi alkotásnak. Az Atyaistent hatalmas földgömbbel, a Fiúistent hosszúszerű kereszttel, a Szentlelket galamb szárnyaló alakjával ábrázolta festője. A kép a házzal együtt a 18. század végénél nem idősebb.

Az Erzsébet-tér 3. számú, régi Schaffer-féle háznak a Kisfaludy-szoborra néző kazamátaszerű folyosóján *Nepomuki Szent János* és *Szent Flórián* fafaragású, színes szobrai voltak láthatók, megrongált állapotban. Ezek is a 18. század első felének divatos barok ízlésére vallanak. Valószínű, hogy a rabok templomából maradtak itt. Valló István kultúr tanácsos e szobrokat a városházába vitette be.

Ugyanezen a téren a 13. számú házban, mely ma Sugár kereskedő tulajdona, az udvar emeleti nyitott folyosójának falán freskószerű *Mária-kép* látható, ölében a kis Jézussal. Színes keret veszi körül az oválalakú képet. Színei már fakultak, homályos sáv húzódik a képen

²⁾ Győr ismertetése és tájékoztatója. 142—149. ll.

keresztül. Ha a ház korát nem ismernők, e kép árulná el a 18. század első felét.

Ugyancsak e téren, a kármelita templom homlokzatán *Szent Teréz*, *Keresztes Szent János*, és a *Madonna* szobrait látjuk. A templom a 18. század elején épült, ez időből valók a szobrok is.

A Megyeház-utcában a Józsa-ház homlokzatán, fülkében a *Szent Család szobra* látható. A szoboresoport a házzal együtt a 17. század végén vagy a 18. elején készült. A szoboresoportozat feltűnően kicsi méretű, de nemes vonaljai figyelemreméltók.

Győrújvárosban a régi közkórház épületének homlokzatát az *irgalmas szamaritánus* festett képe díszítette. A vakolattal együtt e festmény is lemállott, mert idejekorán senki sem vette védelmébe. Valószínű, hogy a kórház épületével egyidőben, a 18. század közepén készült e kép.

A Győrrel egybekapcsolt Szigetben is megtaláljuk a barokk ízlés alkotásait. A 18. század legelején épült templom főoltárának ismeretlen mester kezéből kikerült szobrai a tiszta barokk mesterművei. A templom északoldali oldalán álló *Szenháromság-szobrot* 1763-ban emelték a katolikus polgárok a Győrt megrázó földrengéstől való megmenekülésük emlékére — hálából. A szobor a késői barokk vonásait tünteti fel. Az ülő helyzetben ábrázolt Atyaisten fején a német-osztrák birodalmi koronát látjuk; térdénél ül a Fiúisten, akinek lábainál a kiterjesztett szárnyú galamb a Szentlelket ábrázolja. A csoportosítás és elhelyezés egészen szokatlan. A négyszögű stílustalan oszlop felső részét négy dombormű ékesíti. A szoboralakok és ruháik már nem a nyugtalan barokk vonásait mutatják, hanem a nyugodtabb klasszikus felé hajló irányra emlékeztetnek. Kár, hogy az alakokat átfestették és így éles körvonalaik eltompultak.

A plébánia szomszédságában álló emeletes ház homlokzatát a *Szűz Anya* festett képe ékesíti, aki a kis Jézust tartja ölében. Maga a ház is barokk kapujával a 19. század elejére vall. A kép maga nem művészi alkotás, de mégis elfogadható munka, melynek színeit a legújabb renováláskor felújították.

Ugyancsak Győrszigetben, a Gyár-utca 50. számú házának homlokzati tűzfalán a *győri Szűz Mária* képet találjuk, melyet a 19. században festhetett oda valamelyik harmadrendű piktor. Ma már alig látható, színei kifakultak.

Sok szobor, falfestmény esett már áldozatul a modern restaurálás kíméletlenségének, de ami megmaradt, még elég sok arra, hogy alkotójukul győri mestereket keressünk.

Szinte lehetetlen, hogy minden egyes alkalommal idegenbe mentek volna a győriek oly gyakran rendelt szobraikért. Még eddig azonban nem sikerült 17. és 18. századbeli képfaragóinkat felfedeznünk. A 18. század utolsó negyedéből ismerjük Nessensohn Józsefet, aki a Zichy püspök-féle restaurálás alkalmával a székesegyházi mellékoltárok szobrait, kánontábláit faragta.³⁾

E kis adatok felsorolásával nemcsak a vallásos élet eleven hirdetőit szemléltettük, hanem a barokk művészet emlékeit is meg akartuk menteni, legalább a műtörténet számára, mielőtt ez alkotások teljesen elpusztulnának.

³⁾ Szombathelyi püspöki lvt. Jaurinensia.

**V. Vallásos egyesületek,
kongregációk, társulatok.**

A 18. század barokk vallásossága nemcsak művészi templomdiszítésekben, nagyszabású szoboralkotásokban, házak homlokzatát ékesítő képekben, szoborművekben nyilatkozott meg, hanem vallásos egyesületek, kongregációk, társulatok működésében is. Míg az előbbieket a hívő nép élő hitének külső jelei voltak, ez utóbbiak a hitélet gyökereit táplálták. A tanuló ifjúságon kezdve mindenkorú hívőt tagjai közé számláló egyesületek, kongregációk, társulatok oly sokaságával találkozunk Győrött 1700–1800. évek között, minőre a későbbi időben nincs példa. E társulatok vezetői jezsuiták, ferencesek, kármeliták, kamillánusok és világi papok; titkárak világi emberek ajánlkoznak; sőt társulati sekrestyést is ismerünk. Mindegyik társulat tagjai előirt szabályok szerint éltek vallásos életüket. A hívő nép nem elégszik meg a helybeli intézményekkel, a nagyszombati, kolozsvári, bécsi, lilienfeldi, salzburgi hasonló társulatokba is beiratkozik.¹⁾ Kanonokok, papok, világiak adományokkal és hagyományokkal támogatták jámbor célját. Ily működő társulatok voltak a következők: a *tanulók* nagyobb és kisebb kongregációja az angyal által köszöntött Szűz Mária tiszteletére; az *agónia* magyar és német társulata tanulók és felnőttek számára; külön *magyar és latin* kongregáció a felnőttek számára; a *mennybe felvett Szűz Mária* társulata; a *fájdalmas Anya* nagyobb és kisebb kongregációja felnőttek számára; *Kármelhegyi Szűz Mária* társulata; a *skapuláré* társulata; *Jézus Krisztus atyafiságának* kongregációja, mely azonos Szent Anna társulatával; *Jézus gyermekségének* társulata; *Jézus jó pásztor, Mária és József* társulata, mely azonos a *Szent család* társulatával; *Krisztus testének* társulata; *Jézus öt sebének* társulata; a *Szentháromság* kongregációja; *Szent József* kongregációja; *Rózsafüzértársulat*; *Regiszi Szent Ferenc* hitoktatási kongregációja a belső városban és külön Újvárosban; Szeráfi Szent Ferenc magyar kong-

¹⁾ 1778-ban nérei Szent Fülöp bécsi társulatba Mária Anna Augusztina győri orsolyita apáca is beiratkozott.

regációja; Nepomuki Szent János kongregációja; Szent Mihály arkangyal társulata; Szent István magyar király társulata. Találkozunk a győregyházmegyei 12 órás szentségimádás egyesületével, melynek nyomtatott szabályai a betűk alakját nézve a 18. század végére, vagy a 19. elejére vallanak.²⁾ Hasonló örökimádási társulatot Salzburgban ismerünk ez időben.

Akik e kongregációkba, társulatokba beiratkoztak, felvételi jegyet kaptak, melyen a társulat szabályait és a társulati ájtatosság módját is közölték. E jegyeket a társulat védőszentjének képe díszítette. Így például: Szent Anna társulatának jegyén Szent Anna a Boldogságos Szűz Máriával látható; Krisztus testének társulati jegyén az *Oltárszentség* előtt térdelve papok és világiak imádkoznak; Jézus jó pásztor. Mária és József társulatának felvételi jegyén lángoló szívben a Szent család látható; a lilienfeldi Szent József társulatnak jegyén kétfejű sassal ékesített keretben Szent József áll a kis Jézussal.

E társulatok jelvényeik, szobraik, zászlóik hordozásával temetésekre is kivonultak, a temetési menet díszének emelésére.

E társulatok megszűntek a barokk vallásosság hanyatlásával, a szerzetesházak feloszlásával, a szabadelvű szellemi áramlatok terjedésével. Egyes kongregációkra nem is volt többé szükség: így a hitoktatási kongregáció munkakörét az iskolák rendszeresített hitoktatása vette át. Ma a kisebb tanulókat inkább az Eucharisztikus Gyermekszövetségbe és a Szívgyárdába, a nagyobbat a Mária-kongregációkba tömörítjük, a serdülő fiatalok és a felnőttek részére kor, állapot és nemek szerint elkülönítve szabályszerű Mária-kongregációkat létesítünk. A szétdaraboltság helyett egységesebb ájtatossági gyakorlatokat rendezünk. A szentségimádást az oltáregyletek terjesztik, egyházmegyei intézmények szabályozzák.

A régi intézmények közül megmaradt a ma is működő Rózsafüzértársulat, skapuláré társulat, Jézus szent gyermekségének társulata. Újabb és a régiéik közül többet helyettesítő: Jézus szentséges Szívének társulata. A 19. század folyamán hosszabb-rövidebb ideig élt a Szeplőtelen fogantatás társulata (1857—62.) a Törökországban élő keresztények segítésére; a Mária-egylet (1862.) az

²⁾ Tudjuk, hogy 1772-ben rendelte el Zichy Ferenc gróf püspök a győri egyházmegyében a 12 órás szentségimádást, és 1773. jan. 1-én kezdte meg a székesegyház ez ájtatosságát.

afrikai pogány gyermekek lelki javára; a Xavéri hittedző társulat. Ezeknek feladatát az újabban működő missziós társulatok vették át.³⁾

E kongregációk, társulatok felsorolásában nem pusztán történeti emlékeket keresünk, hanem a vallásos élet elevenségére is rámutatunk a 18. század folyamán. Nehéz dolog volna a jelen idővel összehasonlítást keresnünk, nem találunk meg a közös alapot, mely az összehasonlítás mértékét megadná. Inkább csak utalunk arra az ismert tényre, hogy a 19. század szabadelvűségének sorvasztó hatását Győr vallásos élete is megérezte. Az elerőtlenedő, sőt eltűnő vallásos egyesületek mutatták a buzgóság ellanyhulását. Ez azután föltetszett a templomokat látogató közönség számán is. A század vége az anyagi és szellemi művelődés terén nagy haladással zárja le a mérleget, de a tanult katolikusok lelkében a szabadkőművesség, az anyagelvűség, a vallási közömbösség, a munkás tömegekében pedig a szociáldemokrácia vallásellenes szelleme nagyarányú rombolást végzett. A 20. század elején oszlanı kezd a köd és enyhülni a fagy. Már a világháború kitörése előtt élénkülés jelei verődnek ki a győri vallásos életen is. A Krisztusban mindent megújítani akaró X. Pius pápa visszavezeti a győri híveket is a gyakoribb szentáldozáshoz. Ezzel kapcsolatosan az úrak és urinők, majd az uri lányok kongregációs élete is megkezdődik. A világháború nagy ostroma a mindenható Isten irgalmassága elé térdepeltette a józanabban gondolkodók nagy részét. A közömbösek szemét meg a forradalom nyitotta fel. Ilyen előzmények vezették be azt az örvendetes változást, melyből számban és erkölcsi erőben meggyarapodva emelkedtek föl újra a vallásos egyesületek. Ezek működési irányát egységesítette az Actio Catholica és munkával látta el az újraéledt egyházközségi élet, mely már nemcsak anyagi kérdéseket bonyolít le, hanem mint a világi apostolkodás gyakorló tere, segít a lelkipásztorok lélekmentő és kegyelemgyarapító munkálkodásában is.

³⁾ Győri kápt. m. lvt. 41. Téka, 5296—5335. sz. okiratok.

VI. Máriasisztelel; búcsújárások.

Győr katolikus közönségének vallási élete a kiváló Mária-tiszteletben is kifejezésre jutott. A székesegyházi vérellverejtőkéző Mária-kép előtt évenként megújuló, buzgó tiszteleten, a kongregációkban, jámbor társulatokban megnyilatkozó tiszteleten kívül a búcsújáró zarándoklatok is ébren tartották a hívők lelkében a Boldogságos Szűz iránt való tiszteletet. Évenként három nagy zarándoklatban vonultak a győriek a Szűz Anya kegyelemhelyeire.

I. *A győrbelvárosi plébánia zarándoklata a stájerországi Máriacellbe*, a Nagy Lajos magyar király által épített szépséges templomba. Ezt a zarándoklatot az 1763. évi győri földrengés után hálából kezdeményezték a győri hívek. Az utat gyalogszerrel hét nap alatt tették meg; néhány napi ájtatoskodás után ismét hét nap alatt tértek vissza. Málhás kocsi kísérte a zarándokokat, hogy a nyugvóhelyeken ruhát válthassanak, magukkal vitt élelmükkel felüdíthessék magukat. Vezető pap és világi rendező kísérte a zarándokesapatot. A zarándoklat költségeinek fedezésére 1878-ban Nagy Ignác, a székesegyház buzgó lelkű sekrestyeigazgatója, aki hosszú időn át teljesítette a papi vezető elég nehéz feladatát, a hívek adományaiból 1253 forintos alapítványt tett.¹⁾ A világháború első éveiben még különvonaton tette meg búcsújáró útját a zarándokesapat, de mindig kisebb és kisebb számra olvadt le. A háború okozta gazdasági leromlás végre teljesen megszüntette e zarándoklatot.

A megszűnő plébánia-búcsújárás helyett a föllendülő hitélet új máriacelli zarándoklatokat teremtett. A Katolikus Körben létesült leányklub tagjai és vendégei 1925. nyarán 125-en vonaton indultak el a magyarok mindig kedvelt búcsújáró helyére Pokorny Miklós püspöki titkár, a klub lelkes egyházi tanácsadójának szorgalmazására. Ez az első megmozdulás kezdetben csak a magán divatos tanulmányi kirándulás jellegét viselte magán. Ámde a kiművelt katolikus lélek nem elégedett meg a vi-

¹⁾ Győri kápt. m. lvt. Belső sekrestyealapítványok.

dék természeti szépségeinek szemlélésével, hanem megihletve a szenthely kegyelemsugárzó erejétől lelki megújulást és gazdagodást is kívánt. A kirándulók zarándokokká váltak. Ez a jól sikerült út érlelte meg Pokorny Miklósban és fáradhatatlan segítőtársában, Reiner Gyula papnevelőintézeti tanulmányi felügyelőben azt a gondolatot, hogy nagyobb zarándoklat szervezésébe kezdjenek. Az egyházmegyei hatóság engedelmével és erkölcsi támogatásával már a következő 1926-ik esztendőben meg is valósult a terv 626 részvevővel. A különvonat Bécs—Sanct Pöltenen át szállította el a zarándoksereget, mely imádkozva, szenténekeket énekelve utazott és ünnepélyes, jól rendezett egyházi körmenetben vonult be az öregcelli templomba. A vezetők gondoskodtak arról, hogy a zarándokok teljes lelki felfrissüléshez juthassanak. Délelőtt, délután volt közös ájtatosság, szentbeszéd, szentgyónásra, szentáldozásra bőséges alkalom. A három nap középső részével mindenki szabadon rendelkezett. Hatalmas autóbuszok és kiránduló kocsik vitték az erdős hegyekben és tavakban bővelkedő környék érdekes látványosságai felé a győri zarándokok jelentékeny kiránduló csoportját. Ám a késődélutáni templomi ájtatosságra mégis mindenki visszatért és a szentségekhez járult zarándokok lelkes serege hitvalló példaadással fejezte ki máriacelli útjának igazi célját a fényes gyertyás körmenetben, mely szép rendjével és őszinte áhítatával még az ilyen megnyilvánulásokhoz hozzászókölt cellieknek is feltűnt. Nem csoda, ha a következő években is sokan sürgették a győriek celli zarándoklatának megrendezését. Pokorny Miklós és Reiner Gyula szívesen vállalták a vezető fáradtságos feladatát. Papok is mindig szép számban csatlakoztak a hivekhez és készségesen segédkeztek a zarándoklat lelki programjának végrehajtásában. 1927-ben 527, 1928-ban 434 zarándok indult. Még 1929-ben is 400-an vettek részt a búcsújárásban, melynek legfőbb lelki irányítója *Grösz József* győri segédpüspök volt. Szent Imre herceg magyar szentéve, 1930-ban 265 részvevőre apasztotta le a celli zarándokok számát, de még a következő három évben is százon felül maradtak olyan győri hivek, kiket Mária-tiszteletük e kegyelemhelyre vonzott. 1934-ben *dr. Breyer István* megyéspüspökünk állott a 128 zarándok élére, de a pénzügyi nehézségek és az osztrák politikai zavarok mindig jobban csökkentették a részvevők számát. Ennek ellenére is indultak még zarándokok 1935-ben, 1936-ban, 1937-ben és 1938-ban, sőt még 1939-ben is követte egy kis csapat Rádonyi József gyórkáptalan-

dombi lelkész, állami leánygimnáziumi hitoktató hívő szavát, ki növendékei között a felnőtt híveket is szívesen látta.

A győrbelvárosi plébánia a magyarországi Kiscellbe is vezetett búcsújáró zárandoklatot még 1829-ben is,²⁾ melyet később teljesen az újvárosi plébánia vett át. E zárandoklat kezdő idejét nem ismerjük pontosan, de az bizonyos, hogy a Zichy Ferenc gróf püspök által kegyelemhellyé nyilvánított és többször felkeresett új búcsújáró helyen 1748. szeptember 15-én már megérkeztek a győri búcsúsok is Stehenics János prépost-kanonok, püspöki helynök személyes vezetése mellett. Hihető, hogy ezt a szokást ezután is fenntartották, míg később a győr-újvárosi plébánia rendszeresítette.

II. *A győrújvárosi plébánia búcsújáró zárandoklata Kiscellbe.* (Celdömölk, Vas megyében.) Keletkezésétől fogva felkereste a környék népe a dömölki kápolnát, hogy hódoljon a Bold. Szűz Anya szobra előtt az ég Királynéjának.³⁾ Az akkor még Győregyházmegyéhez tartozó új kegyelemhelyet, mint láttuk, a győri hívek sem mellőzhették. Az első búcsújárás a székesegyházból indult el jámborcélú útjára. Az újvárosi hívek a belsővárosi plébániából induló zárandoklathoz csatlakoztak kezdetben, de később teljesen az újvárosi plébánia vette át e zárandoklat rendezését és vezetését.⁴⁾ A búcsújárás mindig Mária nevenapja után való pénteken indult el.⁵⁾ Ezt a búcsújárást is a világháború és az utána következő kedvezőtlen viszonyok szüntették meg.

III. *A győrszigeti hívek kálnoki búcsújárása.* A győrszigeti németajkú hívek a 19. század elején István király ünnepét követő pénteken szintén Kiscellbe indultak a Szűz Anya tiszteletére.⁶⁾ E zárandoklatot »fogadásból» végezték, ami arra vall, hogy az 1763. évi földrengés után kezdődhetett meg. A zárandoklatot 262 forintos alapítvány is segítette. A szigeti lakosság lassankint megmagyarosodott; mindig kevesebb és kevesebb németajkú hívő jelentkezett a zárandoklatra. Az 1872. évi Canonica Visitatio a búcsújárás megszüntetését, vagy a győr-újvárosihoz való csatlakozását ajánlotta. A nép szívesen ragaszkodik megszokott vallási cselekedeteihez és a

2) Győri püsp. lvt. Győrújvárosi 1829. évi Can. Visit.

3) L. A celdömölki apátság történetét.

4) L. fentebb.

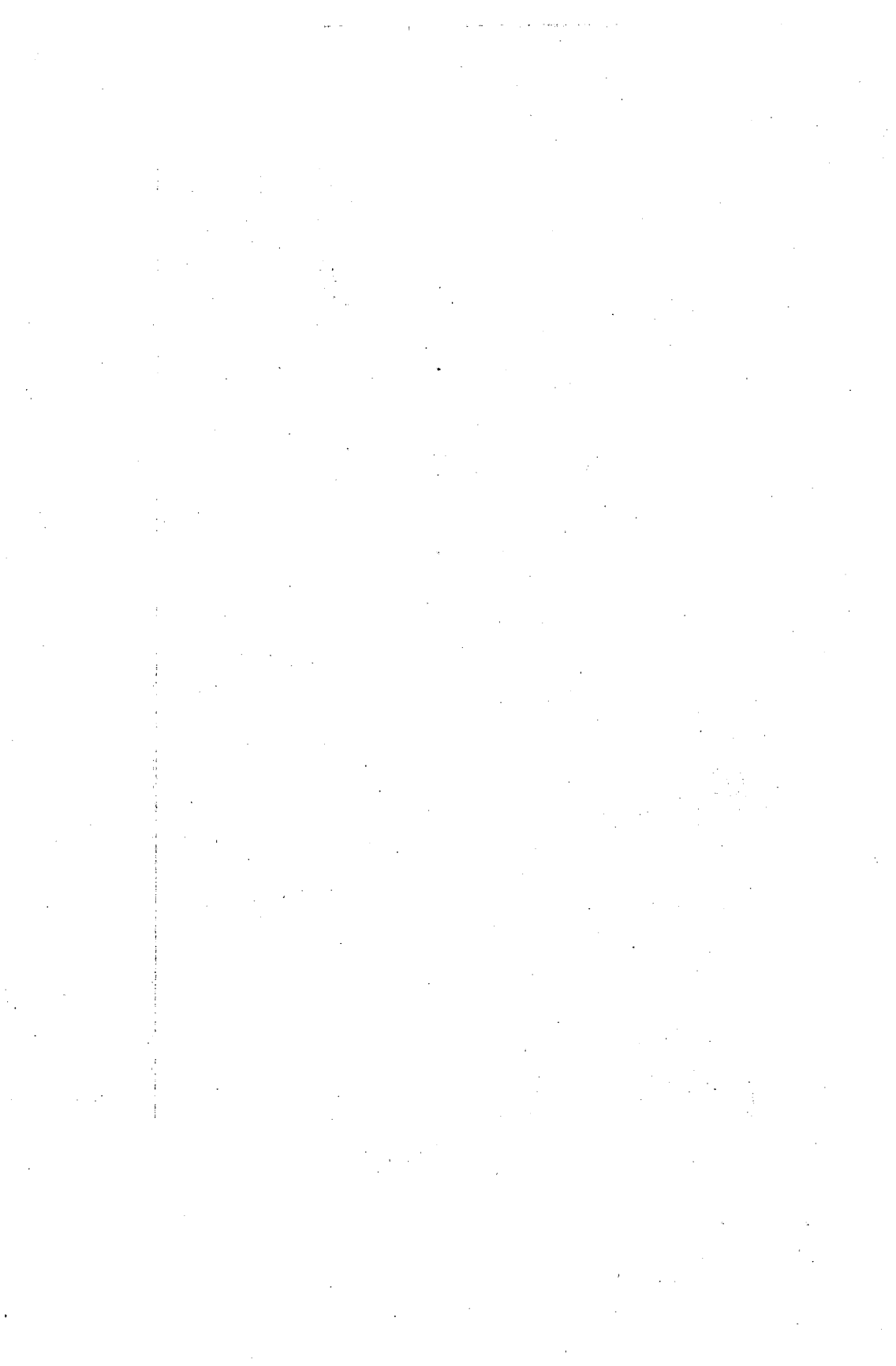
5) 1872. évi Can. Visit.

6) Győrszigeti 1829. évi Can. Visit.

Killer-föld, Árpád u 40 Győr

A kiskúti Mária-kép.

búcsújárást nem szüntette meg, hanem Kiscell helyett Máriakálnokra irányította. A kálnoki búcsújárás tehát a kiscellének egyenes folytatása. Ez a zarándoklat is mindig István király ünnepe után, augusztus hó utolsó hetében tette meg útját. A legutóbbi időben Györrévfaluból indult ki e zarándoklat. Ma már ezt is Mosonig vonaton, onnét gyalogosan vagy autóbusszon teszik meg a hivek.

IV. *A gyárvárosi hivek csatukai búcsújárása és a kiskúti Mária-kép.* Alig alakult meg a gyárvárosi egyházközség, a buzgó hivek tisztelete a Szent Szűz iránt megszervezte a csatukai búcsújárást. Ennek a veszprémegei búcsújáró helynek sok kedvelője van a Bakony-hegység közelségében élő katolikusok között is. Ezek közé sorakoztak a gyárvárosi hivek is, kik autóbusszon közelítik meg a világ zajától távoleső kis községet, melynek kápolnája nyilvános jellegű, egyházhatóságilag engedélyezett búcsújáró hely. Az első zarándoklat 1924-ben indult. Évi ájtatossági rendjébe azóta beiktatja május hónap közepe táján a csatukai búcsújárást az új plébánia. E példa adott ösztönzést a kármelita harmadrendű testvéreknek is, hogy egy paptestvérük lelki vezetése mellett egy-egy autóbusszon ők is évenként elzarándokoljanak a csatukai kegykápolnához.

A gyárvárosi hiveknek maguknak is van zarándokhelyük: a *kiskúti Mária-kép*. A győriek népligetje, a Kiskút, Gyárváros és a budai országút között terül el. Hatalmas fáinak árnyékos védelme alatt sokszor keresnek menedéket a győri sétálgatók. Az iskolák ifjúsága itt tartja majálisait, júniálisait. Gyakori színhelye zajosabb népünnepélyeknek is. Ennek egyik, a budai országúthoz közeleső nagy fáján 1928. nyarán egy Mária-képet helyeztek el. A kép az isteni Gyermekkel együtt ábrázolja a szent Szűzet. Százéves lehet a festmény, melynek különösebb művészi értéke nincs. Odahelyezője nyírfakeretbe illesztve függesztette a fa törzsére, alája agancsdiszbe foglaltan olajmécset helyezett el. Egy kis fehér márványlap aranybetűs felirása: »Mária segített«, hirdeti, hogy a segítő Mária iránt érzett hála telepítette ide a Madonna-képet. A képet hamar felfedezték az ájtatoskodók. A gyárvárosi hivek május hónapjában már testületileg is felkeresik. Az asszonyok és leányok Mária-kongregációja már 1931-ben rendszeresen gondozni kezdi. Az előbbieket gondoskodnak arról, hogy májusban minden nap égjen a mécs a kép előtt, az utóbbiak pedig minden héten kétszer virággal ékesítik. Szokássá vált, hogy az egyik májusi ájtatosságot itt tartják a szabad ég alatt.

1935. május 6-án pedig már 800 hívőből álló körmenet indult a kiskúti képhez és innét vissza a templomhoz égő gyertyákkal. Azóta ez a körmenet állandósult. A szabadban elhelyezett kép iránt a tisztelet egyre fokozódott. Mindig több táblácska hirdette, hogy az itt végzett buzgó imádság meghallgatásra talált. Ez a körülmény sugallta azt a tervet, hogy a szentképnek védettebb és diszesebb otthont készítsenek. Elhelyezésének tizedik évében a gyárvárosi hívek gyűjtéséből ez a terv meg is valósult. *Schutzbach Antal* iparművész terve alapján *Wellanschitz Alajos* építész kápolnafülkét készített a *Valker Ágnes* leánygimnáziumi tanárnő által megújított és *Schima Bandi* iparművész diszes bronzkeretébe foglalt kép részére, melyet 1938. november 27-én helyeztek el a *Mentes Mihály dr.* hittudományi főiskolai tanár által megáldott új, szilárd otthonába. A jeles iparművész által remek vaskandeláberekkel is ékesített szenthelynek általa még több látogatója van. Az új elhelyezéssel kapcsolatban nyilvánosságra jutott a kiskúti ájtatoskodó hely eredete is. *Kruchina Rezső* nyug. őrnagy fiának súlyos betegségében e kép előtt kérte a Boldogságos Szűz anyai pártfogását, s midőn buzgó kérése meghallgatásra talált, közkinccsé akarta tenni az áldott forrást, melyből az ő családjára égi kegyelem áradt.⁷⁾ Azóta őt is magához szólította az Ur, szűkebb családjából nem él más, csak Béla fia, kinek meggyógyulását és célhozjutását a Szent Szűz segítségének tulajdonította.

Újabb zarándoklatok.

A máriacelli zarándoklatok idején megerősödött az a gondolat, hogy a magyarságnak hazai kegyelemhelyeit sem szabad elhanyagolnia.

1930-ban, Szent Imre herceg jubileumi évében, a vallásos figyelem *Pannonhalma* felé fordult. A győriek a 18. században Szent István ünnepén vagy annak nyolcadában népes zarándoklattal keresték fel Pannónia Szent Hegyét. II. József idején a zarándoklás legyőzhetetlen akadályokba ütközött és a pannonhalmi búcsújárásokat irányító ferences rendház is megszűnt, így elmaradt. Ezt a feledésbe ment szép szokást újította meg a győri *Actio Catholica* 1930-ban. A nagy zarándoklat lelkes hangulatában elhatározták a győri katolikus férfiak, hogy a budapestiek mintájára évenként férfizarándoklatot rendeznek

⁷⁾ A kép előbb a Valker-családé volt.

Pannonhalmára. 1931. május 31-én *Grósz József* segéd-püspök vezetésével 200 férfi tette meg vonaton az első zarándokutat. A következő évben már háromszor ennyi férfi vett részt a zarándoklatban. A nap délelőttjét a templomi ájtatosságok foglalták le, délutánját katolikus gyűlés tartására használták fel és visszaérkezve gyertyás körmenetben vonultak a székesegyházba hálaadásra. A körmenet napját nem rögzítették, de május második fele és június vége között egy vasárnapon megtartották. A budapesti Eucharisztikus Világkongresszus és a fővárosi Szent István ünnepei miatt 1938-ban elhagyták, de a megkezdett szép és öntudatnevelő ájtatosság nem szűnt meg.

A pannonhalmi férfizarándoklat mellett nem mellőzték a győri egyházmegye két kegyhelyét sem. A megyéspüspök szorgalmazására 1934. szeptember 9-én a győri Katolikus Akció rendezésében 500 tagú vegyes zarándoklat indult vonaton, majd a szárföldi vasutállomástól *Breyer István dr.* püspök vezetésével gyalog a rábaközi *Osló* község felé, hol a Boldogságos Szűznek kegyelemhelye van már a középkor óta. Miután elvégezték ájtatosságukat az Esterházy Pál herceg, nádor által 1690-ben személyesen odavitt szent szobor előtt, gyalog indultak vissza *Grósz József* felszentelt püspök vezetésével a veszkényi vasutállomásig. A résztvevők a megyéspüspök intézkedése alapján elnyerhették a jubileumi szentévi teljes búcsút. A zarándoklat a székesegyházban végzett hálaadással fejeződött be.

1935. szeptember 15-én 850 győri hívő indult el a székesegyházból *Grósz József* felszentelt püspök vezetésével vonaton a mosonmegyei *Máriakálnok* búcsújáró helyére. A mosoni vasutállomástól a helybeli búcsúsokkal meggyarapodva szép rendben érkeztek el a templomig, honnan a 300 magyaróvári zarándokkal erősödött sereg a kegyelemkápornához tartott. A főpapi szentmise, ünnepi szentbeszéd, litánia kegyelmeitől gazdagodva résztvettek a katolikus diszgyűlésen. A Győrbe hazatért zarándokok gyertyás körmenetben vonultak a székesegyházba hálaadásra.

A zarándoklatok közé sorozzuk a győri férfiak zárt lelkigyakorlatait a jezsuiták budai *Manrézájában*. A győri iparosok és kereskedők Mária-kongregációja 1929. februárjában indította el az első lelkigyakorlatozó csoportot. Egy-egy csoportban 54 résztvevő van. Jelentkezőkben nincs hiány, sőt 1934-ben kénytelenek voltak három csoportban küldeni a jelentkezőket nagy számuk miatt. Az

elmult 10 év alatt összesen 734 világi férfiú vonult vissza a szent magányba, hogy a saját lelki megújulásukkal is terjesszék Krisztus Király országát.*)

BEFEJEZŐ SZAVAK.

A közép- és újkor győri plébániáit, templomait, klostorait, vallásos műalkotásait, vallásos és jótékony intézményeit egymás után felsoroltuk a vallási élet jellemzésére. Ezek a néplélek vallásosságának igazi fokmérői. Ezekből árad ki az erő, mely az embert Isten közelébe vonja, testvéri közösségbe kapcsolja; a társadalom alapját, a családot, meg nem rozsdásodó, el nem téphető aranygyűrűvel veszi körül. Ebből a vallásos néplélekből termelik ki a felsorolt intézmények az embert munkára képesítő, lankadástól, kétségbeeséstől elvonó erőket, erényeket; az embert boldoggá tevő erkölcsi értékeket. Az ország, a nemzet, a társadalom fenntartó alapja a vallás és a belőle kiáradó erkölcsi erő. Ha ez elfogy, elvész a vallásos kultúra, de vele együtt meginog az ember boldogulásának alapja is. A vallási intézményekről ma szólni azért is érdemes, mert az istentelenséget, velejáró rombolást és boldogtalanságot termő áradat lassankint az egész világot elönti. A keresztény világnézet szilárd talajra építette fel a társadalmat; az új pogányság súlyosztóbe ránt mindent. Puskaporral, dinamittal tölti meg a talajt, mely a felrobbanás veszedelmének félelmével aggasztja a gondolkodók lelkét. A hívő, vallásos ember reménye horgonyát a gondviselő Isten végtelen bölcsességébe, igazságosságába és irgalmasságába veti. Ez a vallásos remény a társadalom legbiztosabb alapja. Ez a szent, hívő reménység csillog Győr katolikus vallásos életének multján is. Azért tártuk fel és azért adjuk közre, hogy épüljön rajta minden olvasónk és álljon bele abba a tiszteletreméltó sorba, amely a hit biztos útján Isten és a teljes boldogság örök országa felé igyekszik.

*) E fejezettel az érdekelt plébánosok szives közlése, a Győri Katolikus Tudósító és a Győri Nemzeti Hírlap jelentései és személyes tapasztalataink alapján egészítettük ki a tanulmányt. Sz. B.

NÉV- ÉS HELYSÉGMUTATÓ.

A.

Actio Catholica 50., 71., 148., 154.
Acsay Ferenc 57., 58.
Acsády Ádám veszprémi püspök 57.
Agonia-társulat 57., 111., 112., 115., 146.
Albert király 38.
Alexia (szül. Braun Mária Krisztina) orsolyita főnöknő 73.
Altomonte festőművész 59.
Alsoki Márton 7.
András dömés alperjel 37.
András káplán 5.
Angerer Farkas 16.
Angrano-ház 140.
Anjouk 31.
Annás főpap 108.
Antal (Halmi) kármelita perjel 49., 133.
Apáca-utca 140.
Apffalter József kanonok 48.
Asztal János kanonok 61., 121., 124.
Athanáz (Witwer) kármelita testvér 106.
Árkay Aladár építész 79.
Árkayné Stehló Lilly 80.
Árpád-királyok 4.

B.

Babothy-család 91.
Babothy Ferenc esztergomi kanonok 7., 91.

Babothy Tamás 91.
Baden 116.
Bakits Pál 21., 39.
Bakits Péter 25., 39.
Bakócz Tamás győri püspök 87.
Bakócz másképp Szatmári Ferenc püspök 32.
Bakony-hegység 153.
Balázs plébános 28.
Balics Lajos dr. 44.
Banfi Florio 86.
Baráti 41.
Baráti Máttyás vránai perjel 42.
Barbély (Varjassy) János 21.
Baross-út 49.
Barilich Lőrinc plébános 57.
Barilich Máttyás 17.
Bartók Mihály 15.
Batsák-család 91.
Batsák József 94.
Batthyány Pál gróf 90.
Bácsa 74., 92.
Bástya-utca 140.
Beber János 16.
Beccarcis Krisztina Szvoboda Gusztávné 124.
Bedy Vince dr. 8., 13., 15., 17., 24., 32., 35., 40., 43., 47., 48.
Bene István 86.
Benedek (XIV.) pápa 112.
Benigno Francesco 86.
Bellichich Péter 14., 15.
Benedikta (szül. Flacher) orsolyita 73.
Berdóczy Máttyás 67.

Berghoffer Mihály 48.
 Bernátfy József báró 76.
 Bertalan-család 91., 98.
 Berzauter Antal 99.
 Becs 20., 72., 127., 137., 146.
 Bécsi kapu 27., 86., 127., 132.
 Bécs—Sanct Pölten-i út 151.
 Bécsújhely 72.
 Béla (IV.) király 20., 30., 31., 41.
 Birkmayer kőfaragó 86., 131.
 Biró György 98.
 Bisinger-alap
 Bisinger Ferencné 124.
 Bogyay (várbogyai) Ignác 48.
 Bogyó János 7.
 Bohuniczky Ignác 99.
 Boldizsár István 15.
 Boldogságos Szűz vaslemezen domborított képe 140.
 Bonifác (IX.) pápa 27.
 Bordeaux 72.
 Borba 29.
 Both Antal 64., 65.
 Böythe Miklós kanonok 8.
 Brankovich György 32.
 Brantl Lajos 78., 79., 81.
 Breyer István dr. győri püspök 50., 82., 83., 84., 151., 155.
 Bubnich Máttyás kanonok 9., 16., 139.
 Buda 20., 42.
 Budai László dömés testvér 38.
 Budai országút 153.

C.

Capacci Antal firenzei festő-művész 60.
 Cecília (szül. Aichpicher) orsolylita 73.
 Celldömölk (Vas m.) 152.
 Cirenei Simon 108.
 Condoni János 90.
 Cromwell Olivér 50.
 Czakó Mihály 65.
 Czakó városi főszámvevő 121.

Czech János 27., 28., 39.
 Czinár—Fuxhoffer 20., 22., 41.
 Czingráber Lajos kanonok 48.
 Csallóköz 50.
 Csanak 27.
 Csalka 153.
 Csák Károly v. Csák 37.
 Csák (boldog) Mór 37., 38.
 Csákváry Teréz Horváth Mihályné 123.
 Császár Viktor 35.
 Csepeli Alóert 39.
 Cser-dülő 25.
 Cserha János 99.
 Csernátonyi Miklós 14., 34.
 Cséffalvy János 98.
 Csóka József 65.

D.

Dallos Ferenc 81.
 Demeter bán (a Csák nemzetségből) 37.
 Demeter szentbenedeki plébános 26.
 Diego F. Carlone 131.
 Dilts Józsefné 60.
 Dilts József 75.
 Dizmás-kápolna 106., 107., 110., 115., 126.
 Dombi Mihály 15.
 Domonkos-rendház 36.
 Donner Rafael 134., 135.
 Dorfmeister István 75.
 Dömölki kápolna 152.
 Draskovich György győri püspök 5., 7., 22., 37., 58., 88.
 Dresmitzer József 65.
 Duna 87., 91., 92., 93., 97.
 Duna-kapu 135.
 Dunapentele 136.

E.

Ebenhöch Ferenc kanonok 48.
 Edvey Tamás 13.

Eisenberger Mihály József 67.
 Endre (II.) király 30., 40.
 Endus fia Péter 42.
 Enese 136.
 Erdőszeg-út 28.
 Erzsébet özvegy királyné (Károly Róbert özvegye) 31.
 Erzsébet királyné (Albert özvegye) 38.
 Erzsébet-liget 82.
 Erzsébet-tér 14.
 Erzsébet-utca 98.
 Esterházy Pál hg., nádor 155.
 Esztergom 42.
 Esztergomi Szaniszló 17.
 Etsch Máttyás 63., 121.
 Eucharisztikus Gyermekszövegetéség 147.
 Eucharisztikus Világkongresszus (budapesti) 155.
 Échy Bálint 27.
 Écs 41.

F.

Fabsits Cyrin ferences 35.
 Fadd 42.
 Farkas András 66.
 Farkas Márton 63.
 Farkas Máttyás polgármester 79.
 Fábry Miklós 14.
 Fájdalmas Szűzanya kápolnája 109., 113., 115., 116.
 Fehér Ipoly 32., 34., 87.
 Fejér György 20., 41., 87.
 Felber János 35., 69., 140.
 Felpéc (Győr m.) 44., 98.
 Felsőfalu 91.
 Ferdinánd (I.) király 6.
 Ferrari Zsigmond dominikánus atya 37.
 Fetser Antal püspök 62., 71., 78., 79., 82., 89., 96., 138.
 Fillinger Lipót 57.
 Fillinger-nővérek 124.
 Folyi József 119.

Forgách Pál gróf váci püspök 60.
 Forre Márton 66.
 Fortleitner Keresztély 34.
 Franck Mihály 90.
 Frigyes (III.) német császár 38.
 Frigyes osztrák herceg 41.
 Frigyszekrény-szobor 134., 135.
 Fruhmann Antal rajztanár 54.
 Fuhrmann Klára (Hammerné) 124.
 Fűgi János 122.

G.

Gabelli Bernardo 84.
 Gaborjáni Tóbiás kanonok 14.
 Galavit 42.
 Gastinger József 103., 105., 106., 107., 108.
 Gaszner Antal kamillánus atya 61., 63.; plébános 115., 127.
 Geisz János 64.
 Gergely dömés atya 40.
 Gergely (IX.) pápa 30.
 Gergely György plébános 52.
 Gergelyi György Imre 57.
 Gerha (Nyul) 40.
 Giullani Giovanni 137.
 Gorup Ferenc nagyprépost 34.
 Gosztonyi János győri püspök 29., 39.
 Gönczi Miklós prédikátor 7.
 Gönczöl Antal 123.
 Gönczöl Antalné 124.
 Goez József gróf 72.
 Goez Jozefin grófnő 72.
 Gregoriáncz Pál püspök 33.
 Groll Adolf püspök 86., 89., 103.
 Gönyű 67.
 Gradaczy Márton 14.
 Gróner hadnagy 110.
 Grósz József segédpüspök 76., 80., 151., 155.
 Guido Reni 136.
 Gundl János özvegye 114.

Guraby Mátyás 15.
 Gyara 42.
 Gyár-utca 89., 147.
 Győr—bécsi vasutvonal 117.
 Győri Ferenc 21.
 Győri hívek Kálvária-alapja 123.
 Győri János dömés perjel 38.
 Győri Katolikus Tudósító 156.
 Győri Nemzeti Hirlap 156.
 Győri Szűz Mária 51.
 Györgyvárosi hívek csatkaibúcsújárása 153.
 Györgyvárosi plébánia 77.
 Győri Ipartelep Rt. 79.
 Győrrévfalui plébánia 91.
 Győrnádorvárosi plébánia 59.
 Győrnádorvárosi Szent Imre herceg-úti lelkészség 81.
 Győrszabadhegyi plébánia 63.
 Győrsziget 92.
 Győrszigeti hívek kálnoki búcsújárása 152.
 Győrszigeti plébánia 87.
 Győrújfalui 51.
 Győrújvárosi hívek kiscelli búcsújárása 152.

H.

Hab-Mária (a kármeliták mellett) 132., 133.
 Haczinger Tamás 136., 137.
 Haden Mihály 123.
 Hainfeld 136.
 Hajmo ferences provinciális 31.
 Haller János 66.
 Halles Gábor 35.
 Halmai Antal (János) kármelita atya 59.
 Halper Károly 124.
 Hammer János 124.
 Hamuzsírgyár (Révfa) 92.
 Havas Zoltán Ferenc 86.
 Háberl Farkas 69.
 Hávor János 90., 98.
 Házi Jenő dr. (vitéz) 32., 43.

Hebenstreit Nándor 78.
 Hecei (Hetsch) József 57.
 Heffner Mátyás 136.
 Heigl János dr. 63.
 Heiligenstadt Konrád 31.
 Heister Siegbert gróf 105., 106., 114., 120.
 Henszlmann Imre 44.
 Herber Illés 16.
 Hercz József 90.
 Hermann József 48., 52., 56.
 Hermann élelmézési föltiszt 106.
 Hess József 65.
 Hetsch (Hecsei) József 57.
 Hevenessy Gábor S. I. 42.
 Héderváry-család 29., 44., 91.
 Héderváry György 39., 44.
 Héderváry István 39.
 Héderváry László egri püspök 44.
 Héderváry Miklós fia Lőrinc 38., 39.
 Héderváry Pál mester (Paulus Hungarus) 37.
 Héderváry Pál 44., 91.
 Hirschl Izsák 107.
 Hlatky-Schlichter Lajos 89.
 Hoffer Anna 119.
 Hoffer Eleonóra Neuwirthné 119.
 Holbics János 16.
 Holy Vencelné 124.
 Honvédliget 116.
 Horthy Miklós-hil 128.
 Horváth Ferenc 65.
 Horváth János 48.
 Horváth Ignác 65.
 Horváth István újvárosi plébános 52.
 Horváth István 57.
 Horváth Lajos újvárosi plébános 51., 52.
 Horváth Lajos 57.
 Horváth László kármelita atya 65.
 Horváth Márton 65.

Horváth Mihályné Csákváry
Teréz 123.
Hoszik Ferenc 64.
Huber Anna (Richterné) 75.
Hunyadi János 32.
Hüller Fidél 35.

I.

Ince pápa 42.
Irgalmas szamaritánus képe
142.
Ismeretlen jótevő 119.
Isteni Megváltó Leányai 62.,
81.
István dömés perjel 40.
István kármelita atya 64.
István (V.) király 6., 20., 31.,
87.
István örkanonok 27.
István pap 29.
Ivánháza-börtön 86.
Iványi Béla dr. 37., 40.

J.

Jabi Lőrinc 16.
Jager Márton 14., 16.
Jakab dömés testvér 37.
Jankovich Péter 15.
János pap 23., 41.
Jedlik Anyos-utca 92., 134.,
139.
Jeruzsálemi keresztút 104.
Jeruzsálemi Szent János-Rend
41.
Jézus Jópásztor Társulat 146.
Jézus Krisztus Atyafiságának
Társulata 146.
Jézus Szent Gyermekségének
Társulata 146., 147.
Jézus Szentséges Szívének
temploma 77.
Jézustársaság Kollégiuma 57.,
115.
Jézus öt szent Sebének Társu-
lata 146.
Jordán János dr. 79.

Jordán (Jordanits) Mátyás 16.
Jób (Zách-nemből) pécsi
püspök 31.
Józsa-ház 142.
József (II.) császár 17., 36.,
47., 49., 53., 59., 61., 63.,
115., 151.
Juhász Lajos 92.

K.

Kalischiák Péter 15.
Kalmár Ambrus 39.
Kalmár Bálint 39.
Kalmár Benedek 39.
Kamillánusok 115.
Kanada 76.
Kapellár Márton 119.
Kapunváry Márton 56.
Karancsics Mihály 34.
Karácsonyi János dr. 30., 31.,
32., 33.
Kapisztrán János 32.
Kaszner József 65.
Katolikus Leányklub 150.
Katzianer Jozefa grófnő
Heister Siegbertné 106.
Kazinczy-utca 140.
Kayserfeld Boldizsár 106., 107.,
109.
Kálmán győri püspök 31.
Kálmánchey Pál 13., 21., 23.
Kálnok (Máriakálnok, Moson
m.) 152.
Kálnoky grófnő 55.
Kálóczy Mihály révfalui sze-
gényháza 93.
Kálóczy Miklós 14.
Kálvária 101., 102., 103., 104.,
105., 106., 107., 111., 113.,
115., 116., 117., 118., 119.,
120., 122., 123., 125., 126.,
127., 128.
Kálvária-alap 119., 121., 122.,
125., 126.
Kálvária-ház 121.
Kálvária-negy 105.

Kármelhegyi Szűz Mária Társulata 146.
 Kármelita harmadrendiek csat-
 kai búcsújárása 153.
 Károly Róbert király 31., 38.
 Károly (III.) király 8., 36., 73.,
 134.
 Károly-féle vallásügyi rendelet
 (1731.) 8.
 Károlyi Lőrinc nagyprépost
 15., 28., 46., 47., 48.
 Keizler Frigyes 108.
 Kelemen káplán 25.
 Kelemen (XII.) pápa 74.
 Kelemen (XIV.) pápa 115.
 Kelemen Sándor 57.
 Keller Antal 57.
 Kenyér-köz 140.
 Keresztelő Szent János szobra
 129.
 Keresztély Ágost szász herceg,
 győri püspök 5., 9., 10., 11.,
 13., 34., 35., 36., 58., 88.,
 89., 95., 106., 120.
 Keresztény Pál 136.
 Kerschbaumer pék özvegye
 106.
 Kéry István 14.
 Kétyi János ferences 31.
 Kindermann Teréz 124.
 Kioszk 132.
 Király Márton 7.
 Kisbaráti 29., 115.
 Kiscell (Vas m.) 152.
 Kisfaludy-szobor 86.
 Kiskálvária 127., 128.
 Kiskút 49., 153.
 Kiskúti Mária-kép 153.
 Kismarton 31.
 Kiss Mihály 56.
 Kissith János 16.
 Kisvárda 74.
 Klebelsberg Kúnó gróf 80.
 Kleinflävel Teobald 16.
 Knizl Ferenc 90.
 Knoll János 90.

Kokas József 124.
 Kolbe Ferenc Kálvária-
 gondnok 122.
 Koller I. 22.
 Kollonich Lipót gróf, győri
 püspök 129., 130.
 Kollonich Zsigmond gróf, bécsi
 hercegérsek 73.
 Kolozsvár 116.
 Konecz Antal 61.
 Kondvicska Márton 90.
 Kovatsits Alfonz 35.
 Kopsinay Ferenc 15.
 Koppánmonostor 28.
 Koppendorfer Ferenc 130.
 Kostyán Mihály 64., 65.
 Kozmár György 57.
 Kóny 42., 43.
 Körmendy Nándor építész 84.
 Körösy Balázs 14.
 Kövecses József 86.
 Kratzer Ágost 35.
 Krause József 130.
 Kreskay Antal 90.
 Krisztina (szül. Khür grófnő)
 orsolyita mester 73.
 Krisztus haláltusájának társu-
 lala (Agonia t.) 57., 103.
 Krisztus Testének oltára 20.
 Krisztus Testének Társulata
 146.
 Kruchina Béla 154.
 Kruchina Rezső 154.
 Kudlik Sándor 89., 90., 98.
 Kuncz Jenő dr. 132.
 Kutasy János püspök 7., 8.,
 22., 87.
 Kuttingi Bernát Marián 16.
 Kys Miklós 28.

L.

Labsánszky Jakab János 16.
 Lajos (II.) király 42.
 Laky Miklós 7.
 Lamormain Vilmos S. J. 8.
 Langon János 73.

Lassek Ferenc 15.
 Lauer Richárd 78.
 Lazarétum 88.
 László (IV.) király 31.
 László (V.) király 38.
 Lelovits-féle telek 60.
 Lentulusz Márk 33.
 Lent György 56., 90.
 Lébényi hívek Kálvária-alapja 123.
 Léka 31.
 Likánovich Miklós 15.
 Lilienfeld 146.
 Linc Walter clontarfi püspök 50.
 Lindvay István 14.
 Lipót (I.) király 58.
 Lipót-féle vallásügyi rendelet (1691.) 8.
 Litny (Szebeni) Sebestyén 43.
 Lomnic-utca 83.
 Lourdesi-kápolna (Sziget) 89.
 Lőrinc gvardián 32.
 Lőrincz Károly 65.
 Lucifer 138.
 Ludányi Péter 39.

M.

Madler (Mayer) János 16.
 Maggiorotti 86.
 Magyaróvár 137., 155.
 Magyar Ispita 11., 34., 66., 140.
 Magyar és latin Kongregáció 146.
 Maholányi Judit grófnő, Oneilné 75.
 Major István dr. 99.
 Majorok (Győrnádorváros) 59.
 Makara Mihály 99.
 Makovich György 13.
 Malomsok 91.
 Malzan Károly báró 67., 70., 110.
 Mansfeld Farkas gróf 58.
 Mansfeld Fülöp gróf 58.

Mangin Sándor báró 90.
 Manréza 155.
 Margit-legenda 37.
 Markovits Ferenc 65.
 Marschall József Ferenc kö-faragó 130.
 Martony János 48.
 Matalics Gergely kanonok 10.
 Matielli Lorenzo 136.
 Matusek András nagyprépost 9., 14., 34.
 Mákos-dűlő 55.
 Mányay Domonkos 34.
 Mária Anna Augusztina orsolyita 147.
 Máriacell 150., 151.
 Mária Egylet 147.
 Mária és József Társulata 146.
 Máriakálnok 153.
 Máriakálnoki búcsújárás 155.
 Mária-kép (vérrelverejtkező) 150.
 Máriakongregáció 58.
 Mária-szobor a Kármeliták mellett (Hab-Mária) 131.
 Mária-szobor a Széchényi-téren 129.
 Mária Terézia királynő 17., 35., 36., 46., 53., 60., 73., 92., 95., 138.
 Mária-tisztelet 149., 150.
 Mária (Megttestesülésről nevezelt) orsolyita misszionárius 76.
 Márk 41.
 Márton fia Egyed kanonok 27.
 Mártonffy István főszámvevő 126.
 Máté szénior 39.
 Mátyás (I.) király 42., 87.
 Mátyás pap 23.
 Megyeház-utca 40., 142.
 Mendelényi István 40., 61., 77.
 Mentés Minály dr. 154.
 Merici Szent Angela 72.
 Mersenic Ferenc 98.

Meszlényi Pál Szent Benedek-
falva plébánosa 26.
Miklós dömés perjel 38.
Miklós győri püspök (XIV. szá-
zad) 37.
Miklós káplán 22.
Miklós pap, a Szent Kereszt
oltárának igazgatója 27.
Mikos Ferenc 15.
Miksa király 7., 22., 87.
Mikuláček Józsefné 124.
Miska pék (Győrsziget) 36.
Mladoniczky Ignác 75., 79., 80.,
135.
Mogyoróssy Pál 48., 121.
Mohács 40.
Mohl Adolf 49., 57.
Mohl Antal dr. 48., 49., 58.,
76.
Mollik Ferenc 90.
Molnár Antal 81.
Morg Albert 16.
Moson 153., 155.
Móding Ferenc 57.
Mráz Gergely 17.

N.

Nagy Ignác 150.
Nagy Lajos király 38., 150.
Nagy Máté 7., 22.
Nagy Mihály kanonok 88., 105.,
106., 120.
Nagy Viktor 91.
Nagyécs 25.
Nagylucei Ferenc 40.
Nagylucei (Dóczy) Orbán
püspök 44.
Nagyszombat 146.
Napraghy Demeter püspök 7.,
33.
Nepomuki Szent János-kápolna
55., 97.
Nepomuki Szent János Kong-
regációja 147.
Nepomuki Szent János szobra
86.

Nepomuki Szent János szobra
Révfaluban 97., 139.
Nerei Szent Fülöp 146.
Nessensohn József 143.
Neupauer Ignácné Richter
Anna 72.
Neuwirthné Hoffer Eleonóra
119.
Német Ispita 69., 137., 140.
Németh Alajos 86.
Németh Ambrus dr. 36., 57.,
61.
Németh Antal dr. 77.
Németh Imre 25.
Németh János 119.
Némethy Lajos 95., 96., 99
Novák Ferenc 48.
Nórápi Tamás kanonok 13.
Nytrai János 16.
Nyögér Antal 63.
Nyul 41.
Nyulak szigete 37.

O.

Oláh Miklós érsek 21.
Omode (II.) püspök 20.
Oneitné szül. Maholányi Judit
grófnő 75.
Oross Elek 99.
Orsolyiták 72.
Osli (Sopron megye) 155.
Oslii búcsújárás 155.
Oszoly Ferenc 15.
Ottokár (II.) cseh király 31.,
91.
Oswald Jenő 78.

Q.

Quel Zsigmond 32.

P.

Pagelly György 15.
Pamffler Gáspár 90.
Pamhakkal Ferenc 98.
Pannonhalmi 154., 155.

Pannonhalmi férfizarándoklat 151., 155.
 Patai Zsigmond 56.
 Paulus Hungarus (Héderváry Pál mester) 37.
 Pataháza 7., 53., 91., 94., 98.
 Patrona Hungariae köszönra 138., 139.
 Pauschreiberné (helyesen: Haberl Farkas várépítészeti irnok felesége, szül. Wagner Cecilia, a Német Ispita alapítója) 137.
 Páder Rezső 65.
 Pál (V.) pápa 72.
 Pály Gellért, a Szent Lázárkópolna lelkésze 27., 28.
 Pánzsa-dűlő 67.
 Pánzsa-ér 24.
 Pánzsa-híd 41.
 Pánzsa-utca (Szent Benedekfalva) 24.
 Pápa 25.
 Pápai út 81.
 Pápóci prépostság 25.
 Pásztor-utca 128.
 Pechmann Antal Hermann báró kanonok 9.
 Pellifex Péter győri bíró 32.
 Pe kovics Ferenc 124.
 Pethe mester 41.
 Pelz Aladár dr. 55.
 Péter pap 29.
 Péter testvér 37.
 Pfeiffer Miklós dr. 37.
 Pichler Anna Neupauerné 72.
 Pigler Andor dr. 58., 131., 134., 135.
 Pilátus 109.
 Pilati Lipót báró 86.
 Pintlér Mátyás 118.
 Pinnyéd 29., 55.
 Písai Albert 30.
 Pitroff Pál dr. 113.
 Pius (X.) pápa 148.
 Pogács Marián 35.

Pohárdy Anna 67.
 Pokorny Miklós 48., 84., 150., 151.
 Poky Gáspár 7.
 Potháza (Pataháza) 91.
 Pozsgay János kanonok 15.
 Pozsgai Sándorné 124.
 Pozsony 21., 31., 89., 95., 137.
 Póda Endre 15.
 Prainer János báró főkapitány 7., 33.
 Pukly Lénárd 66.
 Purkner András 75.
 Püspöksziget 87.

R.

Rabok temploma 86.
 Ragats János dr. 48., 71., 75., 80., 82., 85.
 Ragats Rezső dr. 77., 84.
 Rastner von Wallbach Fülöp tiroli oltárépítő 60.
 Ray Imre 16.
 Rába 23., 127., 132.
 Rábca 52., 55., 87.
 Rádonyi József 151.
 Rákóczi (II.) Ferenc fejedelem 88., 139.
 Rákóczi Ferenc-utca 140., 141.
 Rákóczi-szabadságharc 8., 10., 102.
 Ráth Károly 27., 32.
 Recher v. Szecher Ignác 16.
 Regensburg 35.
 Regisi Szent Ferenc képe 96.
 Regisi Szent Ferenc hitoktatói társulat 146.
 Reiner Gyula 89., 90., 91., 151.
 Reiszig Ede 41., 42., 43.
 Remeték intézménye 117.
 Réthy-féle telek 97.
 Réthy József építőmester 97.
 Réthy kőfaragómester 138.
 Révfa 89., 91., 92., 93., 94., 95., 96., 98.

Richter Ádám 75.
 Riefesser gródeni faragó 122.
 Rimay Mihály 99.
 Rochel Fülöp 115.
 Rohovszky Johanna, Wolfné 56.
 Romer Flóris 40.
 Rosenits Jakab 17.
 Rozália-kápolna 97.
 Rozália-utca 97.
 Róma 60., 112.
 Rónay Jácint-utca 98.
 Rózsa József 99.
 Rózsafűzér Társulat 146., 147.
 Rössler József 141.
 Rudolf király 7.
 Ruisz Pál 15.
 Rupp Jakab 31., 42., 43.
 Ruschek Antal 48., 63., 89., 91., 121.

S.

Saabram-Ponteves hercegné 55.
 Salm Egon gróf 21., 87.
 Salzburg 146., 147.
 Sankovits Bertalan 99.
 Sartor János 39.
 Sárás puszta 95., 96.
 Sárfői Ferenc 39.
 Sárosér (Sárás) 94.
 Sárváry Miklós 23.
 Schadl Józsefné 124.
 Schäffer-féle bérház 86., 142.
 Scheeben 37.
 Scheffer Jakab 56.
 Schey Antal 65.
 Schiell Vince építész 79.
 Schima Bandi iparművész 80., 154.
 Schogg Kristóf kanonok 17.
 Schönbauer Miksa 126.
 Schramm Lukács építész 36.
 Schutzbach Antal iparművész 80., 154.
 Sebesi Márton 66.

Sebő (szini) Mihály 48., 56., 90.
 Segítő Szűz Mária-kápolna 97.
 Seregély István 136., 137.
 Siennai János testvér 31.
 Simonsits György 90.
 Simon Lajos dr. 81.
 Simor János püspök 44., 89., 96., 133., 135.
 Singer György kőműves 54.
 Singer Mátyás 136., 137.
 Sinkó István dr. 76.
 Sinzendorf Lajos gróf bíboros-püspök 35., 36., 73., 135.
 Skapuláré társulat 146., 147.
 Slecht Odön 75.
 Sletterer Jakab (Sterf) 134., 135.
 Sokoróalja 51.
 Somogyi Antal dr. 47., 135.
 Somogyi (perlaki) Lipót püspök 48., 57.
 Somorjai András 13.
 Soós Bálint (gyirmóti) Szent Benedekfalva plébánosa 26.
 Soós Dénes 33.
 Soós István (ikrényi) 25.
 Sopron 31., 32., 74.
 Sperber János 136., 137.
 Stációs-könyv 113.
 Stadel-gyár 30.
 Stadler Franciska, Diltsné 75.
 Stehenics János prépost 152.
 Stettner Erzsébet, Hadenné 123.
 Streibig-nyomda 114.
 Sugár kereskedő 141.
 Suppanich György 14.
 Surányi János 135.
 Sütő József 124.
 Sváb Bertalan 16.

Sz.

Szabados János 82., 83.
 Szabadrév 91.
 Szabó György 7., 34.
 Szabó Imre plébános 52., 56.

- Szabó Jánosné 124.
 Szabó Pálné Tüzkú Anna 124.
 Szalay 41.
 Szalay János prépost 34.
 Szalay Márton 34.
 Szammer Mihály 48.
 Szauder Ferenc dr. 80.
 Szauder Tamás 82.
 Szász Gyula 130.
 Szávay Gyula 51.
 Szegedi Bálint 34.
 Szegedi Gergely provinciális 32.
 Szegedi Lukács gárdián 32.
 Szekendy József 66.
 Szelezcky Márton báró 67.
 Szelepcsényi György érsek 58.
 Szelestey Béla dr. 71., 82., 84.,
 85., 86.
 Szemere (Gyórszemere) 98.
 Szent Benedek 25.
 Szent Fábián 89.
 Szent Fülöp (Neri) 146.
 Szent Erzsébet asszony 30.
 Szent István vértanu 17., 47.
 Szent Lázár 88.
 Szent Patrik 50.
 Szent Rókus 89.
 Szent Sebestyén 89.
 Szent Vid 91.
 Szent Adalbert vértanú győr-
 hegyi prépostsága 23., 103.
 Szent Albert-utca 23.
 Szent Anna Társulata 147.
 Szent Anna-templom 72.
 Szent Ábrahám-kápolna 23.,
 103.
 Szent Benedek Rend 58.
 Szent Benedekfalva (Pánzsza-
 utca) 24., 25.
 Szent Benedek plébánia 24.
 Szent Bereck-oltár 20.
 Szent Domonkos-templom 38.
 Szent Domonkos-utca 39.
 Szent Dorottya-oltár 20.
 Szent Erzsébet-dombormű 129.
 Szent Erzsébet-kolostor 33.
 Szent Erzsébet-telep (Trianon-
 telep) 55.
 Szent Erzsébet-templom 27., 32.
 Szent Erzsébet-utca (máskép
 Nagy-utca) 30.
 Szent Ferenc (szeráfi) magyar
 kongregációja 146.
 Szent Ferenc-rend 7.
 Szentferencrendi kolostor 30.
 Szent Flórián-dombormű 129.
 Szent Flórián-szobor 86., 96.
 Szent Gotthárd egyháza 41.
 Szent György napja 42.
 Szent Ignác-templom 57., 141.
 Szent Imre herceg jubileumi
 éve 151., 154.
 Szent István Egészségház
 (Gyárváros) 81.
 Szent István-templom 7., 32.,
 33.
 Szent István-út (azelőtt Vilmos
 császár-út) 116.
 Szent István-ünnepségek (buda-
 pesti) 155.
 Szent István király szobra 129.
 Szent István király Társulata
 147.
 Szent József-kongregáció 146.
 Szent József-templom 52., 54.
 Szent Kamillus Egyházközség
 82.
 Szent Kamill rendje 60.
 Szent Kamill-templom 59.
 Szent Katalin-ispotály és temp-
 lom 29.
 Szent Katalin-oltár 20.
 Szent Kereszt-oltár 20.
 Szent László király fejerek-
 lyéje 49.
 Szent László-iskola 81.
 Szent László király-utca (az-
 előtt Király-utca) 139.
 Szent Lázár-köz 27.
 Szent Lázár-plébánia 26., 27.
 Szent Lipót herceg szobra 129.
 Szent Lőrinc-oltár 39.

- Szent Márton-dombormű 129.
 Szent Mihály-szobra 132., 136.
 Szent Mihály Arkangyal Társulat 147.
 Szent Péter-utca 24.
 Szent Péter-oltár 20.
 Szent Rozália-dombormű 129.
 Szent Rozália-kápolna 88.
 Szent Rókus-szobor 131.
 Szent Salvator-templom 53., 88.
 Szent Sebestyén-szobor 131.
 Szent Sir 114.
 Szent Szív imádása 76.
 Szent Szív zárda 76.
 Szentszalád-szobor 142.
 Szentszalád-társulat 146.
 Szentháromság Kongregációja 146.
 Szentháromság-szobor 140.
 Szentháromság-szobor Győr-szigetben 142.
 Szentháromság-templom (Német Ispita) 69.
 Szentlélek-oltár 20.
 Szentmihályfalvay Ignác 99.
 Szentmihályi János 56., 90.
 Szentpétery László 17.
 Szentségimádás (12 órás) egyesülete 117.
 Szepessy László 132.
 Szeplőtelenfogantatás-szobor 139.
 Szeplőtelen Fogantatás Társulata 142.
 Széchenyi György püspök 34., 66., 67.
 Széchenyi Miklós gróf püspök 6., 125.
 Széchenyi-tér 139.
 Székesfehérvár 42., 50.
 Szentgyörgyi Lukács 13.
 Szgodics András kanonok 17.
 Szigligeti Fábrián 14.
 Szily Márton 14.
 Szivgárda 147.
 Szociális Misszió Társulat 72., 87.
 Szolvodics János 56., 90.
 Szombathely 31.
 Szombatpiac-utca 39.
 Szőnyi Márton 66.
 Sztankovits János püspök 54., 56., 96., 120.
 Sztokovics Antal 65.
 Szupelka Kornélia 124.
 Szűzanya színes domborművé képe 139.
 Szvoboda Gusztávné Beccarici-Krisztina 124.
- T.**
- Takáts Sándor 43.
 Taksonyi v. Taxonyi János S. J. 110., 113.
 Tartsay István 65.
 Taschl Mihály 118.
 Tala 33.
 Telekessy István egri püspök 66., 67., 139.
 Teleky-utca 110.
 Tengerdi Tivadar győri püspök 91.
 Teuffel András 87.
 Teuffel Kajetán 57.
 Tégláégető kemence (Révfa) 92.
 Tiszteletőrség Társulata 76.
 Tivadar püspök-utca 92.
 Tollius Jakab 86.
 Torkos-család 92.
 Torkos-kert 92.
 Tóth Antal 63.
 Tóth István 65.
 Tóth József 48.
 Tőkés 91.
 Török Bálint (enyingi) 25.
 Trianon-telep (Szent Erzsébet-telep) 55.
 Trichtl József kanonok 75.
 Trummer János 90.
 Tűzkű Anna Szabó Pálné 124.

U.

Ujlaky Ferenc püspök 6., 23.
 Ujlaki István 66.
 Ulászló (I.) király 38.
 Ulászló (II.) király 42.
 Ulrich Remig 57.

V.

Vaicas Száva 51.
 Valker Agnes 154.
 Valker-család 154.
 Valló István dr. 86.
 Vantsay Teréz Kálóczy Mihály
 özvegye 93., 96.
 Varasd 42.
 Varjassy (Barbély) János 21.
 Vác 60.
 Várdai Mihály dömés testvér
 38.
 Váritys Károly 48., 78.
 Velykey Márk kanonok 43.
 Veszely Géza 94., 99.
 Veszprém 50.
 Veszprémi út 81.
 Véber Illés 35.
 Viczay Mihály gróf 97.
 Villányi Szaniszló 6., 22., 26.,
 30., 31., 34., 42., 86., 103.,
 135.
 Vizer Lipót 90.
 Vörös Dániel 48.
 Vörösmarty-utca 140.

W.

Wagner Cecília, Háberlné
 Wagner jezsuita atya 72.
 Walz 37.
 Weingassner György 135.
 Wellanschitz Alajos építész 79.,
 154.
 Wenzell Gusztáv 41., 103.
 Wennesz Jenő-út 21.

Werkly Froeman angol ujság
 50.

Wesselényi-szövetkezés 53.
 Winkler Mihály 63., 82., 125.
 Winter jezsuita atya 72.
 Winterl Antal kanonok 48., 62.,
 90., 128.
 Wirthl-fatelelep 128.
 Witwer Athanáz kármelita
 építész 58., 106., 107.
 Wlahovich János kanonok 14.
 Wolf Mátyásné Rohovszky
 Johanna 56.
 Wrachevich Farkas kanonok
 15., 33.

Z.

Zabadi Miklós (Szabady) 42.,
 43.
 Zalánkeményi Imre 6., 13.
 Zalka János dr. püspök 49.,
 121., 133.
 Zarka Mihály 40.
 Zarnóczay Kata Zsófia 119.
 Zádory Mihály kanonok 9., 10.
 Zámoly (Győr m.) 95., 96.
 Zámolyi László 99.
 Zegedi János dömés perjel 39.
 Zektői Márk dömés 39.
 Zerpák János dr. kanonok 48.
 Zichy-család 52., 53., 54.
 Zichy Ferenc gróf püspök 17.,
 51., 60., 88., 95., 113., 143.,
 147., 152.
 Zichy István gróf 51.
 Zmaisz János 16.
 Zolnay Sándor 65.
 Zsigmond király 38., 44.

X.

Xavéri Hitterjeszlő Társulat
 118.
 Xavéri Szent Ferenc-ollár 58.

FÜGGELÉK.

A székesegyház legújabb restaurációs munkálatai.

Monográfia-sorozatunk jelen számának kinyomtatásával már jórészt végeztek, midőn felmerült az a gondolat, hogy helyén való volna, ha egységes, összefoglaló képet adnánk arról a restaurációs munkáról, melyet néhai Bedy Vince dr. *A győri székesegyház története* c. művének megjelenése, tehát 1936 óta végeztek el. Azt hisszük, Győr legrégebb katolikus műemlékének megújítása jogosan foglal helyet a multunk emlékeivel foglalkozó műben.

Mint Bedy Vince említett tanulmánya jelezte, 1937-ben a templom északi hajójának mennyezetképeit újítják meg.¹⁾ A szent kereszt dicsőségét és az angyali üdvözlést ábrázoló kompozíciókat *Királyfalvi Krafft Károly* budapesti festőművész renoválta, míg a mennyezetképeket keretező díszítő festészet megújítója *Pandur József* győri művész volt. Ezt az alkalmat felhasználták arra is, hogy az északi műmárványozott templomfalnak a mennyezet alatt lévő részeit a rátapadt szennyrétegtől szak-szerű mosással megszabadították.

A falfestményekkel egyidőben megkezdődött az oltárképek megtisztítása is. A *Maulpertsch Antal* művész-műhelyéből kikerült alkotások eredeti szépségét *Medvey Lajos* győri bencés gimnáziumi rajztanár, képrestaurátor állította vissza. Különösen sokat nyert a székesegyház szépsége a főoltár értékes, Mária mennybevételét ábrázoló, hatalmas méretű oltárképének megújulásával. Míg a megújítás hetekig tartó munkáján dolgozott a művész a székesegyház emeleti ruhatárában, a főoltáron a Simor János püspök által készített Dobjaschofszky-féle oltárkép helyettesítette.²⁾

¹⁾ L. Bedy idézett művében 37. l.

²⁾ L. székeskáptalani jegyzőkönyvekben az 1936. júl. 7-iki és július 22-iki határozatokat. Medvey a három mellékoltárképért 145.—, 155.—, 165.— P-t, a főoltárképért 900.— P-t és 27.— P pótköltséget kért. Az elkészítés határideje 1936. júl. — 1937. aug.

A győri kegykép újraeledő és öntudatosabbá váló tisztelete szükségessé tette, hogy a nagyszerű kegyoltár megkopott barokk pompája is visszanyerje régi fényét. A kényes munkát *Schönbauer Miksa*, volt képkeretgyári igazgató, faszobrász végezte el a párját ritkító márványszószék aranydiszítésének megújításával együtt. Ezt az alkalmat használták fel arra is, hogy a szószék lépcsőzetének gazdag kiképzésű vasrácsát helyreállítsák és stilszerűen újrafessék. 1937. augusztusában a pécsi *Angster-cég* kijávitás után mindkét orgonát villamos hajtóerővel látta el.

A megújuló öregtemplom részletekben visszatérő régi fénye jó hatással volt a győri hívekre. Ez az örvendetes eredmény tanácsolta *Breyer István dr.* győri püspöknek, hogy a templomrestaurálás ütemét siettesse és rendszeressé tegye. Ezért 1937-ben a renoválás előkészítésére és irányítására *székesegyházi bizottságot* szervezett. A bizottság elnökévé *Ragats Rezső dr.* püspöki helynököt, tagjaivá *Bedy Vince dr.* nagyprépostot, *Salý László dr.* apátkanonokot, *Pokorny Miklós* kanonok, belvárosi plébánost, *Szabady Béla dr.* székesegyházi sekrestyeigazgatót, *Somogyi Antal dr.* teológiai tanár, egyházművészeti bizottsági titkárt, jegyzőjévé *Jankovics József* püspöki irodaigazgatót nevezte ki. A bizottság 1937. október 13-án tartotta első ülését. Az ülésen a tagok mindegyike javaslatokkal felkészülve jelent meg. A javaslatok megbeszélése után az a vélemény alakult ki, hogy a munkálatok sorrendjét azok sürgőssége szerint kell megállapítani és két évre beosztva úgy kell elvégeztetni, hogy 1938-ra a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus és Szent István királyunk jubileumi ünnepei miatt kettős magyar szentévre olyan munka ne kerüljön, amely tartósabb állványozással jár. A bizottság által javasolt munkaterv lényeges pontjai az első évben: a templom kriptáinak rendbehozása, a főbejárat díszesebb kiképzése, új padozat, új márványlapokkal, a gyóntató helyiség rendezése, a szent sir átalakítása; a második évben: a főoltár stilszerű átalakítása, a főhajó mennyezetképeinek megtisztítása, a márványozás mosása és javítása, az oltárok és a templom egyik aranydiszítésének pótlása és tisztítása, a még nem renovált oltárképek restaurálása, az ablakok kijávitása, a padok tisztítása, a templom villanyvilágításának szebb és gyakorlatiasabb rendezése, a püspöki trónkárpit értékes, régi aranyhimzésének áthelyezése új anyagra, szőnyegek beszerzése, a kórus padozatának bevonása linóleummal, az egyházi ruhák rendbehozása.

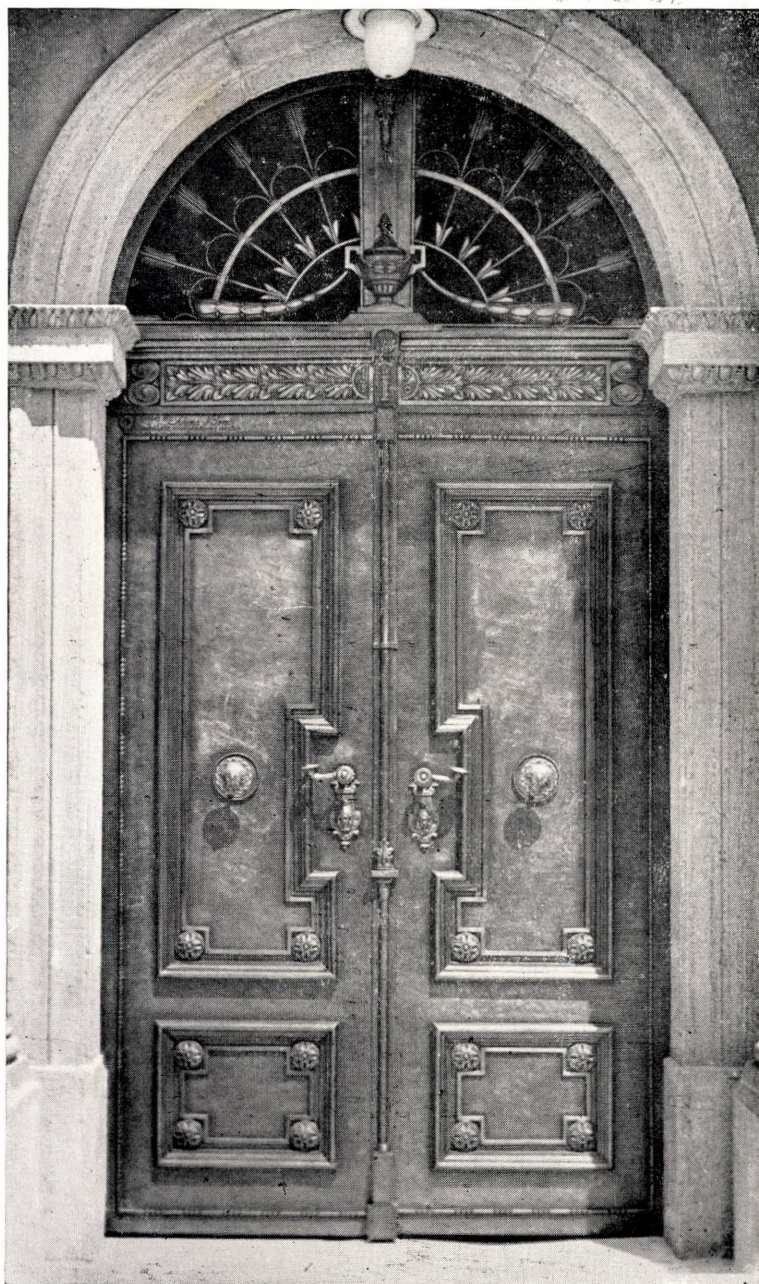
Szóba került a templom fűtésének kérdése is. A bizottság javaslatait főpásztori jóváhagyás után a székeskáptalan is magáévá tette. A november 9-én megtartott bizottsági ülés már meg is bizta az egyes tagokat, hogy a tervezett munkálatok végrehajtására szakemberektől terveket és tájékoztató költségvetéseket szerezzenek.³⁾

1938-ban a tervekből csak kettő valósult meg: a *szentsír* és a *főbejárat külső kapuja*. A 19. század elejéről való szentsír fekete-kék kárpítja a maga gyászpompájával ellenkezett az Egyház rendelkezéseivel, azért helyette új készült. A Szent István-oltár helyzetének és szépségének figyelembevételével *Schutzbach Antal* győri iparművész tervezte azok szerint az egyházművészeti kívánalmak szerint, melyeket *Somogyi Antal dr.* elismert hozzáértésével úgy állított össze a tervező művész részére, hogy *Hefeje Menyhért* márványoszlopos oltárának barokk pompája és az egyszerűsége törekvő modern izlés az egységes szép hatását keltse a hívő szemlélőben, aki az Üdvözítő sírja fölött a velünk élő Jézust akarja imádni az Oltáriszentségben. A terv végrehajtása szerencsével oldotta meg ezt a nehéz művészi feladatot. Az oltárlépcsőre helyezett Ürkoporsó fölött oltárasztalszerű lapon sűrű virágdísz és szelidfényű gyertyák közül fehér selyem kárpittal ékesített trónus emelkedik az Eucharisztikus Király részére.⁴⁾ A májszínű, ragyogó márványoszlopok között aláhulló fehér függöny takarja el az oltárképet.⁵⁾ A két fal mellett egyenesvonalú, zöld állványokon zöld növények alkotják a keretet, mely egyszerű szépségével nem vonja el a figyelmet a katolikus lelki élet reményének örök Forrásától. A hívek már meg is barátkoztak az új szentsírral, melybe a régi, nagyszabásúból nem került át más, mint a színében megújult Krisztus-korpusz, az aranyozott fagyertyatartók és a sirüreg színező világító golyók. A zöldfestésű rézzel borított főkapu is új színbe öltözött. A régi, kétszárnyú keményfa ajtóra művészi bronzburkolatot készített *Schima Bandi* iparművész. A régi sárga rézzár meghagyásával és a bronzburkolat egyenesvonalú táblás tagolással a 19. század huszas éveiből való épületrész új-klasszikus stílusá-

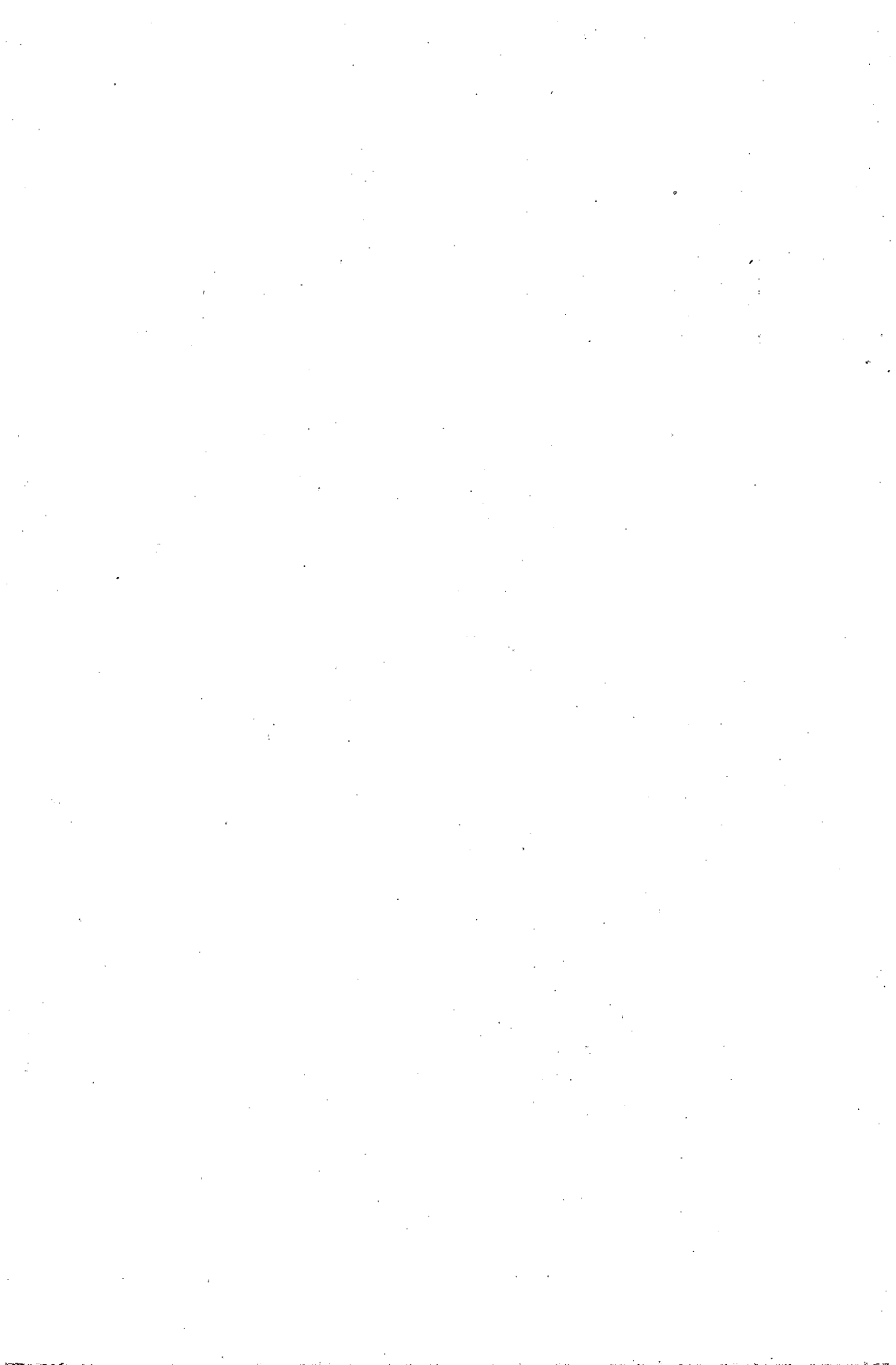
³⁾ L. a jegyzőkönyveket és a kapcsolatos iratokat az Egyházmegyei Alap 1939-ről készült számadásának mellékletei között.

⁴⁾ A selyem trón készítésének kárpitosrészét Novák János végezte el.

⁵⁾ A függöny anyaga Szabó Éva iparművész pesti műhelyében készült.

A székesegyház új főkapuja. — Schima Bandi alkotása.
(*Schima Bandi* felvétele.)

hoz alkalmazkodott. A Főpásztor ezzel a maradandó emlékekkel akarta megörökíteni azt a nevezetes eseményt, hogy Szent István évében, június 19-én újra vendégül láthatta nemzetünk apostolának áldott Szent Jobbját a magyar kereszténységgel egyidős szentegyház, melynek alapkövét Szent István király tette le. Az országjáró Szent Jobbot hatalmas körmenetben kísérték ide a városháza előtt tartott ünnepségről. A városháza erkélyén elhelyezett tábori oltárnál *Breyer István dr.* püspök csendes szentmisét mondott, *Kelemen Krizosztom* pannonhalmi főapát pedig szentbeszédet intézett a sok ezer hívőhöz, kik betöltöttek minden teret, utcát. Az ünnepségben a székesegyház is résztvett. A székesegyház énekara a templomban énekelt, de *Halmos László* karnagyot a katonai rádiókészülékek közvetítésével a városháza erkélyéről tájékoztatták a szentmise menetéről és teendőiről. Az ünnepséget megafonok tették közkinccsé az egész belvárosban, mely visszhangzott Szent István dicséretétől. A Szent Jobbot a Baross-úton, Kazinczy-utcán, Erzsébet-téren át több ezer emberből alakult, szépen rendezett és vallásos megilletődéssel teljes körmenet kísérte a székesegyházba, hol a főhajóban a szószék előtt elhelyezett és *Bakács Tamás* értékes kárpitszőnyegével letakart, könnyen megközelíthető állványra helyezték. A tisztelettel hódoló hívek élén a székeskáptalan tagjai járultak a káptalan szent Alapítójának romlást nem ismerő Jobbjá elé és sorban tiszteletörséget állottak itt tartózkodása alatt. A nagy néptömeg a déli kapun át indult a Szent Jobb elé és az északi kapun át távozott. A hívek tiszteletadása kb. két óráig tartott. Az idő elmúltával cserkészek és az iskolák díszruhás tanulói kísérték vissza a Szent Erekyét a városháza elé, hol *Jámbor Mike dr.* bencés tanár mondott szentbeszédet. A rövid ájtatosság elvégzése után átvitték a Szent Jobbot a vasuti pályaudvarra, ahol az »aranyvonat« várta, hogy a csonkatország nyugati határa felé folytassa nagy lelkesedést keltő országjárását.⁶⁾

Megtépett hazánkra az Eucharisztikus Király és a Szent Jobb valóban áldást hozott. A trianoni bilincs szét-törött. 1938. őszén a Felvidék egyrésze visszatért Szent István birodalmába. A következő év tavaszán csekély véráldozattal visszaszerezte új hadseregünk a Kárpát-alját is. Nemzeti újraéledésünk örömének lendülete és

⁶⁾ A rendezésben a székesegyház részéről résztvettem, mindvégig jelen voltam.

üteme érzik a székesegyházi restaurációs munkán is. Az 1939. évi úrnapi körmenet első állomásán *új tábortólár* várta a székesegyházból kiinduló Oltáriszentséget. A régi oltár kárpitjait kikezdte az idő, a hosszú használat, szüette farészei is felmondták a szolgálatot. Az iskolák ifjúságának és az egyesületek számának gyarapodása miatt a világháború után meg kellett változtatni a tábortólár helyét is. A főhajó apszisától át kellett tenni a Szent László-kápolna falához, hogy az ifjúság, a körmenetekben résztvevő egyesületek, testületek tagjai és a tempióból kirekedt hívek a védettebb Szent Mihály-téren hallgathassanak tábortólár szentmisét. Az új gótikus háttérhez kellett szabni az új oltárt is, melynek megtervezésében *Schutzbach Antal* az a gondolat irányította, hogy az oltár egyszerűségében és magasságában alkalmazkodjék a kápolna falaihoz és kövesse annak függőleges tagozottságát. Az oltár lépcsőzete, asztala és egyetlen aranyozott fadísze, az Oltáriszentség elhelyezésére szolgáló függő trón sugaras háttere a tervező munkája, míg a tompafényű pirossal szegélyezett, fehér függöny *Novák János* kárpitosmesteré.

A székesegyházi bizottság is erős ütemben kezdett hozzá a belső restaurációs munkák terveinek megbeszéléséhez és végrehajtásához. Április 14-én tartott ülésén, melyen az elhunyt *Bedy Vince dr.* nagyrépost, bizottsági tag helyett *Wagner Mihály* kanonok vett részt új tagként, javaslatokat tehetett az 1939. évre vonatkozó restaurációs munkálatokra vonatkozólag. Ezek szerint meg kell valósítani a kripták átalakítását, az új padozat elkészítését és a főbejárat díszesebb kiképzését. A székeskáptalan elfogadta a javaslatokat, melyeket a megyésfőpásztor 1939. május 1-én kelt rendeletével jóváhagyott. A munka elvégzésére *Schiel Vince* építész kapott megbízást.⁷⁾ Július 1-én megkezdődött a kiköltözködés a székesegyházból. A székesegyház közös istentiszteleteinek végzésére a papnevelőintézet kápolnájába vonult át, a szünetben is Győrött tartózkodó papok más templomokba jártak misézni, a győrbelvárosi plébánia hivatalos istentiszteleteit és egyéb lelkészi templomi ténykedéseit a bencések Szent Ignác-templomában, a győrkáptalandombi lelkészség pedig a joghatósága alá tartozó Magyar Ispitában végezte el.

Július 3-án megindult a bontó munka. A hajók ne-

⁷⁾ Jegyzőkönyvek, jóváhagyás, szerződés az Egyházmegyei Alap számadásában.

héz tölgyfapadjai kemény küzdelem után hagyták csak el megszokott helyüket, hogy a káptalani gazdasági udvarban és raktárban, a püspökvár üres istállójában, kocsiszíneiben és kertészeti üvegházaiban találjanak ideiglenes szállásra. A szentély stallumpadjai a templomban maradtak. A padok eltávolítása után sok verejtékbe került az évszázadokra beépített márványpadozat eltávolítása. A vörös és fehér márványlapok közül az épségben maradtakat gondosan szétválogatva a káptalani gazdasági udvarba hordták, míg a nehéz siremlékek a templom déli fala mellé kerültek. A padozat eltávolítása után megindult munka közben eddig nem ismert temetkező helyek jelentkeztek és kiderült, hogy alig van a templomnak olyan része, ahová nem temetkeztek volna. Rendszeresen megépített, a 18. század közepéről való sirboltot találtak a déli kapunál a Szent László-kápolna belső fala mellett, a déli hajóban.⁸⁾ A kapu másik oldalán, közvetlenül a püspöki sirbolt mellett is kibontakozott egy tágasabb, de régibbkeletű sirbolt.⁹⁾ A főszentély kerítése és a szószék között is huzódott egy magányos sirüreg kelet-nyugati irányban, melynek nyílása egy régibb, a szószéket tartó oszlop előtt elterülő sirbolt felé volt.¹⁰⁾ Földbeásott sir-

⁸⁾ A sirbolt a 18. században épült. 4 sirüreg különböztethető meg benne. Jól olvasható felírása van az 1780. július 13-án, 49. évében elhunyt Vandernath grófné szül. Kónitz Johannának, az 1781. márc. 17-én elhalt, 14 éves Bezerédj Józsefnek. A név nem olvasható a 3. és 4. sirüregen. Az előbbi egy 1778. febr. 24-én, élete 46-ik évében elhalt előkelő hölgy. A felírás Eccma (Excellentissima)-nak nevezi, az utóbbiról csak annyi olvasható, hogy 1790. júl. 29-én halt meg, 68 éves korában. Az előbbiről a győrbelvárosi halotti anyakönyvek alapján megállapítható, hogy Zichy grófné Schmideg Friderika grófnő sirhelye, a másik pedig Bezerédj Mihály cs. és kir. udvari tanácsos, a gesztesi és tatai uradalmak régense volt.

⁹⁾ Ez a sirbolt az Esterházy-család ősi törzsből, a Salamon-nemzetségből származó Bereck nagyprépostnak († 1362) és testvérének hamvait örizte. Sirkövüket a gyóntalóhelyiség falába illesztették. V. ö. Bedy: A győri székesegyház története. 45. l.

¹⁰⁾ A szószék előtt elterülő sirbolt a Máthéssy-család temetkező helye volt. A most felfedezett, rendszeren kiépített sirboltban, korhadó fakoporsóban talált holttestet felőrlötte az enyészet. Vörös talárja ép volt, miseruhája, főképp manipulusa szintén. Kis-termetű felszentelt püspök volt az ide temetett, kinek nevét a koporsó korhadó deszkáin látható, színes szegrek örökítették meg. Aligha Győrött halt meg, mert bebalzsamozásáról tanuskodik a

üregre akadtak a szentélyajtó előtt jobbról és balról,¹¹⁾ továbbá a püspöki déli sirbolt lejárata és a Szent Jobb oltára között. A két mellékbejáratról nyugatra eső főhajórész süppedő talajából több helyen csontmaradványok jelezték, hogy ezen a 13. század román templomon kívül eső területen egykor temető volt. A déli hajó végén, a Szent László-kápolna bejáratának közelségében, a kórúttartó oszlopok mellett kb. 2 m²-es nyílású üreg egykori rendeltetése is hasonló lehetett.¹²⁾

A talajrendezés egyébként más, a templom történetét megvilágító adatot is szolgáltatott. A székesegyház boltozattartó négyszögletes oszlopaiban megtalálhatók a gótikus pillérkötegek. Az északi és déli hajók falainak kőanyaga nem azonos. Az északi fal kidolgozatlan és egyenlőtlen régibb (ú. n. lombard) kövekből épült, mint a déli fal, melynek kövei (ú. n. császárkövek) szabályosak, de újabbkeletűek, hasonlítanak az északi hajó apszisának külső köveihez. Az is megállapítható, hogy a középkori magasabb szentély szélesebb is volt a mainál. Déli alapfala a mai oszlopok felező vonalában húzódik, az északit azonban kb. fél méterrel odább találtuk meg. A templom padozatának pontos felmérése közben az is kiderült, hogy a templomfalak nem egészen párhuzamosak egymással: a belső tér a főbejárat felé kissé szélesedik és a padozat szintje a falak felé lejt.

A ragy erővel meginduló munka közben az eredeti

kiürített mellkas megtöltése fűvel. A ruha jellege a 18. század végső éveit sejtetik velünk. A színes szöveget is használták a 18. a 19. század fordulóján. Nem lehetetlen, hogy az 1813-ban Rákoson elhunyt Vilt József püspök temetkező helyére akadtunk e magányos sirüregben. A gyenge tüdőjű, sokat betegeskedő főpásztor szívesen hirdette Isten igéjét, azért temetkezett talán a szószék elé.

¹¹⁾ Az egykor felmagasított szentély lépcsője mellett, a kriptalejárat jobb és bal oldalán lehetett valamikor a megholtak két javadalmas oltára. A középkor szokása szerint itt temetkezett el az oltár előtt az oltárjavadalmat alapító, kinek nevét ma már nem ismerjük.

¹²⁾ Középkori szokás szerint a templomot temető vette körül. A székesegyház temetője a 15. század végéig ezt a területet is elfoglalta. A ma Szent László-kápolnának nevezett Szentháromság-kápolna temetői kápolnának épült a 14. és 15. század fordulóján a Héderváry-család részére. Ez lehetett a temető díszesebb sírhelyeinek színhelye. A lesüppedő nagyobb üreg valami előkelő külön sírhely emlékéül őrizheti.

tervet ki kellett bővíteni. A talaj lazasága miatt szükségessé vált, hogy a padozat erős vasbeton alapra kerüljön és szigetelő réteggel vízteleníttessék. Am a vasbeton alap későbbi megbolygatásának nehézségei és költségei meg azt tanácsolták, hogy a székesegyház új villanyvilágítási hálózatának tervezett kérdését is most oldjuk meg véglegesen. Ezzel vélejár a falak rendbehozása is. A régi néféz templompadok a föl- és szétszedés, átszállítás következtében annyira megrongálódtak, hogy ezek megjavítását, áttisztítását is időszerűnek ítélték.

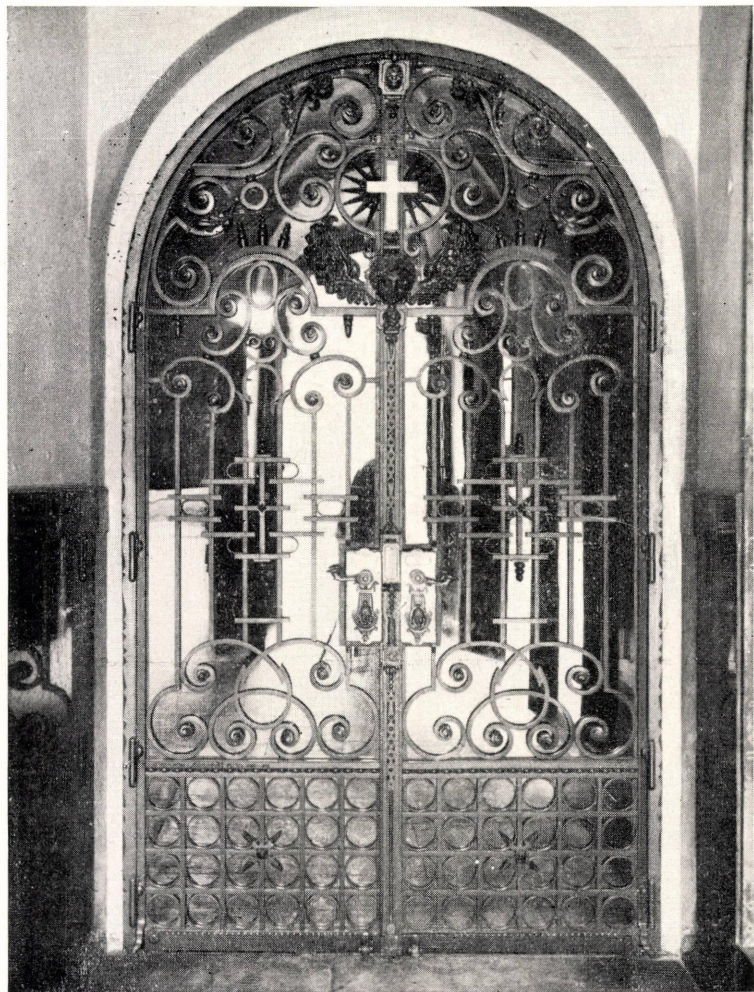
Az 1939. év restaurációs terve tehát jól megbővülve valósult meg. A főbejáratból kikerült a mult század végéről való szélfogó ajtó és minden lépcső. A küszöbtől kiinduló lejtést egész a szentély lépcsőig vitték. Kb. 36 cm-es esést tüntettek el fokozatos feltöltéssel. A padozat burkolására a boltozattartó oszlopok aljának márvány burkolatához alkalmazott májszínű márványlapokat *Pilt Vince* győri gyárában készítették. A jól tisztítható kockák fénye mellett egységesnek tűnik fel az egész padozat. A munkának ez a része fejeződött be először. A fő- és mellékbejáratok padozatának burkolására felhasználták a régi padozat épségben maradt vörös márványköveit. Kicsérélték vagy megjavították a megkopott vörös márvány küszöböket is. Az új villanyberendezés miatt megrongálódott külső sekrestye padozatát is felfrissítették a templomból felszedett fehér, káhlheimi márványlapokkal. Az új villanyhálózatot *Taky Ferenc* budapesti mérnök tervei és irányítása mellett *Boros József* győri villany-szerelő készítette el. A hálózat a külső sekrestyéből indul ki és acélkábelekben a vasbeton-padozatba ágyazva rézsűtosan halad a kórúttartó második oszlopig, majd ebbe belesülyesztve felmegy a kórusra és innét a főhajó boltozatának mindkét párkányán végig a szentély káptalani padjainak végéig. Az új elrendezés következtében a főhajót az oszlopokat összefogó hevederről lefüggő lámpák világítják meg, a mellékajók megvilágítására az új villanyhuzalok elhelyezése után is megmaradtak a régebbi falikarok. A három főoltár a szentélyeket szegélyező oszlopokra helyezett reflektoroktól kapják a fényt, a mellékoltárok megvilágítása villanygyertyafénnyel történik, az eddigi mód szerint. A mennyezet rejtett megvilágításának alapját is elkészítették.¹³⁾

¹³⁾ A villanyvilágítás új megoldása egészen nem fejeződött be. A stilszerű és mégis gyakorlatias végleges megoldásra már megtörtént az intézkedés.

A főbejárat új díszbe öltözött. Az eddigi fa falvédő helyére ragyogó süttői vörös márványburkolatot helyettesített be *Birkmayer László* győri kőfaragómester. Hogy az előcsarnok a templom csukvatartása idején is módot adjon szentséglátogatás végzésére, a belső faajtó helyett barokkstilusú, kovácsolt vasrácsoszatú üvegajtót állított be *Schima Bandi* iparművész, ki az eltávolított ajtó régi rézszárját nagyszerű új alkotásába is átmentette. A jeles mester egy hasonló stílusú eltolható vasrácsajtót készít az előcsarnokból nyíló kórus és toronyfeljárat elzárására is. Mivel a lejtős padozat megkívánta a kórus alatti helyiségek bejáratát záró, 18. századi vasrácsajtók megrövidítését, szakszerű kijavításukat is elvégezte.

A kórus alatt elhúzódó jelentékenynagyságú templomrész jobb kihasználása végett és egyéb szempontok miatt is üresen maradt. Az eddig padokkal megrakott és gyérvilágítású kórusaljja 18. századi mennyezet festése igen megérezte a megszoruló pára és az északi részen lévő gyóntató szoba gázfűtésének romboló hatását. Ezért *Makkó Jenő és Ernő* győri festőmesterek megbízást kaptak, hogy a még kivehető és nyomon követhető festett díszet híven lemintázzák és újralfessék. A mesterek a rájuk bízott munkát a márványosra festett falak kijavításával együtt sikeresen el is végezték. Ugyancsak ők újították meg a három bejárat falait, egyúttal kijavították a megrongálódott falak és oszlopok műmárványburkolatának hibáit és felfrissítették a Szent László-kápolna falfestését is.

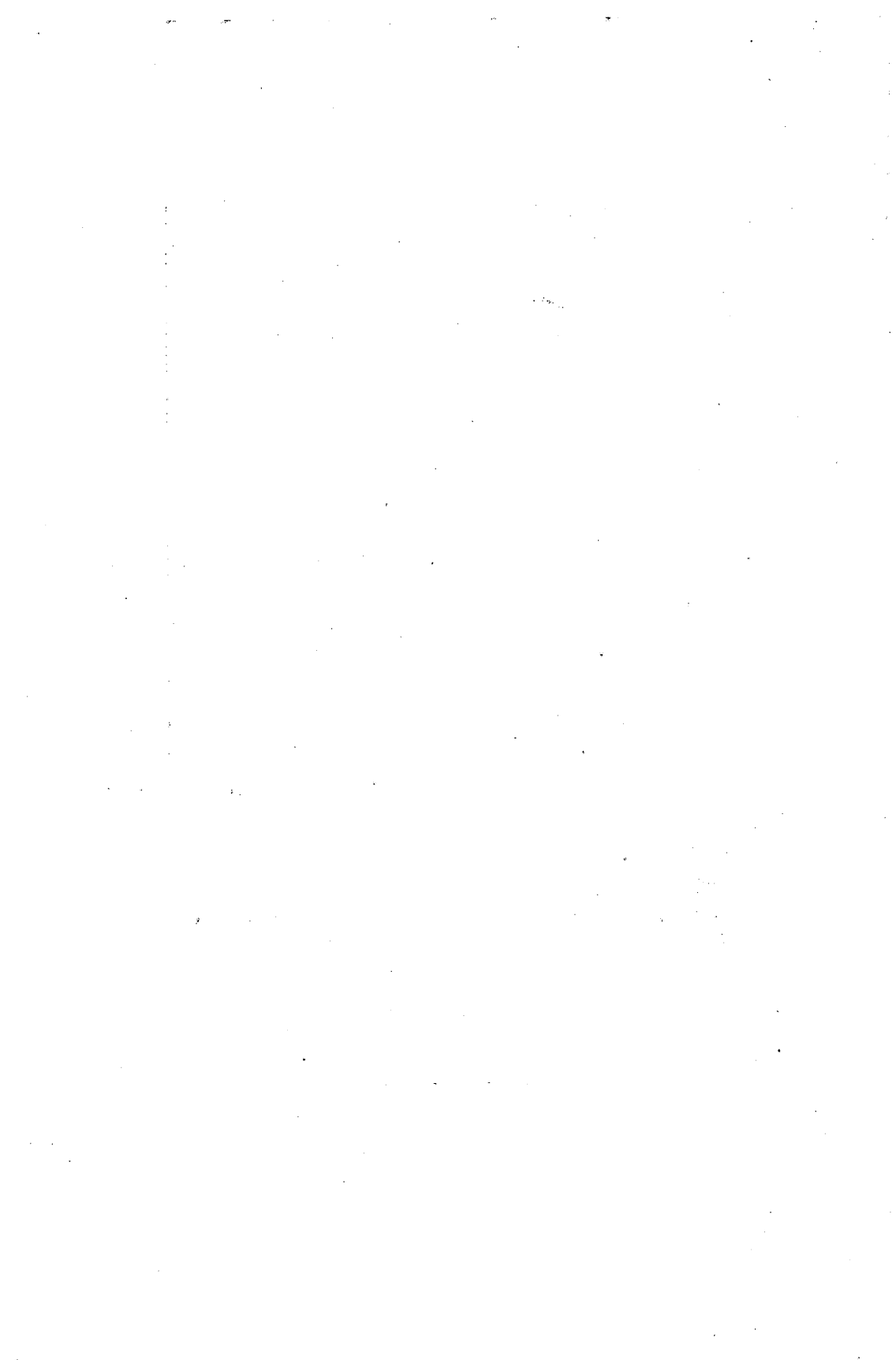
A 18. században készült, barokk-faragású tölgyfa-padok renoválására is sor került. A nagy munka szakszerű elvégzésére *Fülöp József* győri asztalos vállalkozott. Vegyi szerekkel lemaratta a beléjük evődött, közel kétszázados szennyet, kijavította a faragott díszek hibáit, gyaluval eltüntette a gyászolók gyertyáinak kiégett nyomait, a névbevésők barbárságának emlékeit, majd bepácolás után átfényezte őket. A visszahelyezéskor nehézségeket okozott a padozat lejtése, ezért a régi faeresztékek mellett vassal is meg kellett erősíteni őket. A padok elkorhadt padozatát is újjal cserélte fel. Egyszerűbb eljárással megtisztította és megfényesítette a szentély világosabb padjait is, a padbejáratok keményfa dobogói helyére újakat tett és új padozatot helyezett a padok alá is. A templom falai mellett végighúzódnak a falvédők fogatkozásait eltüntette, megtisztította. Sikertől munkával helyreállította a mellékbejáratok kapuinak régi szépségét is. Mivel a régi értékes padok egy része nem került

A székesegyház belső vasrács-ajtaja.

Schima Bandi alkotása.

(*Schima Bandi* felvétele.)

vissza eredeti helyére, három padnak a Szent László-kápolna adott új helyet. Ezt a kedves kápolnát szívesen keresték fel a hívek családiasabb, zártabb ünnepek alkalmával, éppen ezért óhajtották, hogy olyan padok kerüljenek a kápolnába a márvány ülőhelyek helyett, amelyeket hidegebb időben is használhatnak. Ez az óhaj teljesült ezzel az ideiglenes megoldással, mely egyuttal a gótikus kápolnába mentette át a fölöslegessé vált régi barokk-padokat. A kórusal is rendelkező kápolna jobb megvilágításáról is gondoskodtak új villanyfényforrások elhelyezésével. Ebben a templomrészben indult meg legelőször újra a szünetelő istentisztelet: augusztus közepén visszatelepedett a székeskáptalan és itt végezte konventmiséjét, zsolozsmaimáját.

A kórus alatt üresen maradt tekintélyes templomrészben megoldódott a gyóntatóhely kérdése is. Az északi fal mellé visszakerültek a megújított régi kis padok, de a nyugati fal mellé zárt gyóntatószéksort szántak. Régi óhajt elégített ki az az elhatározás, hogy hat új tölgyfa gyóntatószéket állítanak be a kórusaljába. Az új gyóntatószékek külsőleg barokkstilusúak, de berendezésükben teljesen megfelelnek a mai kor fokozottabb igényeinek: villanyvilágításúak, lábmelegítővel fűthetők és szalmazigeteléssel biztosítják a gyónót és gyóntatót arról, hogy hangjuk ki nem hallatszik. A kétfülkés gyóntatószékek ajtóinak üvegjén a rámaratott tanulságos képek üdvös gondolatokat ébreszthetnek a gyónókban. A gyóntatószékek *Schutzbach Antal* tervei alapján *Fülöp József* győri asztalos műhelyéből kerültek ki, az ablakokat *Palka József* budapesti gyára szállította. Csak a déli falrész mellett maradt meg egy háromfülkés régi zárt gyóntatószék. Térnyerés végett eltávolították a külső sekrestye egyik gyóntatószékét is. A még meghagyott két kisebb, nyitott gyóntatószék — szükség esetére — a kevésbé látogatott déli hajó Szent József- és Fájdalmas Szűz-oltárának fülkéjében szolgál régi rendeltetésének. Tömeges gyóntatások alkalmával az eddigi gyóntató helyiség régi gyóntatószékei is használhatók.¹⁴⁾

¹⁴⁾ A gyóntatószékek közül végleg kikerült a forgalomból a Szent László-kápolna 3 fülkés, nyitott keményfa gyóntatószéke, melyet Somogyi Antal dr. kishéri plébános temploma részére megkapott. Most derült ki, hogy a gyóntatószék két kisebb márvány emléktáblát takart. Az egyiket Althan J. báró komáromi főkapitány emeltette 1606. márc. 29-én, Győr visszafoglalásának nyolcadik évfordulóján Schwarzenberg Adolf gróf emlékének meg-

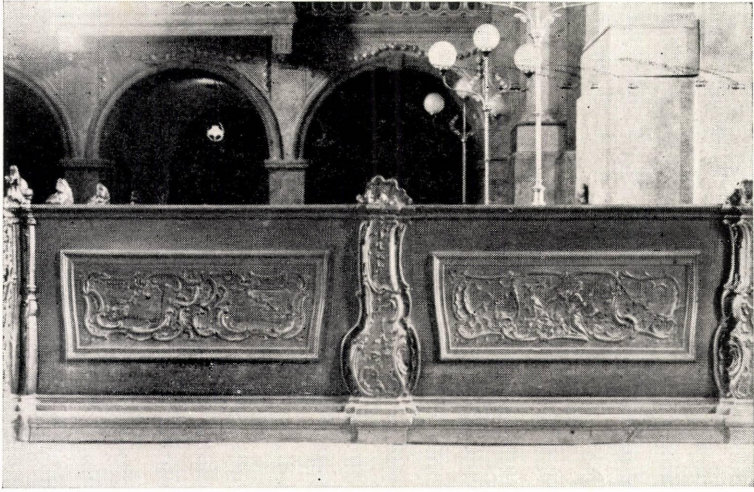
Az ezévi restaurációs munka legjelentősebb része a kripták átalakítása volt. Magában a templomban három kriptá készült. A most felfedezett kripták és a Szent László-kápolna kriptájának nyílását elzárták az egész templompadozatot megalapozó vasbetonréteggel.¹⁵⁾

A szentély alatt húzódó és a káptalan tagjainak temetkezésére szánt sirböltöt találta a munka megkezdése a legelhanyagoltabb állapotban. A boltozott, téglafalú nagy helyiség a 18. századig összefüggésben volt a főoltár alatt lévő, ma teljesen elfalazott kriptával, hol a 17. században még »magánvaló« sirüregekben temetkeztek előkelő egyházi férfiak. Az összefüggést megállapíthattuk a választófal déli részén, melynek felső sarkán lazább rakású helyet fedeztünk fel. A választófal mellett vékony falakkal elkülönített sirfülkékben 18. századi kanonok hamvai nyugodtak. A sírfalak téglái 1825-ből valók voltak. Hihetőleg ekkor történt az egymás mellé helyezett fakoporsók elfalazása a templomrestaurálással kapcsolatban.¹⁶⁾ Az oldalfalak mellett a talaj süppedése je-

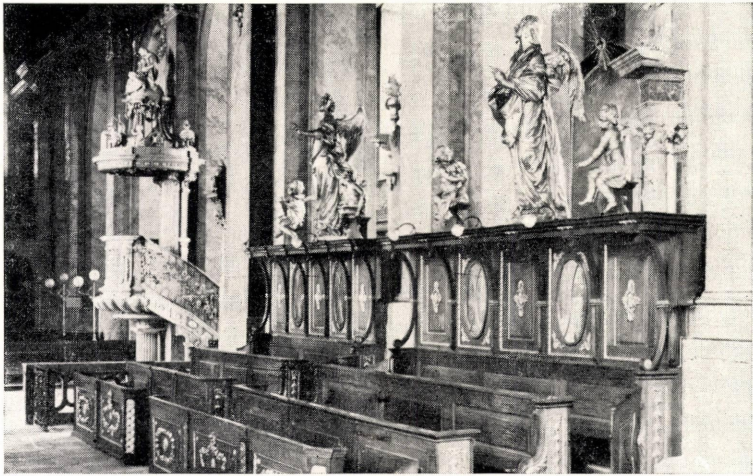
őrzésére, ki kevés katonával és költséggel végrehajtotta a visszafoglalást, mint a hadi tanács elnöke. A másikat Breiner (†) János győri főkapitány helyeztette el Petrus Morosinus győri kapitány emlékére, aki hosszú katonai szolgálat után Győrött halt meg 1615-ben. A sekrestye egyik kétfülkés, zárt gyóntatószékét az abdai plébániatemplom kapta meg. A többiek bekerültek az eddigi gyóntatóhelyiségbe, hol mostani elhelyezésük csak ideiglenes.

¹⁵⁾ A Szent László-kápolna sirböltje két részből állt. Egyik része az oltár alatt terült el. Ezt vastag fal választotta el a külső résztől, melynek ajtószertű nyílásába is temetkeztek. Összesen 6 telem maradványait találtuk meg. Az oltár alatti nyugvó holtak egyike: az 1737-ben elhunyt Amade Antal báró, a költő. Amade László atyja. V. ö. Gálos R.: Várkonyi Bárá Amade Antal versei. 16. l. A nyílásban két nagyobb gyermek tetemei nyugosznak. A külső kriptában, észak-déli irányban, korhadó fakoporsókban Esterházy Ferenc gróf, Csesznek várának ura († 1747) és felesége nyugosznak. Az Amadé és Eszterházyak a Héderváry—Viczay-család leszármazottjai.

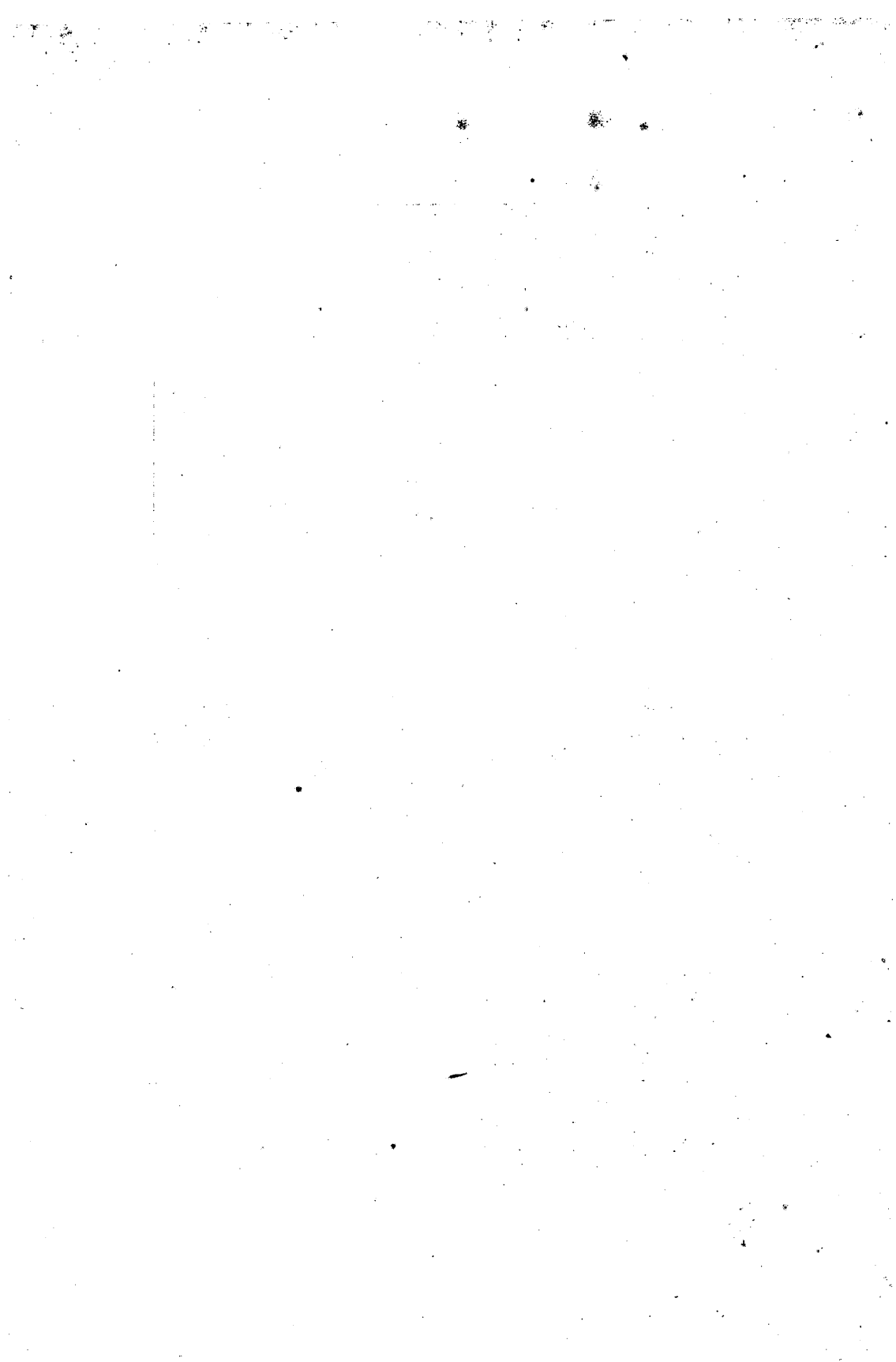
¹⁶⁾ Északról dél felé haladva ide temették Ruisz Pál († 1771), Kovács László († 1781), Farkas György († 1782), Schmitt Gábor († 1782), Teuffel Kajetán († 1785), Lászlófalvi Eördögh István († 1786), Keller Antal († 1788) és Schogg Kristóf († 1790) győri kanonokokat. Csekély maradványaikat közös koporsóba helyezve a déli fal mellett, a boltív alatt készült ossariumba helyezték el és közös márvány emléktábla őrzi emléküket. Az ossarium alatti fülkébe kerültek néhai Bedy Vince dr

A székesegyház 18. századi faragott padjai.
(Fridery László felvétele.)

A szentély evangélium-oldala az oltártól nézve a szószékkel.
(Fridery László felvétele.)

lezte, hogy ezen a részen földbeásott sirüregek vannak. A feltevéis valónak bizonyult. A jobb- és baloldalon egyaránt kerültek elő maradványok: csontok, ruhafoszlanynok. Főpapi talárrészeket, szerzetesi habitusdarabokat hozott felszínre az ásó és lapát. A ruharészekeken még a 17. század papi öltözködésének módjára ismertünk.¹⁷⁾ A maradványokat közös koporsóba helyeztük, hogy további enyészésüket az építendő ossárium-fülke takarja el a kíváncsi szemek előtt. A talajegyengető munka elvégzése után a további süppedések megakadályozására vasbetonalap készült a betonfülkék alá, melyeket a bolthajtásig egymás fölé építettek. A fülkecsoportokat kényelmes, fehér káhlheimi lapokkal kövezett utak teszik megközelíthetőkké. 57 fülke készült, amelyek közül azonban a boltozat hajlásába került 10 szűkebb lévén, csak ossariumnak használható. A meszeltfalú és villannyal világított közös sirbolt lépcsőzetét, kényelmessé és eddig helytelen beállítású, hevederíves bejáratát betonkerettel a közlekedésre alkalmasabbá tették. Az eddig szellőzetlen helyiséget két pala szellőztetőcsatorna segítségével a szabad levegővel összeköttetésbe hozták. A kripta ajtónyílásának két oldalán elhelyezett csatornák a padozat betonalapja alatt az északi és déli hajók faláig mennék, hol az évszázados kőfalakba süllyesztve a mellékbejáratokhoz legközelebb eső ablakok párkánya alatt jutnak ki a fal külsejéig. Itt csinos rézrács zárja el nyílásukat. A győri püspökök temetkező helyéül a déli hajó alatt végighúzódó sirboltot használták. Ez, úgy látszik, eredetileg lefoglalta a szentély vonalától a mai Szent István-oltárig terjedő hajórész aljának a déli fal mellett elterülő nagyobb felét. Az elkorhadt, összevissza kevert, megbolygatott koporsók és maradványok szomorú látványa indíthatta a 19. századeleji építkezés intézőit arra, hogy a bejárat fölül egy kisebb részt fallal különítsenek el az újabb halálesetek eshetőségére a régítől. A választófalon később, talán az 1909-es renoválásakor, rést ütöttek, így a régi temetkezések dísztelen emlékei láthatók lettek. Boldogult *Fetser Antal* püspök temetésekor ezt a nyílást tég-

nagyprépost hamvai is 1939. szeptember 21-én. A temetési szertartást Varits Károly nagyprépost végezte, aki egyuttal a sirboltot is megáldotta.

¹⁷⁾ Aligha tévedünk, ha az ide temetkezett 17. századi főpapok egyikében Dallos Miklóst, a gimnázium és papnevelő alapítóját sejtjük. Győri születésű ember volt és földbe akart temetkezni Enyedi András szerzetes mellé.

lával rakták tele. Most nem történt vele más, mint az, hogy állandó fallal zárták el a nyílást, a falat kimeszelték, az útát márványlapokkal kirakták és a déli falán lévő üres helyre 2 új sirfülkét készítettek.

Az északi hajó kegyoltára alatt lévő, kisebbméretű sirbolt volt a legjobb állapotban. A világos és a fal részén jól szellőzött helyiségben két ép koporsó volt: az északi falnál Zichy Ferenc gróf püspök hatalmas és díszes keményfalakoporsója,¹⁸⁾ a déli falnál Schwarzenberg Ernő herceg püspök keskeny, ridegen egyszerű koporsója.¹⁹⁾ A rendelkezésre álló teret betonsirfülkékkel építették be. Ezek közül a déli oldalon lévő két alsó fülkébe Zichy és Schwarzenberg püspökök koporsóit helyezték és a befalazott fülkenyílásra halvány vörösmárvány emléktábla került. Ez a sirbolt is a győri megyéspüspökök temetkezési helye lesz.

A sirboltbejáratok régi fedőkövei helyett új záróköveket alkalmaztak. A vasszegélyezésű nyílásba vaskeretbe szorított betonlap került, melyet a templompadozat műmárványlapjai borítanak. A zárókövek csigás emelő segítségével könnyen felmozdíthatók.

A tervezett másfélhónapos munkaidőt egy hónappal meg kellett hosszabbítani részint az eredeti munkaterv bővülése miatt, részint azok miatt a fennakadások miatt, amelyeket a világháborús készülődések okoztak anyagban és emberi munkaerőben. De a kibővített terv megvalósítása is befejeződött 1939. szeptember 17-re, amikor a türelmetlenül visszakívánczó hívek előtt újra megnyílt a megújult, megtisztult székesegyház. Még szeptemberben vízvezetékekkel látták el a sekrestyét és megkezdték az egyházi ruhák megújítását is, azután a további restaurációs munkálatok folytatását az 1940. évre elhatározva hálát adtunk Istennek, hogy békében értük meg a nagy munka végét, mellyel *Breyer István dr.* főpásztorunk és a *győri székesegyházi káptalan* a háború és béke mindenható Intézőjének dicsőségét és lelki békességre vágyó híveinek örök javát akarja szolgálni.²⁰⁾

Szabady Béla dr.

18) Zichy Ferenc gróf mosonszentmiklósi kastélyában hunyt el. Szívét a kegyuraságához tartozó mosonszentmiklósi plébánia-templomban temették el.

19) Schwarzenberg herceg Bécsben halt meg. A kármeliták naplója szerint fejedelmi ravatala volt. Ugy látszik, inkább a rajta levő kárpitosmunka tette azzá.

20) A restauráció költségeinek fedezete különböző források-

ból tevődött össze. A kiadásokat részletesen felsorolva és okmányokkal igazolva az Egyházmegyei Alap 1939., kis részében az 1940. évi számadása tartalmazza. A restaurációra fordított összeg 1939-ben 58,698.03 P; az 1937., 1938., 1939. évi egyéb restaurációs munkálatok, beszerzések, új ornátusanyagok költségeivel együtt ez az összeg eléri a 72,000.— pengőt.

Itt emlíjtük meg, hogy a főbejárat levett fa falvédőjét a székesegyházi sekrestyeigazgató lakásának bejárati folyosóján szerelték fel. A padozat vörös márványlapjaiból 23 db oltárkö készült, a többiek hasonló rendeltetéssel a most használatban nem lévő északi külső kriptába kerültek. A déli hajó püspöki, a főhajó káptalani kriptájának régi záróköveit a bejáratok küszöbeinek kijavítására használták fel. A kegylvoltár alatt levő püspöki kriptá lejáratainak záróköve Zichy Ferenc gróf síremléke volt, melynek felírását néhai Mohl Adolf örkanonok újjtatta meg, ideiglenesen a gyóntató helyiségbe került a többi síremlékkel együtt. E sírkövek közül a déli hajóban húzódtak a Szent István-oltár rácsától a püspökök megmaradt közös síremlékéig a következő sorrendben Heresinczy Péter püspök († 1590) csonka, Máthéssy István nagyprépost († 1591), Napraghi Demeter püspök († 1619), Körtyvélyessy István győri kapitány († 1639), Draskovich György bíboros püspök († 1587, a sírkő készült 1637, a Simor-féle előbb említett emlékszobor ráhelyezése miatt csonka) sírkövei. Megjegyezzük, hogy e kövek nem takartak sírokat és a rajtukjárkálástól sokat szenvedtek. Melléjük kerültek a templom déli hajójának padozatában talált többi sírkövek is. Ezek közül elég épségben őrizte meg az elmúlt idő Overbruch Everhardnak, a Győr visszafoglalásakor hősi halállal halt katonának hatalmas sírkövét. Ma már nem állapítható meg, kié lehetett az a sírkő, melyen a címerből csak egy kiemelkedő kar látszik. Egy kisebb sírkő volt még a déli bejárat közelében. Az elmosódott címer helyzetéből azt véljük, hogy a fentebb említett (l. 8. sz. jegyzetet) 14 éves Bezerédj József é lehetett. Ezt a véleményt támogatja az a körülmény is, hogy körülbelül a sírja felett volt. Ideiglenes, de tisztas megőrzési helyül azért választották a hajdan díszes Assisi Szent Ferenc-kápolnát, a későbbi gyóntató helyiséget, mert itt már falba illesztve 4 síremlék úgyis van: Karner Antalé († 1856), Juranits Antalé († 1837), Vadász Miklóssé († 1415 táján) és a Salamon-nembeli Bereck nagypréposté és testvéréé († 1362 táján).

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Előszó (Dr. Szabady Béla)</i>	III—IV.
<i>Bevezető</i>	1— 2
I. <i>A székesegyházi plébánia.</i>	
Várplébánia. A pestis. A székesegyházi plébánia kanonok-plébánosai. Magyar káplánok. Német káplánok. A káptalandombi plébánia	3— 18
II. <i>Győr többi temploma, plébániája, kápolnája, ko- lóstora és ispotályja a középkorban.</i>	
A) A Szent István vértanúról nevezett templom és plébánia.	
B) A Szent Adalbert vértanu püspök tiszteletére alapított győrhegyi prépostság.	
C) Szent Benedekről nevezett templom és plébánia.	
D) Szent Lázár kápolnája és plébániája.	
E) Szent Katalin ispotályja és temploma.	
F) Szentferencrendiek kolostora és temploma. A kolostor második korszaka.	
G) A domonkosrendiek kolostora és temploma.	
H) A Jeruzsálemi Szent János-rend keresztes vité- zeinek győri ispotályja és temploma.	
I) A püspöki palota kápolnája.	
K) Szent Gotthárd temploma és plébániája . . .	19— 44
III. <i>Újabbkori plébániák, templomok, kolostorok.</i>	
A) A győrbelvárosi plébánia. Plébánosok.	
B) A győrújvárosi plébánia és temploma. Győr- újvárosi plébánosok.	
C) Jézustársaság kollégiuma és Szent Ignác temp- loma.	
D) A sarutlan kármelita-rend kolostora és temp- loma.	

E) Győrnádorvárosi plébánia és Szent Kamill temploma. Plébánosok.	
F) A győrszabadhegyi plébánia és Szent Anna temploma. Helyi káplánok, plébánosok.	
G) A Széchenyi György-féle Magyar Ispita és temploma.	
H) Német Ispita és Szentháromságról nevezett temploma.	
I) Orsolyita apácák kolostora és Szent Anna temploma.	
K) A györgyárvárosi plébánia és Jézus Szentséges Szívének temploma. Önálló hitoktatók.	
L) A Győr-Szent Imre herceg-úti lelkészszeg és templom.	
M) A rabok temploma.	
N) Győrszigeti plébánia és temploma. Győrszigeti plébánosok.	
O) Győrrévfalui plébánia és temploma. Révfalui plébánosok	45—100
IV. <i>Kálvária. Vallásos vonatkozású műemlékek.</i>	
A) A győri Kálvária és ájlatosságainak története.	
B) Vallásos műemlékeink	101—114
V. <i>Vallásos egyesületek, kongregációk, társulatok</i>	145—148
VI. <i>Máriatisztelet; búcsújárások</i>	149—156
<i>Név- és helységmutató</i>	157—169
<i>Függelék. A székesegyház legújabb restaurációs munkálatai (Dr. Szabady Béla)</i>	171—185
<i>Tartalomjegyzék</i>	187—188

